

**NADINE GORDIMER'IN ROMANLARINDA
TOPLUMSAL AYRIMCILIK VE IRKÇILIK**

Şahin KIZILTAŞ

Doktora Tezi

İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yrd. Doç. Dr. M. Başak UYSAL

2015

Her Hakkı Saklıdır

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Şahin KIZILTAŞ

**NADINE GORDIMER'İN ROMANLARINDA TOPLUMSAL
AYRIMCILIK VE İRKÇİLİK**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. M. Başak UYSAL**

ERZURUM - 2015

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

29.05.2015

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "NADINE GORDIMER'IN ROMANLARINDA TOPLUMSAL AYRIMCILIK VE IRKÇILIK" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Şahin KIZILTAŞ

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. M.Başak UYSAL danışmanlığında, Şahin KIZILTAŞ tarafından hazırlanan bu çalışma 29 / 05 / 2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. M.Başak UYSAL

İmza: .....

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Mehmet TAKKAÇ

İmza: .....

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Hasan BOYNUKARA

İmza: .....

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Ahmet BEŞE

İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Gencer ELKILIÇ

İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 29 / 05 / 2015

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**IRKÇILIĞIN TANIMLANMASI, ORTAYA ÇIKIŞI VE GÜNEY AFRİKA'DA
IRKÇILIK**

1.1. IRKÇILIK KAVRAMININ TANIMLANMASI	29
1.2. IRKÇILIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ	36
1.3. GÜNEY AFRİKA'DA IRK AYRIMCILIĞI UYGULAMALARI	60

İKİNCİ BÖLÜM**NADINE GORDIMER'İN ROMANLARINDA IRK AYRIMCILIĞININ
BİÇİMLERİ**

2.1. YASAL AYRIMCILIK	73
2.2. KAMUSAL VE TOPLUMSAL YAŞAM ALANLARINDA AYRIMCILIK ...	91
2.3. CİNSİYET BAĞLAMINDA AYRIMCILIK	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**NADINE GORDIMER'İN ROMANLARINDA BASTIRILMIŞ VE DIŞLANMIŞ
SİYAH İNSAN TİPİNİN PSİKOLOJİK – DÜŞÜNSEL EVRENİ**

3.1. YOKSUL, YOKSUN VE SEFİL BİR YAŞAM TARZI	109
3.2. UMUTSUZLUK – KARAMSARLIK – ÇARESİZLİK	117
3.3. AŞAĞILIK KOMPLEKSİ	120
3.4. EZİKLİK VE ÖZGÜVEN EKSİKLİĞİ	130
3.5. EDİLGENLİK – KABULLENMİŞLİK	137
3.6. AİDİYET BUNALIMI – KİMLİK ARAYIŞI	142
3.7. BEYAZLAŞMA HEVESİ	147
3.8. ÖYKÜNME – TAKLİTÇİLİK – ÖZENTİ	154

3.9. AHLAKİ, KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL YOZLAŞMA	159
---	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NADINE GORDIMER'İN ROMANLARINDA EGEMEN VE SÖMÜREN BEYAZ İNSAN TİPİNİN PSİKOLOJİK – DÜŞÜNSEL EVRENİ

4.1. LÜKS VE VARLIKLI BİR YAŞAM	169
4.2. VAROLUŞSAL GÜVEN	174
4.3. ÜSTÜNLÜK DUYGUSU.....	177
4.4. EFENDİLİK – SAHİPLİK SAPLANTISI.....	184
4.5. BENCİLLİK – ÇIKARCILIK.....	189
4.6. ÖNYARGILI OLMA.....	191
4.7. ÖNEMSEMEME – KÜÇÜMSEME – AŞAĞILAMA.....	201
4.8. HOŞGÖRÜSÜZLÜK – ŞİDDET UYGULAMA	206

BEŞİNCİ BÖLÜM

NADINE GORDIMER'İN ROMANLARINDA DİRENİŞ, ŞİDDET VE ÖZGÜRLÜK SONRASI YAŞAM

5.1. ŞİDDETE DAYALI DİRENİŞ.....	223
5.2. SİY AHLARIN KENDİ ARALARINDAKİ MÜCADELESİ.....	231
5.3. IRK AYRIMCILIĞI SONRASINDA ORTAYA ÇIKAN YENİ ULUS VE YENİ YAŞAM TARZI	238
SONUÇ.....	252
KAYNAKÇA	262
ÖZGEÇMİŞ.....	273

ÖZET

DOKTORA TEZİ

NADINE GORDIMER'İN ROMANLARINDA TOPLUMSAL AYRIMCILIK VE
IRKÇILIK

Şahin KIZILTAŞ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. M. Başak UYSAL

2015, 273 Sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. M. Başak UYSAL (Danışman)

Prof. Dr. Ahmet BEŞE

Prof. Dr. Mehmet TAKKAÇ

Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA

Doç. Dr. Gencer ELKİLİÇ

Bu çalışmada, Nadine Gordimer'in *Başka Dünyalar*, *July'in İnsanları*, *Oğlumun Öyküsü*, *Yanımda Kimse Yok* ve *Ayartma* adlı romanlarındaki ırkçılık ve ırk ayrımcılığı uygulamaları Fransız psikiyatr ve düşünür Frantz Fanon'un görüşleri ışığında tartışılmıştır. Giriş bölümünde yazarın otobiyografisi, edebi kişiliği ve romanları üzerinde durulmuş; Fanon'un ırkçılık hakkındaki düşünceleri aktararak kuram olarak Fanoncu yaklaşımın tercih edilme nedenleri anlatılmıştır. Birinci bölümde ırk ve ırkçılık tanımları yapılmış, ırkçı teoriler anlatılmış ve ırkçılığın tarihsel süreci hakkında bilgi verilerek Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığı uygulamalarına değinilmiştir. İkinci bölümde yazarın romanlarına yansıyan ırk ayrımcılığının biçimleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde yazarın romanlarında ırkçı beyazlar tarafından dışlanan, ötekileştirilen, baskı ve şiddete maruz bırakılan siyahların psikolojik ve düşünsel yapıları incelenmiştir. Dördüncü bölümde yazarın romanlarında siyahlara karşı dışlayıcı, ötekileştirici ve baskıcı tutum ve davranışlar sergileyen ve ırk ayrımcılığı yasalarıyla toplumsal yaşamdaki üstün ve egemen konumları pekiştirilen beyazların psikolojik ve düşünsel yapıları irdelenmiştir. Beşinci ve son bölümde ise yazarın romanlarında değindiği siyahların bağımsızlık mücadelesi, bu mücadelelerinde şiddete başvurmaları, bağımsızlık mücadelesini kazanmalarının ardından kendi aralarındaki çekişmeler, yeni bir ulusun ortaya çıkışı ve bu ulusun yeni yaşam tarzı ve alışkanlıkları gibi konular ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nadine Gordimer, Apartheid, Frantz Fanon, Irkçılık, Irksal Ayrımcılık, Toplumsal Ayrımcılık

ABSTRACT

Ph. D. DISSERTATION

**THE SOCIAL DISCRIMINATION AND RACISM IN NADINE GORDIMER'S
NOVELS**

Şahin KIZILTAŞ

Advisor: Assist. Prof. Dr. M. Başak UYSAL

2015, 273 Pages

Jury: Assist. Prof. Dr. M. Başak UYSAL (Advisor)

Prof. Dr. Ahmet BEŞE

Prof. Dr. Mehmet TAKKAÇ

Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA

Assoc. Prof. Dr. Gencer ELKILIÇ

In this study, the practices of racism and racial discrimination in Nadine Gordimer's novels, *A World of Strangers*, *July's People*, *My Son's Story*, *None to Accompany Me* and *The Pickup* have been argued through the views of French psychiatrist and thinker, Frantz Fanon. In Introduction, the autobiography, the literary identity and the novels of the author have been accentuated; the thoughts of Fanon on racism have been conveyed and the reasons of why Fanonist approach has been chosen have been undertaken. In the first chapter, race and racism have been defined, racist theories have been explained, information about the historical process of racism has been given and the practices of racial discrimination in South Africa have been touched on. In the second chapter, the forms of racial discrimination reflected in the author's novels have been presented. In the third chapter, the psychological and intellectual nature of the black people who are excluded, marginalised, oppressed and exposed to violence by racist white people in the novels of the author have been examined. In the fourth chapter, the psychological and intellectual nature of the white people in the author's novels who exhibit exclusivist, marginalizing and oppressive attitudes and behaviours against the black and whose superior and dominant position in social life is strengthened through legislation have been scrutinized. In the fifth and final chapter, the subjects that the author has dealt with in her novels such as liberation struggle campaigned by black people, their resort to violence during their struggle, conflicts among themselves after winning the struggle, the birth of a new nation and the new lifestyle and habit of this nation have been discussed.

Key Words: Nadine Gordimer, Apartheid, Frantz Fanon, Racism, Racial Discrimination

ÖNSÖZ

İrkçılık, kavmiyetçilik, etnosentrizm, ötekileştirme, ayrımcılık, dışlama, yabancı düşmanlığı... İsmi her ne olursa olsun gerçek olan şu ki, 'kendisini başkalarından farklı – üstün görme eğilimi' tarih boyunca her zaman var olmuştur. Kendisini çok kolay bir şekilde değiştirme ve dönüştürme yeteneğine sahip olan bu olgu, farklı coğrafyalarda, farklı zaman dilimlerinde, farklı toplumsal yapılarda, farklı isimler altında sürekli insanlığın karşısına çıkmıştır. Kendisini başkalarından üstün görme eğiliminin kendini gizleme ihtiyacı duymadan açık bir şekilde ortaya çıktığı ülkelerden biri Güney Afrika'dır.

Bu ülke yakın zamanlara kadar ırkçı uygulamaların yasal bir zemine oturtulduğu ve ırk ayrımcılığının devletin resmi politikası olarak uzun yıllar egemen olduğu ülkelerden biridir. 'Kendisini başkalarından üstün – farklı görme eğilimi'nin Güney Afrika'ya özgü şekli olan Apartheid (İrk Ayrımcılığı) uygulamalarının karşısında olduğunu her fırsatta ifade eden Nadine Gordimer bu çalışmanın temel konusudur. Beyaz rejimin ırkçı uygulamaları karşısında siyah halkın yanında yer almaktan çekinmeyen bu beyaz yazarın romanları, ülkedeki ırkçı uygulamaların daha objektif değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Ezilen, sömürülen ve ötekileştirilen siyah insanlar ile baskıcı, sömürgeci ve dışlayıcı beyazların psikolojik ve düşünsel evreninin analizinin yapıldığı bu çalışma, Üçüncü Dünya ülkelerinde ezilen halkların önemli bir savunucusu olarak kabul edilen Frantz Fanon'un yaklaşımları ışığında ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın hazırlık aşamasından bitişine kadar bana her anlamda destek olan, yöntem seçiminde ve gelişim safhalarında yapıcı eleştiri ve katkılarıyla çalışmayı şekillendiren, umutsuzluğa kapıldığım anlarda beni motive eden, zaman ayırma noktasında bana karşı fazlasıyla cömert davranan danışmanım Yrd. Doç. Dr. M. Başak UYSAL'a çok teşekkür ederim. Ayrıca son derece verimli geçen ders döneminin ardından tez yazım sürecinde çalışmanın çerçeve ve sınırlarını belirlememe yardımcı olup somut önerileriyle çalışmaya katkı sunan değerli hocam Prof. Dr. Mukadder ERKAN'a teşekkürü borç bilirim. Öte yandan ders aşamasındaki eşsiz katkılarıyla çalışmanın altyapısını hazırlayan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Kamil AYDIN'a, Prof. Dr. Ahmet BEŞE'ye, Doç. Dr. İsmail ÖĞRETİR'e, Yrd. Doç. Dr. Fikret ARARGÜÇ'e, ihtiyaç duyduğum zamanlarda yardımlarını ve dostluklarını benden esirgemeyen bölümdeki değerli meslektaşlarıma minnet ve şükran borçluyum.

Ayrıca, çalışmam süresince bana sabreden, anlayış gösteren ve hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan sevgili eşime ve çocuklarıma sonsuz teşekkür ederim.

GİRİŞ

Tarih boyunca tüm insanlığı meşgul etmiş en önemli sorunlardan biri kuşkusuz ırkçılıktır. Hem uygulayıcısının hem de muhatabının tüm yaşamını alt üst eden ırkçılık, bazen zayıflayıp yok olma eğilimi gösterse de çoğu zaman basit olaylarla alevlenerek eskisinden çok daha güçlü biçimde yeniden ortaya çıkmıştır. Dahası birçok yerde devletlerin resmi politikası haline gelerek ardında tarifsiz acılar bırakmıştır. Bu ülkelerden biri olan Güney Afrika'da neredeyse 21. yüzyıla kadar devam eden ırksal ayrımcılık, her kesimden insanın ilgisini çekmiş ve özellikle edebiyatçılara tematik anlamda verimli bir alan sunarak esin kaynağı olmuştur. Birçok yazar, toplumsal yaşantının her alanına sinmiş olan bu soruna ciddi anlamda yoğunlaşmış ve sorunu romanlarının ana teması olarak işlemiştir. Bu yazarlardan biri Nadine Gordimer'dir. 1923 yılında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde dünyaya gelen Gordimer'in babası Isidore henüz on üç yaşındayken Litvanya'dan önce Letonya'ya, oradan da Güney Afrikaya göç etmiş olan Yahudi bir saatçi; annesi Hannah ise Londra'dan göç edip Johannesburg'e yerleşmiş Yahudi bir ailenin kızıdır.

Nadine'in ailesinin hem göçmen, hem de Yahudi olması kuşkusuz onun edebi yönünü ve edebiyat anlayışını etkilemiştir. Michael Wade'ye göre Doğu Avrupa'nın toplumsal ve kültürel formlarını benimsemeyen bazı yazarlar, kendilerini Yahudiliğin kapsayıcı ifadesinden büyük oranda soyutlayamamışlar, Yahudi değilmiş gibi davranmamışlardır. Hem çocukluklarında hem de yetişkinlik dönemlerinde yaşadıkları Yahudilik deneyimlerini eserlerine yansıtmışlardır.¹ Dolayısıyla yazarın romanlarında sık sık karşımıza çıkan göçmen aileler ve yaşadıkları sorunlar, roman kişilerinin bazen sayfalarca anlatılan geçmişleri ve kökenleri, kuşkusuz yazarın bilinçaltındaki Yahudilik deneyiminin bir çeşit dışavurumudur. Örneğin, *Ayartma (The Pickup)*² romanının başkişileri olan Julie ve Abdu³ ile *Evdeki Silah (The House Gun)*⁴ adlı romanın başkişileri, Harald ve Claudia göçmendir.⁵

---

¹ Michael Wade, "A Sport of Nature: Identity and Repression of the Jewish Subject", (Ed. Bruce King), *The Later Fiction of Nadine Gordimer*, The Macmillan Press, London 1993, 170.

² Nadine Gordimer, *The Pickup*, Bloomsbury, London 2001.

³ Nadine Gordimer, *Ayartma* (2001) (1. Basım), (Çev. Seçkin Selvi), Can Yayınları, İstanbul 2004, 19.

⁴ Nadine Gordimer, *The House Gun*, Farrar Straus and Giroux, New York 1998.

⁵ Nadine Gordimer, *Evdeki Silah* (1998), (Çev. Seçkin Selvi), Can Yayınları, İstanbul 2001, 74.

İrkçılık, siyahların yaşam alanlarından dışlanması ve beyazlar tarafından horlanması/aşağılanması gibi konuların, benzer deneyimleri yüzyıllar boyunca yaşadığını iddia eden Yahudi toplumuna mensup yazarların eserlerine yansıdığı bilinen bir gerçektir. Ancak, Yahudi yazarların bu tarz temalara sıklıkla değinmelerinin, insanların bilinçaltına Yahudilerin mağdur öyküsünü işleyerek tarihsel süreci kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek amaçlı olduğu da söylenebilir.

Örneğin Yahudilerin bu süreçte en çok kullandıkları II. Dünya Savaşı esnasında soykırıma maruz kalma iddiası bazılarına göre dayanıksız bir iddiadır. Zira yakın zamanlarda Yahudi soykırımını gerçekleştirip milyonlarca Yahudiyi öldürdüğü öne sürülen Adolf Hitler'in aslında Yahudi olduğu ve iktidar gelebilmesi için Yahudiler tarafından finanse edildiği yönünde iddialar ortaya atılmıştır.⁶ Öte yandan "II. Dünya Savaşı sırasında altı milyon Yahudinin Adolf Hitler ve Milliyetçi Sosyalist Almanya tarafından soykırıma uğramış olmasının insanlığa yutturulmuş en büyük yalan"⁷ olarak değerlendiren insanların çokluğu, Yahudi soykırımını iddialarının gerçekliğinin tartışılmasına yol açmaktadır. Amerikalı sosyolog Robert S. Lynd'in, "Bir kişinin yüz defa duyduğu bir yalana inanması, daha önceden hiç duymadığı bir doğruya inanmasından çok daha kolaydır."⁸ şeklindeki sosyolojik değerlendirmesi bu açıdan önem arzeder.

Gordimer'in siyahların ezilmişliğine ve çektikleri acılara bu denli ilgi duymasının bir nedeninin, beyaz egemen bir dünyada Yahudilerin de siyahlar gibi öteki olduğuna inanması olduğu söylenebilir. Yazar, romanlarında Yahudi bireyler üzerinde sıkça durmamakla beraber Yahudi ailelerden ve kişilerden bahsettiğinde, onları daima olumlu özelliklerle betimler. Örneğin, *Ayartma* romanında Julie'nin amcasının eşi olan Sharon, ayakkabı tamircisi Litvanyalı bir Yahudi göçmen ailesinin kızıdır. Amca Archibald Charles Summers Anglikan Kilisesi cemaatinden tanınmış bir ailenin kızıyla evlenmesi beklenirken bu beklentileri boşa çıkarmış ve Sharon ile evlenmiştir. Yazarın diğer evli ailelerinin tersine Archie ve Sharon'nun evliliği sorunsuz yürümektedir. Julie'nin

⁶ Heidi Blake, "Hitler 'had Jewish and African roots', DNA tests show", Erişim Tarihi: 06.11.2014, <http://www.telegraph.co.uk/history/world-war-two/7961211/Hitler-had-Jewish-and-African-roots-DNA-tests-show.html>

⁷ John Friend, "How the 'Holocaust' was faked", Erişim Tarihi: 06.11.2014, <http://www.therealistreport.com/2014/03/how-holocaust-was-faked.html>

⁸ Robert S. Lynd'den alıntılan Friedrich Christian, "Was Hitler Really a Dictator?", Erişim Tarihi: 07.11.2014, <http://www.wintersonnenwende.com/scriptorium/english/archives/dictator/dictator01.html>

gözünde Sharon, "... kuzenlerinin kızıl saçlı güzel annesi, kıvrıkcık saçlarının rengindeki zencefil ve havuçlu tatlıları pişiren, çocukluğu boyunca kucaklayışındaki anaç sıcaklığı aktaran kişiydi."⁹ Sharon, hem fiziki özellikleriyle güzel olarak resmedilir, hem de anaç ve sevecen özellikleriyle ideal bir anne olarak çizilir. Julie'nin kendi öz annesinden bile esirgediği bu sempatiyi Yahudi yengesinden esirgememesi, yazarın Yahudi kökenli roman kişilerini bilinçli olarak ideal ve olumlu özelliklerle resmetmek için özel bir uğraş içinde olduğunu gösterir.

Gordimer henüz çocukken, annesi onun kalp ile ilgili bir sağlık sorunu olduğunun farkına varır. Bu nedenle çocukluğunda, özellikle çok sevdiği dans etmek başta olmak üzere birçok fiziksel etkinlikten uzak kalır. Onun yerine hem oyalanma hem de eğlenme amacıyla kendisini kitaplara verir.¹⁰ Küçük yaşlardan itibaren kitaplarla başlayan bu birlikteliği zaman içinde bir tür bağımlılığa ve tutkuya dönüşür.

Kitaplara olan bağımlılığı ve dış dünya ile ilişkisinin sınırlı olması nedeniyle yazmaya oldukça erken yaşlarda başlar. Yazmış olduğu kısa öykülerini, henüz 15 yaşındayken yayımlar. Yazarlık yaşamına kısa öykü ile başlar ve çok sayıda kısa öykü yazar. Ancak Gordimer asıl ününü, yazdığı on beş roman ile kazanır. Gerek yurt içinden gerekse yurt dışından aldığı çok sayıda ödül arasında en saygın olanı kuşkusuz 1991 yılında aldığı Nobel Edebiyat Ödülü'dür. Bu ödüle " muhteşem destansı yazımıyla, Alfred Nobel'in sözleriyle, insanlığa büyük fayda sağladığı" için layık görülmüştür.¹¹ Ödülü alması, ırk ayrımcılığı sorununun romanlarının ana temasını oluşturduğu ve bu çalışmaların insanları, ırk ayrımcılığının ülkedeki tarihsel süreci hakkında bilgilendirerek bu süreci şekillendirmeye katkı sağladığı gibi yorumlarla basında yankı bulur.¹²

Gordimer önce rahibe okulunda eğitim alır, daha sonra bir yıl Witwaterstrand Üniversitesi'ne devam eder. Aldığı resmi eğitim bundan ibarettir. Gordimer'ın yetişmesinde annesi babasından daha baskın ve belirleyici olmuştur. Yaşamını şekillendiren aktivist kişiliğini, toplumsal olaylara karşı son derece duyarlı olan

⁹ Gordimer, *Ayartma*, 82.

¹⁰ Dominic Head, *Nadine Gordimer*, Cambridge University Press, Cambridge 1994, 2.

¹¹ *The Nobel Prize in Literature 1991*, (t.y.), http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1991/index.html

¹² Michael Chapman, " Issues in English Studies in Southern Africa", Erişim tarihi: 10.04.2014, <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/18125440903151660>

annesinden aldığı bilinir. Annesi, ülkede siyahlara uygulanan ayrımcılığa ve siyahların yoksul bir yaşam sürdürmelerine, siyah çocuklar için kreş açarak tepki gösterecek kadar duyarlı birisidir. Annesinin bu sosyal ve politik duyarlılığı zaman zaman evlerinin polisler tarafından basılmasına neden olur. Dolayısıyla daha genç bir kızken hükümet baskısını birebir yaşaması, Gordimer'in sonraki yaşamında aykırı ve aktivist bir kişilik kazanmasında etkili olur.

İlk evliliğini 1949 yılında Gerald Gavron isimli bir dişçi ile yapar. 3 yıl süren bu evlilikten Oriane ismini verdikleri bir çocukları olur. 1954 yılında sanat galericisi olan Reinhold Cassirer ile evlenir; bu evliliği eşinin 2001 yılında amfizem tanısıyla ölümüne kadar devam eder. Bu evlilikten Hugo adlı bir çocukları olur.

Gordimer'in 1953 yılında yazdığı ilk romanı *The Lying Days*¹³, eleştirmenler tarafından yarı otobiyografik bir roman olarak kabul edilir. Daha sonra sırayla *A World of Strangers* (1958)¹⁴, *Occasion for Loving* (1963)¹⁵, *The Late Bourgeois World* (1966)¹⁶, *A Guest of Honour* (1970)¹⁷, *The Conservationist* (1974)¹⁸, *Burger's Daughter* (1979)¹⁹, *July's People* (1981)²⁰, *A Sport of Nature* (1987)²¹, *My Son's Story* (1990)²², *None to Accompany Me* (1994)²³, *The House Gun* (1998), *The Pickup* (2001), *Get a Life* (2005)²⁴ ve son olarak da *No Time Like the Present* (2012)²⁵ adlı romanlarını yazar. Bu süre zarfında çok sayıda kısa öykü, deneme ve makale yazar; birçok ülkede, özellikle ırk ayrımcılığı ve toplumsal sorunlar üzerine konferanslar verir. Romanlarının bir kısmı ülkedeki beyaz rejim tarafından yasaklanır. Örneğin *A World of Strangers* on iki yıl boyunca, *The Late Bourgeois World* on yıl boyunca ve *Burger's Daughter* altı ay boyunca yasaklanır.²⁶

¹³ Nadine Gordimer, *The Lying Days*, Penguin, New York 1994.

¹⁴ Nadine Gordimer, *A World of Strangers*, Penguin Books, London 1962.

¹⁵ Nadine Gordimer, *Occasion for Loving*, Viking Press, New York 1963.

¹⁶ Nadine Gordimer, *The Late Bourgeois World*, Penguin, Harmondsworth 1982.

¹⁷ Nadine Gordimer, *A Guest of Honour*, Penguin, Harmondsworth 1973.

¹⁸ Nadine Gordimer, *The Conservationist*, Penguin Books, London 1978.

¹⁹ Nadine Gordimer, *Burger's Daughter*, Penguin Books, New York 1980.

²⁰ Nadine Gordimer, *July's People*, Penguin Books, New York 1982.

²¹ Nadine Gordimer, *A Sport of Nature*, Penguin Books, New York 1988.

²² Nadine Gordimer, *My Son's Story*, Farrar Straus and Giroux, New York 1990.

²³ Nadine Gordimer, *None to Accompany Me*, Bloomsbury, London 1994.

²⁴ Nadine Gordimer, *Get a Life*, Farrar Straus and Giroux, New York 2005.

²⁵ Nadine Gordimer, *No Time Like the Present*, Bloomsbury Publishing, London 2012.

²⁶ "Radiation, Race, And Molly Bloom: Nadine Gordimer Talks with Bookforum", Erişim tarihi: 04.04.2014, http://www.bookforum.com/archive/feb_06/gordimer_interview.html

1960 yılında yakın arkadaşlarının tutuklanması ve çoğu kadın ve çocuk olmak üzere altmış dokuz siyahın polis kurşunlarıyla öldürüldüğü Sharpeville katliamı, Gordimer'in ırkçılık karşıtı harekete etkin olarak katılmasına neden olur. Öncesinde de politik bir eğilimi olan ve Nelson Mandela'nın avukatlarıyla yakın arkadaş olan Gordimer, hükümet tarafından aranan siyah liderleri evinde saklar ve mahkemelerde siyahların lehine konuşmalar yapar. Ayrıca siyahlar tarafından düzenlenen gösterilere, yasal olmayan Afrika Ulusal Kongresi toplantılarına ve özellikle yurt dışında ülkesinde uygulanan ırk ayrımcılığını anlatmak için düzenlenen konferanslara konuşmacı olarak katılır. Siyahların direnişinde o kadar ön plana çıkar ki, 1990 yılında hapisneden çıkan Mandela'nın görmek istediği öncelikli kişilerden biri olur.

Gordimer, ülkesinde yaşanan bu olayları yazdığı romanlarda ele alır ve insanları bu denli ilgilendiren toplumsal olaylara ilgisiz kalmaz. Judie Newman'a göre Gordimer'in eserlerinde öne çıkan ana temalar, ırkçılık, liberal değerlerin yaşadığı bunalım, tarihsel bilincin doğası ve cinsiyetçi politikadır.²⁷ Benzer şekilde Gordimer'i halk ile iç içe yaşayan bir yazar olarak tanımlayan Heywood, onun Güney Afrika'nın politik yaşamında her geçen gün zayıflayan beyaz liberal siyasi anlayış veya Modern Afrika'da siyah entelektüellerin politikada oynadıkları ihtiraslı rol gibi konulara yoğunlaştığını iddia eder. Romanlarındaki en baskın tema, hızlı bir geçiş dönemindeki bu ülkede yaşanan zihinsel mücadeledir. Dış dünyada yaşananlar ise özel bir dramın yansımalarıdır. İç ve dıştaki bu gerilim, yazarın romanlarının en temel noktasını oluşturur.²⁸ Nitekim M. J. Cloethe, Gordimer'in ilk romanlarındaki kişilerin politik ve ırksal bağlamda özgürlüğe; sonraki romanlarındaki kişilerin ise bireysel kimlik inşasına yoğunlaştıklarını öne sürerek²⁹ aynı noktaya vurgu yapar. Nadine Gordimer'in ilgilendiği temel konu ırk ayrımcılığının Güney Afrikalıların yaşamları üzerine etkisi ve baskı altındaki beyaz olmayan karakterlere odaklanarak sıklıkla vurguladığı ırksal olarak bölünmüş ülkedeki yaşamın ahlaki ve psikolojik gerilimleridir. Gordimer, içinde büyüdüğü toplumda gayet olağan karşılanan bu sisteme uyum sağlamayı reddetmiş ve ırkçı rejiminin ateşli bir düşmanı olmuştur.³⁰

²⁷ Judie Newman, *Nadine Gordimer*, Routledge, London and Newyork 1988, 13.

²⁸ Christopher Heywood, *Nadine Gordimer*, Profile Books, Surrey-England 1983, 9.

²⁹ M. J. Cloethe, "A Study of Identity In Post-Apartheid South African English Literature: The Pickup by Nadine Gordimer", *Literator*, 26 (1), (April 2005), 49.

³⁰ "Nadine Gordimer", Erişim tarihi: 04.04.2014, <http://literature.britishcouncil.org/nadine-gordimer>

Gordimer, ırk ayrımcılığının Güney Afrika topraklarında ne anlama geldiğini bir röportajında şöyle özetler:

*Güney Afrika'daki ırkçılık, kutsal dini öğretileri ilan etmek ya da sömürgecilik sisteminin zaferini ortadan kaldırmak gibi yıkıcı gizli maskeler altında sistemli olarak binlerce Afrikalının ölümüne neden olmuş ve milyonlarcasının yaşamının da gelişimini engellemiştir. Ben Hollandalıların torunları olan Boerler ile İngilizler arasındaki mülkiyet savaşının ortaya çıkardığı bir ülkede büyüdüm. Afrikalılar zaten bu iki millet tarafından mülksüzleştirilmişti. ... Bir yazar olarak toplumunda konuşulmayan, anlatılmayan olaylara tanıklık ettim.*³¹

Nitekim Robert Green, “1948’den sona erdiği döneme kadar, Ulusal Hükümetlerin tarihi yazılırsa, Gordimer’in romanları gelecekteki tarihçiler için ödenen bedelleri değerlendirmede gerekli olan tüm kanıtları sunar.”³² derken, Gordimer’in romanlarının ülkedeki ırk ayrımcılığı dönemine tanıklık ettiğini bildirmek ister.

Aynı şekilde Kevin Magarey Gordimer’in, ülkesinde yaşanan olaylara kayıtsız kalmadığını düşünen yazarlardandır. Magarey’e göre anlatılarında tarih ve kurguyu bulanıklaştırıp iç içe geçiren Nadine Gordimer, geçmişin, ulusal kültürün ve politikanın değerleri konusunda tartışma başlatır. Birçok kişi tarafından Güney Afrika gerçeğinin tercümanı olarak kabul edilen Gordimer’in eserleri çoğu kimse tarafından, öncelikle, sorunlu bir ülkede yaşamın canlı kaydı olduğu için okunur.³³

Gordimer, ülkesinde yüzyıllardır devam eden siyahlar ve beyazlar arasındaki mücadelede çoğu zaman ezilen ve ötekileştirilen siyahların yanında yer alır. Mohammed Deyab, beyaz bir Güney Afrikalı yazar olarak Gordimer’in ezilen alt gruplardan olan siyahların lehine mücadele etme yükünü omuzladığını, Gayatri Spivak gibi Gordimer’in da entelektüel kişinin, madunların vicdanı ve sesi olmak gibi bir yükümlülüğünün olduğuna inandığını söyler.³⁴

Ancak burada dikkat çeken nokta ırk ayrımcılığının sadece siyahlar için değil, beyazlar için de sorun olması ve her iki toplumu da olumsuz yönde etkilemesidir:

³¹ Nadine Gordimer, “Literary Witness in a World of Terror: The Inward Testimony”, *New Perspective Quartely*, 26 (1), (Winter 2009), 71.

³² Head, 2.

³³ Bkz. Kevin Magarey, “Cutting the Jewel: Facets of Art in Nadine Gordimer’s Short Stories”, *Southern Review*, 7, 1974, 3-7.

³⁴ Mohammad Deyab, “The Subaltern can Speak in Nadine Gordimer’s *July’s People* (1981)”, *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 5 (6), 2010, 342.

*Gordimer'in konusu ırkçı rejim altındaki Güney Afrika'nın çektiği ıstıraptır; teması, bireysel ihanete yol açan kurumsallaşmış yozlaşmadır. Onun en büyük başarısı, gazetecilerin anlatacaklarından da öte tüm dünyaya ülkesindeki ırkçılığın korkunç maliyetini sunmak olmuştur. Gordimer onlarca yıl boyunca en çok şunun üzerinde durmuştur: Irk ayrımcılığı tarafından vahşileştirilenler sadece siyahlar değildir. Hükümet, halkının büyük kısmını insani haklardan yoksun bırakarak ülkeyi yöneten beyaz azınlığı da insanlıktan çıkarmıştır.*³⁵

Yaşamı boyunca ırklar arasındaki eşitsizliğe karşı çıkan Gordimer, bir söyleşide, Güney Afrika'da AIDS tedavisi gören zengin beyazların iyileşmeye ve yaşam savaşını kazanmaya yakın olduklarını; öte yandan yoksul siyahların ilaç alacak paraları olmadığı için aynı hastalığın onlar için ölüm cezası olduğunu söyler. Bunun sadece kendi ülkesine özgü olmadığını da özellikle belirtir: “Biz dünyada zenginler ile yoksullar arasında iğrenç bir dengesizliğe şahitlik ediyoruz.”³⁶

Gordimer, zenginler ile yoksullar ya da beyazlar ile siyahlar arasındaki bu eşitsizliği *July'in İnsanları*'nda gayet etkileyici bir biçimde, ölüm ekseninde ele alır. Ona göre ölüm bile beyaz ve siyah insana farklı şekillerde ve eşitsizliklerle gelir. Beyaz insan beyaz bir ölüme; siyah insan ise siyah bir ölüme kavuşur. Hatta beyaz insan ölümü bile satın alabilir:

*... ölümü bile satın alabilir insan. Bam'ın kıdemli ortaklarından biri özel bir uçağı harcayarak gerçekleştirmişti bunu; o uçakla yere çakılmıştı. July'in yaşlı annesi (belki de büyükannesiydi o kadın) şu anda olduğu gibi, odun taşıyarak, süpürge yapmak için başının üstüne yığıldığı otlarla sürüne sürüne gelecekti eve, sırtı gitgide kamburlaşacak ve sonunda çöküp kalacaktı – olanaklarının elverdiği tek ölüm biçimi buydu.*³⁷

Gordimer'in ezilen siyah halkın yanında yer alması herhangi bir siyasi akım ile ilgili değil, yalnızca insani bir tepkidir. Nitekim Gordimer, sol entelektüelleri komünist rejimlerin insan hakları ihlallerine, yazar ve düşünürleri baskı altına almalarına sessiz

³⁵ Peter S. Prescott, “Two Sides of Nadine Gordimer”, Erişim tarihi: 12.02.2014, <http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail?sid=0ac17062-54ed-4b3d-8066-04ad5f1e1c9c%40sessionmgr4004&vid=6&hid=4102&bdata=Jmxhbm9dHIImc2l0ZT1lZHMtbG12ZQ%3d%3d#db=bth&AN=9110142788>

³⁶ <http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail?sid=0ac17062-54ed-4b3d-8066-04ad5f1e1c9c%40sessionmgr4004&vid=5&hid=4102&bdata=Jmxhbm9dHIImc2l0ZT1lZHMtbG12ZQ%3d%3d#db=edsgao&AN=edsgcl.89160801>, Erişim Tarihi: 12.02.2014

³⁷ Gordimer, *July'in İnsanları* (1981), (Çev. İlknur Özdemir), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2010, 71.

kaldıkları için eleştirir. Benzer şekilde sağ entelektüelleri de faşist ve ırkçı uygulamalar karşısında ezen ve dışlayan yönetimlere karşı tepkisiz kalmakla suçlar. Yirmi yıllık bir süre zarfında, üç milyon siyah insanın yaşam alanlarından zorla çıkarılmaları, işlerinden kovulmaları, verimsiz gelişmemiş çorak topraklarda ikamet etmek zorunda bırakılmalarına neden olan beyaz rejimin Batı sermayesi tarafından desteklendiğini öne sürer. Batı demokrasileri tarafından finanse edilen bu uygulamaların politik ve ekonomik anlamda bir terör olduğunu ve siyah Güney Afrikalılar ile kendisi gibi beyazların, Batı kapitalizminin üzerinde yaşadıkları bu topraklara sosyal adalet getireceğine artık inanmadıklarını ifade eder.³⁸

Ancak Gordimer bazen siyahlara yapılan baskı ve dışlamayı kabul etmeyen beyazların tepkisel eylemlerine de değinir. *Oğlumun Öyküsü*'nde, yaşananlara tepki gösteren beyazların bir kısmı, siyahların boykot eylemlerine destek vermek amacıyla otobüslere binip siyahların yaşadığı mahallelere gider:

*... O saftakilere katılmamak için askere gitmeyi reddeden ve bu kararı uğruna hapse girmeyi göze alan genç bir beyaz, orada toplananlara beyazların mahalleye neden geldiklerini anlattı. Beyazların ille de öldürmek için gelmediğini göstermek için buradayız. Kardeşlerimizin öldürülmesinden duyduğunuz acıyı ve öfkeyi sizlerle paylaşmaya geldik. Sizlere bunları yapan polisin veya askerin safında yer almayacağımızı söylemeye geldik.*³⁹

Gordimer'in romanlarında ağırlıklı olarak üzerinde durduğu tek nokta, siyah halkın ırk ayrımcılığı döneminde yaşadığı acılar, çektikleri sıkıntılar veya baskı altında ezilmeleri değildir. Beyazların bu süreçte yaşanan olaylar karşısında aldıkları pozisyonu ve takındıkları tavır da tartışmaya açar; beyazların ırk ayrımcılığı karşısındaki sessizliğine, edilgenliğine ve bilinçsizliğine yoğunlaşır. Yazarın, romanlarının çoğunda siyahların yanında yer alan beyaz roman kişilerine sıkça yer vermesi bu bağlamda önemlidir.

Frantz Fanon'un da Cezayir bağlamında beyaz Fransız entelektüellerine ve demokratlarına yönelik temel eleştirilerinden biri, bu kişilerin ulusal bağımsızlık mücadelesine etkin bir şekilde katılan insanlara sadece tavsiyelerde bulunması ve

³⁸ Bkz. Nadine Gordimer, "Living in the Interregnum", (Ed. Stephen Clingman), *The Essential Gesture*, Knopf, New York 1988, 280-282.

³⁹ Nadine Gordimer, *Oğlumun Öyküsü* (1990) (1. Basım), (Çev. Seçkin Selvi), Can Yayınları, İstanbul 2010, 109.

gerçek dayanışmanın gereklerini yerine getirmeyip mücahitlerin mücadele sahasına inememeleridir.⁴⁰ Irene Gendzier, Fanon'un yansız, tarafsız durmanın sadece mevcut düzenin devamı için bir bahane olduğunu düşündüğünü söyler.⁴¹ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı kitabında daha da ileri gider ve sömürge ırkçılığında Avrupa uygarlığını ve onun temsilcilerini sorumlu tutar.⁴² Fanon, bu düşüncesini desteklemek için Jung'un da, bir Asyalı ya da Hindu'nun gözünde, Nazilerin işlediği cinayetlerden tüm Avrupa'nın sorumlu olduğunu düşündüğünü yazar. Yine aynı şekilde Madame Maryse Choisy'nin işgal sırasında işlenen cinayetlerin sorumluluğunun, buna tarafsız ve kayıtsız kalan insanlara ait olduğunu belirttiğini⁴³ öne sürerek bu tezini destekler. Francis Jeanson'un "... bir toplumun, bir ulusun adına ortaya konan eylemin sonuçlarından o toplum ya da ulusun tüm bireylerinin sorumlu olduğu"⁴⁴ söylemini de aktaran Fanon, Güney Afrika'da beyaz rejimin işlediği tüm suçlardan tüm beyaz halkın sorumlu olduğu düşüncesini pekiştirir.

Gibson'a göre Afrika kıtasında belki de en önemli Fanon pratikçisi, Güney Afrikalı siyahi lider Steve Biko'dur. Biko, Fanon'un projesini yeni bir bağlamda genişletir ve "Siyah Bilinç"i bir kurtuluş felsefesi olarak geliştirir.⁴⁵ Ancak, Güney Afrika'daki siyah direnişin önemli isimlerinden olan Steve Biko'nun bu konuya yaklaşımı daha sert ve daha radikaldir. Biko, beyazların Siyah Bilinç Hareketi'ne olan her türlü katkısını reddeder. Biko'ya göre ılımlı beyazlar da öteki beyazlar gibi beyaz rejimin baskısına tepki gösteren siyahların direniş ve reaksiyonlarını asgari düzeye indirebilmeyi amaçlamaktadırlar. Ayrıca beyazların siyahların direnişlerini kısmen benimsemelerinin nedeninin renkaşlarının baskılarından dolayı duydukları suçluluk duygularını bastırmak ve hafifletmek olduğunu düşünen Biko, bu yaklaşımlarının beyazların sorumluluklarını hafifletmediğine ve onların da siyahlara zulmeden öteki beyazlar kadar bu zulümde pay sahibi olduklarına inanır. Biko, siyahların yaşadıkları acıları beyazların neden tüm dünyaya haykırmadıklarını ve neden bu sorunları sadece

⁴⁰ Thomas K. Ranuga, "Frantz Fanon and Black Consciousness in Azania (South Africa)" s.185, Erişim tarihi: 21.10.2013, <http://www.jstor.org/stable/274985?seq=1>

⁴¹ Irene L. Gendzier, *Frantz Fanon*, (1985), (Çev. Süreyya Evren), Sosyalist Yayınlar, İstanbul 1997, 136.

⁴² Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 95.

⁴³ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 94.

⁴⁴ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 97.

⁴⁵ Nigel C. Gibson, "*Fanoncu İlkeler ve Apartheid Sonrası Güney Afrika'da Mekân Siyaseti-Gecekondu Hareketi Meydan Okuyor*", Erişim tarihi 27.08.2013, <http://www.sendika.org/2009/07/fanoncu-ilkeler-ve-apartheid-sonrasi-guney-afrikada-mekan-siyaseti-gecekondu-hareketi-meydan-okuyor-nigel-c-gibson/>

siyahlar ile paylaştıklarını da sorgular.⁴⁶ David Johnson'a göre Biko da Fanon gibi Avrupa uygarlığının ve bu uygarlığın temsilcilerinin sömürgeci ırkçılıktan sorumlu olduğunu düşünür:

*... eğer (Güney Afrikalı) beyazlar siyah insanlara yapılanları beğenmiyorsa, bunu hemen burada durduracak güçleri var. Öte yandan bizlerin onların hepsini aynı kefeye koyup hepsini birlikte ayıplamak için her türlü gerekçemiz vardır.*⁴⁷

Gordimer da romanlarında zaman zaman beyazların, çıkarları doğrultusunda siyahların yanında yer aldıklarına dair kuşkularını okurlarıyla paylaşmaktan geri durmaz. *Başka Dünyalar* adlı romanında Toby, güçsüzleri savunan ve ezilenlerin yanında yer alan egemenlere şüpheyile yaklaşır. Ona göre güçlülerin ezilenlerin yanında yer almaları, kendi çıkarlarını gözetmek amacıyla ve bundan da faydalanmaktadırlar:

*Çocukluğumun dünyası, şimdi tanıdığımız ezilenlerin dünyasının bir başlangıcıydı ve öküzü koruyan kene gibi bu ezilenlerinin her birinin koruyucu melekleri vardı. Bu insanlar, tıpkı öküzün derisindeki zararlı böcekleri yiyerek bir yandan hayvanın sıkıntısıyla semirip öte yandan onları rahatlatan keneler gibi, ezilenlere yardım ederken onlardan kendileri için özel bir tür besin alırlar.*⁴⁸

Gordimer, ülkedeki adaletsiz ve eşitsiz uygulamalara sessiz kalan beyazları eleştirir ve onların benzer bir acı yaşamadıkça, başkalarının, özellikle de siyahların acılarına duyarsız kalmalarını eserlerine taşır. Eserlerinde yer verdiği beyazların büyük çoğunluğu liberaldir. Bu beyaz liberaller, siyahların beyazlarla yaşadıkları sorunlarda beyazların safında yer almasalar bile, bu sorunların giderilmesi için en ufak bir çaba göstermezler. Öte yandan beyaz rejimin yaptıklarını tasvip etmemekle beraber, rejimin beyaz insanlara sunduğu ayrıcalıklardan faydalanmayı da ihmal etmezler. Çocukları cinayetle suçlanan Lingardlar, bu duyarsız beyaz liberallerdendir. Bu kişiliğe sahip insanlar, başlarına bir bela gelinceye kadar acı çeken insanların yaşadıklarını umursamazlar. Çocukları adam öldürdüğü için hapse atılan Bay ve Bayan Lingard, artık gazetelerde ve televizyonda acı ve felaket içerikli haberlere karşı daha duyarlı

⁴⁶ Raguna, 188.

⁴⁷ David Johnson, "Fanon's Travel in Postcolonial Theory and Post-Apartheid Politics", *College Literature: A Journal of Critical Literary Studies*, 40 (2), (Spring 2013), 55.

⁴⁸ Nadine Gordimer, *Başka Dünyalar* (1958) (2. Basım), (Çev. Günsel İçöz), Can Yayınları, İstanbul 1991, 32.

olmuşlardır.⁴⁹ Ülkelerinin tarihi boyunca öylesine insan hakları ihlalleri olmuş, öylesine zulümler, işkenceler yapılmış, nice insanlar dayaktan ölmüştür ki, Lıngradlar bunların hiçbirıyla ilgilenmemişlerdir. Pretoria’da insanlar idam sehpalarında sallanırken onlar kendi hallerinde yaşamaya devam etmişlerdir. Hatta çoğu kez suç işleyen insanların idam edilmelerinden başka çare olmadığını bile akıllarına getirmişlerdir.⁵⁰

Ancak Gordimer’in romanlarında yer alan beyaz başkışilerin tamamı Lıngardlar gibi değildir; aksine verdikleri mücadelede siyahları savunurlar ve onlara destek olurlar. Gordimer her ne kadar beyazların ırkçı uygulamalarını yansıtmışsa da, bu romanlardaki beyaz başkışilerin çoğu siyahların destekçisidir ve ırkçılık karşıtıdır. Gordimer zaman zaman ülkede yaşanan olaylardan, beyazların tamamının sorumlu olmadığına inanır ve beyazları aklamaya çabalar. Örneğin *Ayartma* romanının başkışilerinden olan Julie beyazdır ve siyah Abdu ülkeden sınır dışı edildiğinde, bu siyah adama onun peşinden ülkesine gidecek ve orada yaşayacak kadar yakınlık duymuştur. *Oğlumun Öyküsü* romanındaki beyaz kadın Hannah da aynı şekilde siyah insanlara sempati duymakta ve Sonny ile aşk yaşamaktadır. *Yanımda Kimse Yok*’taki Vera Stark ve eşi Bennet de siyahların mücadelesini haklı bulmakta ve onları desteklemektedirler. Ülkeden kaçmak zorunda kalan Sibongile ailesine kucak açmışlar ve gizlenmeleri gerektiği zamanlarda onlara ev sahipliği yapmışlardır. Ayrıca Vera, siyahların el konulan mal varlıklarına yeniden kavuşabilmeleri için mücadele vermektedir.

Ali Erritouni Gordimer’in romanlarında sadece ırk ayrımcılığına uğrayan siyah insanları anlatmadığını, bununla bir bakıma beyazlara mesaj vermeye çalıştığını ileri sürer:

Gordimer ırk ayrımcılığının siyahlar üzerindeki etkisini hararetle biçimde aktarmasına rağmen, daha çok beyazların ırk ayrımcılığı konusundaki bilinç ve bilinçaltını, ayrımcılığa karşı çıkmadaki başarısızlıklarını ve gelecekteki ırklar arası birlikte yaşamın olasılıklarını irdelemiştir. İyi geliştirilmiş ve oldukça etkili siyah karakterler ortaya koymasına rağmen, okurla, otoriteyle ilişki kurmak ve bilgiye erişmek gibi birçok nedenden ötürü çoğunlukla beyazlara odaklanmıştır. ... Yazılarında, beyazları eğitmek, onları ırk ayrımcılığının insani ve ahlaki sonuçları hakkında

⁴⁹ Gordimer, *Evdeki Silah*, 38.

⁵⁰ Gordimer, *Evdeki Silah*, 137.

bilgilendirmek ve onlara ırkçılık sonrasında oluşacak toplumsal yapıdaki yerlerini tanımlamak görevini üstlenmiştir.⁵¹

Yine Gordimer, “Living in The Interregnum” adlı makalesinde, gelecekte ülkeyi yönetecek olan siyah çoğunluğun gözünde, yeni oluşan toplumsal yapıda, Güney Afrikalı beyaz halkın kendilerini yeni bir kollektif yaşam çerçevesinde yeniden tanımlamak zorunda kalacaklarını söyler.⁵² Aynı makalede Gordimer bir beyaz olarak endişelerini de saklamaz. Siyahların önemli bir lideri olan Desmond Tutu’nun söylemleriyle desteklediği görüşüne göre siyahların hepsi ülkenin yeni oluşan yapısına beyazların da dâhil olmasına sıcak bakmaz. Bu yeni yapıda önceliğin ya da lokomotif gücün siyahlar; vagonların da beyazlar olmasını arzu eder.⁵³ Dolayısıyla Gordimer’in mücadelesini, yok olmaya yüz tutan beyaz sistemin toprağa gömülmesine seyirci kalmak yerine, siyahların egemenliğinde doğan bu yeni sistemde beyazların daha etkin katılımını sağlama çabası olarak okumak mümkündür.

Gordimer, beyazların sıklıkla dile getirdiği üstün bir medeniyet olma iddialarını ise kesinlikle benimsemez:

Atalarımızın kültürü – Avrupa’dan ithal edilen beyaz kültür – Güney Afrika’da bir fırsat, şans bulamadı. Yerli değildi, bu nedenle de harmanlanmadı. Tek yaptığı siyah kültürü bozmak oldu. Misyonerlik günlerinde, siyahların kendilerine özgü zengin sözlü gelenekleri vardı, bizler yabancı edebi formları onun üzerine koyduk. Bu süreçte biz onlardan daha çok zarar gördük. En azından onlar, bugün, kendilerini o yapılarla ifade edebiliyorlar, ancak biz onlardan hiçbir şey alamadık.⁵⁴

Frantz Fanon’a siyah olma bilincini aşıl原因 ve Negritude Hareketi’nin kurucularından olan lise öğretmeni Aime Cesaire’a göre de kendilerine uygarlık götürüldüğü iddia edilen sömürge halkı zaten uygar, sanatçı ve şair idiler.⁵⁵ Cesaire’ın bu yaklaşımı Fanon’u da etkiler:

Bunların hepsi geçmişteki mezarlarından çıktılar ve içindekilerle birlikte ortaya serildiler, mantıklı bir tarihsel mekân bulmamı mümkün kıldılar. Beyaz

⁵¹ Ali Erritouni, “Apartheid Inequality and Postapartheid Utopia in Nadine Gordimer’s July’s People”, *Research in African Literatures*, 37 (4), (Winter 2006), 81.

⁵² Gordimer, *Living in the Interregnum*, 264.

⁵³ Bkz. Gordimer, *Living in the Interregnum*, 266-267.

⁵⁴ Head, 10.

⁵⁵ Aime Cesaire, *Sömürgecilik Üzerine Söylev Fransız Irkçılığının Fikri Temelleri*, (Çev. Güneş Ayas), Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2005, 88.

*adam haksızdı, Ben ilkel değildim, bir yarım adam da değildim, Ben iki bin yıl önce bile altın ve gümüş içinde çalışan bir ırka aittim.*⁵⁶

Fanon, Avrupalılar kıtaya gelmeden önce, siyah insanların uygar ve sanatçı kişiliklerinin olduğuna inanır ve bu inancını Victor Schoelcher'in *Köleliğin İlgası* adlı kitabından alıntılarla destekler:

*... Afrika'nın derinliklerinde anıtsal yapılar yok muydu, okullar, hastaneler yok muydu? Avrupalıların ayak basmasından önceki dönemlerde bütün bunların var olduğuna ihtimal veren bir tek yirminci yüzyıl burjuvası, bir Durand, bir Smith, bir Brown çıkmaz belki. ... Ama Schoelcher, Caille'nin, Mollien'in, Cander kardeşlerin tanıklıklarına dayanarak okulların, tapınakların ve hastanelerin var olduğunu hatırlatıyor bize.*⁵⁷

Postkolonyal yazarlar, sanatın sanat için değil toplum için olması gerektiğine inanırlar. İnsanın hizmetinde olan sanatı kabullenirken, toplumu ihmal eden sanatı reddederler. Ngugi Thiongo, entelektüel çabanın, sosyal sorumluluk temelinde gücün karşısında konuşmak ve ezilenlerin haklarını savunmak olduğunu söyler. Chinua Achebe ve Ngugi Thiongo gibi Gordimer da yazarın misyonunun ezilenlerin sözcüsü gibi davranmak olduğunu düşünür: "Apartheid karşısındaki uzun mücadelede, kültürel desteğin gerekliliğinin farkına varılmıştır. Edebiyat, oyunları ve şiiri de içine alan kurgu, roman, mücadelenin silahı olarak kabul görmektedir."⁵⁸

Dominic Head'e göre Gordimer'ın Güney Afrika'da politik olaylara tepkisi, detaylı tarihsel göndermeler olmaktan çok edebi bir yapının sürekli gelişimi ve yeniliğinin bir manifestosu niteliğindedir. Gordimer'ın çalışmalarının tarihsel ve edebi romanlar olma özelliği, bu çalışmaları hem edebiyata sosyolojik yaklaşımlar sunması hem de postmodernizm çağında modern roman yapısını ortaya koyması açısından önemli kılar.⁵⁹

Gordimer, 2006 yılında *Bookforum*'da yer alan bir röportajında, kendisinin en güçlü tarafının politik bir hikâyeyi dramatize etmek ve bu hikâyeyi çok kişisel ve sempatik bir hale getirmek olduğunu söyleyen Kera Bolonik'e, romancıların, şairlerin ve oyun yazarlarının insanların daha önceden nasıl yaşadıklarını, onları bu dramatik

⁵⁶ Cesaire, 155.

⁵⁷ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 147.

⁵⁸ Erritouni, 80-81.

⁵⁹ Head, 2.

olaylara neyin getirdiğini, bundan sonraki yaşamlarını nasıl devam ettireceklerini gösterdiğini söyler:

Eğer Napolyon savaşlarında ve Napolyon'un Moskova'dan geri çekilmesi esnasında insanlara gerçekten ne olduğunu öğrenmek isterseniz, gerçekleri tarih kitaplarından okuyabilirsiniz. Fakat o zamanlar yaşamın nasıl olduğunu öğrenmek için Savaş ve Barış'ı okumalıyız.⁶⁰

Gordimer, Nancy Bazin ile yaptığı bir röportajda, romanlarının politik bir ortamdan doğduğu fikrini kabul etmez. Yaşamını, politikanın şekillendirdiği bir ortamda ve atmosferde devam ettirdiğini, politikaya duyarlı olmadığı zamanlarda da yazılar yazdığını, dolayısıyla politika dürtüsüyle yazmadığını; yaşama dair açıklamalarda bulunmak, yaşamın gizemini karakterleri aracılığıyla açığa çıkarmak için yazmaya başladığını söyler. Ayrıca Marcel Proust'un kendisini diğer yazarlardan daha çok etkilediğini öne sürse de, çoğu eleştirmen onu bilinç akışı tekniğinden daha çok sosyal gerçekçilik teknikleriyle bağdaştırır.⁶¹ Alan Lomberg de zaten Gordimer'in edebi açıdan kendisini romantik ve realist biri olarak tanımladığını ifade eder.⁶²

Öte yandan Head'e göre de Gordimer, edebi yaşamının önemli aşamalarında ağırlıklı olarak gerçekçilerden ve modernistlerden etkilenen, modernizmin sınırında postmodern anlatıma eğilim gösteren bir edebiyatçıdır. Ancak daha çok modernist formlara yakındır. Romanları, diğer modernist romanlar gibi, seçilen kişilerin anlayış (algı, kavrayış) yapısını sorunsallaştırır.⁶³ Head, Gordimer'in romanlarının postyapısalcı eleştiri teorisi ile paralellik gösterdiğini ve modern roman yapısına yenilikçi ve orijinal katkı sunduğunu söyler. Yine Gordimer'in, postmodern ifadenin ve eleştirel kuramın en önemli alanları haline gelmiş olan bireye dayalı bir mikropolitika ve insan coğrafyasının önemine vurgu yaptığını öne süren Head, Gordimer'in edebi anlayışının merkezinde bireyin oluşuna dikkat çeker.⁶⁴ Gordimer da, edebiyatın her zaman insanların kendilerini keşfetmeleri için bir araç olduğunu ifade ederken,⁶⁵ kendi edebiyat anlayışında bireyin

⁶⁰ "Radiation, Race, And Molly Bloom: Nadine Gordimer Talks with Bookforum", Erişim tarihi: 04.04.2014, http://www.bookforum.com/archive/feb_06/gordimer_interview.html

⁶¹ Nancy Topping Bazin, "An Interview with Nadine Gordimer", *Contemporary Literature*, XXXVI (4), (2001), 573.

⁶² Alan Lomberg, "Withering into the Truth: The Romantic Realism of Nadine Gordimer", (Ed. Rowland Smith), *Critical Essays on Nadine Gordimer* (s. 226), G. K. Hall & Co., Boston 1990, 33.

⁶³ Bkz. Head, 185-186.

⁶⁴ Head, 12.

⁶⁵ Gordimer, *Literary Witness in a World of Terror: The Inward Testimony*, 70.

yaşamının odak olduğunu vurgular. Lomberg, Gordimer'ın, yazarın amacının yaşamın kendisi için ne anlama geldiğini aktarmak olduğuna ve böylelikle yazarın kendisine insanın yaşamının ne olduğu sorusunu yöneltmesi gerektiğine inandığını aktarır.⁶⁶

Gordimer, *New Perspectives Quarterly* dergisiyle yaptığı röportajda, yazar ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi şu şekilde değerlendirir:

*Goethe'nin de dediği gibi, yazarlar, bir anlamda gözlerini kaparlar, ellerini içinde buldukları toplumun derinliklerine daldırırlar. Oradan çıkardıkları her ne ise gerçeğin bir parçasıdır. Gerçek gibisi yoktur. Hepimiz insan olmanın ne olduğuna dair olağandışı hikâyeye katkı sunuyoruz. Romancı, kaydedilmeyenlerin tarihçisi ve tarih ile hayal arasında bir arabulucu haline gelir.*⁶⁷

Gordimer, *Selected Stories* adlı eserine yazdığı önsözde, yazarın içinde yaşadığı topluma göre hareket ettiğini, tarihin de kendisini, romanlarının tarzını, algısını ve yapısını etkilediğini söyler.⁶⁸ Gordimer, bir yazarın, içinde bulunduğu toplumdan ya da olaylardan bağımsız olarak eserler ortaya koymasının zorluğuna dikkat çekerken, bireyin sorunlarının toplumsal kökenlerini tanıyıp bilmekte ısrar eden Fanon'un düşüncesiyle⁶⁹ ile bir bakıma örtüşür.

Bu çalışma, Fanoncu kuram ve ilkeler doğrultusunda incelenecektir. Kuramcı olarak Fanon'un tercih edilmesinin nedeni, Fanoncu bakış açısının çalışılan yazarla, yazarın sanat anlayışıyla, yazarın işlediği konularla, romanlardaki olayların geçtiği yer olan Güney Afrika'yla ve burada yaşayan ırkçılık mağduru siyah halkın yaşam şartlarıyla önemli ölçüde örtüşmesidir. Barış Ünlü, "Eski sömürgeler, geri kalmış ülkeler ve 'ikinci sınıf insanlar' üzerindeki etkisinin büyüklüğü nedeniyle, Fanon'a 'Üçüncü Dünya'nın Marx'ı, Lenin'i' denmiştir." der.⁷⁰ Fanon, tüm dünyada, III. Dünya ülkelerinin, ezilen halkların önemli bir sesi olarak kabul edilir. Aynı ekseninde Mohammed Deyab da Nadine Gordimer'in düşünce yapısının en önemli ve karmaşık

⁶⁶ Lomberg, 32.

⁶⁷ Nadine Gordimer, "Has Materialism Conquered All?", *New Perspective Quartely*, 24 (3), (Summer 2007), 54.

⁶⁸ Nadine Gordimer'dan alıntılan Head, 3.

⁶⁹ Gendzier, 12.

⁷⁰ Dr. Barış Ünlü, "Frantz Fanon: Ezilenlerin ve Mülksüzlerin Düşünürü", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), (Güz 2011), 9.

özelliğinin, baskı ve haksızlıklar karşısında konuşma şansı bulamayan ve konuşacak gücü kalmayan sessiz madunların sesi olma çabası olduğunu söyler.⁷¹

Immanuel Wallerstein'e göre Fanon'un Güney Afrika'da siyah halkın direnişindeki önemini anlayabilmek için *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı kitabı hariç, diğer üç kitabının da bu ülkedeki beyaz rejim tarafından yasaklandığını söylemek yeterli olur.⁷² Fanon, sadece Güney Afrika'da değil, tüm dünyada ezilen ve baskı gören halklar arasında önemli bir yere sahiptir. Nitekim Wallerstein, Fanon'un yazdığı en önemli kitap olan *Yeryüzünün Lanetlileri*'nin⁷³, Eldridge Cleaver'a göre Amerikada'ki siyah özgürlük hareketi militanları arasında İncil gibi kabul gördüğünü ifade eder.⁷⁴

Fanon'un, sömürgeciliğin neden olduğu sosyal ve psikolojik sorunların ancak tarihsel, ekonomik ve psiko-dinamik unsurların ele alınmasıyla doğru okunabileceğini düşündüğünü söyleyen Renate Zahar,⁷⁵ Fanon'un eserlerinin, 21. yüzyılda artan sosyal eşitsizliklerin kavramsallaştırılmasında da işlev gördüğünü ifade eden Homi Bhabha⁷⁶ ile aynı gerçekliğe işaret eder. Bu bağlamda Rowland Smith "... Gordimer'ın her bir romanı, Güney Afrika'nın politik ve toplumsal tarihinde yeni bir aşamayı gözler önüne serer."⁷⁷ derken, bir bakıma Gordimer'ın Fanoncu bakış açısıyla okunmasının önemine değinir.

William W. Hansen'e göre Fanon'un eserleri, edebiyat eleştirmenleri tarafından modern protest edebiyatın önemli örnekleri olarak kabul edilir.⁷⁸ Yaşadıkları zulme isyan edip ayaklanan ve gördükleri şiddete karşı şiddet ile cevap vermek zorunda kalan ülkedeki siyah halkın tepkisi kuşkusuz bir başkaldırıdır. Başta Nadine Gordimer olmak üzere bu mücadeleyi eserlerine taşıyan edebiyatçılar, protest edebiyatın önemli

---

⁷¹ Deyab, 341.

⁷² Immanuel Wallerstein, "Fanon and the Revolutionary Class", 250-268, Erişim tarihi: 08.11.2013, <http://home.ku.edu.tr/~mbaker/CSHS503/WallersteinonFanon.pdf>

⁷³ Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri* (2. Baskı), (Çev. Şen Süer), Versus Kitap, İstanbul, 2013

⁷⁴ Wallerstein, "Fanon and the Revolutionary Class", 260.

⁷⁵ Renat Zahar, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, (Çev. Bayram Doktor), İnsan Yayınları, İstanbul 1999, 17.

⁷⁶ Nazneen Kane, "Frantz Fanon's Theory of Racialization Implications for Globalization", *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, V (Special Double-Issue), (Summer 2007), 353.

⁷⁷ Deyab, 342.

⁷⁸ William W. Hansen, "Historical – Critical Dictionary of Marxism: Fanonism", *Historical Materialism*, 19 (2), (2011), 181, Erişim tarihi: 04.04.2013 <http://www.inkrit.de/hkwm-int/documents/Fanonism.pdf>

kalemleridir. Gordimer, bir dergiye verdiği röportajda her ne kadar Frantz Fanon'dan etkilenmediğini söylemişse de⁷⁹ eserleri Fanoncu açıdan değerlendirilmeye uygundur.

Örneğin Fanon'a göre sömürgelerde ekonomik altyapı aynı zamanda bir üstyapıdır. Neden, sonuçtur: Beyaz olduğunuz için zenginsiniz, zengin olduğunuz için beyazsınız.⁸⁰ Nitekim Gordimer'ın romanlarında hemen her beyaz kişi zengin, hemen her siyah-yerli de yoksuldur. Zengin olan az sayıdaki siyah ise beyazımsı tavır ve davranışlar sergilerler, yaşam tarzları kendi ırkdaşlarınıninkine asla benzemez, tam tersine sömürgeciye öykünen tutum ve davranışlar sergilerler.

Ülkedeki beyaz rejiminin ırkçı politikalarına karşı susmayan ve içinde bulunduğu toplumun vicdanı olarak hareket eden⁸¹ Gordimer, siyah tenli olmanın Güney Afrika'da ne anlama geldiğini şu şekilde aktarır: "O ten rengi daha çok yasak, polislere titreyerek gösterilen geçiş izinleri, daha pis işler, daha yoksul yerlerde yaşamak ve ölmek demektir."⁸² Siyahların ülkedeki yaşam şartlarını bu şekilde özetleyen yazar, eserlerin genelinde bu yaşam tarzından kurtulmaya çabalayan siyah insanların, daha doğrusu beyaz olmayan insanların mücadelelerini konu edinir. Bu mücadele, Fanon'un ısrarla üzerinde durduğu varoluşsal mücadeledir. Fanon'un yazılarının amacının, Üçüncü Dünya'nın hem fikren hem de bedenen sömürülmüş insanlarını harekete geçirip ayaklanmalarını sağlamak, kaybettikleri onur, haysiyet ve özgürlüklerini geri kazandırmak ve böylece dünya toplumları içinde hak ettikleri gerçek yerlerine saygıdeğer insanlar olarak kavuşturmak olduğunu söyleyen Ranuga'nın da vurgulamak istediği tam olarak budur.⁸³

Fanon, her yerde egemen olan, her yanı saran ve kuşatan beyazlığa, beyaz uygarlığa isyan eder:

Her yandan Beyaz adamla çevriliyim, yukarıda gök yarılıyor orta yerinden, ayaklarımın altında yer sarsılıyor ve bir yerlerde beyaz bir şarkı, her yerde beyaz bir şarkı çalınıyor. Beyaz, beyazlık, beyaz, beni öfkeden kireç gibi ağartan, kireç gibi yakan beyazlık...⁸⁴

⁷⁹ Bkz. Bazin, 583-584.

⁸⁰ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 46.

⁸¹ Erritouni, 80.

⁸² Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 25.

⁸³ Raguna, 182.

⁸⁴ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 125.

Fanon'u bu denli etkileyen beyaz hegemonya ve yaşamın her alanına sinmiş olan beyazlık, Gordimer tarafından da vurgulanır. Yasal Yardım Derneği'nde çalışan siyah tenli Oupa, çiftlik sahibi beyaz Bay Odendaal'ı tavırlarından ve duruşundan dolayı geçmişte yattığı Roben Adası Hapishanesi'ndeki yöneticilerden birine benzetir. Bu yönetici sorgulanan insanların tepesine dikilir ve hiç konuşmaz, sorgu ve tartaklamayı öteki gardiyanlara bırakır. Görevi sadece orada durmaktır. Sorgulanan kişiler ise şimdi sıra kendilerine gelecek ve dövülecekler diye düşünüp dururlar. Adam Oupa'yı tartaklamaz, görevi sadece orada durmaktır.⁸⁵ Bu gardiyan beyazdır ve yazarın onun beyazlığı ile anlatmak istediği, bir bakıma, her yerde egemen olan beyaz otoritenin hissettirilmesidir. Siyah halk bu otoriteyi iliklerine kadar hisseder.

Mohammad Tamdgidi, Fanon'un bakış açısının, şiddet ve baskı ile özgürleşme arasındaki ilişkiye; kültür ve psike arasındaki karşılıklı bağlantıya; ırkçılık/sömürgeciliğe maruz kalmış beden ve bilince; tutukluluk ve işkenceye; sınıf, ırk, psike ve devrim bileşkelerine; ırksal/sömürgeci yabancılaşma ve özgürleşmeye önemli açılımlar sunduğunu öne sürer.⁸⁶ Gordimer'in romanlarında bu açılımlar açık bir şekilde ortaya çıkar, siyahların üzerindeki baskı, gözetim, işkence ve tutukluluk sıkça vurgulanır. Örneğin siyahlar her zaman polislerin gözetimi altındadır. Özellikle de siyasal eylemlerin içinde olduklarından şüphelenilen siyahlar, beyaz rejim tarafından sürekli takip edilir. *Oğlumun Öyküsü*'ndeki Sonny ortadan kaybolduğu zaman, eşi ve çocukları bile nerede olduğunu bilmezken, polis bilir: "Sonny'nin nerede olduğunu her zaman bilen birileri vardı. Siyasi polis."⁸⁷ Ancak siyahlar özgürlük yolundaki bu mücadelelerinde tutuklanmayı, işkence görmeyi ve hapse düşmeyi göze almışlardır. Sonny'nin olası bir tutuklanmada yanına alacağı diş fırçası, havlu, sabun, çamaşır, pijama gibi temel gereksinimlerinin olduğu çantası her zaman hazırdır. Eşi onları kocası için her zaman hazır tutar.⁸⁸ Bu artık onların da kabullendiği bir yaşam tarzı olmuştur.

Fanon, sömürgeleştirme mücadelesinde şiddetin uygulanmasının ve direnişin şiddete dayalı tepkilerle gerçekleştirilmesinin kaçınılmaz olduğunu düşünür. Buna

⁸⁵ Nadine Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, (1994) (Çev. Deniz Hakyemez), Can Yayınları, İstanbul 1998, 38.

⁸⁶ Mohammad H. Tamdgidi, "Reflections on Fanon", *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, V (Special Double-Issue), (Summer 2007), IX.

⁸⁷ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 81.

⁸⁸ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 99.

‘başyapıtı ya da politik vasiyetnamesi sayılabilecek ünlü eseri *Yeryüzünün Lanetlileri*’⁸⁹ adlı kitabında değinir: “... eğer sonuncu birinci olacaksa, bu ancak iki başoyuncunun kanlı ve kesin çatışması sonucu olabilir.”⁹⁰ Fanon bu söylemiyle şiddet ile özgürleşme arasında aracısız bir bağlantının varlığına dikkat çeker. Fanon için şiddet, özgürleşme yolunda hem bir aşamadır hem de bir araçtır. Her ne kadar Gordimer, bu anlayışı her ne kadar kesin bir şekilde onaylamasa da, romanlarında beyazlara karşı şiddet kullanarak direnen ve bombalama eylemleri gerçekleştiren roman kişilerine yer vermesiyle ve bu kişileri özgürlük mücadelecisi olarak betimlemesiyle dolaylı olarak da olsa şiddeti özgürleşmenin bir aşaması olarak gördüğünü belli eder. Gordimer eserlerinde şiddeti olumsuz bir kavram olarak değil, tersine kaçınılmaz ve tepkisel bir araç veya bir çeşit savunma mekanizması olarak resmeder. Örneğin, yurtdışına kaçmak zorunda kalacak ve bombalama eylemleri gerçekleştirecek kadar siyah direnişinin merkezinde yer alan *Oğlumun Öyküsü* adlı romanının karakterlerinden birinin ismi Bebek’tir. Roman karakterlerine isim verirken hassas olduğunu, isimler seçerken üzerinde çok çalıştığını ve isimlerin kendisi için çok önemli olduğunu⁹¹ itiraf eden Gordimer’in karakterlerden birine masumiyeti simgeleyen Bebek ismini vermesi kuşkusuz rastlantı değildir.

Fanon sömürgelerde, sömürgeci ile sömürgeleştirilmiş insanların, yani beyazlarla siyahların iki farklı dünyasının olduğundan bahseder. Bu iki dünya birbirinin tamamlayıcısı değildir; karşı karşıyadır, birbirlerini dışlama ilkesine dayanır ve ikisinden biri fazladır. Fanon *Yeryüzünün Lanetlileri*’nde bu dünyalarda yaşayan halkların yaşam alanlarını betimler:

... Sömürgecinin yaşadığı şehir, dayanıklı olması için taştan ve çelikten yapılmıştır. Işıklar içerisinde, asfalt bir şehirdir; çöp kutuları her zaman meçhul artıklarla doludur, hiç görülmemiş, hayal bile edilemeyecek şeylerle dolup taşar. ... Sömürgecinin şehri, insanın karnının tok, sırtının pek olduğu bir yerdir, tembellik yeridir, karnı her zaman iyi şeylerle tika basa doludur. ... Sömürge halkının şehri ya da en azından yerli şehir, siyah kölelerin köyü, eski şehir, rezervasyon bölgeleri, adları kötüye çıkmış insanların yaşadığı, isimleri kötüye çıkmış bir yerdir. Rastgele bir yerde rastgele bir şekilde doğarsınız. Rastgele bir yerde, rastgele bir nedenle ölürsünüz. Boş yerin olmadığı bir dünyadır orası; insanlar üst üste yaşar, kulübeleri birbirinin

⁸⁹ Kemal Sayar, “Sömürgeciliğin Karşısında Psikiyatr: Frantz Fanon”, *Yeni Symposium*, 40 (4), (2002), 145.

⁹⁰ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 43.

⁹¹ Bazin, 585.

*üstüne inşa edilmiştir. Sömürge halkının şehri aç bir şehirdir; ekmeğin, etin, ayakkabının, kömürün, ışığın, açlığın çekildiği bir yer. Sömürge halkının şehri, büzülmüş, diz çökmüş bir şehirdir, pisliğe gömülüdür. Pis zencinin ve Arapların bölgesidir.*⁹²

Gordimer da romanlarında siyahlar ile beyazlar arasındaki eşit olmayan yaşam şartlarını etraflıca betimler. *Başka Dünyalar*'da aynı topraklarda yaşamalarına rağmen yaşam tarzları ve beslenme alışkanlıkları birbirinden son derece uzak iki farklı ulustan bahseder. Beyazlar yiyeceğin tadına daha iyi varabilmek ya da içkilerinin tadını daha da mükemmelleştirmek için perhiz yaparlar. Ancak yerlilerin böyle bir lüksü yoktur, onların perhiz yapma gerekçesi zorunluluktandır.⁹³ Yine *July'in İnsanları*'nda, Benjamin Disraeli'nin iki farklı ulus olarak tanımladığı zenginler ve yoksulları⁹⁴, beyazlar ve siyahlar olarak, yaşam şartları bakımından birbirinden kopuk iki farklı ulus olarak yorumlar. Kentte siyahlar ve beyazlar arasında çatışmalar başladığında beyaz Maureen Smales, her şeye sahip olduğu varlıklı bir ortamdan, yoksulluğu ve çaresizliği iliklerine kadar hissedeceği bir yoksunluk ortamına düşer. Evinde elinin altındaki musluktan dilediği kadar su alabilirken, günün birinde bu suyu başkaları ile paylaşmamak için gizlice getirerek çocuklarına vermek zorunda kaldığı⁹⁵ bir dünyada yaşamak zorunda kalır.

Fanon, sömürge halkı için sömürgeci kurtulmanın ölçütünün iktidara gelmek olduğunu düşünür. Zaman içinde, özgürlük kazanıldıktan sonra sömürge aydını istediği pozisyonlara gelir, fakat halk gelemmez. Bu durumdan hoşnutsuz olan halk sağda solda söylenir: “Bağımsız olmamız ne işe yaradı ki?”⁹⁶ Gordimer'in romanlarında bu sıkça görülür, özgürlüğüne kavuştuktan sonra hâlâ sefalet içinde yaşayan siyahlar, bu hoşnutsuzluğun somut örnekleridir. Ülkedeki özgürlük hareketinin yurtdışına kaçmak zorunda kalan aktivistleri, yirmi yılı aşkın bir süre sürgünde kaldıktan sonra döndüklerinde bazı şeylerin hâlâ değişmemiş olduğunu görürler. *Yanımda Kimse Yok* romanında Sally sokakta bir temizlikçi kadın görür, elinde süpürgesi, ayaklarında erkek ayakkabıları, başındaki balıkçı şapkasıyla komik görünümlü bir kadın. Bu kadının neden

⁹² Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 45.

⁹³ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 85.

⁹⁴ Bkz. Benjamin Disraeli, *Sybil or The Two Nations*, Oxford University Press, New York 1981, 65-66.

⁹⁵ Gordimer, *July'in İnsanları*, 18.

⁹⁶ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 52.

hâlâ böyle bir işte çalıştığını anlamayan Sally⁹⁷, çok şeyin değişmiş olacağını umut etmiştir, ancak aynı zamanda kendisinin de akrabası olan bu kadın, aslında her şeyin eskisi gibi devam ettiğini ona anlatmaktadır.

Gendzier'e göre, Fanon için asıl önemli olan noktanın yöneten ırkın kimler olduğu, hangi ırktan oldukları, hangi dinden oldukları değil; yönetime nasıl geldikleri ve bu yönetme hakkını hangi ayrıcalıklarından dolayı kazandıklarıdır. Fanon bu nedenle ırk üzerinde durmaktan ısrarla kaçınmıştır.⁹⁸ Gendzier bununla Fanon'un deri renginin ayrıcalıklarından ziyade, ekonomik ve yönetsel ayrıcalıklardan rahatsızlık duyduğunu vurgular. Gendzier'e göre Fanon, ırk sorununun aslında ekonomik gerçeklikleri saklayan bir üstyapı, bir örtü, bir çapraşık ideolojik aygıt olduğunu göstermekte ısrarcıdır.⁹⁹ Fanon'a göre mücadele sonrasında kazanılan özgürlüğün, ekonomik ve yaşam standartlarının artması bakımından halka herhangi bir yansıması olmamıştır. Halkı dışlayan bir yeni burjuvazi sınıfı oluşmuştur. Fanon, bu yeni oluşan burjuvaziye ise şöyle tanımlar:

Cebine attığı kârlar gayri safi milli hasılaya oranla muazzam miktardadır ve yeniden yatırıma dönmez. ... Özellikle bağımsızlığın hemen ertesinde, ulusal kaynaklardan elde ettiği kârları yabancı bankalara yatırmakta bir an bile tereddüt etmez. Ama prestij açısından lüks arabalara, villalara ve ekonomistlerin az gelişmiş ülke burjuvazilerinde tipik olduğunu söylediği bütün o lüks mallara büyük miktarlarda para akıtılır.¹⁰⁰

Fanon'un bu siyah burjuvazi temsilcilerine Gordimer'in romanlarından örnekler bulmakta zorlanmayız. Örneğin, *Evdeki Silah* ve *Ayartma* adlı romanlarındaki siyah Motsamai, burjuva temsilcilerinden biridir. Önceleri avukat sonradan işadamı olan Motsamai siyah olmasına rağmen siyah halkın çektiği yoksulluk ve yoksunluğa uzaktır ve lüks bir yaşantısı vardır. Beyaz Julie'ye göre Motsamai de beyazlaşmıştır artık, Julie'nin babası ve babasının arkadaşları ile aynı saftadır:

... bu anlı şanlı avukat da onlardandı; ... plazadaki ofisine kurulmuş oturan bu adamın zenci olması hiçbir şeyi değiştirmezdi; bir zamanlar beyazların kurbanyken, şimdi onlardan biri olup çıkmıştı.¹⁰¹

⁹⁷ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 58.

⁹⁸ Gendzier, 229.

⁹⁹ Gendzier, 28

¹⁰⁰ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 155.

¹⁰¹ Gordimer, *Ayartma*, 92.

Yanımda Kimse Yok adlı romandaki Rapulana da beyazlaşan siyahlara başka bir örnektir. İlk başlarda bir ismi bile olmayan ve yazar tarafından “karaderili Odensvilleli adam”¹⁰² olarak okura sunulan bu karakter, özgürlük kazanıldıktan sonra “birkaç şirketin ve iki bankanın danışmanlığını yapan”¹⁰³ ve yemeklerini lüks restoranlarda yiyen Zeph Rapulana olur. Yazar devrim sonrasında siyahların geçirdiği değişimi, sürdürdükleri lüks yaşamı, önder statüsünde olanların sıradan siyah halka sırt çevirmesini sıkça eleştirir:

*Sorarım size, o kardeşlik ruhuna ne oldu? Ya hükümette bir koltuk kapıp yayıldılar ya da şirketlerin başına geçtiler. Yer altındayken birbirleri uğruna canlarını feda etmeye hazırdılar – hayır, hayır, gerçek bu, gerçeği kabul edin – oysa şimdi Mercedes makam arabalarına kurulu sokaklardaki evsiz barksız kardeşlerin yanından geçip gitmeye hazırlar.*¹⁰⁴

Fanon’a göre yeni bir insan modeli oluşturmak için asla Avrupa ve beyaz dünya örnek alınmamalıdır:

*O halde yoldaşlar, Avrupa oyunu sonunda bitti, başka bir şey bulmalıyız. Avrupa’yı taklit etmediğimiz sürece, Avrupa düzeyine çıkma saplantısına takılıp kalmadığımız sürece bugün her şeyi yapabiliriz. ... Avrupa’yı taklit etmemeye karar verelim; beynimizi ve kaslarımızı yeni bir yönde birleştirelim. Avrupa’nın yaratamadığı bütünlüklü insanı biz yaratmaya çalışalım. ... Öyleyse yoldaşlar, esin kaynağını Avrupa’dan alan devletler, kurumlar ve toplumlar yaratarak Avrupa’ya minnet borcu ödemeyelim. İnsanlık bizden bu grotesk ve genellikle tiksindirici taklit yerine başka şeyler bekliyor. ... İnsanlığın ileriye adım atmasını istiyorsak, insanlığı Avrupa’nın yerleştirdiğinden farklı bir düzeye götürmek istiyorsak, öncü olmamız gerekir. ... Avrupa için, kendimiz için ve insanlık için, yoldaşlar, yeni bir başlangıç yapmalı, yeni bir düşünce tarzı geliştirmeli ve yeni bir insan yaratmaya çalışmalıyız.*¹⁰⁵

Gordimer da aynen Fanon gibi düşünür ve Üçüncü Dünya ülkelerinin artık kendi yollarını çizmeleri gerektiğine, mevcut akımların onlara bir fayda getirmeyeceğine inanır ve ideali aramaları gerektiğini söyler.¹⁰⁶

¹⁰² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 30.

¹⁰³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 248.

¹⁰⁴ Gordimer, *Ayartma*, 30.

¹⁰⁵ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 304-307.

¹⁰⁶ Gordimer, *Living in the Interregnum*, 284.

Üzerinden uzun yıllar geçmesine, sömürgecilik eski haliyle yok olmasına ve birçok sömürge ülkesi özgürlüğüne kavuşmasına rağmen Fanon'un hâlâ tazeliğini koruduğunu öne süren Mireille'ye göre yazarın *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı kitabı ırkçılık karşıtı mücadelenin, ayrımcılık yöntemlerinin ve ırkçılığın politik çıkarlarının şifrelerini çözmede önemli bir kilometre taşıdır.¹⁰⁷ Hansen de, *Siyah Deri Beyaz Maske*'yi, Batı kültüründe ne denli derin ve gizli bir ırkçılığın olduğunu ve bunun siyahların öz kimlikleri üzerinde ne denli yıkıcı bir etkisi olduğunu detaylı bir şekilde gösteren güçlü entelektüel bir biyografi olarak niteler.¹⁰⁸ Dolayısıyla, romanlarının temel konusu Güney Afrika bağlamında ırkçılık ve ırkçılıkla mücadele olan, ırkçılığın hem nesnesi hem de öznesi olan insanların bireysel ve toplumsal yapıları üzerindeki etkilerine yoğunlaşan, özgürlük sonrasında ülkede ön plana çıkan siyah burjuvaziye ve elitist yaklaşımlara eleştirel açıdan bakan Gordimer'ı Fanoncu bir bakış açısıyla değerlendirmek yerinde olacaktır.

Bu çalışmada, Gordimer'in ırk ayrımcılığının resmi devlet politikası olarak kabul edildiği 1948 yılından hemen sonra yazdığı bir romanı ve siyahların Nelson Mandela önderliğinde iktidara geldiği 1994 seçimlerinin öncesinde ve sonrasında yazdığı dört romanı incelenmiştir. Fanon'a göre "Sömürge dünyası bölümlere ayrılmış bir dünyadır; tüm sömürgelerde iki kutuplu bir dünyanın varlığından söz etmek olasıdır".¹⁰⁹ Gordimer'in 1958 yılında yazdığı *Başka Dünyalar*, bu iki dünyanın varlığını anlatır ve özellikle ırksal çatışmaların temelini oluşturan Manici¹¹⁰ bir anlayışın birbirini iten kutuplarını göstermesi bakımından önemlidir. Romanda siyah ve beyaz olarak kurgulanan, birbirinden kopuk ve birbirini öteleyen çift kutuplu bir dünyanın betimlemesi etraflıca yapılmıştır. Ayrıca bu roman, yazarın beyaz rejimin ırkçı uygulamalarının zirvede olduğu 1948 yılından hemen sonra yazdığı ilk romanlarından biri olması ve ülkede yaşananları en yalın biçimiyle yansıtması bakımından önemlidir.

¹⁰⁷ Mireille Fanon-Mendes France, "The Contribution of Frantz Fanon to the Process of the Liberation of the People", *The Black Scholar*, 42 (3-4), 9.

¹⁰⁸ Hansen, 175.

¹⁰⁹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 44.

¹¹⁰ Manicilik: Maniheizm olarak da bilinen ve M.S. 3. yüzyılın son yarısında İran'da Mani adlı bir kişi tarafından kurulan dine verilen isimdir. Bu dinin felsefesine göre iyi ve kötü, karanlık ve aydınlık gibi iki kutup dünya kurulduğundan beri daima mücadele halindedir. Dolayısıyla din ve felsefede Manici anlayış, düalizm çerçevesinde değerlendirilir, zıt kavramları ifade etmek için kullanılır. (Taylan, Necip, *Manicilik, Maniheizm, Mani Dini*, Erişim Tarihi: 13.02.2015, <http://filozof.net/Turkce/tarih/dinler-tarihi/843-maniizm-manilik-nedir-mani-dini-nedir-tanimi-tarihi-anlami-mani-inanci-maniligin-etkileri-maniheizm-nedir-tanimi.html>)

Yazar, 1981 yılında yazdığı ve beyaz rejim tarafından yasaklanan *July'in İnsanları*'nda, siyahların yüzlerce yıldır yaşadığı çaresizliği beyazların daha iyi anlayabilmesi için beyaz bir aileyi siyah bir coğrafyada şiddetin gölgesinde yolculuğa çıkarır. Şehirde siyahların sahibi konumunda olan bu aile, kırsalda siyahların merhametine bağımlı olarak yaşar. Ancak bu beyaz ailede bağımlı olma psikolojisine pek rastlanmaz, aksine siyahların topraklarında ve siyahlara muhtaçken bile onların efendisiymiş gibi davranırlar. Öte yandan siyah halk ise onların bu tavırları karşısında isyan etmek bir yana, gayet edilgen ve kabullenici bir ruh hali içindedir. Romanda ortaya konan bu tablo, Fanon'un, sömürgeciliğin hem sömürgeci insanı hem de sömürgeleştirilmiş insanı var ettiği tezini destekler niteliktedir. Bu tez, hem beyazların sömürge ülkelerinde kendi ülkelerindekinden farklı davranışsal özellikler sergilemesini hem de siyahların sömürgecilik öncesi ile sömürgecilik sonrasında farklı tavırlar gösterme nedenini açıklar. Sömürgecilik bireyin kişilik yapısını ve halkın toplumsal yapısını değiştirir ve dönüştürür.

1990 yılında yazılan *Oğlumun Öyküsü*'nde siyah bir ailenin yaşamı, ülkedeki toplumsal yapının değişim süreci ile paralel bir şekilde anlatılır. Öğretmen olan siyah derili Sonny, Hint asıllı Müslüman eşi Aila ve çocuklarıyla birlikte, siyah halkın başlattığı özgürlük mücadelesinin ilk yıllarında şiddet olaylarından uzak mutlu bir yaşam sürmektedir. Ancak zaman içinde hem kendisinin hem de çevresinin maruz kaldığı renge dayalı ötekileştirme ve toplumsal statüye bağlı dışlamanın sonucunda kendisini bu mücadelenin önemli liderlerinden biri olarak bulur. Şiddeti benimsemeyen ve şiddet içerikli eylemleri reddeden bu ailenin zaman içinde geçirdiği bu değişim, siyah toplumda yaşanan değişimin bir kopyasıdır. Sonny'nin ailesi de ülkedeki siyahi toplum da ilk başta şiddete karşıdırlar; ancak zamanla özgürlük yolunda şiddetin kaçınılmaz olduğunu görünce şiddet eylemlerinin içinde yer alırlar. Bu da tam olarak Fanon'un ünlü 'şiddet özgürleştirici ve arındırıcı bir kavramdır' önermesinin bir pratiğidir: “ ... şiddet kusursuz bir meditasyon olarak görülebilir. Sömürgeleştirilmiş insan şiddette ve şiddet aracılığıyla özgürleşir.”¹¹¹

Malcolm X, siyahların II. Dünya savaşından 1950'lerin sonlarına dek süren mücadelesini “siyahların dev okyanus dalgası” olarak tanımlar.¹¹² Ancak bu dev

¹¹¹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 89.

¹¹² Cesaire, 136.

dalganın Güney Afrika sahillerine ulaşması çok zaman alır ve siyah halkın özgürlüğüne kavuşması ancak 1990lı yıllardan sonra mümkün olur. *Yanımda Kimse Yok*, siyahların Mandela liderliğinde % 62 oy oranıyla iktidara geldiği 1994 yılında yazılmıştır. Roman, Yasal Haklar Derneği temsilcisi beyaz Vera Stark'ın, toprakları ellerinden zorla alınan siyah insanlara topraklarını geri kazanmaları için verdiği mücadele ekseninde kurgulanır. Bu romanda geçmişte beyazlar tarafından toprakları gasp edilen siyahların yaşadıkları mağduriyetin sıklıkla konu edilmesi ve ülkede yaşanan bu hukuksuzluğun beyaz bir roman kişisi tarafından aktarılması, Gordimer'in siyah-beyaz çatışmasında takındığı net tavrın anlaşılması bakımından önemlidir. Romanda ayrıca, şiddet ve çatışma ortamında beyaz rejim tarafından hedef alınan ve yurtdışına kaçmak zorunda kalan Maqoma ailesinin, demokrasi ortamının oluşmasının ardından ülkelerine geri dönmeleri de konu edilir. Yazar bu aileye, ülkenin yeniden inşası için oluşturulan ve siyahların önemli ölçüde etkin olduğu komisyonlarda kilit roller verir. Bu komisyonların çalışma ve işleyişlerini irdeleyen yazar, siyahların birbirlerinin kuyusunu kazmasına ve çıkarlarını gözetererek halkı ikinci plana atmasına değinir ve Fanon'un özellikle vurguladığı yeni bir ulusal yapının oluşumunda ulusu bekleyen bu tehlikelere dikkat çeker.

Çalışmada incelenen son roman olan *Ayartma* ise 2001 yılında yazılmıştır. Romanda, Kuzey Afrikalı bir Müslüman olan ve illegal yollarla Güney Afrika'ya gelip kaçak olarak çalışan Abdu'nun yaşamı anlatılır. İsmi kaçak olarak bulunduğu bu ülkede Abdu, kendi ülkesinde İbrahim olan romanın başkişisinin yaşadığı kimlik karmaşası, beyaz bir Avrupalı olan Julie ile yaşadığı aşk ile beraber daha da içinden çıkılmaz bir hal alır. Her iki tarafın ailelerinin de romana dâhil olması bu karmaşayı iyice arttırır. Sınır dışı edilen İbrahim'in peşinden aşkı için onun ülkesine giden Julie, bu Müslüman coğrafyaya ayak uydurmaya çalışırken, İbrahim bu coğrafyadan kurtulmak için çabalamakta ve birçok Avrupa ülkesine, Kanada'ya ve Amerika'ya iltica etmek için gizlice başvuruda bulunmaktadır. İbrahim'in yaşadığı kimlik bunalımı, kendi toplumunu beğenmeme ve batı dünyasına duyduğu özenti; Fanon'un sömürgeleştirilmiş insan tipinin psikolojik ve düşünsel evreniyle bire bir örtüşür. Romanın sonunda kendisi için her şeyini bırakıp onun ülkesine yerleşen karısını terkedip Amerika'ya giden İbrahim, kendi kimliği açısından belirsiz bir geleceğe doğru yol alır.

Yazarın yazmış olduğu on iki roman arasından özellikle bu beş romanın seçilme nedeni bu romanların Frantz Fanon'un hem baskıcı hem de ezilen insanların ruhsal ve düşünsel dünyalarını anlamaya yönelik ilkelerini barındırması; siyahların direnişinde sosyal sınıfların, özellikle de lümpen-proletarya sınıfının mücadelesini içermesi; mücadele esnasında kaçınılmaz olan şiddet sorununa değinmesi ve şiddetin meşruiyetini tartışmaya açması; devrim sonrasında ortaya çıkan yeni ulusal yapıyı bekleyen önemli tehlikeleri sorunsallaştırmasıdır. Ayrıca bu romanların, yazarın ırkçılıkla ilgili yoğun göndermelere sahip olmaları da çalışma konusu olarak seçilmelerinde etkili olmuştur.

Giriş bölümünde, Gordimer'in yaşamı ve edebi yönü anlatılarak çalışmamızda ele alınan romanları hakkında bilgi verilmiştir ve yazarın romanlarında özellikle ırkçılık konusuna yoğunlaşma nedenleri irdelenmiştir. Çalışmamız Fanoncu bakış açısıyla incelenmiş ve kuram olarak neden Fanoncu yaklaşımı tercih ettiğimizin gerekçeleri yine bu bölümde anlatılmıştır. Bu bölümde ayrıca Güney Afrika'da beyazlar ve siyahlar arasındaki ırksal sorunlara değinilerek yazarın konuya yaklaşımı ve bu mücadelede takındığı tavır ortaya konmaya çalışılmıştır.

Birinci Bölüm'de çalışmamızın esasını oluşturan ırkçılık kavramının tanımı ve tarihsel gelişim süreci ele alınmıştır. İsmi ırkçılık olmasa bile, neredeyse aynı işlevdeki uygulamaları Antik Yunan'ın site devletlerinden beri görmek mümkündür. O zamandan günümüze değişim ve dönüşüm geçirerek gelen ırkçılığın aşamaları, bu alandaki yetkin antropolog ve sosyologların düşünceleri ışığında etraflıca tartışılmıştır. İrkçılığın değişik yüzyıllardaki tanımlamaları yapıldıktan sonra, 21. yüzyıldaki ırkçılık anlayışı irdelenmiştir. Bu bağlamda Güney Afrika'da siyah halkın ötekileştirilmesine ve baskı görmesine yol açan ırkçılık uygulamalarına değinilmiştir.

İkinci Bölüm'de yazarın romanlarındaki ötekileştirme çeşitleri sınıflandırılmak suretiyle ele alınmıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyıla özgü olan Yeni İrkçilik, ırkçılık teorisyenleri arasında "ırksız ırkçılık" olarak özetlenir. Dolayısıyla yazarın romanlarındaki ırkçılık, deri rengi ekseninde ve ırksal açıdan ele alındığı gibi, siyah halkın maruz kaldığı her türlü dışlama ve ötekileştirme kapsamında da değerlendirilmiştir. Bu bölümde yazarın özellikle *Oğlumun Öyküsü* ve *Yanımda Kimse Yok* adlı romanlarında ortaya çıkan yasal ayrımcılık ve yaşam alanlarında uygulanan ırksal ayrımcılık aktarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Gordimer'in romanlarında beyazlar tarafından horlanan, küçümsenen, ötekileştirilen ve aşağılanan siyahların, gerek psikolojik gerekse düşünsel dünyalarında yaşadıkları travmalar tartışılmıştır. Beyaz dünya tarafından her zaman dışlanan bu insanların yaşam deneyimleri, sömürgeleştirilen insan tipinin ruhsal yapısını irdeleyen başta Fanon olmak üzere, J. Paul Sartre, Aime Cesaire, Albert Memmi gibi düşünürlerin psikanalitik çözümlenmeleri doğrultusunda ele alınmıştır. Gordimer'in romanları arasında, sömürgeleştirilen insanların psikolojik ve düşünsel anlamda geçirdikleri umutsuzluk, aşağılık kompleksi, edilgenlik, kimlik bunalımı, beyazlaşma hevesi ve beyazlara öykünme gibi süreçleri en çok yaşayanlar, *Ayartma* ve *Yanımda Kimse Yok* adlı romanlardaki siyah karakterlerdir. Bu bölümde ağırlıklı olarak bu romanlardaki siyah kişilerin analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde Gordimer'in romanlarında, siyahlara baskı kurup şiddet uygulayan, onlara köle muamelesi yaparak onlara karşı 'efendi ve sahip' duygusuyla hareket eden ve kendilerini üstün, siyahları ise aşağı olarak konumlandıran beyazların psikolojik ve düşünsel yapıları yine aynı düşünürlerin bakış açısıyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Gordimer'in romanları arasında, beyazların psikolojik ve düşünsel bağlamda kendilerini üstün olarak görmelerini sağlayan sürecin varlıklı yaşam, varoluşsal güven, efendilik saplantısı, siyahlara karşı önyargılı olup onları küçük görme ve onlara şiddet uygulama gibi aşamaları daha çok *July'in İnsanları* ve *Başka Dünyalar* adlı romanlarında ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde, beyazların bu psikolojik ve düşünsel yapıları bu romanlardaki beyaz karakterler aracılığıyla yansıtılmaya çalışılmıştır.

Beşinci bölümde, ırksal ve toplumsal ayrımcılığa maruz bırakılan siyahların tepkisi, halkın bu baskıya karşı direnişi ve şiddet eylemlerine başvurması ele alınmıştır. Ayrıca, özgürlük sonrasında ortaya çıkan ulusal burjuvazi ve bu burjuvazinin devrimi gerçekleştiren kendi halklarına sırtını dönerek önceden beyazların sürdürdüğü halktan kopuk elitist yaşam tarzını devam ettirmeleri tartışılmıştır. Bu eksende Gordimer'in, siyahların ülke yönetiminde yasal anlamda söz sahibi olup ulusal burjuvazinin yavaş yavaş şekillenmeye başladığı yıllarda yazdığı *Yanımda Kimse Yok* ve *Oğlumun Öyküsü* adlı romanları öne çıkmaktadır. Bu bölümde ağırlıklı olarak bu romanlarda ortaya çıkan siyahların şiddet içeren direnişi, kendi aralarındaki mücadelesi ve doğmakta olan yeni ulusun yeni yaşam alışkanlıkları irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRKÇILIĞIN TANIMLANMASI, ORTAYA ÇIKIŞI VE GÜNEY AFRİKA'DA IRKÇILIK

İrkçilik, günümüz dünyasında insanlara farklı isimler altında sürekli rahatsızlık veren en önemli toplumsal sorunların başında gelir. İnsanlık, yazılı ve görsel basın aracılığıyla dünyanın birçok yerinde ırkçılığın neden olduğu vahşet ve katliamlara neredeyse her gün tanıklık etmektedir. Avrupa'da ağırlıklı olarak yabancı düşmanlığı şeklinde boy gösteren ırkçılığın hedef kitlesi, '21. yüzyılın çaresizleri' olarak da tanımlanabilecek olan göçmenlerdir. Son yıllarda Almanya'da Türklere yönelik linç girişimleri, Fransa'da Afrika kökenli insanlara yönelik şiddet eylemleri bunun kanıtıdır. İnsanlık adına daha da ürkütücü olan, bu eylemlerin toplumsal anlamda destek bulması, aşırı ırkçı sağ partilerin oy oranlarını her geçen gün arttırarak taban bulması ve en önemlisi de toplumdaki bu eğilimin farkına varan siyasi liderlerin bu şiddet içerikli ötekileştirme ve dışlamalara, söylem ve politikalarıyla çanak tutmalarıdır. Bütün bu gelişmeler, ırkçılığın tehlikeli bir söylence olduğunu¹ söyleyen Julian Huxley'i haklı çıkarır.

İrkçilik üzerine etkili çalışmaları bulunan Steve Fenton, küreselleşen dünyada, çağın en önemli iki özelliği olan uluslararası ticaret ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla etnisitenin, irksal ve etnik köken bağlarının yok olmaya yüz tutacağı beklenirken, tam tersi bir durum olduğunu ve 1990'lardan sonra bile etnik yapıya dayalı yirmiden fazla sayıda ulus-devletin doğduğunu belirtir.² Benzer şekilde Mesut Karaşahan da tüm dünyada, bir yandan insan hakları, eşitlik, özgürlük gibi ifadelerin bolca kullanıldığı evrensel adımlar atılırken, öte yandan yabancılara karşı ırkçı ve aşağılayıcı söylem ve eylemlerin gerçekleştiğini ifade eder. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin yayınlandığı 1948 yılında Güney Afrika'da ırk ayrımcılığının devletin resmi politikası olduğuna, yine aynı yıllarda siyah insanlardan beyazlara kan naklinin yapılmasının Pentagon tarafından yasaklandığına³ değinen Karaşahan, tıpkı Fenton gibi, evrensellik,

¹ Alaeddin Şenel, *İrk ve İrkçilik Düşüncesi* (2. Baskı), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1993, 141.

² Steve Fenton, *Etnisite, İrkçilik, Sınıf ve Kültür* (1999) (1. Baskı), (Çev. Nihat Şad), Phoneix Yayınları, Ankara 2001, 299.

³ Bkz. Mesut Karaşahan, *İrkçilik Cehennemi Güney Afrika'da Apartheid Uygulaması* (1. Baskı), Pınar Yayınları, İstanbul 2010, 20-21.

küreselleşme, eşitlik gibi olguların, insanların ırksal ve etnik kökenlerine olan bağlılıklarını azaltmadığına dikkat çeker.

İnsan hakları, özgürlük, demokrasi, küreselleşme, hümanizm gibi kavramların en geniş anlamıyla karşılığını bulduğu günümüzde ırkçı ve dışlayıcı toplumsal olaylara sıkça rastlanması, bunların yeni ortaya çıktığı ve çağımıza özgü olduğu anlamına gelmez. Bu olayların kökenini çok eski dönemlere kadar götürebilmek mümkündür. Antik Yunan halklarının kendilerinden olmayanları barbar olarak nitelermeleri bir çeşit ırkçılık anlayışdır. 15. yüzyılda İspanya’da Müslümanlara ve Yahudilere yönelik uygulanan şiddet bir tür dinsel ırkçılıktır. Sömürgeciliğin ortaya çıktığı ve yayıldığı çağlarda, renkli derili insanlara reva görülen insanlık dışı muameleler de ırkçılığın bir başka çeşididir. 20. yüzyılda Almanya’da Nazilerin milyonlarca insanı öldürmesi saf bir ırk oluşturma hayalinin sonucudur. Son yıllarda Avrupa’da sıkça rastlanan ayrımcı ve dışlayıcı uygulamalar, ırkçı bir ideolojiyle hareket etmenin açık bir göstergesidir. Dolayısıyla Robert Miles’in ırkçılığın tek ve sabit bir tanımının olmadığı ve bir ideoloji olarak farklı zamanlarda farklı şartlar altında farklı kesimler tarafından tekrar ve tekrar üretildiği⁴ saptaması yerindedir.

1.1. IRKÇILIK KAVRAMININ TANIMLANMASI

İrkçılığın tanımını yapabilmek için öncelikle kelimenin türediği ırk kelimesini tanımlamak gerekir. İngilizcede ırk kelimesinin karşılığı *race*, ırkçılık kelimesinin karşılığı da *racism*’dir. *Redhouse İngilizce – Türkçe Sözlük*’te *race*: ırk, soy; döl, nesil; familia, racism ise ırkçılık olarak karşılığını bulur.⁵

Oxford Advanced Learner’s Dictionary’de *race*: 1- insanların deri rengi, saç rengi ve şekli, göz ve burun şekli gibi fiziksel özelliklerine göre ayrıldığı grupların her biri, 2- aynı kültüre, tarihe, dile sahip insan grubu, 3- bitkilerin ya da hayvanların ana türlerinden, cinslerinden veya çeşitlerinden biri, 4- aile kökenleri, soy⁶; *racism* ise a- bazı insan ırklarının diğerlerinden daha üstün olduğuna dair inanış, b- birinin başka

⁴ Bkz. Robert Miles, *İrkçilik* (1989) (1. Baskı), (Çev. Sibel Yaman), Sarmal Yayınevi, İstanbul 2000, 185-186.

⁵ Robert Avery, Serap Bezmez ve diğerleri, *Redhouse İngilizce – Türkçe Sözlük* (22. Basım), Redhouse Yayınevi, İstanbul 1974, 797.

⁶ Jonathan Crowther, *Oxford Advanced Learner’s Dictionary* (5th Edition), Oxford University Press, Great Britain 1995, 956.

insanlara farklı ırktan olduğu için haksız muamelesi ya da nefret duyması olarak⁷ ifade edilmektedir.

Longman Active Study Dictionary of English'de *race*: 1- belirgin bedensel özelliklere sahip insan bölümlerinin her biri 2- aynı tarih, dil geleneklere sahip insan grubu 3- bir varlık türü; *racism* ise bir ırkın daha iyi olduğuna ilişkin politik ve toplumsal uygulamalara dayalı inanış⁸ olarak tanımlanmıştır.

Macmillan Contemporary Dictionary'de *race*: 1- insan türünün sonraki nesillere geçen ayırıcı fiziksel özelliklere dayalı altbölümü 2- aynı atayı, tarihi, milliyeti veya köken alanını paylaşan insan grubu 3- soy, sülale 4- benzer özellikleri, ilgileri veya alışkanlıkları taşıyan insan grubu 5- sonraki kuşaklara geçen ayırıcı özelliklere sahip bitki ya da hayvan grubu, cins 6- insan soyu (Fransızca *race* soy, aile, tür; İtalyanca'dan *razza* tür, çeşit; muhtemelen Arapça'dan *ra's* köken); *racism* de 1- doğuştan gelen farklılıkların bir ırkı diğerinden üstün yaptığına olan inanış ya da doktrin 2- bu doktrin ya da inanca dayalı politika ya da toplumsal sistem⁹ şeklinde karşılık bulmuştur.

Collins Cobuild English Language Dictionary'de *race*, insanların deri rengi veya saç şekli gibi önemli belirgin fiziksel özelliklerine göre ayrıldıkları ana gruplardan biri; *racism* ise 1- belirli bir ırka mensup oldukları için bazı insanların ikinci derecede muamele görmesi 2- bazı ırkların diğerlerine göre daha aşağıda olduğu inanışı¹⁰ olarak açıklanır.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere ırk tanımları, içinde üstünlük–aşağılık kavramlarını taşımazken, ırkçılık tanımlarının tamamı üstünlük–aşağılık temeline dayanır. *Macmillan Contemporary Dictionary* ve *Longman Active Study Dictionary of English*, ırkçılığı bir ırkın diğerlerine göre daha üstün olması bağlamında ele alır. Ancak *Collins Cobuild English Language Dictionary* aynı kavramı bazı ırkların diğer ırklara göre daha aşağı konumda olması ve insanların farklı ırklara mensup oldukları için ikinci sınıf olarak muamele görmesi gibi daha olumsuz bir yaklaşımla açıklar. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* ise ırkçılığı, hem bir ırkın diğerlerine göre üstünlüğü

⁷ Crowther, 957.

⁸ Della Summers, *Longman Active Study Dictionary of English*, Longman Group Limited, England 1983, 497.

⁹ William D. Halsey, *Macmillan Contemporary Dictionary*, Macmillan Publishing, Newyork 1988, 822.

¹⁰ John Sinclair, *Collins Cobuild English Language Dictionary*, HarperCollins Publishers, London 1987, 1181.

hem de insanlara farklı ırklardan oldukları için nefret besleme çerçevesinde ele alır. Ayrıca *Macmillan Contemporary Dictionary* ve *Longman Active Study Dictionary of English*, ırkçılık tanımını politik ve toplumsal uygulamalara dayandırarak, kavrama daha planlı ve sistematik bir anlam katar.

Sumbas'a göre ırk, bir insanın doğuştan gelen belli biyolojik, fizyolojik özellikleri, bir akrabalık ilişkisi nedeniyle benzer özelliklere sahip diğer insanlarla paylaştığı düşünülen topluluğa verilen isimdir.¹¹ Aynı şekilde Nancy D. Fortney de Avrupa dillerinde ilk olarak 16. yüzyılda ortaya çıkan ırk kavramının, insanları biyolojik/fizyolojik niteliklerine göre sınıflama biçimi olduğunu söyler.¹²

Benzer şekilde ırk kelimesinin kökenini ve zaman içinde geçirdiği anlam değişikliğini araştıran ve antropoloji ve ırk alanındaki çalışmalarıyla tanınan Julian Huxley ise ırkı şöyle tanımlar

'Race' kelimesi İbranice ya da Arapça kökenlidir ve Batı dillerine daha sonradan girmiştir. İlk başta tek bir atadan gelen nesli, özellikle de hayvanlarda, göstermek için kullanılırdı. Daha sonraları Foxe'un Book of Martyrs (1570) adlı kitabındaki 'İbrahim'in soyu' ifadesindeki veya Milton'ın Paradise Lost (1667) adlı kitabındaki 'Şeytan'ın soyu' ifadesindeki gibi İngilizce ve Fransızca da insanlar için kullanılmaya başlandı. 'Race' kelimesi İncil'in Yetkili Çeviri'sinde kullanılmamıştı, yerine 'Döl', 'Nesil' kelimeleri kullanılmıştı.¹³

Öte yandan Şenel, Huxley'nin 'race' kelimesinin o zamandan beri içinden bir türlü kurtulamadığı bulanık bir anlam kazandığını söylediğini aktarır. Şenel'e göre 'Race', o zamandan sonra yazılan bazı kitaplarda, insan türü veya insan soyu anlamında kullanıldığı gibi, belli fizyolojik niteliklere sahip insan topluluklarını ve belli bazı tinsel niteliklere sahip oldukları düşünülen insanları anlatmak için de kullanılmıştır.¹⁴

Bu bağlamda Tzveton Todorov, ırkçılığı, ırk kavramının tarihsel gelişimiyle paralel biçimde ve birbirinden tamamıyla farklı iki olgu olarak açıklar. Todorov'un bir davranış biçimi olarak değerlendirdiği ırkçılık, fiziksel özellikleri kendilerinden farklı

¹¹ Ahu Sumbas, "Batı Avrupa'da Yükselen Yeni-Irkçılık Üzerine Bir Deneme", *Alternatif Politika*, 1(2), (Eylül 2009), 263.

¹² Nancy D. Fortney, "The Anthropological Concept of Race", *Journal of Black Studies*, 8(1), (September 1977), 35, Erişim tarihi: 14.04.2014, <http://www.jstor.org/stable/2783688?seq=1>

¹³ Julian Huxley, *Race In Europe*, Oxford At The Clarendon Press, Great Britain 1939, 9-10.

¹⁴ Bkz. Şenel, 53-55.

olan bireylerden nefret etme ya da bu bireyleri küçük görme durumudur. İdeolojik anlamdaki ırkçılık ise insan ırklarıyla ilgilenen doktrine verilen isimdir. Todorov ayrıca, davranış ve ideoloji olarak ele aldığı bu iki farklı ırkçılığın birbiriyle bağlantılı olmasının gerekli olmadığını düşünür.¹⁵

Bununla beraber ırk kelimesiyle karşılaştırıldığında ırkçılık kelimesinin ortaya çıkışının çok daha yakın bir zaman dilimine rastladığı gözlenir. Nitekim Robert Miles ırkçılık kelimesinin her ne kadar çoğu düşünce ve akademik söylemlerde yaygın olarak kullanılsa da terim olarak literatüre girmesinin oldukça yeni olduğunu ileri sürer. *Oxford İngilizce Sözlüğü*'nün 1910 basımında ırkçılık kelimesinin olmadığını öne süren Miles, sözlüğün 1982 yılındaki ekinde bu terimin, “ayırt edici insan niteliklerinin ve yeteneklerinin ırk tarafından belirlendiğini söyleyen kuram” şeklinde karşılık bulduğunu ifade eder.¹⁶

Ancak ırkçılığın kavramsal olarak kullanılması her ne kadar 1930’lu yıllara denk gelse de, dünyada ırkçılık olarak değerlendirilebilecek uygulamaların varlığı oldukça eski dönemlere dayanır. Fakat neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan bu kavramın tanımındaki belirsizlik hâlâ devam etmektedir. Bugün bile açık ve kesin bir tanımın varlığından söz etmek pek de mümkün değildir. Nitekim Miles, ırkçılığın tanımın yapılmasında mutlak bir uzlaşıdan söz etmenin zorluğuna dikkat çeker:

... devamlılık gösteren bir dizi iddia, imge ve tek tip örnek ile saptanan tek ve değişmeyen bir ideoloji değildir. Deneyimlerimize dayanarak ‘birbirinden önemli ölçüde farklı her biri tarihsel olarak özgün ve ortaya çıktıkları topluma farklı bir biçimde eklemlenen farklı ırkçılıkların var olduğunu’ söyleyebiliriz.¹⁷

İrkçılığın Batı’nın buluşu olduğunu öne süren Cornelius Costoriadis’e göre ırkçılık, en basit anlamıyla, başkasından nefret etme düşüncesine verilen bir isimdir. Costoriadis, ırkçılığın en önemli göstergelerinden birinin kişinin ötekini dışlamadan kendisini tanımlama yeteneğinden yoksun oluşuna¹⁸ vurgu yapar. Dolayısıyla ırkçılık

¹⁵ Tzveton Todorov, “Race and Racism”, (Ed. Les Back and John Solomos), *Theories of Race and Racism*, Routledge, London and New York 2000, 64.

¹⁶ Bkz. Miles, 62-63.

¹⁷ Miles, 117.

¹⁸ Cornelius Costoriadis, “Reflections on Racism”, Erişim tarihi: 16.04.2014, http://topos99.files.wordpress.com/2011/10/castoriadis_reflections_on-_racism.pdf

ben merkezlidir ve dışlayıcıdır. Dışlamanın boyutlarına göre de (ötekenden istememe, aşağılama, nefret etme, tikslenme, kin gütme) ırkçılığın boyutları şekillenir.

Aynı şekilde Miles da ötekinin tanımlanma sürecini, kapsama ve dışlama diyalektiği bağlamında ele alır:

Ötekinin tanımlanması süreci tanımsal içerme ve dışlama diyalektiğini gerektirir. Bir nüfusu Öteki olarak sınıflandırmak ve ayırt etmek için ona belli nitelikler atfederler, ayrıca kendilerini tanımlama ölçütlerini de saptarlar. Afrikalıları 'siyah' ve 'vahşi' olarak belirleme ve buradan yola çıkarak onları kendi dünyalarından dışlama eylemiyle birlikte, 18. ve 19. yüzyıl Avrupalıları kendilerini 'beyaz' ve 'uygar' olarak tanımlardı. Dahası, dışlamak ve azımsamak için kullandığı 'ırk' söylemi, tersyüz edilmiş anlamıyla, içermeye ve üstün görmeye yaradı: Eğer Afrika nüfusu bir ırk olarak tanımlanıyorsa aynı anda Avrupa nüfusu da, üstün olduğu da varsayılsa yine de bir 'ırk' olarak tanımlanır. Bu nedenle tanımsal dışlama eylemi, söylem içinde Ben açıkça belirtilmese de kapsama eylemini de yanında getirir.¹⁹

Her iki yazara göre ırkçılık tanımlamasında 'ben' ve 'öteki' beraberdir, ancak ben tanımı ötekinin tanımından sonra olur; yani, önce dışla(n)ma eylemi gerçekleşir, kapsama eylemi ise bu eylemin ardından ortaya çıkar. Daha da açacak olursak kişi önce ötekini tanımlar ve öteki tanımı da kendiliğinden ben tanımını ortaya çıkarır. Kişinin kendisini tanımlaması, dışlama ve dışlanma eylemlerinden sonra gerçekleşir.

Öte yandan Nicholas Hudson ırkçılığa değişik bir perspektiften açılım sunar. Hudson, insan türünün beş ya da altı alt gruba bölünmesi ya da bu ırkların doğuştan gelen kapasite ve fiziksel farklılıklar doğrultusunda düzenlenebileceğini iddia eden teorideki önyargıları tanımlamada ırkçılığın aldatıcı bir terim olduğunu ileri sürer. Hudson'a göre modern anlamda ırkçılık, ekonomik önceliklerin, dünya görüşlerinin ve felsefenin dönüşümüyle farklı zamanlarda 'öteki'nin farklı biçimlerde ele alınmasına bağlı olarak ortaya çıkan tarihsel bir kavramdır ve dolayısıyla kültürel bir tarihe sahiptir.²⁰

Benzer şekilde J. M. Vorster da ırkçılık kavramının sadece ırksal grupları tanımlamak için değil, farklı etnik ya da dini grupları tanımlamak için de kullanıldığını;

¹⁹ Miles, 56-57.

²⁰ Nicholas Hudson, "Hottentots' and the evolution of European racism", *Journal of European Studies*, 34 (4), (2004), 309, Erişim tarihi: 15.04.2014, <http://jes.sagepub.com/content/34/4/308.full.pdf+html>

etnik grupların kendilerini dil, din, kültür, köken veya bunlardan birinin başka özelliklerle birleşimi üzerine inşa ettiklerini öne sürer.²¹

Nitekim Avrupa Konseyi Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun 13 Aralık 2002 tarihinde aldığı karar, ırkçılığın tanımlanmasında ırk ve renk dışındaki diğer bileşenlerin belirleyici ve etkili olduğu gerçeğine işaret etmektedir. Komisyonun bu kararına göre ırkçılık, "... renk, dil, din, milliyet, ulusal veya etnik köken gibi bir dayanağın kişinin veya bir grup insanın küçümsenmesini haklı gösteren bir inanç ya da kişinin veya bir grup insanın üstünlük düşüncesi anlamına gelmektedir."²² Yine aynı komisyon kararının açıklayıcı genelgesinin 6. maddesinde ırkçılığın, daha geniş anlamda, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlük gibi görüngüleri de içermesi gerektiği²³ ifade edilir.

Dolayısıyla ırkçılık, her zaman ırk ya da deri rengi ile bağlantılı olmamıştır. Bu bağlamda ırkçılığı, tarihsel süreci boyunca, sadece beyazların siyahlar üzerindeki egemenliği ya da beyazların siyahları dışlaması ya da ötekileştirmesi olarak algılamamak gerekir. Tarihte aynı ırktan, aynı renkten olanlar arasında da ırkçı eylemler sıkça görülmüştür. Örneğin İngilizler ve İrlandalılar aynı ırktan ve renkten olmalarına rağmen İngiltere'de farklı bir ırk ya da öteki olarak muamele görmüşlerdir. İrlandalı denilince İngilizlerin aklında genelde olumsuz bir tiptemenin belirmesi bir çeşit ırkçılıktır. Aynı şekilde Güney Afrika'da son zamanlara kadar İngilizlerin, Boerlere²⁴ ikinci sınıf insan muamelesi yapması da ırkçılığın aynı renkte olan insan grupları arasında da görülebileceğini kanıtlar.

İnsanlar arasında ciddi anlamda sorunlara neden olan ırk ve ırkçılık konularına yoğunlaşan Birleşmiş Milletler, 1965 yılında hazırladığı Her Türlü Irk Ayrımcılığının

²¹ J. M. Vorster, "Racism, Xenophobia and Human Rights", *The Ecumenical Review*, 54 (3), (July 2002), 297. Erişim tarihi: 05.08.2014, <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=92edee72-17be-417d-920b-08e982aeec90%40sessionmgr111&hid=126>

²² "European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)", Erişim tarihi: 16.04.2014, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N7/Recommendation_7_en.asp#P80_4931

²³ "European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)", Erişim tarihi: 16.04.2014, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N7/Recommendation_7_en.asp#P80_4931

²⁴ Güney Afrika'ya ilk gelen Hollanda kökenli beyaz Avrupalılara verilen isimdir. Boerlerin diğer bir ismi de Afrikanerlerdir.

Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’de ırkı tanımlamadan ırk ayrımcılığını tanımlar. Bu sözleşmeye göre ırk ayrımcılığı,

*... siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacına ya da etkisine yönelik, ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih anlamındadır.*²⁵

Bu tanımlama doğrultusunda ırkçılığı, sadece açıkça yapılan ve şiddet içeren eylemler olarak değil, üstü kapalı olarak gizlice yapılan etnik, ırksal, ulusal ya da kültürel bakımdan dışlayıcı tutum, davranış ve söylemler olarak da kabul etmek gerekir.

Batı’nın öteki tanımlamaları, her zaman sömürgeci yönetimlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiş, yenilenmiş ve değişiklik göstermiştir. İçinde açıkça ırkçı ifadeler barındıran bu ‘öteki’ tanımlamaları, çoğu zaman Batı’nın sömürgeci emelleri için meşrulaştırıcı nedenler ortaya koymuştur. Nitekim Miles, ırkçılığın doğasını açıklarken ırkçılığın sömürgecilik ile olan yakın ve destekleyici ilişkisine değindiğini ileri sürdüğü Fanon’un ırkçılığın sabit bir olgu olmadığını, aksine sürekli değişen ve dönüşüm geçirdiğini ve biyolojik iddialara dayanan ırkçılığın, sömürgeciliğin ilk dönemleriyle örtüştüğünü iddia ettiğini söyler. Ayrıca Miles, Fanon’un, ırkçılığın sömürge düzeninin devamına hizmet etmesi ve sömürgeleştirilen toplumların sömürgecilerin kullanımına açık nesnelere haline gelebilmesi için ortaya konan bir yapı olduğunu öne sürdüğünü ifade eder.²⁶

Bu bakış açısıyla Oliver Cromwell Cox’un ırkçılık tanımının Fanon’un ırkçılık anlayışıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. ırkçılığı sömürgeciliğin rasyonelleştirilmesi olarak ele alan Fox’a göre ırkçılık ve ırksal önyargılar kapitalizm ve milliyetçiliğin yaygınlaşmasıyla beraber Avrupa’da gelişmiştir. Dolayısıyla ırksal düşmanlıklar, Avrupa ve Kuzey Amerika’nın kapitalist beyaz halklarının tutum ve davranışlarından doğmuştur. Sömürgelelere ucuz işgücü sağlamak amacıyla başlatılan köle ticareti sonucunda, çoğunlukla Hintliler ve Afrikalılar köle olarak başka ülkelere götürülmüş ve götürüldükleri topraklarda baskı ve şiddete maruz kalmışlardır. Ancak

²⁵ Fatma Yılmaz, *Avrupa’da ırkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*, USAK Yayınları, Ankara 2008, 37

²⁶ Miles, 90.

köle olarak seçilmelerinin, kendilerine baskı ve şiddet uygulanmasının tek nedeni, deri renklerinin farklı olmasından dolayı değildir. Batılı sömürgeciler, madencilik ve tarım sektöründe daha ucuza mal edip maksimum verim alabilecekleri bu siyah derili insanları köle olarak kullanmaların haklı bir gerekçe ortaya koyabilmek için, onların aşağı ırklar olduklarına yönelik tezlere ve ideolojilere başvurmuşlardır.²⁷ Irkçılığın daima ekonomik ve politik yapılarla ilişkili olduğunu düşünen ve ırkçılığın belki de bu yapıların beklentileri ve sonucu olarak ortaya konduğunu ileri süren²⁸ Miles'ın da vurgulamaya çalıştığı tam olarak budur.

Sonuç olarak ırkçılık üzerine çalışmış bilim adamlarının, teorisyenlerin, düşünürlerin ve yazarların söylem ve tespitleri ışığında ırkçılığın başat özellikleri şöyle özetlenebilir: a- Irk kavramı eskiden beri kullanılmasına rağmen ırkçılık kavramının kullanılması oldukça yenidir. b- Irkçılık ırk ile ilgili bir olgu olmaktan çok dil, din, yaşam tarzı gibi kültürel ve toplumsal öğelerle ilgili bir kavramdır. c- Irkçılık ben ve öteki diyalektiği temeline dayanır ve bununla anlam kazanır. d- Irkçılık Batı'nın sömürgecilik anlayışı doğrultusunda şekillenir ve Batı tarafından sömürgeciliği meşru kılmak için kullanılan en etkin araçlardan biridir.

1.2. IRKÇILIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Irkçılık tarihsel gelişiminde çizgisel bir süreç izlememiş, tersine farklı disiplinlerde farklı tanımlamalar ve uygulamalarla iç içe geçmiştir. Günümüzde ırkçılık olarak kabul edilen uygulamaların izlerini insanlığın ilk ortaya çıktığı dönemlerde görmek mümkünken, insanlık tarihinin binlerce yıl öncesinde de günümüzdeki ırkçılık anlayışının izlerine rastlamak mümkündür.

Irk bilincinin ortaya çıkışıyla ilgili olarak farklı yazarların farklı görüşlerinin olduğu bilinir. Örneğin bazı yazarlar bunu ilkçağlardaki kabile toplumlarından başlatırken bazıları bunun binlerce yıl önce Hindistan'da ve Mısır'da görüldüğünü ileri sürer. Bazı yazarlar ise ilk ırkçılık öğretilerinin daha yakın zamanlarda İsrailoğulları'nda ve Eski Yunan'da ortaya atıldığını söyler. Bazılarına göre ise bu öğretiler daha çok modern zamanlara özgüdür. Örneğin Thomas F. Gossett, ırk

²⁷ Bkz. Oliver C. Cox, "Race Relations: Its meaning, beginning, and progress", (Ed. Les Back and John Solomos), *Theories of Race and Racism*, Routledge, London and New York 2000, 71-72.

²⁸ Bkz. Miles, 185-186.

bilincinin daha çok modern bir olgu olduğunu, zira 18. yüzyıldan önce halklar arasındaki fizyolojik farklılıkların, farklılık göstergesi olarak nadiren kullanıldığını iddia etmesine rağmen yine de bunun sadece modern zamanla sınırlandırılmaması gerektiğini söyler. Gossett'a göre biyoloji ve antropoloji gibi bilimlerinin ortaya çıkmasından önce bile güçlü olmasa da ırkçılığın görüldüğünü ileri sürer. Bu görüşünü desteklemek için Hindistan'da, Rig Veda'da, İndüs Vadisi'ni istila eden Aryanların orada koyu tenli insanların yaşadığını aktardığını, Aryanların tanrısı İndra'nın nefret ettiği bu kara derilileri doğüstü bir kudretle yeryüzünden ve gökyüzünden silip süpürdüğünü ve Anasahs olarak isimlendirilen bu yassı burunlu barbarları öldürdüğünü ileri sürer.²⁹

Benzer şekilde Metin Özbek, eski toplumlarda insanlar arasında fiziksel farklılıkların oluşuna ve bu farklılıkların insanları sınıflandırmak için kullanıldığını dikkat çeker. Özbek'e göre Mısırlıların mezar duvarlarındaki resimlerinde insanlar dört gruba ayrılır ve her grup ayrı bir renkle gösterilir:

*Koyu kırmızı renkle boyalı ve üstün bir topluluk olarak tasvir edilmiş olan Mısırlılar (rot), sarı renkli, burun sırtı kemerli ve gür sakallı Asyalılar (namu), siyah renkli, yapağı saçlı ve Mısır'ın günündeki topraklarda yaşayan zenciler (naşu) ile beyaz renkle temsil edilen, dar burunlu, açık renk gözlü, sarı sakallı ve uzun boylu beyazlar (temahu).*³⁰

Yine aynı şekilde Çinlilerin de insanları deri rengine göre solgun menekşe, et rengi, beyaz ve siyah olarak sınıflandırdıklarına³¹ vurgu yapan Şenel, Mısırlıların ve Çinlilerin fiziksel anlamda farklı ırkların varlığının bilincinde olduklarına işaret eder. Görünen o ki, insanları fiziksel özellikleri doğrultusunda sınıflandırma eğilimi çok eski zamanlardan beri var olagelmıştır ve insanlar tarihin çok eski dönemlerinden beri ırkların varlığının bilincindedir.

İrkçılığın ortaya çıkışı üzerine yoğunlaşan yazarlardan biri olan Mehmet Taş, ırkçılığın bazılarına göre ilk olarak Ortaçağ'da Çinliler ve Araplar arasında ortaya çıktığını, bazılarına göre ise kölecilik sisteminden önce ortaya çıktığını ve kölecilikle beraber güçlendiğini söyler. Ancak ırkçılığın bilimsel ve rasyonel bir proje olarak

²⁹ Bkz. Thomas F. Gossett, *Race: The History of an Idea in America*, Schocken Books, New York 1963, 3-4.

³⁰ Metin Özbek, *İnsan ve Irk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979, 8.

³¹ Şenel, 37.

Aydınlanma döneminde gerçekleştirildiğini öne süren Taş, kavramın zaman içinde Batı medeniyetinin üstünlüğünü ifade eden bir teoriye dönüştüğünü iddia eder.³²

Benzer şekilde Ania Loomba da insanlar arasındaki fiziksel farklılıkların varlığının çok eski zamanlardan beri bilinmesine rağmen, ırk söyleminin ortaya çıkışının 18. yüzyıla rastladığını ve Batı bilimin bir ürünü olduğunu öne sürer. Ancak daha önceki yüzyıllarda, insanların deri renkleri arasında farklılıkların olduğu Avrupa’da uzun yıllar boyunca tartışıldığı bilinir. Siyah derili olma, önceleri insanların günahlarına karşılık Tanrı tarafından cezalandırılması şeklinde dini bir söylemle açıklanır. Ancak bu dini açıklama zamanla yerini farklılıkların çevresel ve iklim şartlarıyla izah edildiği teorilere bırakır. Fakat bilim, farklı coğrafyalara götürülen siyah derili insanların ten renklerinin değişmediğini kanıt olarak göstererek bu teorileri çürütür ve deri renginin farklı oluşunu biyolojik ve genetik faktörlerle açıklar. Ancak bilimin ısrarla üzerinde durduğu nokta, ırklar arasında bir hiyerarşinin var olduğu gerçeğidir. Bilim, insanların deri renkleri ile uygarlık düzeylerinin paralellik gösterdiğini öne sürerek üstün ırk – aşağı ırk söylemlerini devam ettirir. Zaman içinde bu bilimsel söylemler, deri rengi, saç biçimi, kafatası şekli ve boyutu gibi ölçütler de eklenerek ırk farklılıklarını ortaya koymak için kullanılmaya başlanır.³³ Ancak Steve Fenton ırk kavramının oturtulduğu bu bilimsel zeminin kısmen yanlış olduğunu düşünür. Fenton’a göre her ırkın kendisine özgü fizyolojik ve biyolojik ayrımlarının olduğu kuşkusuz doğrudur. Deri rengi, saç rengi ve şekli, göz ve kafa yapısı gibi fiziksel özelliklere bakarak kişinin hangi ırka mensup olduğu büyük oranda anlaşılabilir. Bunu bilimsel olmaktan çıkararak nokta, bu fiziksel özelliklerin kültürel özelliklerle, sosyal davranışlarla, ahlaki eğilimlerle birleştirilmeye çalışılmasıdır.³⁴ Fenton’a göre bilimsel açıdan yanlış olan şey ırk ayrımı değil ırksallaştırma çabalarıdır; yani, bu fiziksel farklılıklara sosyal bir anlam yükleme ve kültürel özellikler atfetme çabasıdır. Zaten ırkçılık da bu şekilde bir uygulamanın sonucunda ortaya çıkan bir olgudur.

Yine aynı şekilde Miles, ırk fikrinin ilk defa ortaya atılması, geliştirilmesi ve yinelenmesinin Avrupa ve Amerika’ya ait olduğunu ileri sürer. Sefalık indeksinin İsveç’te Anders Retzius tarafından geliştirildiğini ifade eden Miles, Avrupa’da bu

³² Mehmet Taş, *Avrupa’da Irkçılık* (1. Baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1999, 41.

³³ Ania Loomba, *Kolonyalizm Postkolonyalizm* (1. Basım), (Çev. Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, 84.

³⁴ Bkz. Fenton, 93-94.

konuda yapılan çalışmaların ırkı ve ırklara atfedilen hiyerarşik yapıyı gündemde tuttuğunu ve uluslararası alanda kabul görmesine yol açtığını söyler. Miles'a göre bu bilimsel çalışmalar ırksal hiyerarşiyi düzenlerken beyaz ırkı da kendi arasında sınıflandırır ve günümüzde en fazla kabul gören Germen, Akdenizli ve Alpli şeklindeki sınıflandırmayı yapar. Avrupa'nın bilimsel çalışmalarla desteklediği bu ırksal hiyerarşide en alta İrlandalılar ve Yahudiler, en üste de kuzey ırkı yerleştirilerek ırksal tartışmalar devam ettirilir.³⁵

Öte yandan, Batı felsefesi ırk teorisini ortaya attığı gibi, ırkçılık düşüncesini de kuramsallaştırılıp daha sistematik bir yapıya kavuşturur. Örneğin İskoç David Hume, siyahların yaratılış itibarıyla beyazlardan daha aşağı olduğu anlayışına 'şüpheyle yaklaşma eğiliminde olduğunu'³⁶ ifade eder. Batı Aydınlanmasının bu büyük(!) düşünürü bile ırksal ayırım konusundaki aşağılık – üstünlük yaklaşımını kesin olarak reddedemez. Yine bir diğer Aydınlanma felsefecisi İngiliz John Locke, köle sahiplerinin sahip oldukları köleler üzerinde mutlak otorite ve iktidar sahibi olduklarına dair Anayasa maddesinin hazırlanmasına katkıda bulunur³⁷ ve bir bakıma Afrikalıların köleleştirilmesine onay verir. Bu konuda Locke'dan çok da farklı düşünmeyen Fransız Montesquieu, 'kölelikten nefret etmesine rağmen yine de köleleştirmenin bazen gerekli bir kötülük'³⁸ olduğunu söyleyerek ırkçılığın meşrulaştırılmasına katkı sunar. Aynı şekilde dünya tarihini bir mahkeme olarak kabul edip Afrikalıları bu mahkemede yargılayan ve onları barbar, yamyam, özgürlük bilincinden yoksun bireyler olarak niteleyen Alman düşünür Friedrich Hegel, onların kültür için gerekli olan etkenlerin tamamından yoksun olduğunu³⁹ ifade ederek ırkçılığın kuramsallaştırılmasına zemin hazırlar. Bu bağlamda Batılı düşünürlerin ırk ve kölelik sorununa bu tarz yaklaşımları, ırkçılığı 'Aydınlanma'nın karanlık yüzü'⁴⁰ olarak tanımlayan Sumbas'ı haklı çıkarır.

Dolayısıyla ırk ve ırkçılık kavramlarının ortaya çıkış ve gelişim sürecinde Batı uygarlıklarının belirleyici bir rol oynadığı gayet açıktır. Nitekim Fenton, Batı'nın üretip

³⁵ Bkz. Miles, 50-53.

³⁶ Kenan Malik, *The Meaning of Race: Race, History and Culture in Western Society*, Macmillan, Great Britain 1996, 53.

³⁷ Bkz. Robert Bernasconi, *İrk Kavramını Kim İcat Etti?(2000)*, (Çev. Zeynep Direk, İsmail Esiner, Tendü Meriç, Nazlı Öktem), Metis Yayınları, İstanbul 2000, 13-14

³⁸ Malik, 62.

³⁹ Bernasconi, 65.

⁴⁰ Sumbas, 265.

geliştirdiği bu kavramları üstünlük–aşağılık temelinde siyasi ve ekonomik bir olgu olarak ele alır:

İrk söylemi, ırk düşüncesi ve daha özelde ırkçılık, bir halkın veya insan grubunun, kendilerini ötekilerin üzerine koyduğu ve mevcut üstünlüklerini özsel bir farklılık öğretisi aracılığıyla ifade ettikleri bir siyasi tahakküm ve ekonomik sömürü bağlamında gelişmiştir.⁴¹

Bu bağlamda ırkçılığın kökeninin büyük oranda sömürgecilik tarihinde olduğu söylenebilir. İnsanlar ve toplumlar arasında hiyerarşik bir yapı oluşturarak köleliği meşru bir zemine oturtan ırkçılık, sömürgecilere ucuz işgücü sağlamak amacıyla ortaya atılmıştır. Bu amaç için bilimsel çalışmalardan faydalanılmış, daha doğrusu bu amaca hizmet etmesi için bilim kullanılmıştır. Ancak zaman içinde bilimselliği sorgulanan bu çalışmaların bir dayanağının olmadığı ortaya çıkmıştır. Önceleri üstün ırkın aşağı ırklara uygarlık götürmesi ile meşrulaştırılmaya çalışılan ırkçı uygulamaların zaman içinde insanlığa felaket getirdiği görülünce bu düşünce terk edilmiştir. Bununla beraber toplumların bu düşünce yapısından kurtulması yine de pek mümkün olmaz. Nitekim sömürgeciliği meşrulaştırmanın en önemli araçlarından biri olan ırkçılığın günümüzde kendini ortaya koyacak başka bir meşru zemin bulmakta zorlanmadığı gözlemlenmektedir. Fatma Yılmaz'a göre 21. yüzyılda boy gösteren ekonomik ve sosyal yapılanma, ırkçılığın dayandığı temel unsurları kültürel ve sosyal farklılıklar düzlemine yerleştirmiştir ve ırkçılık kavramı şekil değiştirerek farklı bir isim altında varlığını günümüzde de devam ettirmektedir. Ancak bu farklı isim, ırkçılık gibi ötekileştirici ve tiksindirici bir kavramla ifade edilmediğinden, toplumda gizli bir şekilde ve tanımsız olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir.⁴²

Değişen ve dönüşen bir yapıya sahip olan ırkçılığı temelde klasik ve yeni ırkçılık olarak iki başlık altında ele almak mümkündür. Yaşar'a göre günümüz ırkçılığı klasik ırkçılığa göre daha saf bir görünüme sahiptir. Eski dönemlerin klasik ırkçılığında farklı olana karşı imha politikaları ya da doğrudan ayrımcı politikalar uygulanırken bugüne özgü yeni ırkçılıkta ise buna pek rastlanmadığını ileri süren Yaşar, klasik ırkçılığın tanımı açısından ırkçılık olarak nitelendirilemeyecek uygulamaların günümüzde ırkçılık kapsamında değerlendirildiğini söyler. Örneğin ötekileştirme ve farklılığa

⁴¹ Fenton, 98.

⁴² Yılmaz, 14.

tahammülsüzlük, klasik ırkçılık kapsamında ırkçılık olarak değerlendirilmezken bugün hem ötekileştirme hem de farklılığa tahammülsüzlük ırkçılık olarak değerlendirilmektedir.⁴³ Irkçılığı dönemselsel olarak sınıflandıran başka bir yazar olan Fatma Yılmaz ise ırkçılığın gelişim sürecini Bilim Öncesi Irkçılık, Bilimsel Irkçılık ve Yeni Irkçılık olarak üç temel döneme ayırır.⁴⁴

Klasik ırkçılığı ya da bilim öncesi ırkçılığı, avcılıkla ilgilenen göçebe toplumlara kadar götürmek mümkündür. İnsanların ilgisini çeken öncelikli konular arasında çok azının kabilecilik duygusu, ya da daha ileri aşaması olan ulus bilinci kadar güçlü olduğunu öne süren Huxley'e göre bu duygu aslında sürü hayvanlarını kendi türleri arasında bulunmalarından ötürü hoşnut eden 'sürü güdüsü' üzerine kuruludur. Ancak Huxley, hayvanlarda doğuştan olan bu duygunun, insanlarda deneyim ve toplumsal faktörlerin etkisiyle daha sonradan edinildiğine dikkat çeker.⁴⁵ Nitekim üretimin henüz başlamadığı ya da az olduğu tarih öncesi dönemlerde yaşayan toplulukların diğer toplulukları kendi yiyecek kaynakları için bir tehlike olarak gördüklerinden, biz ve onlar bilinciyle hareket ettiklerini ve aralarında barışçı bir ilişkiden çok düşmanca tavırların egemen olduğunu iddia eden⁴⁶ Şenel, bu 'sürü güdüsü'ne vurgu yapar. Benzer şekilde Franz Boas da bu konuya değinerek kapalı ve ilkel toplumlarda yabancılara karşı düşmanlığın her zaman var olduğunu ileri sürer ve buna bağlı olarak kişinin içinde bulunmak suretiyle kendisini güvende hissettiği kendi grubunu korumak istemesini de doğal karşılar.⁴⁷ Boas'ın bu yaklaşımı, kişinin kendi grubunu merkeze alarak diğer grupları reddetmesi ya da en azından kabul etmemesi anlamına gelen etnosentrizmdir. İngilizcesi "Ethnocentrism" olan bu kavram, Yunancada "insan, millet, kültürel grup" anlamına gelen "ethno" ve Latince merkez anlamına gelen "centric" kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur.⁴⁸ Türkçe'de ise "biz-merkezcilik", "etnik-merkezcilik" veya "etnosentrizm" kelimeleriyle ifade edilmektedir. Daha kapsayıcı bir ifadeyle söylemek gerekirse etnosentrizm,

... kişinin kendisini kendi grubuyla ve kültürüyle güçlü bir şekilde özdeşleştirme; kendi grubunu evrenin merkezi olarak görme eğilimi;

⁴³ Aşar, 2.

⁴⁴ Yılmaz, 20.

⁴⁵ Huxley, 3.

⁴⁶ Şenel, 44.

⁴⁷ Bkz. Franz Boas, *Race, Language and Culture*, The Macmillan Company, Newyork 1940, 14-16.

⁴⁸ *ethnocentrism*, (t.y.), <http://www.sociologyguide.com/basic-concepts/Ethnocentrism.php>

*olayları kendi ilgi ve çıkarı doğrultusunda algılama eğilimi; kendi yaşam tarzını (kültürünü) diğer bütün yaşam tarzlarına tercih etme eğilimi ve genel anlamda yabancılara, onların düşünce, davranış ve hareket şekline karşı duyduğu güvensizlik...*⁴⁹

olarak tanımlanır. Dolayısıyla bir grubun kendine özgü bir benlik algısının olması ve kendini diğerlerinden üstün görmesi etnosentrizm bağlamında değerlendirilir. Ancak bu grubun kendinden olmayan diğerlerini küçümsemesi ve aşağıda konumlandırması yönündeki bir anlayış ırkçılık olarak nitelendirilir. Kişinin kendini ve halkını sevmesi elbette başkalarına karşı düşmanlık beslemesini veya onları sevmemesini gerektirmez. Ancak bilinmelidir ki, ben ve öteki diyalektiğinin doğal sonucu ırkçılıktır. Bir kişi eğer kendi grubunu ötekilerden ‘üstün’ görüyor ise, ötekileri konumlandığı yerin ‘aşağı’ olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla etnosentrizmden ırkçılığın doğması gayet normaldir. Nitekim Pierre-Andre Taguieff, bir grubun ötekine duyduğu yabancı düşmanlığını ya da kendi grubunu merkeze alarak öteki grupları o perspektiften değerlendirmesini ve küçük görmesini ırkçılık olarak kabul eder.⁵⁰

Bu bağlamda Gordon Marshall, bir toplumun başka toplumları kendine özgü kültürel varsayımlarından ya da yanlılığından yola çıkarak incelemesini ve bu çerçevede yargılarda bulunmasını anlatan bir terim olarak kabul ettiği etnosentrizmin, bir şeyin başka toplumlardaki yapıma biçiminin, aynı şeyin kendi toplumundaki yapıma biçiminden daha geri olduğunu varsaydığını belirtir.⁵¹ Öte yandan Daniel J. Levinson etnosentrizmi daha da genişleterek, bu kavramın ırkçılık, antisemitizm, her türlü dinsel, dinsel ve kültürel ayrımcılıkları da kapsayarak öteki gruplara karşı olumsuz, kendi grubuna karşı olumlu tutum ve davranışları ifade eden bir kavram olarak kullanılması gerektiğini öne sürer.⁵²

Etnosentrizmin tarihini ve kökenini inceleyen Dinesh D’Souza, Antik Yunanlıların etnosentrik olduklarını ve yabancılara barbar olarak gördüklerini iddia eder. Ancak D’Souza’ya göre Yunanlıların yabancılara barbar olarak nitelermeleri deri

⁴⁹ Ken Booth, *Strategy and Ethnocentrism*, Routledge, New York 2014, 15.

⁵⁰ Pierre-Andre Taguieff, *The Force of Prejudice: On Racism and Its Doubles*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2001, 41, Erişim tarihi: 12.09.2014, http://books.google.com.tr/books?id=AcOG6Y9XG40C&pg=PA31&hl=tr&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false

⁵¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, 219.

⁵² Bkz. Daniel J. Levinson, “The Study of Ethnocentric Ideology”, Erişim tarihi: 12.06.2014, 102-104, http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/AP7.pdf

renklerinin farklı olmasından dolayı değildir.⁵³ D'Souza'nın bu yaklaşımı, Yunanlılarda biyolojik ya da fiziksel anlamda ırkçılığın olmadığını kanıtlayıcı niteliktedir. Nitekim Yunan şehir devletlerinde özgür yurttaş ve köle ayrımının olmasına rağmen, bu ayrımın deri rengi veya bedenin biçimi ile ilgili olmadığını ileri süren⁵⁴ Werner Ruf da D'Souza'nın bu tezini destekler. Zaten ırka dayalı ırkçılık uygulamalarının ortaya çıkışının neredeyse sömürgecilik tarihiyle eşzamanlı olduğu göz önünde bulundurulursa, Antik Yunanlılarda ırk ekseninde biyolojik ırkçılığın olması pek de mümkün görünmemektedir.

Bununla beraber, Platon'un ojenik ve metaller mitosu her ne kadar amaç değil ideal devlet için araç olarak kabul edilse de, bize kalırsa bu kavramlar ırkçılık olarak kabul edilebilir. Platon, hocası Sokrates'in görüşlerini yansıtarak yazdığı *Devlet* adlı kitabında, insanları av köpekleri ve kuşlar ile karşılaştırarak, savaşlarda daha faydalı olan erkek ve kadınların birbirleriyle çiftleştirilerek üstün bir ırk elde edilmesinin önemini vurgular. Hatta daha da ileri giderek doğuştan zayıf ve özürlü doğan çocukların ölüme terkedilmesinin gereğine işaret eder.⁵⁵ Üstelik Platon, insanların Tanrı tarafından farklı sınıfsal özelliklerde yaratılmış olduklarına değinerek, bazı insanların diğerlerine göre daha üstün ya da aşağı olduklarını belirtir ve açıkça ırkçı bir söylem ortaya koyar:

Bu toplumun birer parçası olan sizler, diyeceğim, birbirinizin kardeşisiniz. Ama sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öteki işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aramızda bir hamur birliği olduğuna göre, sizden doğan çocuklar da herhalde size benzeyeceklerdir.⁵⁶

Platon'un bu mitosu ortaya atmasının ve yöneticilerden halkı buna inandırmalarını istemesinin nedeni her ne kadar insanların devlet işlerine müdahale etmesini engelleme amaçlı ise de yine de ırkçı bir söylemdir ve aristokratik ırkçılık olarak bilinen sınıfsal ayrıma ve kast sistemine yakındır. Nitekim Immanuel Wallerstein, Yunanlılarda var olan bazı sınıfları küçümseme eğiliminin, ırklara atfedilen zihinsel ve bedensel iş

⁵³ Dinesh D'Souza, "Is Racism a Western Idea?", *The American Scholar*, 2001, 525-526, Erişim tarihi: 18.09.2014, <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=eb375080-793d-4617-b0f4-2088589014a7%40sessionmgr110&hid=112>

⁵⁴ Sinan Özbek, *Irkçılık*, Notos Kitap, İstanbul 2012, 41.

⁵⁵ Bkz. Platon, *Devlet* (26. Basım), (Çev. Sabahattin Eyüboğlu – M. Ali Cingöz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, 162-165.

⁵⁶ Platon, 111.

görebilme yeteneklerinin farklılığı gibi ırkçı bir yaklaşımdan pek farklı olmadığını düşünür.

Kol emeği ve emekçisine duyulan küçümsemenin köleci Yunan'ın felsefi elitleri tarafından ifade edilme şekliyle, Taylor'un 1909'da bazı bireylerin zekâ, akıl, karar alma yeteneği değil, bedensel güç gerektiren tekrara dayalı pis ve yorucu görevlere doğal yatkınlıklarını tanımlama şekli arasında bu açıdan çok önemli fark yoktur.⁵⁷

Bu bağlamda Antik Yunanlılarda Yunan kültürünü benimseyen insanların uygar, bunun dışında kalanların barbar olarak nitelenmesi ve bazı insanların soyunun Tanrıya dayandırılarak onlara doğuştan aristokratik ve tinsel anlamda üstünlük atfedilmesi, Yunanlıların ırkçı eğilimde oldukları iddiasını pekiştiren önemli göstergelerdir. Zaten Yunanlıların yabancılara ya da kendi içlerindeki farklı sınıflara karşı tutum ve davranışları incelendiğinde, toplumsal yapının birçok açıdan ırkçılık olarak nitelendirilebilecek temeller üzerine kurulduğu gözlemlenir.

Yine benzer şekilde Romalılarda da belirgin bir biçimde ortaya çıkan Romalılar ve öteki halklar ayrımı, içerici ve dışlayıcı unsurları kapsadığından bir çeşit ırkçılık olarak kabul edilebilir. Ancak farklı din, dil, kültür ve ırktan insanların, Latince öğrenip Roma kültürünü benimseyerek Roma vatandaşı üst kimliğine erişmesi, onların Romalı olarak kabul görmeleri için yeterlidir. Fakat yine de Latince öğrenmeyip Roma kültürünü benimsemeyenlerin Romalı değil barbar sayıldığı bir devlet yapısının ırkçılık anlamında masum kalabildiğini söyleyebilmek zordur.

Romalıların kurduğu imparatorluğun çöküşüyle beraber ayrıcalık göstergesi olan Romalılığın yerini zaman içinde Hristiyanlık alır ve dinsel erdemlerin üstünlük – aşağılık ölçütü olarak kabul edildiği Ortaçağ boyunca da Avrupa toplumlarında egemen olur. Dahası özellikle de Coğrafi Keşifler ile beraber ortaya çıkan sömürgecilik anlayışına meşru bir zemin hazırlamak için sıkça başvurulan bir referans noktası haline gelir. Nitekim Ortaçağ Avrupası'nda Hristiyanlığın farklılığı vurgulayan en büyük etken olduğunu, Hristiyanlarla kâfirler ve inanmayanlar arasındaki ayrımın ben ve öteki arasındaki en belirgin sınır olduğunu, dışarıda doğrudan İslam'a karşı haçlı seferleri düzenlenirken aynı seferlerin Avrupa'nın içinde putperestlere, aykırı inanç ve

⁵⁷ Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein, *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler* (1990) (4. Basım), (Çev. Nazlı Ökten), Metis Yayınları, İstanbul 2007, 253-254.

mezheplere karşı da düzenlendiğini öne süren Jan Nederveen Pieterse'in⁵⁸ vurgulamak istediği bu referans noktasıdır.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Ortaçağ'a kadar, özellikle seyyahların ve kâşiflerin anlatımları doğrultusunda farklı deri rengi ve fiziksel özelliklere sahip olan ötekiler Avrupalılarla eşit ve insan olarak değerlendirilirken, Ortaçağ ile beraber özellikle de din kavramı kullanılarak farklı renk ve görünüşe sahip bu ötekilerin insan olup olmadıkları tartışılmaya başlanır. Bu ekseninde Fenton, 16. yüzyılın ortalarında Bartolome La Casas ve Juan Gines de Sepulveda isimli Katolik misyonerler arasında, yerlilerin mantıklı düşünebilme yetilerinin olup olmadığını ya da doğaları gereği köleleştirilmeye uygun hayvanlar olup olmadıkları konusunda bir tartışma yaşandığını aktarır.⁵⁹ Yine Fanon, Katolik dininin ilk önce köleliği ve ırk ayrımını tasvip ettiğini ancak daha sonra bunu reddettiğini, bilim adamlarının da uzun süre kararsız kaldıktan sonra siyahların da insan olduğunu zaman içinde kabul etmek zorunda kaldıklarını ifade eder.⁶⁰

Coğrafi Keşiflerle beraber öteki olarak tanımlanan farklı kıtalardaki yerlilerin insan olmadıkları yönündeki bir önermenin din çerçevesinde ortaya atılması mantıklıdır. Zira farklı biyolojik ve fiziksel yapıya sahip ırkların varlığı gibi bir söylem, insan varlığının tek bir tür olduğuna yönelik dinsel epistemoloji ile çelişir. Bu bağlamda Miles, insanlar arasındaki fiziksel farklılıkları dinsel bakış açısıyla örtüştürebilmek için ilk önce farklı türlerin günah işledikleri ya da Tanrı'yı kızdırdıkları için lanetlendikleri ve siyah derili olma gibi farklı olumsuz fizyolojik özelliklerle yaratıldıkları tezinin ortaya atıldığını söyler.⁶¹ Zaten Ortaçağ'ın renk sembolizminde siyah renge olumsuz anlamların yüklenmesi de büyük oranda bununla ilişkilidir. Ancak Miles, bu renk sembolizminin siyaha atfettiği olumsuz yüklemelerin, 15. yüzyıl öncesinde, siyah derili Afrikalılar ile ilgisinin bulunmadığını iddia eder. Miles, Batılıların o dönemde Afrikalıları siyah derili olarak betimlemelerinin tamamıyla tarif amaçlı olduğunu söyler ve aksine Afrikalıların, özgür, dindar, adil, bilge, savaççı ruhlu olma gibi olumlu

⁵⁸ Jan Nederveen Pieterse, "Europe and Its Others", 17-25, (Eds David Theo Goldberg and John Solomos), *A Companion to Racial and Ethnic Studies*, Blackwell Publishers, Oxford 2002, 17-19.

⁵⁹ Fenton, 103.

⁶⁰ Bkz. Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 131-132.

⁶¹ Bkz. Miles, 48-49.

özelliklerle tanımlandığını öne sürer.⁶² Aynı şekilde *Sömürgecilik Tarihi* adlı kitabın yazarı Raimondo Luraghi de Avrupalı tüccar ve kâşiflerin, gittikleri farklı kıtalarda rastladıkları yerlilerin uygarlık bakımından son derece ileride olduklarını, vahşi ve barbar olmadıklarını, aksine son derece insancıl, iyi niyetli, cömert, bilge ve uygar olduklarını aktardıklarını ifade eder.⁶³ Bu bağlamda Avrupalılar tarafından siyah derili insanlara atfedilen olumsuz özelliklerden rahatsızlık duyan ve siyahların tarihini araştıran Fanon, siyah uygarlığa ait aradığı gerçekleri Victor Schoelcher'in söylemlerinde bulur:

*Tarihte eşi görülmemiş bir barbarlıkla yerinden yurdundan edilen, dinlerinden ve ailelerinden koparılan bu insanlar kimlerdi? Afrika'yı daha iyi yağmalamak için onu yakıp yıkan, aşağılayan maceracı gürühtan, kendi cellatlarından daha üstün, daha onurlu insanlardı bunlar, hoş tabiatlı, sıcak, kibar ve ağırbaşlı insanlar. Güzel evler, sıcak yuvalar yapmayı biliyorlardı, imparatorluklar yönetmeyi, şehirler kurmayı, tarlaları ekmeyi, minareler dikmeyi, pamuğu dokumayı ve demiri işlemeyi...*⁶⁴

Bununla beraber yine de Avrupa'da siyahın olumsuz özelliklerin göstergesi olduğu ve siyah derili insanlarla ilişkilendirildiği bir gerçektir. Bu ekseninde çağdaş ırkçılık öğretilerinin, Ortaçağ'ın sömürgecilik döneminde yerli halklara karşı geliştirilen önyargılarla beslendikten sonra 18. yüzyılda formüleştirmeye başladığını ileri süren Şenel,⁶⁵ siyah derili Afrikalılara deri renklerinden ötürü yüklenen olumsuz özelliklerin sömürgecilikle başladığına ve Avrupa sömürgeciliğini meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanıldığına gönderme yapar. Dolayısıyla Oliver Cromwell Cox'un çağdaş ırk ilişkilerinin köle ticaretiyle başladığına⁶⁶ yönelik tespiti yerindedir.

Öte yandan Batılıların siyah derili insanlara karşı önyargılı olduklarını ve ırkçı tavırlar sergilediklerini düşünen Fanon, bu inancını bazı yazarlardan alıntılar yaparak destekler. Bu yazarlardan biri olan Sir Alan Burns'e göre beyazlar deri renklerinden ötürü kendilerini seçilmiş ırk olarak görür ve ötekilerin deri renklerinin siyah ya da sarı olmasını da günahkâr oluşlarına bağlar. Yani bu dünyadaki gibi öteki dünyada da ırklar arasında bir hiyerarşinin olacağına inanırlar ve bunu da kutsal kitaba dayandırırılar.

⁶² Bkz. Miles, 23-26.

⁶³ Bkz. Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev. Halim İnal), E Yayınları, İstanbul 2000, 47-48.

⁶⁴ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 146.

⁶⁵ Şenel, 53.

⁶⁶ Cox, 72.

Fanon'un ırkçı olarak nitelendiği diğer bir yazar olan Dr. H. L. Gordon ise yerlilerin beyninin nicelik bakımından beyazların beyinlerinden % 14 oranında daha geri olduğunu öne sürer ve bu teorisini de bilimsel çalışmalara dayandırır.⁶⁷ Her iki yazar da insanlar arasında deri rengine dayalı ırksal ayrımcılığın, sömürgeciliğin meşru gösterilmesi sürecinde geçirdiği iki aşamasına işaret eder. Burns sömürgeciliği meşru kılmak için başvurulan araçlardan biri olan dini referans olarak kullanırken Gordon referans olarak bu sürecin bir sonraki aşaması olan bilimi kullanır.

Önceleri sömürgeciliğin meşru kılınması için din ekseninde yapılan açıklamalar yeterliyken, bilimin gelişmesiyle birlikte bu açıklamalar yeterli olmaz ve sömürgecilik için farklı ırklar ve farklı ırksal özellikler ekseninde bilimsel bir zemin oluşturma gereksinimi duyulur. Özellikle antropoloji ve biyoloji alanında yaşanan gelişmeler, sömürgeciliğin meşrulaştırılmasına hizmet edecek olan bilimsel altyapıyı Batı dünyasına sunar. Örneğin canlı varlıkları sınıflandıran ve insanı bu sınıflandırmada en üst noktaya yerleştiren İsveçli doğa bilimci Carolus Linnaeus, *Homosapiens* olarak isimlendirdiği insanı altı ırka ayırır: Vahşi, Avrupalı, Amerikalı, Asyalı, Afrikalı ve hilkat garibesi. Linnaeus, biyolojik özelliklerle sınıflandırdığı bu ırklarından dört tanesini normal ırk olarak kabul eder ve onları da ayrıca kültürel özelliklerle betimleyerek en üst ve en mükemmel konuma Avrupalı ırkını yerleştirir. Linnaeus'a göre Avrupalı, yaratıcı, beyaz ve sıcakkanlıdır ve yasalarla yönetilebilir. Amerikalı, bağımsızlığıyla memnun, özgürlüğü seven, kahverengi ve öfkeli ve öfkle yönetilebilir. Asyalı mala düşkün, sarımsı ve melankoliktir ve genel-geçer düşüncelerle yönetilebilir. Afrikalı ise hilekâr, tembel, kayıtsız, siyah ve mıymındır ve efendisinin isteğine yönetilir.⁶⁸

Yine Alman botanikçi Johann Friedrich Blumenbach, ilk başta dört kategori olarak sınıflandırdığı insan ırkını, daha sonra beş kategori olarak revize eder. Bunlar, 1. Kafkasyalı, beyaz ırk; 2. Moğol, sarı ırk; 3. Malay, kahverengi ırk; 4. Etiyopyalı, siyah ırk ve 5. Amerikalı, kızıl ırktır. Sınıflandırmada her ne kadar coğrafik isimler

⁶⁷ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 27.

⁶⁸ Bkz. S. Özbek, 21-22.

kullanmışsa da Blumenbach'a göre kategoriler arasındaki bu değişiklikler coğrafik olmaktan çok fiziksel görünüş ile ilgilidir.⁶⁹

Linnaeus ve Blumenbach tarafından yapılan bu sınıflandırmalar, ırksal özelliklerin büyük oranda kalıtımsal ve değişmez olduğu esasına dayanır. Ancak daha sonra ortaya çıkan George Louis Buffon ve Jean-Baptiste Lamarck gibi bilim adamları, ırksal özelliklerin her ne kadar kalıtımsal da olsa coğrafik yapı ve iklim gibi çevresel faktörlere bağlı olarak değişebileceğini öne sürer.⁷⁰ Ancak Miles, başka coğrafyalara ve iklimlere göç eden farklı ırklara mensup insanların biyolojik ve fizyolojik özelliklerinin değişmediğini öne sürerek bunun insanlar arasında ırksal farklılıkların olduğu düşüncesini ve dolayısıyla ırksal hiyerarşinin doğuştan olduğu fikrini pekiştirdiğini ifade eder.⁷¹ İrksal farklılıkları çevresel etkenlere bağlayanların, Afrikalıların uygarlaşması, kâfirlikten ve vahşilikten kurtarılabilmesi için misyonerlik ve tarımsal faaliyetlere katılımlarının sağlanmasını çözüm olarak sunduklarını söyleyen Miles,⁷² soruna farklı bir bakış getirir. Batının 'uygarlaştırma misyonu' ismi altında üstlendiği bu rol, Batılılara sömürge faaliyetlerini meşru gösterme olanağı sunar. Görüldüğü üzere insanları sınıflandırmada kullanılan ırk farklılıkları, büyük oranda sömürgecilik eylemlerini meşru kılmak için Batı tarafından ortaya atılmış bilimsel(!) teorilerden ibarettir.

İnsanlar arasındaki ırksal farklılıklarının çevresel faktörlerden etkilenmediği düşüncesinin ispatlanması, ırksal özelliklerin kalıtımsal oluşu üzerine daha fazla bilimsel çalışmalar yapılmasına neden olur. Örneğin ünlü Alman anatomisti Petrus Camper, insan yüzünün ileriye doğru olan açısını ölçerek yüzün çıkıklık (fırlıklık) derecesini hesaplar. Bu hesaplama göre maymunların yüz açısı 58, siyahların 70, Avrupalıların ise 80 derecedir. Dolayısıyla yüz açılarındaki benzerlik bakımından siyahlar, maymunlara Avrupalılardan daha yakın olarak sınıflandırılır.⁷³ Daha sonra 19. yüzyılın ortalarına doğru Anders Retzius isimli bilim adamı, Finliler ile İsveçliler arasındaki fiziksel farklılıkları bulabilmek için insanların kafataslarının çapını ölçerek

⁶⁹ "Early Classification of Nature", Erişim tarihi: 20.06.2014, http://www.understandingrace.org/history/science/early_class.html

⁷⁰ Şenel, 15.

⁷¹ Bkz. Miles, 48-49.

⁷² Bkz. Miles, 44-45.

⁷³ M. Özbek, 19.

insanları kafatası şekline ve çapına göre sınıflandırır.⁷⁴ Fakat her ırkın içinde çok sayıda insanın farklı kafatası yapısına sahip olduğunun anlaşılması üzerine bu sınıflandırma ırksal farklılığın kanıtı olarak uzun süre kullanılamaz.

Bununla beraber kafatası yapısının çapı ve şekli ile ilgili yapılan çalışmaların Batı'nın sömürgeciliği meşrulaştırmak için kullanabileceği bilimsel gerekçeleri ortaya koyamamış olması bilim adamlarını kafa yapısının dışsal özelliklerini bir kenara bırakıp, beynin ağırlığı, yapısı ve şekli gibi içsel özellikleriyle ilgilenmeye iter. İnsan beyninin şekline ve yapısına göre sınıflandırma yaparak siyahların ve beyazların beyinleri arasındaki farklılıkları ortaya koyan bilim adamları, bu farklılıklar doğrultusunda ırklara farklı özellikler, yetenekler ve kişilik yapıları atfeder. Onlara göre bazı ırklar beyin yapıları itibarıyla duygusal iken bazıları mantıklı ve ciddidir. Bu dönemde, özellikle Avrupa'da, insanların fiziksel özellikleri ile karakterleri arasında ilişki kurulmaya çabalanır ve Frenoloji isminde yeni bir bilim dalı ortaya çıkar. Bu bilim dalı, özellikle Franz-Joseph Gall'un (1758–1828) teorisi doğrultusunda, kafatası yapısının ve şeklinin, zihinsel yeteneği ve kişilik özelliklerini belirlediği⁷⁵ iddiasına dayanır.

Aynı şekilde Miles, 18. yüzyıldaki bilimsel ırkçılığın, ırkın kültürel yeteneği ve tarihsel gelişmeyi belirlediğini iddia ettiğini söyler ve buradan da her ulusun özel bir biyolojik yeteneğinin olduğu sonucunun çıkartıldığını ileri sürer. Miles'a göre bu, ırkın ulus yerine geçtiği bir bağlantının kurulmasıdır.⁷⁶ Nitekim Marvin Harris, Linnaeus'un ırksal sınıflandırma yaparken fiziksel görünümün yanında kültürel nitelikleri de ekleyerek Amerikalıları hoşnut, özgür, azimli; Avrupalıları tasasız, etkin, becerikli; Asyalıları sert, kendini beğenmiş, cimri; Afrikalıları hilekâr, tembel, ihmalkâr olarak betimlediğini iddia eder.⁷⁷ Bizce Linnaeus, ırklara sosyal anlamlar ve kültürel özellikler yükleyerek ırksal sınıflandırmalara bir bakıma ırkçı bir görünüm kazandırarak kültürel ırkçılığın altyapısını hazırlar. Bu bağlamda Claude Levi-Strauss, ırksal sınıflandırmalarda tamamen biyolojik olan ırk kavramına kültürel, sosyolojik ve

⁷⁴ Bkz. Gossett, 75-76. .

⁷⁵ Mansur G. Abdullah, Michael C. Anderson, Michael J. Anderson, “*phrenology*”, Erişim Tarihi: 04.02.2015, <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/458369/phrenology>

⁷⁶ Miles, 127.

⁷⁷ Marvin Harris, “Race”, 264-267, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, (Ed. David L. Sills), Vol. 13, The Macmillan Company & The Free Press, London and Chicago 1968, 265.

psikolojik ölçütlerin dâhil edilmesini, antropolojinin ilk günahı olarak kabul ederken⁷⁸ ırklara kültürel anlamlar yüklenmesinin tehlikeli oluşuna dikkat çeker.

İrk ve ırkçılık çalışmalarında 19. yüzyıla gelindiğinde, Arthur Joseph de Gobineua ve Houston Stewart Chamberlain gibi isminden fazlasıyla söz ettirmiş olan iki önemli ırkçılık teorisyeni ortaya çıkar. Gobineua için ‘ırkçılığın babası’ gibi bir sıfatın atfedildiğini⁷⁹ söyleyen Levi-Strauss, Gobineua’nun ırkçılık teorisyenleri arasında ne kadar önemli bir isim olduğunu ima eder. Gobineua üstün ve aşağı ırkların var olduğuna, dünyadaki bütün uygarlıkların üstün ırklar tarafından meydana getirildiğine, insan ırklarının eşit olmadığına ve aşağı ırkların uygarlık meydana getirebilecek bir yeteneğinin olmadığına inanır. İnsanlık tarihinin başlangıcında beyaz, sarı ve siyah olmak üzere üç saf ana ırkın olduğunu, bunların arasında en üstün olanın beyaz ırk olduğunu, diğer ırkların ise bu ana ırkların karışımından meydana geldiğini iddia eden Gobineua’ya göre gerçek uygarlıklar ancak saf ırklar tarafından kurulacaktır. Gobineua ayrıca ırkların kaynaşması sonucunda ırkların melezeleşeceğini ve saf ırkın kalmayacağını ve dolayısıyla da uygarlıkların yok olmaya başlayacağını ileri sürer.⁸⁰ Gobineua’nun bu görüşleri, mayasında altın olan beyaz ırkın yönetici, asil ve üstün bir sınıf olduğunu, mayasında gümüş ve demir bulunan diğer ırkların yönetilmeye muhtaç ve güçsüz olduklarını ve dolayısıyla aşağı sınıf olduklarını ileri süren Platon’un ojenik ve metaller mitosunu ismiyle cilaladığı aristokratik ırkçılık yaklaşımı ile fazlasıyla benzerlik gösterir. Bu yaklaşıma göre ırklar arasındaki farklılıklar veya ırkların üstünlüğü ve aşağılığı, çevresel etkenlerden kaynaklanmaz, tamamıyla doğuştandır.

Ancak Aşar, 19. yüzyılda İngiliz bilim adamı Charles Darwin’in ortaya attığı evrim teorisinin, ırklar arasında farklılıkların bulunduğu ve bu farklılıkların sabit ve değişmez olduğu iddiasını zayıflattığını söyler. Aşar’a göre Darwin, bütün insanlığın tek bir tür olduğunu ancak coğrafi olarak alt türlere ayrılmasının mümkün olduğunu ve canlıların çevreye uyum sağlayarak değişen şartlar altında evrim geçirip ayakta kalabildiklerini ileri sürer. Fakat Darwin, her ne kadar insanların tek bir tür olduğuna değinip farklı ırkların olduğu söylemini reddetse de insanların coğrafi olarak alt türlere

⁷⁸ Claude Levi-Strauss, *İrk, Tarih ve Kültür* (5. Baskı), (Çev. Haldun Bayrı, Reha Erdem, Arzu Oyacıoğlu, Işık Ergüden) Metis Yayınları, İstanbul 2010, 22.

⁷⁹ Levi-Strauss, 65.

⁸⁰ Mansur G. Abdullah, Michael C. Anderson, Michael J. Anderson, *Black History*, (t.y.), <http://www.britannica.com/blackhistory/article-234683>

ayrılmasından bahsederek farklı ırkların varlığına bir bakıma onay verir. Dolayısıyla evrim teorisi, yeryüzünde farklı ırkların yaşadığına ve bu ırkların birbirinden farklı özelliklerinin bulunduğuna yönelik ortaya atılan ırkçı düşünce teorisini tamamen ortadan kaldırmaz.⁸¹

Öte yandan Aşar, Darwin'in düşüncelerinden etkilenip evrim teorisini sosyal bilimler alanına taşıyan Herbert Spencer'in, Darwin'in biyolojik eksendeki bulgularını, toplumsal alana ve toplumların gelişmesine uyarladığını ifade eder. Spencer'a göre doğada görünen değişim ve dönüşüm, elbette toplumlar için de geçerlidir.⁸² Bu bağlamda Kenan Malik, 'Toplumsal Evrimcilik' ismi verilen bu yaklaşıma göre toplumların ırksal yetenekleri doğrultusunda ileriye ya da geriye doğru hareketlilik gösterebileceğini söyler. Malik, toplumsal evrimcilerin, uygarlığın hep ileriye doğru gittiğini ve dolayısıyla aşağı ırkların sürekli gelişen bir yapıya sahip olan üstün ırkların seviyesine asla ulaşamayacağına inandıklarını öne sürerek⁸³ toplumsal evrimcilerin ırkların üstünlük – aşağılık durumunun sabit ve değişmez olduğuna inandıklarını ima eder. Bununla beraber Levi-Strauss, toplumsal evrimciliğin iki kurucusu olan Herbert Spencer ve Edward Burnett Tylor'ın Darwin'den etkilenmediklerini, teorilerini Darwin'den önce ya da onun kitabını okumadan hazırladıklarını ve teorilerinin de bilimsel olmadığını iddia eder:

Bilimsel bir kuram olarak biyolojik evrimciliği önceleyen toplumsal evrimcilik, gözlem ve tümevarım yoluyla bir gün çözümleneceği hiç de kesin olmayan eski bir felsefi sorunun sahte bir bilimsellikle süslenmiş halinden başka bir şey değildir.⁸⁴

20. yüzyıla gelindiğinde, genetik biliminin de gelişmesiyle, insanların saç şekli, kafatası yapısı veya deri rengi gibi fiziksel özelliklerle birbirinden ayıramayacağı görüşü ağırlık kazanır. Gregor Mendel'in bu alanda yaptığı çalışmalar, toplumlar arasında görünüş itibarıyla ırksal farklılıkların olduğuna yönelik tezlerin geçerliliğini yitirdiğini ortaya koyar. Mendel'e göre toplumların birbirlerinden farklı olmasının nedeni fiziksel özellikleri değil sahip oldukları genlerdir. Aşar'a göre Mendel'in bu teorisi tipolojik ırk düşüncesinin geçersizliğini kanıtlamış olmasına rağmen yine de

⁸¹ Aşar, 21.

⁸² Aşar, 21.

⁸³ Bkz. Malik, 88-89.

⁸⁴ Levi-Strauss, 30.

ırkların birbirlerinden farklı genetik yapısına sahip oluşuna vurgu yaparak ırk konusunda tartışmaların devam etmesine neden olmuştur.⁸⁵

Bu bağlamda ırkların fiziksel özellikleri itibarıyla farklı olduğunu ve bu farklılıkların kalıtsal ve çevresel etkenlerden kaynaklandığını öne süren ırkçı düşüncelerin bilimselliğini tartışan en önemli isimlerden biri de modern antropolojinin kurucusu kabul edilen Franz Boas'dır. Boas, İspanya, Yunanistan, Büyük Britanya, Amerika gibi ülkelerin dışarıdan almış olduklarını göçleri örnek vererek, kafa biçimi gibi ölçülebilir fiziksel özelliklerin değişmediği tezinin geçerliliğini yitirdiğini ispatlar.⁸⁶ Beyazlar denilince insanların aklına açık tenli, düz ya da dalgalı saçlı, kalkık burunlu; siyah denilince de koyu derili, kıvrıkcık saçlı ve yuvarlak burunlu insanlar geldiğini söyleyen Boas, sözde Avrupa ırklarından bahsederken İskandinavların uzun boylu, sarışın ve mavi gözlü, Güney İtalyalıların ise kısa boylu, esmer ve kara gözlü olarak betimlendiğini öne sürer.⁸⁷ Beyaz Avrupalı ırklar arasında böylesine taban tabana zıt fiziksel özelliklerin bulunması, Boas'ı iddiasında haklı çıkarır niteliktedir. Ancak Boas'ın, insanları sınıflandırmak için ırksal farklılıkların yanında kültür ve dil gibi etkenlerin de kullanılması gerektiğini iddia ettiğini söyleyen Aşar⁸⁸, Boas'ın kültürel değerleri farklılık gerekçesi olarak kullanan ırkçılık anlayışına eğilim gösterdiğini ima eder. Dolayısıyla Boas'ın biyolojik veya antropolojik olmasa bile insanları bir şekilde kategorize etmesi, ırkçı düşünce yapısının başka bir alanda devam etmesine zemin hazırlar.

Bu bağlamda insanların bilimsel açıdan ırklar olmadığı halde ısrarla varmış gibi davranmasını ve bu varsayım üzerine ayrımcılık yapmasını sorgulayan Semra Somersan'ın tespiti, ırkçılığın tarihsel sürecindeki dönüşümünün geldiği noktayı özetler niteliktedir: “Bugün insan ırklarının olmadığını bilenler bile, etnisite, dil, din, cinsiyet, insan bedeninin fiziki görünüşü, giyim/kuşam ve hatta yaş üzerinden ırkçılık ve ayrımcılık yapabiliyor.”⁸⁹

---

⁸⁵ Aşar, 22.

⁸⁶ Bkz. Boas, 28-59

⁸⁷ Boas, 4.

⁸⁸ Aşar, 23.

⁸⁹ Semra Somersan, “İrkların Olmadığı Bir Dünyada İrkçılık”, (Ed. Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, 200.

20. yüzyılın ortalarından itibaren, özellikle de Nazi Almanya'sının saf ırk meydana getirme çabasının gündemde olduğu İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında, UNESCO, yıllarca sürecek olan ırk ve ırkçılık konulu toplantılar düzenler. Bu toplantılara dünyanın dört bir yanından antropologlar ve bilim adamları davet edilir. Yapılan toplantıların sonucunda ırk kavramının bilimsel bir geçerliliğinin olmadığını ileri süren bir bildiri yayınlanır. Irkçılığın tanımı, ırkın tanımı yapılmadan ırk ayrımcılığı olarak yapılır. Buna göre ırk ayrımcılığı,

*... siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacıyla ya da etkisine yönelik, ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih anlamındadır.*⁹⁰

Bu tanımlama, biyolojik ayrımı esas alan klasik ırkçılığın geçerliliğini yitirdiğinin bir bakıma resmi olarak onaylanması anlamına gelir ve ırk ve ırkçılık kavramlarıyla iyice bunalan bilim dünyası 20. yüzyılın son çeyreğinde yeni bir kavram ile tanışır: Yeni Irkçılık. Bu kavram ilk olarak Martin Barker tarafından kullanılır. Jed Fazakarley, Barker'ın yeni ırkçılığı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hem bilimsel hem de politik anlamda geçerliliğini yitiren ve biyolojik olarak aşağılık-üstünlük esasına dayanan toplumsal evrimcilik fikirlerinin reddedilmesini amaçlayan bir ideoloji olarak tanımladığını söyler.⁹¹ Bununla beraber bu kavramı yeni bir ideoloji olarak değil, ırkçılığın bir türevi olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Zira yeni ırkçılığın öne çıkardığı ve vurguladığı noktaları, ırkçılığın tarih sahnesine çıktığı ilk dönemlerde bile görmek mümkündür. İnsanların ve toplumların kültürel farklılıklarından dolayı birbirlerini içerme ya da dışlama eylemleri veya kendi gruplarından olanlara yönelik olumlu, olmayanlara ise olumsuz duygular beslemeleri Antik Yunanlılardan beri vardır. Yeni ırkçılığı kültürel alışkanlıkların farklılığına bağlayan ve bu farklılıkların insanların genlerine tarihsel süreç içinde depo edildiğini⁹² iddia eden Taş'ın da belirtmek istediği, yeni ırkçılık uygulamalarının çok eskilerden beri var olduğu gerçeğidir. Fakat yine de

⁹⁰ Yılmaz, 37.

⁹¹ Jed Fazakarley, "Racisms 'Old' and 'New' at Handsworth", *University of Sussex Journal of Contemporary History*, 13, (2009-10), 1, Erişim tarihi: 04.04.2014,

<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=13-fazakarley-april2010-2&site=15>

⁹² Taş, 51.

bu eylemler, içinde bulunduğumuz yüzyılın ekonomik, idari, politik ve toplumsal yaşam şartları doğrultusunda şekillenip dönüştüğü için Barker'ın çok eskiden beri var olan bir olguyu 'yeni' olarak kavramsallaştırması yerindedir.

Yeni ırkçılığın antropolojik bir kavram olmaktan çok kültürel bir kavram olduğunu öne süren Etienne Balibar, yeni ırkçılık varsayımının, dışlama politikalarını antropoloji ve tarih felsefesi terimleriyle meşrulaştırmaya çalışan kuramların ve söylemlerin içeriden bir eleştirisinden yola çıkılarak biçimlendirildiğini⁹³ öner sürer ve yeni ırkçılığı şöyle tanımlar:

*Gerçek 'bütüncül toplumsal görüngü' – farklı işaretlerin (isim, deri rengi, dinsel ibadet) etrafında eklenen ve korunma ya da ayırım hayalinin (toplumsal bünyeyi arılaştırma, 'kendi', 'biz' kimliğini her türlü melezleşme, karışma ve istiladan koruma zorunluluğu) zihinsel ürünleri olan söylemlerde, temsillerde ve pratiklerde (şiddet, hor görme, hoşgörüsüzlük, aşağılama, sömürü biçimlerinde) kayıtlıdır.*⁹⁴

Benzer şekilde yeni ırkçılığı kültürel farklılıklar perspektifinden ele alan Sumbas, yeni ırkçılıkta ötekinin, biyolojik özellikler bakımından değil farklı kültürel nitelikler nedeniyle aşağılandığını ve ayrıştırıldığını ifade eder ve yeni ırkçılığın belli belirsiz bir ayrımcılık perdesiyle gelişen bir ırkçılık biçimi olduğunu iddia eder. Irkçılığın kaynağını kültürel farklılıklarda bulduğunu ve bu farklılıkları daha da keskinleştirdiğini ileri süren Sumbas, yeni ırkçılığının arka planında göçlerin ve göçmen hareketliliğinin bulunduğunu ve o ülkenin sahibi olmayan bütün ötekilerin yeni ırkçılığın nesnesi olduğunu söyler.⁹⁵

Yeni ırkçılık ilk bakışta toplumları hiyerarşik açıdan ast-üst ya da üstün-aşağı olarak nitelemez. Dolayısıyla ırkçılığın geleneksel tanımıyla örtüşmez gibi görünür. Ancak çağımızda, özellikle de toplumsal hareketliliğin yoğun yaşandığı ve göç-göçmen sorunlarıyla boğuşan ülkelerde, kendinden olmayan insanlara karşı tahammülün olmadığına tanıklık ederiz. İşsizlik sorununu aşamayan ülkelerde, çevresine ekonomik eksenden bakan insanlar, farklı ülke ve kültürlerden gelen öteki insanları, ekonomik kazançlarını ellerinden alan rakipler olarak görür. Bu tahammülsüzlük toplumsal yaşantıya yabancı düşmanlığı şeklinde yansır. Bu yaklaşımın ve bakış açısının doğal

⁹³ Balibar ve Wallerstein, 27.

⁹⁴ Balibar ve Wallerstein, 25.

⁹⁵ Sumbas, 268.

sonucu olarak da yeni ırkçılık farklı kültürlerin ve yaşam tarzlarının bir arada olmasının güçlüğüne göndermede bulunur ve her kültürün kendi topraklarında yaşatılması gerektiği yönünde şekillenir.

Bu ekseninde Miles, ‘işçi sınıfının ırkçılığı’ olarak değerlendirdiği bu tepkiyi, sermaye ve işgücü hareketliliğine bağlar. Miles’a göre sermaye hareketliliği beraberinde işgücü hareketliliğini de getirir. Sermayenin olduğu yöne doğru sürekli ve hızlı bir göçmen işçi akışıyla paralel biçimde ciddi problemler de ortaya çıkar. Sermayenin yoğunlaştığı ülkelerde yaşayan işçilerin rahatı, huzuru ve ekonomik durumu göçmen işçilerin gelişile bozulur. Maddi kaynaklara ulaşmada ve hizmetlere erişimde – kapitalist ekonomik sistem yüzünden – dışarıda bırakılan işçi sınıfı, bunun nedeni olarak gördüğü göçmen işçileri rakip ve öteki olarak kabul eder. Onları aşağı ırklar olarak tanımlar ve onlara çoğu zaman illegal biçimde düşmanca tavırlar sergilemekte gecikmez.⁹⁶

Benzer şekilde Tekin Akıllıoğlu da ırkçılığı ekonomik ve politik etkenlerin tetiklediğini düşünür. Akıllıoğlu’na göre ırkçılık ve yabancı düşmanlığı bireylerin gelecek ile ilgili korku ve kaygılarından doğar, işsizlik ve yoksulluk ile beslenir. ırkçılığın her biçiminin içinde ayrımcılığı da barındırdığına inanan Akıllıoğlu, göçmenlerin dışlanma nedenini farklı bir ırk olmalarına değil ekonomik ve sosyal faktörlere bağlayarak, ırkçılığın bu yeni biçiminde ekonomik unsurların daha çok belirleyici olduğuna vurgu yapar.⁹⁷

Öte yandan Avrupa’da aşırı sağ partilerinin yükselişine dikkat çeken Fatma Yılmaz, göçmenlere karşı ırkçı duygular besleyen aşırı sağ seçmenlerin sadece işini kaybetme kaygısı taşıyan işçi sınıfından oluşmadığını ileri sürerek sosyal statüsü daha yüksek olan orta sınıfı da bu gruba dâhil eder.⁹⁸ Nitekim Güney Afrika’da yaşananlar Yılmaz’ın bu tespitinin ne kadar gerçekçi olduğunu kanıtlar. Ülkedeki beyaz işçilerin siyahlara yönelik ırkçı söylem ve davranışlarının temelinde kendi ekonomik çıkarlarını koruma ve geleceklerini güvence altına alma güdüsü vardır. Daha üst sınıftaki beyazların siyahlara yönelik ırkçılık içeren dışlayıcı tavırlarında ise kendi sosyal

⁹⁶ Bkz. Miles, 102-117.

⁹⁷ Tekin Akıllıoğlu, “Contemporary Forms and Manifestations of Racism and Racial Discrimination against Immigrants”, *Perceptions*, II (2), (June-August 1997), 105, Erişim tarihi: 18.04.2014, <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/TekinAkilloglu.pdf>

⁹⁸ Yılmaz, 32.

statülerini koruma kaygısı vardır. Bu ‘kontrolü kaybetme’ kaygısı da onları siyahlara karşı daha acımasız davranışlar sergilemeye iter.

Bununla beraber Martin Barker, kişinin kendi yaşam tarzını, gelenek ve göreneklerini yabancılara karşı savunmak istemesinin doğal olduğunu aktarır. Barker’a göre bu savunma mekanizması, yabancılardan aşağı derecede olduklarından değil farklı kültürlerin bir parçası olmalarından dolayıdır.⁹⁹ Bu ekseninde Michel Wieviorka, yabancılardan ya da ötekilerin aşağı ya da farklı olmasını değişik bir yaklaşımla ele alır. Irkçılığı, klasik-eşitsiz ırkçılık ve yeni-farkçı ırkçılık olarak ikiye ayıran ve bunların birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini düşünen Wieviorka’ya göre klasik ırkçılık ötekini aşağı olarak niteler ve ötekilerin toplumda kendilerine en aşağıda da olsa bir yer bulabildiğini ifade eder. Ancak yeni ırkçılıkta ‘öteki’ farklıdır ve toplumda yeri yoktur. Ötekiler istilacıdır ve tehdit unsurudur, dolayısıyla toplumdan uzak tutulması, dışlanması ve hatta mümkünse yok edilmesi gereklidir.¹⁰⁰

Wieviorka’nın bu bakış açısına göre, ırksız ırkçılık, kültürel ırkçılık veya farkçı ırkçılık olarak da tanımlanan yeni ırkçılığın, ötekini yok etme gibi son derece tehlikeli sonuçlar doğurabilecek bir potansiyeli vardır. Haliyle yeni ırkçılıkta ırk kavramı olmasa bile ırkçı uygulamaların en uç ve korkutucu noktasını görmek mümkündür. Zaten tüm dünyada göçmenlere yönelik şiddet eylemlerinin olduğu boyut, Wieviorka’yı haklı çıkarmaktadır. Avrupa’da göçmenlerin aşırı sağcılar tarafından linç edilerek öldürülmesi ya da Türklerin Almanya’da evleri ateşe verilerek canlı canlı yakılması, yeni ırkçılıkta ötekini yok etme potansiyelinin hangi düzeyde olduğunu en açık göstergesidir.

Bu bağlamda yeni ırkçılığın tanımlanmasında en etkili öğelerden birinin göç olduğu söylenebilir. Kapitalizmin her geçen gün tüm dünyada daha da kapsayıcı ve belirleyici bir ekonomik sistem olarak varlığını pekiştirmesiyle toplumlar arası göç kaçınılmaz hale gelir. Fakat yeni ırkçılıkta göç faktörünün önemini vurgulayan Balibar,

⁹⁹ Bkz. Martin Barker, *The New Racism: Conservatives and the Ideology of the Tribe*, Junction Books, London 1981, 23-24.

¹⁰⁰ Michel Wieviorka, “Racism in Europe: unity and diversity” s. 259-275, (Ed. Marco Martiniello and Jan Rath), *Selected Studies in International Migration and Immigrant Incorporation*, Amsterdam University Press, Amsterdam 2010, 268, Erişim Tarihi: 16.04.2014, <http://dare.uva.nl/cgi/arno/show.cgi?fid=174587>

bu göçün eskiden olduğu gibi yenedünyayı keşfetmek maskesi altında sömürgecilik amacıyla yapılmadığını, aksine bu göçün tersine döndürülmüş hali olduğunu iddia eder:

*Yeni ırkçılık 'sömürgecilikten kurtuluş çağına, eski sömürgelele eski metropoller arasındaki nüfus hareketlerinin tersine çevrilişi, insanlığın tek bir siyasal alan içinde parçalanışı çağına ait bir ırkçılıktır.'*¹⁰¹

Ancak Güney Afrika'daki ırkçılığı, 1980li yıllarda soğuk savaş sonrası göçün tetiklediği yeni ırkçılık kapsamında tanımlamaya çalışmak çok da doğru olmayacaktır. Çünkü 17. yüzyıldan itibaren bu ülkeye göç eden insanlar kendi geçmişlerini ve kökenlerini geride bırakıp bir daha dönmek üzere gitmişler ve yeni bir toplum ve yeni bir kültür oluşturma yönünde kararlılık göstermişlerdir. Oysa soğuk savaş sonrasında gerçekleşen göç hareketlerinde göçmenler, gittikleri yerlerin halkını o toprakların asıl sahipleri olarak kabullenmişlerdir. Fakat Güney Afrika'ya göç edenler, oralarda üstün beyaz adam sıfatıyla bulunarak kendilerini o toprakların gerçek sahipleri olarak görmüşlerdir.

Diğer bir deyişle, yeni ırkçılık dönemindeki göçmenler gittikleri topraklarda yerli halk tarafından dışlanarak ırkçı uygulamalara maruz kalırken, klasik ırkçılık dönemindeki göçmenler ise gittikleri topraklarda yerli halkı dışlayarak kendilerini onların da sahibi olarak konumlandırmış ve onlara karşı ırkçı davranışlar sergilemişlerdir. Her iki durumda da insanlar ya ırkçılığın nesnesi ya da öznesi olmuşlardır. Her nedense beyazlar başka topraklara göç etse de kendi topraklarına göç kabul etse de ırkçılığın öznesi; siyahlar ise gerek göç aldığı kendi topraklarında gerekse göçmen olarak gittikleri topraklarda ırkçılığın nesnesi olmuşlardır. Ancak her halükarda, insanlar arasında ırkçı ilişkiler kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda toplumlarda ırkçılığın ortaya çıkışı ve sınıflandırılması üzerine yoğunlaşan Wieviorka, ırkçılığın ortaya çıkışını dört farklı düzeyde sınıflandırır: A- Alt düzey ırkçılık (Infraracism): Şiddet içeren katı ve sert söylem ve davranış biçimlerinden uzak, yabancı düşmanlığı şeklinde algılanabilecek yumuşak bir tarzıdır. B- Parçalı düzeydeki ırkçılık (Split Racism): Hâlâ zayıftır ve güçlü bir siyasal ifadede yoksundur. C- Siyasal ırkçılık (Political Racism): Siyasal ve fikirsel tartışmaların yaşandığı ve pratiğe döküldüğü ırkçılık düzeyidir. D- Bütüncül ırkçılık (Total Racism): Bütüncül bir yapı sergiler ve

¹⁰¹ Balibar ve Wallerstein, 30.

pratiği devlet eliyle ortaya konur.¹⁰² Ancak bizce bu sınıflandırma klasik ırkçılıktan daha çok yeni ırkçılık ile ilgilidir. Zira ırkçılığın yabancı düşmanlığı bağlamında ortaya çıkması daha çok göç olgusuyla ilgilidir ve bu da yeni ırkçılık kapsamında karşılığını bulmaktadır.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra, tüm dünyada ırkçılığın son derece tehlikeli sonuçlarının olduğuna yönelik genel bir kanının oluşmasını sağlayan, Wieviorka'nın bütüncül ırkçılık ismini verdiği devlet eliyle gerçekleştirilen kurumsal ırkçılıktır. Avrupa ülkelerinde çıkarılan göçmen yasaları, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ünlü 'ayrı fakat eşit' olarak özetlenen yasalar, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde Ulusal Parti'nin çıkarmış olduğu yasalar, bütüncül ırkçılığın uygulamaları olarak gösterilebilir. Göç ve göçmenlere yönelik devlet yaptırımları ve uygulamalarıyla kendini gösteren bütüncül/kurumsal ırkçılıkta, farklı ırklara yönelik aşağılama ya da dışlama ifadeleri açıkça yer almasa da bu yasaların ırkçı ideolojilerin ürünü olduğu gayet açıktır. Örneğin 1950li yıllardan sonra İngiliz Uluslar Topluluğu parlamentosunda renkli yurttaşlarının yasal hakları olmasına rağmen İngiltere'ye girişini kısıtlamak için çeşitli tedbirlerin alınması gizlice görüşülür. Bu görüşmelerde parlamenterler arasında oluşan genel kanı, renklilerin ülkeye giriş ve yerleşimlerinin tamamen önlenmesi yönündedir. Çünkü renkli göçmenlerin suç olaylarına karışma, bulaşıcı hastalıklar taşıma olasılığının yüksek olduğu ileri sürülmekte ve varlıklarının ülke çıkarları açısından ciddi sorunlara yol açacağı düşünülmektedir. Sonraki yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle beyaz göçmenlerin ülkeye girme ve yerleşme haklarını genişletilirken renklilerin ülkeye giriş hakları ellerinden alınır. Bu yasaların ve politik anlayışın mimarlarından biri Enoch Powell, kendi insanların zararına bir dizi olumsuz sonucun ortaya çıkmasını göçmenlerin İngiltere'deki varlığına¹⁰³ bağlayarak ülkede uygulanan devlet ırkçılığını tüm dünyaya ilan eder.

Bununla beraber İngiltere'nin bu uygulamalarının dünyada ırkçılık olarak algılanmaması için çabalaması bir anlam ifade etmez. Zira bu yasaların sadece renkli ırklara uygulanması, bunun kurumsal ırkçılık olarak algılanması için yeterlidir. Diğer beyaz göçmenlerin ülkeye giriş hakları genişletilirken, renklilerin giriş haklarının ellerinden alınması, uygulamanın ırkçılık boyutunda olduğunu açığa çıkarır. Zaten

---

¹⁰² Wieviorka, 269.

¹⁰³ Bkz. Miles, 120-123.

Avrupa ülkelerinde birçok beyaz insan göç hareketliliği gerçekleştirmişse de göç ve göçmen terimlerinden sadece renkli insanların anlaşılması, olayın ırkçılık boyutunun olmasının açık bir göstergesidir.

Yine benzer şekilde Sumbas, Avrupalı devletlerin vatandaşlık kriterlerinde değişiklikler yapmasını kurumsal ırkçılık bağlamında değerlendirir. Ona göre yabancı evliliklerine getirilen kısıtlamalar, yeni göçmenlik yasaları, devlet görevlilerin davranışları ve vize işlemlerinde karşılaşılan uygulamalar bunların göstergesidir. Sumbas, İngiltere'nin 1981 yılında çıkardığı kanunu ve Almanya'nın 2007 yılında çıkardığı 'Göç Yasası'nı kurumsal ırkçılık uygulamalarına örnek olarak verir. Bu yasalar doğrultusunda İngiltere vatandaşlık hakkını 'İngiltere topraklarında doğmuş olma' şartından 'soy bağı' şartına bağlarken Alman hükümeti Almanya'da yerleşik bir kimseyle evlenecek yabancıların yeterli Almanca bilgisine sahip olma şartına bağlar.¹⁰⁴

Bu bağlamda Robert Maier, yeni ırkçılığın ortaya çıkışına zemin hazırlayan etkenleri sosyo-psikolojik, ekonomik ve politik başlıklar altında ele alır. Maier'e göre ırkçılık, birbirinden bağımsız olmayan üç faktörün ürünüdür. Bunlar; mevcut toplumsal bütünlüğü derinden etkileyen sosyal dokudaki hızlı dönüşüm, toplumda zenginler ve yoksullar, çalışanlar ve işsizler arasında hızla büyüyen bir bölünme ve son olarak da ulus devlet olarak kabul gören siyasi otoritenin eşit ve adil bir toplum meydana getirmede başarısız olmasıdır.¹⁰⁵

Kısaca toparlamak gerekirse söylenebilir ki, ırk ve ırkçılık kavramı tarihsel bir süreç geçirmiştir ve geçirmeye de devam etmektedir. Ancak bu süreç kesinlikle çizgisel bir gelişme kaydetmemiş aksine her toplumda ve her dönemde ırkçılığın farklı çeşitleri boy göstermiştir. İnsanların kültürel anlamda farklılığı esasına dayanan ve çağımıza özgü olan yeni ırkçılık, ilkel toplumlarda barbar-uygar şeklinde karşılığını bulmuştur. İnsanların ve ırkların doğuştan farklı olduğunu, bazı insanların soyunun Tanrı'ya dayandığını veya mayalarının altın olduğunu öne süren eski dönemlere ait aristokratik

¹⁰⁴ Sumbas, 273.

¹⁰⁵ Robert Maier, "Does a Supranational Europe Stimulate and/or Combat Racism?", (Ed. Ella Preckler, Christine Castille, Corinne Evens), *Europe's New Racism*, Berghahn Books, New York 2002, 91, Erişim tarihi: 23.10.2014, http://books.google.com.tr/books?id=ijBrkl6ZeIAC&pg=PA85&lpg=PA85&dq=Maier,+Robert,+Does+a+Supranational+Europe+Stimulate+and/or+Combat+Racism?,&source=bl&ots=CnB22b-4yJ&sig=nN-6_4tOD9TzhuT2PgYmZ4GQz1U&hl=tr&sa=X&ei=CjJIVMikHqTjywPls4H4Cw&ved=0CBsQ6AEwAA#v=onepage&q=Maier%20Robert%20Does%20a%20Supranational%20Europe%20Stimulate%20and%20For%20Combat%20Racism%3F%2C&f=false

ırkçılık, 20. yüzyılın ortalarında Almanya ve Amerika'da, yine aynı yüzyılın sonlarına doğru da Güney Afrika'da karşılığını fazlasıyla bulmuştur. Ayrıca insanların ırksal anlamda hiyerarşik bakımdan üstün ya da aşağı olarak sınıflandırılmalarında, her zaman en üst konum beyaz insan için uygun görülmüştür. Dahası, insanların sınıflandırılmasına sadece beyazlar gerek duymuş, siyahlar ise insanlığın bu büyük probleminde her zaman nesne olmuşlardır.

Öte yandan bu ırkçı uygulamalar, dünyadaki ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmelere paralel olarak yön değiştirmiş ve ivme kazanmıştır. Ancak her zaman Batıların çıkarına hizmet etmiş ve Batılılar tarafından kuramsallaştırılmıştır. Yüzlerce yıl önce başlayan ve hâlâ devam eden sömürgeciliğin ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda kendisini dönüştürmeyi başaran ırkçılık günümüzde eski hızından pek bir şey kaybetmemiş görünmektedir.

1.3. GÜNEY AFRİKA'DA IRK AYRIMCILIĞI UYGULAMALARI

W.E.B. Du Bois 1903 yılında, 20. yüzyılın en büyük sorunlarından birinin ırkçılık ve renk sorunu olacağını önceden hisseder:

*20. yüzyılın sorunu, siyahların beyazlarla aynı etkinliklere katılmaması; Asya'da ve Afrika'da, Amerika'da ve denizdeki adalarda, daha koyu ırklarla daha açık ırklar arasında bağ kurulamaması sorunudur.*¹⁰⁶

Du Bois'in 20. yüzyılın en büyük sorunlarından biri olarak nitelediği deri rengine dayalı ırk ayrımcılığının neredeyse 21. yüzyıla sarktığı dünyadaki az sayıdaki ülkelerden biri Güney Afrika'dır. Burada siyahlar ve beyazlar arasındaki ırksal ayrımcılık kurumsal düzeydedir ve devlet tarafından çıkarılan yasalarla desteklenir. Wallerstein, bu ülkede uygulanan kurumsal ırkçılığı şöyle betimler:

Dekor Güney Afrika: Güney Afrika Hükümeti her biri bir isme sahip dört grup halkın varlığını yasama yoluyla ilan etmiştir. Avrupalılar, Hintliler, Renkliler, Bantular. Bu yasal kategorilerin her biri karışıktır ve içlerinde çok sayıda olası alt gruplar barındırır. ... Güney Afrika'da oturan herkes idari olarak bu dört kategoriden birine sokulmakta ve bunun sonucu olarak farklı siyasal ve toplumsal haklara sahip olmaktadır. Örneğin, kişinin,

¹⁰⁶ W.E.B. Du Bois, *The Souls of Black Folk*, An Electronic Classics Series Publication, Boston 1984, 16. Erişim tarihi: 16.10.2014, <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/webdubois/duboissoulsblackfolk6x9.pdf>

*içinde bulunduğu kategori için ya da bazı durumlarda alt-kategori için devletin belirlediği belli bir ikamet bölgesinde oturması gerekir.*¹⁰⁷

Aynı şekilde Somersan da ülkede ırk ayrımcılığı uygulanırken yaşananları detaylandırarak anlatır:

*... nüfusun yüzde 20'lik azınlığını oluşturan 2 milyon Beyaz, 18 milyon (yüzde 80) Siyah üzerinde egemenlik kurdu; onları ikinci sınıf vatandaş yerine bile koymadı. Sadece temel özgürlüklerini, seçme/seçilme haklarını, seyahatlerini, düşünme/yazma özgürlüklerini kısıtlamakla kalmadı, her tür muhalif sesi bastırarak, susturmak üzere hapse atarak, örgütlenmelerini yasaklayarak, işkence yaparak, öldürerek yaşam haklarını hiçe saydı. Doğup büyüdüleri, atalarından kalan kente, mesela Johannesburg'a gelen Siyah Afrikalılar, ancak sabahları Beyazların kurduğu fabrika ve altın madeni ocaklarında çalıştırılmak üzere pasaportla girebiliyor, akşam, ıssız, kurak, tek bir altyapının olmadığı bölgede kurulmasına izin verilen teneke evlerine dönüyorlardı.*¹⁰⁸

Siyahlar ile beyazlar arasında yüzlerce yıl devam eden bu gibi sorunlar, Avrupalıların kıtaya ilk ayak bastıkları zaman başlar. Avrupalılar Güney Afrika'ya ilk gittiklerinde o toprakları kimsenin yaşamadığı yerler olarak tanımlasa da, ülkede yapılan arkeolojik çalışmalar, o topraklarda M.Ö. 500'lü yıllardan itibaren yaşayan San ve Khoikhoi halklarının varlığını kabul etmektedir. San halkı göçebedir ve avcılık – toplayıcılıkla uğraşır. Avrupalı sömürgecilerin Bushmen ismini verdikleri Khoikhoiler ise yerleşik hayatta ve tarımla uğraşan bir halktır. Bu iki ulusun birleşmesiyle Avrupalıların Hottentot dedikleri bir toplum ortaya çıkar ve Güney Afrika yerli halkının temelini oluşturur. Günümüzde ülkenin en büyük kabilelerinden olan Zuluların atalarının San halkı, Khosaların (Xhosa) atalarının ise Khoikhoi halkı olduğu bilinir.

Ülkeye zaman içinde Madagaskar, Hindistan, Doğu Afrika gibi bölgelerden insanların gelmesiyle ülkenin demografik yapısı yavaş yavaş şekillenir. Sömürgecilik ve Sanayi Devrimi'yle beraber Avrupa ve Asya'dan gelen insanlarla bu yapı daha da belirgin bir hal alır ve bugünkü 'Gökkuşaklı Toplum' meydana gelir.

Güney Afrika'ya ilk gelen Avrupalılar 1488 yılında Bartolomeu Dias'ın öncülüğündeki Portekizli denizcilerdir. Bölgeyi araştırmak için gelen bu denizcilerin

¹⁰⁷ Balibar ve Wallerstein, 84.

¹⁰⁸ Somersan, 208.

sömürgecilik gibi bir amaçları olmadığından ülkede düzenli bir yerleşim gerçekleşmez. Ülke daha sonraları ticari amaçla Hindistan'a giden Avrupalı gemilerin ikmal için durdukları bir uğrak olur. Ancak 1652 yılında Hollandalı Jan Van Riebeeck, çalışmakta olduğu Hollanda-Doğu Hindistan Şirketi adına bu ülkeye gelir ve yerleşir. Bir süre şirketin ticari bir üssü olarak kullanılan ülke, aynı yüzyılın sonlarına doğru sömürge haline getirilir. Sömürgecilik anlayışı doğrultusunda yerli halk ile temas sağlayan Avrupalılar onları kendileri için çalışmalarını noktasında zorlar ancak yerli halkın çoğu çalışmayı reddeder. Avrupalılar köleliğe direnen yerlilere yönelik akıl almaz katliamlar gerçekleştirir ve çaresiz kalan yerliler topraklarını terk edip iç bölgelere kaçmak zorunda kalır. Yerlilerden boşalan topraklara Fransızlar, Hollandalılar, Almanlar ve İngilizler yerleşir ve bu uluslar bugünkü Afrikaner (Boer) halkının temelini oluşturur.

1806 yılında İngilizler, Fransızların ülkeyi işgal etmesini engelleme bahanesiyle geldikleri bölgede Cape sömürgesini kurarlar. Afrikanerler bu işgali ve sömürge durumunu kabul etmez ve İngilizler ile aralarında uzun yıllar devam edecek olan çatışmalar başlar. Bu çatışmaları 1836 yılında kaybeden Afrikanerler, kıyı şeridini terk edip iç kesimlere doğru ilerlemek zorunda kalır. Afrikanerler tarihte 'Büyük Göç' ismiyle anılan bu büyük göç esnasında, iç kesimlerde yerlilerle karşılaşır ve çatışmalar sonucunda onları daha iç kesimlere doğru sürerler.

19. yüzyılın son çeyreğinde elmas ve altın madenlerinin bulunmasıyla Avrupa'dan, özellikle de İngiltere'den insanlar bu ülkeye akın etmeye başlar. Afrikanerler ile İngilizler arasında ülke kaynaklarının paylaşımı konusunda savaşlar artarak devam eder. 1899-1902 yılları arasındaki en son savaştan sonra 1910 yılında iki Afrikaner devleti, iki de İngiliz sömürgesinin katılımıyla Güney Afrika Birliği isminde bir federasyon kurulur. İngilizler daha çok ülkenin zenginlikleri ve ekonomisiyle ilgilenip bu federasyonun yönetimini Afrikanerlere bırakır. Afrikanerler ise ülke yönetimini ellerine alıp kendilerinden olmayanlara özellikle de yerlilere yönelik ırksal eksende dışlayıcı eylemler gerçekleştirir. I. Dünya Savaşından sonra iyice artan bu ırk ayrımcılığı uygulamaları iyice acımasız bir hal alır ve ardı ardına çıkarılan yasalarla siyah ve renkli halkların dışlandığı ırkçı bir yönetim anlayışı benimsenir.

Siyah halk bu ayrımcı ve dışlayıcı uygulamalara direnir ve kendi aralarındaki dayanışmayı daha da güçlendirmek adına 1912 yılında Güney Afrika Yerli Ulusal

Kongresi'ni kurar. Kongre daha sonra ismini Afrika Ulusal Kongresi olarak değiştirir. Kongrenin kuruluş amacı Afrikalı yerlilere uygulanan kısıtlayıcı ve dışlayıcı politikalara karşı direnmektir. Ancak siyahlara yönelik hem toplumsal hem de politik alandaki bu ırkçı uygulamalar azalmamakla beraber her geçen gün dozunu arttırarak devam eder. Bu ırkçı uygulamalar 1948 yılında Ulusal Parti'nin seçim sonucunda iktidara gelmesiyle çok daha ileri boyutlara varır ve ülkedeki ırkçı politikalar sadece bu ülkeye özgü 'Apartheid rejimi' ismiyle tüm dünyada tanınır hale gelir. 1961 yılında İngiltere'den ayrılan ülke, Güney Afrika Cumhuriyeti ismini alır. Fakat siyah halka yönelik ırkçı uygulamalar yasal zeminde hız kesmeden toplumsal yaşamın her alanına nüfuz ederek devam eder. Beyaz rejim kendisi için tehlike olarak gördüğü siyasi yapılanmaları yasaklayarak etkisiz hale getirir ve liderlerini tutuklar. Ancak gerek diğer devletlerin baskısıyla gerekse ülke içinde artan şiddet eksenli direniş nedeniyle, 1989 yılında devlet başkanı Frederik Willem de Klerk'in iktidara gelmesiyle önce Afrika Ulusal Kongresi başta olmak üzere birçok yasaklı siyasi kuruluşun yasaklı olmaktan çıkarılır. Ardından da aralarında Nelson Mandela'nın da bulunduğu çok sayıda siyasi tutuklu serbest bırakılır ve ülkede normalleşme süreci başlar. Normalleşme süreciyle beraber siyahların da oy kullanabildiği 1994 seçimlerinde, siyahların desteklediği Afrika Ulusal Kongresi % 63 oy oranıyla iktidara gelir.¹⁰⁹

Ülkede yaşanan ırkçılık tüm dünyada *apartheid* ismiyle bilinir. *Apartheid* kavramı, en genel anlamıyla, Güney Afrika'da devlet tarafından yasalar aracılığıyla siyahlara ve renkli derili insanlara uygulanan ırk ayrımcılığına verilen isimdir. *Apartheid*; 1- (Güney Afrika Cumhuriyeti'nde) beyaz olmayan halklara uygulanan sert ayrımcılık politikası, 2- insanları ırkına, sınıfına vb. göre ayıran herhangi bir sistem ya da uygulama¹¹⁰ olarak tanımlanır. Kültürel sözlüklerde ise, 1990lı yıllarda ortadan kalkan, uzun yıllar boyunca ülkedeki siyahların ve diğer beyaz olmayan halkların beyazlarla yurttaşlık, toplumsal ve ekonomik anlamda eşitliğini reddeden Güney Afrika'nın ırkçı politikası¹¹¹ olarak ifade edilir. *Collins Cobuild* sözlüğünde farklı

¹⁰⁹ *South African history: colonial expansion*, (t.y.), <http://www.southafrica.info/about/history/521102.htm>, *History of South Africa*, (t.y.), <http://www.southafrica.net/za/fr/guides/entry/History-of-South-Africa>

¹¹⁰ "apartheid", *Dictionary.com Unabridged*. Random House, Erişim tarihi: 13.10.2014, <http://dictionary.reference.com/browse/apartheid>

¹¹¹ "apartheid", *The American Heritage® New Dictionary of Cultural Literacy*, Third Edition. Houghton Mifflin Company, 2005, Erişim tarihi: 13.10.2014, <http://dictionary.reference.com/browse/apartheid>

ırkların yasalarla ayrı tutulduğu Güney Afrika'da kullanılan politik bir sistem olarak tanımlanır.¹¹²

David M. Smith'e göre *apartheid*,

*Afrikaan dilinde ayrı olma ya da birleşik olmama anlamına gelir ve apartheid politikasının özü ana ırk gruplarının toplumsal ve mekânsal ayrılığıdır ve Güney Afrika'yı yüksek derecede bir ırksal, etnik ve kültürel farklılık içinde bırakan ayırıcı tarihin kendine özgü bir özelliğidir.*¹¹³

A. J. Christopher, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki politik yaşamın en duygusal terimlerinden biri olan *apartheid*'in, özellikle yerleşim, politik haklar ve iş olanakları gibi alanlarda uygulanan ırksal ve etnik ayrımcılık anlamına geldiğini söyler. Christopher'a göre *apartheid*, 'ırksal olarak tanımlanan toplumlarda politik, toplumsal ve kültürel ayrımcılığı desteklemek için yasal olarak dayatılan' bir sistemi ifade eden politik bir tanımdır.¹¹⁴

Apartheid rejimi ülkede ırklar arasında ayrımcılığı destekleyip sadece beyaz Afrikanerlere yaşam alanı sunarken, bu uygulamanın mağduru olan yerli halk ise ülkenin sahibi olduğu ve kendi topraklarının efendisi olduğu eski günlerin özlemindedir. Bu eski güzel günlerin özlemini çekenlerden biri olan Nelson Mandela, beyazlar gelmeden önce ülkesinde halkın yaşam tarzının nasıl olduğunu köylerindeki yaşlılardan dinlediği şekliyle aktarır:

Yıllarca önce genç bir Transkei Köylüsüydüm; kabilenin yaşlıları sohbetlerde beyaz adamın gelişinden önceki güzel günleri anlatırlardı. Halkımızın kralları ve amapakatiler'in demokratik egemenliğinde barış içinde yaşar, ülkede özgürce, korkusuzca ve hiçbir kısıtlama olmadan dolaşırdı. O zamanlar tüm topraklar bizimdi. Tarlaların, ormanların ve ırmakların efendisi bizdik; yeraltı zenginliklerini çıkarır, bu güzel ülkenin topraklarını işlerdik. Yöneticilerimizi kendimiz seçiyor, ordularımızı kendimiz kuruyor, ticareti kendimiz düzenliyorduk. Yaşlılar atalarımızın barışçı olduğunu, subaylarımızın ve askerlerimizin kahramanlıklarını anlatırlardı. ... Bu topluluklarda, o dönemin temel geçim kaynağı olan

¹¹² Sinclair, 56.

¹¹³ David. M. Smith, *Apartheid in South Africa* (Second Edition), Cambridge University Press, England 1987, 10.

¹¹⁴ A. J. Christopher, *The Atlas of Apartheid*, Routledge, London and New York 1994, 1.

*toprak, bütün kabilenindi ve özel mülkiyet yoktu. Sınıf yoktu, zengin ve yoksul yoktu, insanın insanı sömürmesi yoktu. Herkes özgür ve eşitti...*¹¹⁵

Beyazlar gelmeden önce halkın mutluluk, barış, refah ve huzur içinde yaşadığı Güney Afrika, bugün ise dünyada suçun başkenti olarak bilinir. Karaşahan ülkenin bugünkü durumunu şöyle özetler:

*Nüfusun % 20'si HIV virüsü taşımakta ve nüfus azalma eğilimi göstermektedir. Her gün ortalama 50 kişi bir saldırı sonucu ölmektedir. 1997-2007 yılları arasında saldırı sonucu ölen insan sayısı 220.000. Yılda 18-19 bin cinayet işlenmekte, 200 bin soygun yapılmakta, 300 bin hırsızlık ve 55 bin tecavüz vakası yaşanmaktadır.*¹¹⁶

Nitekim Hüner Tuncer, ülkenin önemli kentlerinden olan Johannesburg'un dünyada suç oranının en yüksek olduğu üçüncü kent olduğunu söylerken¹¹⁷ ülkenin karşı karşıya bulunduğu sorunlara vurgu yapar.

Ülkeyi, o barış dolu mutlu ve huzurlu günlerden, her yıl on binlerce cinayetin işlendiği, yüz binlerce soygun ve hırsızlık eylemlerinin gerçekleştiği bugünlere getiren süreç, kuşkusuz Batının sömürgecilik anlayışı ve bu anlayışın somut bir şekilde uygulamaya konulmasıdır. Kapitalizmin gölgesinde, uygarlaştırma misyonu maskesi altında dev adımlarla kıtadan kıtaya ilerleyen sömürgecilik, her uğradığı topraklarda ardında büyük bir dram bırakmıştır. Bu bağlamda Aime Cesaire, sömürgecilerin sömürge topraklarında akıl almaz vahşet uyguladıklarını ve insanlık dışı katliamlar gerçekleştirdiklerini aktarır. Cesaire'a göre sömürgecilerden kendi ülkelerine dönerken fiçılar dolusu kulak getirdiğini mecliste açıklamaktan çekinmeyen Count d'Herrison, yakıp yıktıklarını, yağmaladıklarını açıkça itiraf eden Saint Arnaud, insanların kafasını kestiğini soğukkanlılıkla ifade eden Montagnac, Batıların sömürge topraklarında yaptıkları bu katliamların somut örnekleridir.¹¹⁸

Sömürgeciler işgal ettikleri topraklarda yaşayan yerli halkın varlığını tehdit olarak algılar ve birçok yerde bu halkı kılıçtan geçirerek yok eder. Daha sonraki dönemlerde zorla ele geçirdikleri topraklarda daha az maliyetli işgücüne ihtiyaç duyan sömürgeci Batılılar, yerli halkı öldürmeyip oldukça ağır şartlarda çalıştırır ve onlardan köle olarak

¹¹⁵ Nelson Mandela, *Özgür Bir Güney Afrika*, Çev. Ayşegül Erol, Belge Yayınları, İstanbul 1986, 40-41.

¹¹⁶ Karaşahan, 31.

¹¹⁷ Hüner Tuncer, *Irkcılıktan Özgürlüğe Güney Afrika*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1997, 16.

¹¹⁸ Bkz. Cesaire, 74-75.

yararlanır. Daha sonra ise üretilen malların tüketim ihtiyacını karşılayabilmek için yine aynı yerlilerden pazar olarak faydalanarak bir döngü oluştururlar. Yani sömürgeci Avrupalıların yerli halkla temas sağladığı ilk günden itibaren onlarla kurduğu ilişkiler ve onlara yönelik her türlü tutum ve davranışları, kendi ekonomik beklenti ve çıkarları doğrultusunda olur.

Bu sömürgeci anlayış ekseninde Güney Afrika, Hollandalı beyaz denizcilerin ülkeye ilk ayak bastıkları 17. yüzyılın ortalarından 21. yüzyıla kadar sömürgeci beyazların yerli halka uyguladığı her türlü zulmü, işkenceyi, acıyı, dışlamayı ve ötekileştirmeyi her boyutuyla yaşamış bir ülkedir. Dolayısıyla ülkedeki ırk ayrımcılığını, Ulusal Parti'nin iktidara geldiği 1948 yılından itibaren başlatmak doğru değildir. Bu tarihten önce kurulan hükümetler de ırk ayrımcılığına yönelik önemli yasalar çıkararak ırkçılık uygulamalarına yasal zemin oluşturmuşlardır. Mandela, 20. yüzyılın başlarında çıkarılan bu ırk ayrımcılığına yönelik yasaların en önemlilerinden üçüne değinir. Bunlardan biri beyaz olmayanların ancak niteliksiz işlerde çalışabileceğini öngören 1911 yılında çıkarılan Yerli İş Yasası'dır (Native Labour Act). Diğeri, beyaz olmayanların kentlere girişini yasaklayan 1923 yılındaki Yerli Kent Alanları Yasası'dır (Native Urban Areas Act). Bu yasaya göre beyaz olmayanların kentlere yerleşmelerine ancak beyazların gereksinimleri doğrultusunda ve ancak onların gözetimi altında izin verilir. Irk ayrımcılığı yasalarından üçüncüsü ise 1923'te çıkarılan ve Afrikalı yerlilerin kendilerine tahsis edilen rezerv bölgeler dışında toprak satın almalarını yasaklayan Yerli Toprakları Yasası'dır (Native Land Act).¹¹⁹

Ülkede 20. yüzyılın ilk çeyreğinde çıkarılan bu gibi yasalarla desteklenen ırk ayrımcılığı politikası, 1948 yılında Ulusal Parti'nin iktidara gelmesiyle zirveye çıkar. Bu yasalarla, ülkede neredeyse yüzyıllardır var olan ırk ayrımcılığı pekişir ve yasal zeminde devlet aracılığıyla gerçekleştirilir. Ancak bu yasaların uygulanması esnasında yaşanan trajikomik olaylar, ülke tarihine kara bir leke olarak geçer. Denis Herstein *Irkcılığa Karşı Mücadele: Güney Afrika'da Siyah Öfke* adlı kitabında bu ilginç olaylara yer verir. Örneğin yasa gereğince sadece beyazların denize girebildiği yerlerde beyaz bir bebeğe yardım etmek isteyen siyah bir dadı, ancak dizlerine kadar denize girebilirdi.¹²⁰

¹¹⁹ Bkz. Mandela, 5-6.

¹²⁰ Denis Herstein, *Irkcılığa Karşı Mücadele: Güney Afrika'da Siyah Öfke*, (Çev. Levent Can, Şahin Beygu, Semih Sökmen), Metis Yayınları, İstanbul 1985, 62.

Başka bir olay da Porth Elizabeth’de yaşanır. Yasadışı bir toplantıya katıldığı tespit edilen 8 yaşındaki bir çocuk tutuklanır ve çok büyük bir olasılıkla dünyanın en genç politik mahkûmu olur.¹²¹ Bu gülünç ve ilginç olaylara Karaşahan da örnekler verir: Beyazların ve siyahların balık tutarken hangi kayaların üzerinde durabileceklerine bile beyaz hükümet karar verir. Cape Town’da merkezi belediye kütüphanesinde farklı ırklardaki insanlar için farklı çalışma masaları tahsis edilir ancak aynı kitaplardan faydalanmalarına bir kısıtlama getirilmez. Okullarda beyaz öğrencilerin kitap masrafları devlet tarafından karşılanırken, siyah öğrenciler aynı kitaplar için devlete para ödemek zorundadır. Beyazlar ve diğer renklilerin restoranlarda kullandıkları tabak ve bardaklar ayrı olmalıdır, hatta bu tabak ve bardaklar yıkandıktan sonra aynı bezlerle değil farklı bezlerle kurutulmalıdır.¹²²

Yine Paul Maylam Güney Afrika’nın ırkçı ve ayrımcı tarihini anlattığı *South Africa’s Racial Past* adlı kitabında hem komik hem de trajik olan bu uygulamalara yer verir. Örneğin trafik kazalarında olay yerine giden ambulans, yaralı kişi eğer farklı renkteyse, yaralıyı almadan geri döner ve bazen bu uygulama sonucunda yaralı hayatını kaybeder. Sadece beyazların girebildiği sinemalarda görevli olan beyaz olmayan görevli bayanlar, beyaz müşterilere yer gösterirken başlarını eğmek zorundadırlar ve sahneye bakamazlar.¹²³

Bu gibi toplumsal sorunlara duyarlı olan Gordimer eserlerinde bu ırkçı ve ayrımcı uygulamalardan bahseder. Yazar, *Başka Dünyalar* adlı eserinde baskıcı beyaz rejimin, beyazların ve siyahların aynı markete bile aynı kapıdan girmelerinin yasak olduğu bir toplumsal ayrışma dayattığına göndermede bulunur. Roman kişilerinden biri olan Anna’nın kardeşi ve kuzeni memleketlerinde bir market işletmektedir. Yasa gereği siyahlar ve beyazlar markete aynı kapıdan giremezler fakat onlar bu tuhaf yasağa bir şekilde çözüm bulur:

*Biri bana oradaki son gelişmenin yerlilerin ön kapıdan girmelerine izin verilmemesi olduğunu söyledi. Kuzenim Toy – orayı erkek kardeşlerimden birisiyle yönetiyor – caddeden uzakta, bir dar sokakta, yerliler için ayrı bir kapı yaptırmış.*¹²⁴

¹²¹ Herbstein, 69.

¹²² Bkz. Karaşahan, 131-135.

¹²³ Paul Maylam, *South Africa’s Racial Past*, Ashgate Publishing, England 2003, 184.

¹²⁴ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 199.

İrk ayrımcılığının egemen olduğu bu ülkede sinemaya gitmek gibi basit ve sıradan bir toplumsal davranış dahi siyahlar için uzun yıllar boyunca yasaklanmış eylemler arasındadır ve Gordimer başka bir eserinde bunu da işler:

Bizleri ancak bir yıldan bu yana sinemaya almaya başlamışlardı; böylece çifte özgürlüğün tadını çıkarıyordum: dersi asmak ve beyazların oturduğu bir banliyönün sinemasındaki kahverengi suni kadife koltukta oturabilmek.¹²⁵

Sinemaya gidebilmek gibi son derece doğal olan bir eylemin bile siyah Will tarafından özgürlük olarak algılanması, ülkedeki bu sorunun siyahlar üzerinde ne denli etki bıraktığının açık kanıtıdır.

Ülkedeki beyaz rejimin ayrımcı politikasının ırkçı ve insanlık dışı uygulamaları bunlarla sınırlı değildir; siyahlarla beyazların aynı restoranda yemek yiyememeleri de yasaklar arasındadır. Beyaz yönetimin uyguladığı bu ırksal ayrımcılık, deri rengi farklı olan iki kişinin aynı restoranda yemek yemelerine, beyazlar istese bile, imkân vermez. Gordimer yine *Başka Dünyalar* adlı eserinde buna değinir. Beyaz Toby ile yerli dostu siyah Steven beraber yemeğe çıkacaklardır ancak beraber yemek yiyebilecekleri bir yer bulmakta güçlük çekerler:

Ancak o 'Tabii, ne vakit görüşelim istersin?' dedi. 'Birlikte bir öğlen yemeğine ne dersin? Cuma günü olabilir mi?' Acelesiz bir anlatımla güldü, 'İyi ama birlikte nerede bir öğlen yemeği yiyebiliriz, dostum?' Öyle ya, düşünmemiştim: Steven kentte hiçbir lokanta ya da çayevine giremezdi. 'Senin gittiğin yerlerden birine ne dersin?' dedim. 'Oraya ben girebilir miyim?' Şimdi gürültülü bir kahkahayla gülüyordu. 'Oraları görmedin,' dedi. 'Eğer görseydin bunu önermezdin.'¹²⁶

Burada sorun olan tek şey beraber yemek yiyebilecekleri bir mekân bulamamaları değildir. Yazarın ima ettiği başka bir sorun da siyahların takıldıkları yerlerin beyazların gitmeyi isteyebilecekleri temizlikte veya konforda yerler olmayışıdır. Yani siyahların ve beyazların yaşam alanları ve bu alanlardaki temizlik ve rahatlık birbirinden oldukça farklıdır.

Toplumsal ayrımcılığa maruz kalıp yaşam alanları yasalar doğrultusunda ırklarına göre şekillendirilen ve sınırlandırılan siyahlar ve renkliler, buna alışmakta zorlanır.

¹²⁵ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 7.

¹²⁶ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 123.

Fırsat bulur bulmaz bu yasaları çiğnerler ve bundan da keyif alırlar. Beyaz Toby, siyah Steven ve Hintli Chaputra birlikte aynı restoranda yemek yiyemezler. Toby onları işyerine davet eder ve dışarıdan ısmarladığı sandviçleri birlikte yerler. Lavaboya giden Chaputra kimseye görünmeden sadece beyazların kullanabildiği tuvaleti kullanır ve bu yasağı deldiği için gayet mutludur: “Chaputra odaya kıkırdayarak geri döndü ve ‘Hiç kimse beni görmedi,’ dedi. Binada yalnız beyaz erkeklerin girdiği erkekler tuvaletine gizlice girmişti.”¹²⁷

Güney Afrika’da yüzlerce yıldır fiilen 20. yüzyılda ise yasal olarak uygulanan toplumsal ve ırksal ayrımcılıktan doğrudan etkilenen beyazların, aşağı bir sınıf olarak gördükleri siyahlara tahammül edememesi kısmen anlaşılabilir. Ancak beyazların siyahlara tahammülsüzlüğü öyle ürkütücü boyutlara varır ki, siyahlara ılımlı davranan öteki beyazlara dahi tahammül edemez hale gelirler. Örneğin siyahlara önyargılı davranmayan beyazlara karşı tahammülsüz olan roman kişilerinden biri, Toby’nin temsilcisi olduğu yayınevının bürosunda uzun yıllardır çalışan Bayan McCann’dır. McCann için beyaz patronunun iki siyahla öğlen yemeği yemesi, katlanılamayacak kadar kötü bir durumdur. O sırada yanında olan erkek arkadaşıyla birlikte bu hoşnutsuzluklarını tavırlarına ve bakışlarına yansıtır ve patronu Toby’ye işi bıraktığını söyler. Beyaz Toby, kendilerini siyahlardan daha üstün gören ırkdaşlarına karşı öfke duyar:

*... Oysaki bütün olanlar o kadar aptalca ve önemsizdi ki. Beş para etmez bir kız kendini, beyaz bir adamın siyah iki adamla öğle yemeğini paylaştığı bir odaya giremeyecek kadar üstün görüyordu. Hepsi bu. Yine de, içimde kızı küçük gören, öfke dolu garip bir heyecan ve Zenci erkeklere karşı küstah ve hınçlı olan genç beyaz adamın burnuna bir yumruk atma isteği duymuştum.*¹²⁸

Gordimer’in romanında ele aldığı bu durum ülkesinin bir gerçeğidir. Ülkesindeki beyazlar siyahların buldukları ortamdan iğrenirler ve buldukları odalara dahi girmezler. Bu ise beyazların siyahlara yönelik ırkçı tavırlarının dolaysız bir sonucudur.

Kısaca söylemek gerekirse, Güney Afrika’daki beyaz olmayan halklar, tarihsel süreçte, sömürgeciliğin ve ırkçılığın tüm deneyimlerini yaşarlar. Beyazlar, yeni

¹²⁷ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 163.

¹²⁸ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 165.

kaynaklar ve zenginlikler bulabilmek amacıyla çıktıkları seferlerde kıtanın güneyine ayak bastıktan sonra, bu toprakların canlı-cansız tüm zenginliklerine şiddet yoluyla sahip olurlar. Buraların başkalarına ait topraklar olduğunu düşünmeden yerli halkı kılıçtan geçiren beyazlar, sağ kalanları da bataklık ve çorak olan iç taraflara doğru sürerler. Ülkenin verimsiz bölgelerine sürülen bu yerliler ise, kendilerine atalarından miras kalan bu topraklara pasaport işlevini gören geçiş kartlarıyla ve sadece beyaz efendilerine hizmet etmek ve onlar için çalışmak şartıyla gelebilirler. Şehirdeyken her türlü dışlama ve ötekileştirmeyle beraber baskı ve işkenceye maruz kalan siyahlar, beyaz efendilerine hizmet ettikten sonra şayet efendilerinin kendilerine ihtiyacı kalmamışsa, o toprakları derhal terk etmek ve kent dışında hiçbir altyapı imkânı sunulmayan teneke evlerden oluşan mahallelerine geri dönmek zorundadırlar. Toprakları ellerinden alınan bu insanların her gün muhatap oldukları yaşam tarzı budur.

İKİNCİ BÖLÜM

NADINE GORDIMER'İN ROMANLARINDA IRK AYRIMCILIĞININ BİÇİMLERİ

Fanon'un ırk üzerinde durmaktan ısrarla kaçındığını ileri süren¹²⁹ Gendzier'e göre Fanon, ırk sorununun aslında ekonomik gerçeklikleri saklayan bir üstyapı, bir örtü, bir çapraşık ideolojik aygıt olduğunu göstermekte ısrarcıdır.¹³⁰ Gendzier'in bu çıkarımında elbette haklılık payı vardır. Ancak Fanon, "... beyaz olduğunuz için zenginsiniz, zengin olduğunuz için beyazsınız"¹³¹ derken, ekonomik üstünlük – aşağılık durumunu deri rengine bağlı bir yapı olarak da ele alır. Dünyanın her yerinde siyah olduğu için dışlanan ve aşağılanan insanların yaşadıklarını kendisine dert edinen Fanon, toplumsal ayrımcılığın deri rengiyle ilintili olduğunu vurgular. Örneğin Yahudi ile siyahı beyazların gözünde öteki olarak değerlendirirken, Yahudilerin siyahlardan daha şanslı olmasının deri renginden kaynaklandığını ileri sürer: "Ne de olsa Beyazdır o, tartışma götürür birkaç çizginin dışında, bir Yahudi olarak gözden kaçması her zaman mümkündür. En azından görünüş bakımından adı yamyama çıkmamış bir ırktan gelmektedir o."¹³²

Oysa siyahların saklanma ya da gözden kaçma şansı yoktur:

*Ama benim içinse, bir Zenci içinse karanlık bakışlar, hor gören bakışlar her zaman hazır ve nazırdır. Hiçbir şans tanımaz bana. Şaşmaz bir biçimde dışarıdan fiziki varlığıma, derimin rengine bakılarak karara bağlanmıştır benim ne idüğüm. Ben başkalarının benim için yarattıkları imgenin değil, kendi görünüşümün tutsağım.*¹³³

Fanon gibi Gordimer da romanlarında ayrımcılığı hem deri renginden hem de ekonomik yapıdan kaynaklanan bir olgu olarak ele alır. Örneğin *Oğlumun Öyküsü* adlı romanında siyahlarla komşuluk yapmaktansa yaşadıkları evleri terk edip giden zengin beyazlardan ve onlardan boşalan yere gelen yoksul beyazlardan bahseder:

¹²⁹ Gendzier, 229.

¹³⁰ Gendzier, 28.

¹³¹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 46.

¹³² Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 127.

¹³³ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 127.

... bu eve taşındığımızdan beri, komşularımız birkaç kez değişti. Bizim soyumuzdan olanlar buraya taşındı, beyazların bir kısmı bu yüzden mahalleyi terk etti, yerlerine başka mahallede oturmaya kesesi elvermeyen yoksul beyazlar geldi.¹³⁴

Gordimer'a göre ırk ayrımcılığında ekonomik durumun en az deri rengi kadar belirleyici bir işlevi vardır. Siyahlarla komşu olma zengin beyazları rahatsız eder, ancak yoksul beyazları pek rahatsız etmez. Dolayısıyla ayrımcılığın boyutu deri rengi kadar sosyal ve ekonomik statü ile ilgilidir. Ancak yine de beyazlar, siyahlarla aynı ortamı paylaşmaktan haz etmezler. Zira yoksul beyazların bütçesi başka mahallelerde oturmaya elverişli olsa siyahlarla aynı mahallede oturmaya razı olmayacaklardır. Yani beyazların siyahlarla aynı ortamı paylaşmayı reddetmesinde, deri renginin farklılığı yine de öncelikli bir nedendir.

Yazar bu tarz bir toplumsal ayrımcılığın sadece beyazlar ile siyahlar arasında olmadığını, beyazların da kendi aralarında hiyerarşiye dayanan bir sınıfsal düzenlerinin olduğunu *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında ifade eder: "... O zamanlar beyazlarla kara derililer arasında beyazların kendi aralarında kurdukları sınıf düzeninde olduğundan daha belirgin bir ayırım vardı."¹³⁵ Ülkede beyaz ve beyaz olmayan ayrımı olduğu gibi hem beyazlar arasında hem de beyaz olmayanlar arasında alt-üst ilişkisine dayanan hiyerarşik bir yapı vardır. Örneğin beyazlar arasında İngiliz ve Afrikaner ayrımı son derece belirgindir. Her iki grup da kendi aralarında ekonomik kazançlarına, sosyal konumlarına veya mesleklerine göre üstünlük-aşağılık bağlamında sınıflara ayrılırlar. Beyaz olmayanlar arasında da benzer şekilde bir sosyal ve sınıfsal yapılanma vardır. Deri renklerinin tonlarına dayalı olarak siyahlar, daha açık tenli olan Hintliler, daha da açık olan melezler gibi gruplandırmalar mevcuttur. Bunlar da kendi aralarında alt gruplara ayrılırlar. Gordimer, *Oğlumun Öyküsü* adlı romanında siyahlar arasındaki bu sınıfsal ayrıma değinir. Sonny ve ailesi, siyahlar arasında sınıfsal konum ve ekonomik gelir olarak daha üst bir katmanda yer alırlar ve kendilerinden daha aşağı durumda olan siyahlara tepeden bakarlar:

... Siyahlar, işleri bitince kendilerine ayrılan bölgeye dönerler, öğretmenin mahallesi nasıl beyaz kentten kopuksa, onlar da o mahalleden öyle kopuk olan kendi yerlerine çekilirlerdi. Ayakaltında olamazlardı. Böylesi daha

¹³⁴ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 244.

¹³⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 46.

*iyiydi. Onları görmek, insanın içini burardı: Öğretmenin topluluğu, onların yüzünden o haldeydi: Kentin dışına atılmıştı. Geliştirilmeye muhtaçtı. Topluluk, sinema, kitaplık, tuvalet ve belediyeye girme haklarından, renkleri beyaz kentin kanını karartan, beyaz kentin damarlarında beyaz kentin reddettiği bulanık bir sıvı oluşturan onlar yüzünden yoksun bırakılıyordu.*¹³⁶

Wallerstein Fanon'un, siyahlar arasında ortaya çıkan bu sınıfsal yapının sömürgecilikten kaynaklandığını ve sömürgeciliğin ekonomik durumları ve yaşam standartları kısmen iyi olan Afrikalı işçilerin bir kısmına ayrıcalık verip onları şımarttığını düşündüğünü aktarır.¹³⁷ Dolayısıyla ekonomik anlamda daha iyi durumda olan bu işçiler, kendilerini, ekonomik açıdan daha kötü durumdaki öteki siyahlardan farklı görürler. Ancak Wallerstein, İngiliz Marksist Jack Woddis'e dayandırdığı düşüncesine göre Fanon'un gözden kaçırdığı, hatta haberdar dahi olmadığı istatistiksel gerçekler onun bu tezini çürütür. Zira bu konu hakkındaki neredeyse tüm yarı resmi ve resmi raporlar, sömürge yönetimindeki Afrikalı işçilerin şımartılması şöyle dursun, onların oldukça kötü yaşam şartları altında mücadele ettiklerini, daha az ücret aldıklarını, daha kötü beslendiklerini, daha kötü giyindiklerini ve daha kötü evlerde yaşadıklarını ortaya koyar.¹³⁸ Ancak bizce Wallerstein ve Woddis'in bu değerlendirmesi doğru olmakla beraber eksiktir. Çünkü Fanon, siyahları beyazlarla değil kendi aralarında karşılaştırarak, siyahların yaşam şartları arasındaki farklılıklara dikkat çekmek istemiştir. *Oğlumun Öyküsü* adlı romanında çalışan siyahları temsil eden Sonny ile çalışmayan diğer siyahların yaşam standartları arasındaki belirgin farklılıkları ortaya koyan Gordimer, Fanon'un bu tezini destekler.

Bu bölümde Gordimer'in eserlerinde ağırlıklı olarak ortaya çıkan beyaz rejimin siyahlara uyguladığı ırksal anlamdaki yasal ayrımcılık, bu ayrımcılığın doğal sonucu olan siyahlarla beyazların kamusal ve toplumsal alanlardaki farklı yaşam tarzları ve cinsiyet ekseninde yaşanan ayrımcı uygulamalar gibi konular ele alınacaktır.

2.1. YASAL AYRIMCILIK

Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığını diğer ırkçı rejimlerden ayıran en büyük özellik, ırkçılığın hükümet yasalarıyla uygulanmasıdır. Bu ayrımcılığın sistematik hale

¹³⁶ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 25.

¹³⁷ Wallerstein, "Fanon and the revolutionary class", 254.

¹³⁸ Wallerstein, "Fanon and the revolutionary class", 254.

getirilmesi Ulusal Parti döneminde olur ve bu dönemde Karma Evlilikler Yasası (1949), Nüfus Tescil Yasası(1950), Grup Bölgeleri Yasası (1950) ve Bantu Eğitim Yasası (1953) gibi ırkçı yasalar çıkarılır.

1949 yılında çıkarılan Karma Evlilikler Yasası'nın kökeni, hem fiili olarak hem de yasa olarak çok öncelere dayanır. Beyazların farklı ırklarla evlenmesini ahlaksızlık olarak niteleyip ırklar arası evliliği yasaklayan Ahlaksızlığa Dair Yasa (1685), Karma Evlilikler Yasası'nın temelini oluşturur. Karaşahan, 1949 yılında çıkarılan bu yasanın amacını, İçişleri Bakanı Dr. T. E. Donges'in sözleriyle, kanın karışmasını önlemek ve ırkın saflığını korumak olarak aktarır.¹³⁹ Hangi ırkın hangi ırkla evlenebileceğine ancak devletin yetkili organlarının karar verebilmesi ve bunun yasalarla düzenlenmesi, ırkçılık karşıtı Gordimer'in tepkisini çeker ve bunu romanlarında işler. Örneğin *Başka Dünyalar* adlı romanda yazarın sözcüsü konumunda olan Toby, kişinin kiminle evleneceğinin ya da evlenemeyeceğinin yasalarla belirlenmesini yadırgar. Anna böyle bir evlilik yapmış ve bir Hintliyle evlenmiştir. Daha sonra eşiyle boşanana Anna, boşanma nedeninin bu yasa olduğunu ima eder:

'Bu evlilik Karışık Evlilikler Yasası'ndan önce olmuştu, tabii.' Birden bir gülme isteği boğazıma tıkanı, dayanamadım, ağzımdan aceleci ve anlaşılmasız bir gülüş döküldü. *'Bir evliliği yasalara göre gerçekleştirmeyi düşünmem. Yalnızca bunu demek istiyorum.'* Acaba yasalara göre düşünmediği başka bir şey var mıydı?¹⁴⁰

Herbstein'a göre bu yasa o kadar katıdır ki, farklı renkten ve ırktan insanlar başka bir ülkede evlenip daha sonra ülkeye yerleşse bile, bu evlilikleri yasadışı olarak kabul edilirdi.¹⁴¹ Ancak bu yasa zaman içinde yürürlükten kaldırılır ve özellikle siyahların ülke yönetiminde söz sahibi olmalarının ardından da ırklar arası evlilikler daha da kolaylaşır. Hatta beyazlar zaman zaman siyah yönetime yakın olabilmek adına siyahlarla evlenmeyi daha çok tercih eder hale gelirler. Gordimer, 1994 yılında yazdığı *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında buna değinir. Jerry Gwangwa'nın kız kardeşi Tola Richards bir İngiliz'le evlidir. Eskiden siyahlar, beyaz dünyaya yakınlaşabilmek için kendilerini beyazlarla iyi ilişkiler geliştirmek zorunda hissederlerdi. Artık zaman değişmiştir, sistem tersine doğru işlemeye başlamıştır. Beyazların bir kısmı, ülke

¹³⁹ Karaşahan, 81.

¹⁴⁰ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 138.

¹⁴¹ Herbstein, 61.

yönetiminde artık söz sahibi olan siyahlara daha yakın olabilmek ve yeni düzende daha üstün bir toplumsal konum edinebilmek için siyahlara yakınlaşmaya başlamıştır. Tola'ya göre İngiliz olan eşinin kendisiyle evlenmesindeki amaç da budur: “Ben onun pasaportuyum, haberiniz yok mu? Beyaz bir yabancı olan kocama kapıları açan benim. Sırf benimle evli diye, onun doğru tarafta yer aldığımı sanıyorlar. Bu da onu istediği her yere sokuyor.”¹⁴²

Ülkedeki uygulanan ırk ayrımcılığını pekiştiren diğer bir yasa 1950 yılında çıkarılan Nüfus Tescil Yasası'dır. Bu yasa ülkede yaşayan bütün insanların hangi ırka ait olduklarını, hangi etnik kökenden geldiklerini kayıt altına alma esasına dayanır. İnsanlar beyaz (Avrupalı göçmenler), renkli (Hintliler, Malaylar, melezler) ya da yerli (Afrikalı siyahlar) gibi ana ırklara ayrılarak sınıflandırılır ve yaşam alanları da buna göre şekillenir. Ancak herkes kendisini olduğundan daha açık bir renk tonuna kaydettirme uğraşı verir; çünkü ülkede yaşayan insanların elde edecekleri haklar ya da kazanacakları ayrıcalıklar deri rengine ve deri renginin tonuna göre belirlenir. Bu yasanın uygulamalarında yaşanan olaylar ise gülünç olmakla beraber hem düşündürücü hem de trajiktir. Örneğin, aynı aileden insanlar farklı sınıflara yazdırılabiliyor, beyaz anne ve babanın çocukları renkli sınıfa kaydedilebiliyor, insanlar ırk teşhislerinin yapılabilmesi için yıllarca gözaltında tutulabiliyordu. Renk ve sınıf tespitinin güç olduğu durumlarda, kişinin saçına tarak iliştirilerek düz saçlı ya da kıvrıkcık saçlı olma durumuna göre sınıflandırma yapıp kaydediliyordu.¹⁴³

Ülkedeki ırk ayrımcılığına yasal bir altyapı sunan başka bir yasa ise 1950 yılındaki Grup Bölgeleri Yasası'dır. Bu yasa, daha önce çıkarılmış olan yasaların bir bakıma devamı niteliğindedir. Bu yasalardan biri 1841 Efendiler ve Hizmetçiler Kanunu'dur. Ülkedeki ırkçılığın tarihini yazan Karaşahan'a göre köleliğin yasal olarak kaldırılmasının ardından yerli halktan oluşan köleler serbest kalır. Ancak beyaz efendilerin işgücü gereksinimleri, yerlilerin köle olarak olmasa bile köle gibi çalışmalarını zorunlu kılar ve bunun için yasal düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyulur. 1841 yılında çıkarılan Efendiler ve Hizmetçiler Kanunu'yla, serbest kalan köleler çiftliklerde hizmetçi statüsünde boğaz tokluğuna çalıştırılmaya başlanır. Bu yasayla hizmetçilerin çiftlik dışına çıkmaları yasaklanarak kölelik fiilen tekrar etkin hale

¹⁴² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 144.

¹⁴³ Bkz. Karaşahan, 82-88.

getirilir. Ayrıca efendilerine itaat etmeyen hizmetçiler için ağır yaptırımlar öngören ek yasalar da çıkarılır ve bu yasalar 1974 yılına kadar yürürlükte kalır.¹⁴⁴ Bu yasalar, sömürgeciliğin amaçlarına hizmet eden bir görünüme sahiptir ve yerlilerin beyaz efendileri için çalışmalarını sağlamak amaçlıdır. Nitekim Transvaal Eyaleti yetkili komisyonununun 1921 yılında aldığı karar bunu kanıtlamaktadır:

*Yerli, esasen beyaz adamın meydana getirdiği alanlar olarak şehir mintikalarına girme iznine, ancak beyaz adamın ihtiyaçlarına hizmet etmek arzusunda olduğu zaman kavuşmalıdır ve bu şekilde hizmet etmeye son verdiğinde şehirden ayrılmalıdır.*¹⁴⁵

Bu yasaların başka bir amacı da her ırkı kendi içinde yaşamak zorunda bırakarak ırklar arasında teması engelleyip beyaz ırkın saf olarak kalmasını sağlamaktır. Ancak, ırkçılık ve faşizm kokan bu uygulamayı uluslararası platformlarda savunmak çok kolay değildir. Bunu meşrulaştırmaya çalışan hükümetin ilgili bakanı uygulamanın gerekçesini şöyle açıklar: “Her ırkı kendi ırkdaşlarıyla aynı bölgede yaşatarak gelişmelerini kendi kendilerine tamamlatmayı hedefliyoruz.”¹⁴⁶ Her ırka bu anlamda sınıfsal bir statü vererek onları birbirinden tecrit edip kendi kendilerine gelişmelerini bekleyen beyaz rejim, siyahları, kendi aralarında bir ayırım gözetmeyerek balık istifi gibi üst üste yığar ve böyle bir ortamda gelişmelerini bekler. Yasayı çıkaran yetkililer, her ırkı birbirinden ayırarak gelişmeleri noktasında duyarlılık gösterirken, her sınıftan, her düzeyden, her meslekten yığınla siyahı aynı çatı altında yaşamaya mecbur bırakarak aslında bu konuda pek de samimi olmadıklarını göstermişlerdir. Gordimer, siyahlara dayatılan bu yasalarla şekillenen yaşam alanlarını *Başka Dünyalar* adlı romanında şöyle betimler:

Ne vakit bir ilçeye gitsem, binaların gözerimindeki bu keskin düşüşün ve insanların yükselişinin ayırtına varıyordum: yaşamlarının hiçbir anında, en açık deyişle, hiçbir şeyleri gizlenmiyordu. Gerçeğin kör edici ışığı onları hiç bırakmıyordu. Böylece bu insanlar, yaşamları boyunca, toplumun bütün katmanlarıyla birlikte yaşıyorlardı: pezevenkler, gangsterler, çirak çocuklar, çamaşırıcı kadınlar, okul öğretmenleri, boksörler, müzisyenler, ölü

¹⁴⁴ Karaşahan, 43.

¹⁴⁵ Karaşahan, 52.

¹⁴⁶ Karaşahan, 69.

*kaldırıcıları, işçiler ve ilaç yapıp satan eczacılar. Bütün bu insanlar, bir musluğu, bir avluyu ve üstelik bir tuvaleti paylaşan komşulardı.*¹⁴⁷

Irkları birbirinden tecrit edip onlara yaşam alanları yaratarak gelişimlerini sağlamayı hedefleyen beyaz rejimin, renkli insanların toplumsal ve bireysel gelişimi için hazırladığı ortam tam olarak budur. Bunu önemli bir sorun olarak gören yazar, *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında yine bu konuya eğilir:

*Şu ya da bu haftaki programı uyarınca, hükümet gerekli bölümlerden gerekli personeli toplayarak buldozerlerle, bir topluluğun evlerini yıkmaya gidiyor, evlerin içinde yaşayanlarla eşyalarını, devlet depolarından alınmış hükümet malları gibi kamyonlara yükleyerek gerekli bölümün kararlaştırdığı bölgeye taşıyordu. Götürüldükleri yerde, artık evsiz barksız olan bu insanlara, tuvaletlerini yapmaları için teneke kutular ve eğer depo bölümünde bulunabilirse, çadırlar veriliyor, ortaklaşa kullanabilecekleri birkaç çeşme gösteriliyordu. Barakalar kurabilsinler diye onlara bükümlü teneke levhalar sağlanıyordu. Evleri yıkıldıktan sonra geride kalan birkaç ıvr zıvrı – bir pencere çerçevesini ya da birkaç tahta parçasını – yaşamaları beklenen yeni yere getirmelerine izin veriliyordu ama ineklerle keçileri almalarına izin yoktu; insanlar için asgari koşullarda bir yaşam alanı oluşturmak üzere temizlenen ve düzleştirilen el kadar bir toprak parçasında nasıl hayvan besleyebilirlerdi?*¹⁴⁸

Bununla beraber bu ve benzeri yasaların çıkarılmasının tek amacı ırklar arasında bir ayrışma meydana getirerek ırkların veya toplumların birbiriyle temasını kesme değildir. Bu yasalar kuşkusuz beyazların ekonomik çıkarları ile doğrudan ilişkilidir. Yerüstü kaynakları bakımından zengin olan yerlerden çıkarılan yerliler çorak topraklarda ikamet etmeye zorlanır. Fakat zaman içinde bu çorak toprakların yeraltı kaynakları bakımından zengin olduğu anlaşılınca buralardan da sürülürler ve ikinci kez mecburi göçe zorlanırlar. Bu tarz hareketlilik, ülke tarihinde, özellikle siyahlar arasında kuşaklar boyunca gerçekleşir ve Gordimer bunu *Başka Dünyalar* adlı romanında işler. Toby Hood'un temsilcisi olduğu yayınevi bürosunda çalışan Amon'un annesi bu tarz bir uygulamaya maruz kalan siyahlardan biridir. Yasal Yardım Bürosu adına çalışan Anna Louw, 22 yıldır oturmakta olduğu evinden ve mahallesinden çıkarılan bu kadının haklarını korumak amacıyla Amon ile görüşmek için büroya gelir:

¹⁴⁷ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 144.

¹⁴⁸ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 22.

... Jagersfontein yerleşim bölgesinde oturan bir annesi var. Ya da en azından orada oturuyordu. Orada oturan herkes gibi evinden çıkarıldı ve yeni bir yerli ilçeye yerleştirildi. Bütün sorun şu, önceki yerleşim bölgesinde kendisine ait bir mülkü vardı, şimdiyse yok.¹⁴⁹

Toby bu bölgenin nerede olduğunu ve kadının oradan çıkarılma nedenini sorar ve Anna da anlatır:

West Rand'de Jagersfontein adındaki kentten bir bölgesi, Johannesburg'un batısına kadar altın madenleri bulunuyor orada. Şu sıralarda Jagersfontein'e yakın bir yerde uranyum madeni de çıkarmaya başladılar, böylece kent korkunç bir hızla ilerlemeye başladı. Bu yüzden Afrikalılar oradan bir başka yere taşınarak kovulmuş oluyor; kentten oldukça uzak bir yere gönderiliyorlar.¹⁵⁰

Ancak bu uygulama sadece siyahılara yönelik değildir. Beyaz olmayan diğer renklilerin yüzyıllardır yaşadıkları kendilerine ait olan topraklarından zorla çıkarılarak kıraç ve verimsiz topraklara sürgüne gönderilmesi, Sartre'dan sürgüne gitmenin dünyadaki yerini kaybetmek¹⁵¹ olduğunu aktaran Gordimer'ı haklı çıkarır. Zira yerliler, bu dünyadaki yerlerini çok uzun zamandır kaybetmişlerdir ancak renklilerin dünyadaki yerlerini kaybetmeleri daha çok Grup Bölgeleri Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle olur. Beyaz rejimin beyaz olmayan insanlara yönelik her türlü dışlayıcı eylemlerine karşı oldukça duyarlı olan Gordimer, diğer renklilere reva görülen bu uygulamaya da ilgisiz kalmaz ve bunu *Oğlumun Öyküsü* adlı romanında ele alır: "Gerçek siyah olmayan ama beyaz da olmayan dükkân sahipleri, beyaz kentlerde kuşaklar boyu işlettikleri dükkânlardan atılıyordu."¹⁵²

Farklı bölgelerde yaşamak zorunda bırakılan bu insanların, ellerinde pasaport işlevi gören geçiş kartları olmaksızın kendi bölgeleri dışına çıkmaları yasaktır. Bu yasaların yürürlükte olduğu 60 yıllık dönemde, toplam 18 milyon insanın bu yasalara muhalefet ettikleri gerekçesiyle tutuklandığını söyleyen¹⁵³ Denis Herbstein, bu yasanın uygulanışı esnasında ülkede yaşanan dramın boyutlarını gözler önüne serer. Nitekim

¹⁴⁹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 78.

¹⁵⁰ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 78.

¹⁵¹ Gordimer, "Literary Witness in a World of Terror: The Inward Testimony", 71.

¹⁵² Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 34.

¹⁵³ Herbstein, 89.

Hüner Tuncer de, siyahların geçiş kartı sisteminden çok fazla rahatsızlık duyduklarını ifade eder:

Beyaz olmayanların, üzerlerinde daima 'pass' denilen bir tür kimlik belgelerini taşımaları zorunluydu. Bu belge olmadan, beyaz olmayanların, beyazların yaşadıkları kentlere girmeleri yasaktı. Pass'lerinde bunların nerede çalıştıkları, işverenlerinin isimleri ve halen çalışmıyorlarsa da, en son nerede çalışmış oldukları yer alırdı. Siyah öğrenci acı acı gülümseyerek: "Bizlerin çalışmamaya hakkı yoktu. Çalışmadığımızı anladıkları zaman, bizleri hapse tıklarlardı" diyor, çünkü beyaz olmayanlar, beyazların yaşadıkları büyük kentlere ancak çalışmak için girebilme hakkına sahipti. Aksi takdirde, onların, yaşadıkları yerleşim bölgelerinin dışına çıkmaları yasaktı.¹⁵⁴

Gordimer bu geçiş kartının ne anlama geldiğini ve işlevinin ne olduğunu *Oğlumun Öyküsü'*nde açıklar:

O kuşakların elleri mektupla ya da kalemlle bir araya gelmez. Tuğla ya da doğrama işçisi olarak yaşamlarındaki tek belge, belediye tarafından kendilerine verilen, şehirde çalışıp şehir dışında oturduklarını gösteren katlanmaktan kırışmış izin belgeleridir.¹⁵⁵

Öte yandan bu yasa sadece renklilerin beyazların yaşadığı bölgelere girişini değil aynı zamanda beyazların da renklilerin bölgelerine girişini yasaklar. Bölgeler arası geçişler, ancak geçiş izni belgesinin alınmasıyla mümkündür. Yoksul olan renklilerin zengin olan beyazların bölgesine girmelerinin engellenmesini beyazların sermayelerini ve mülklerini koruma refleksiyle açıklamak mümkündür. Ancak beyazların diğer bölgelere girişinin yasaklanması, kelimenin tamam anlamıyla bir ırkçılık ve ırk ayrımcılığı uygulamasıdır. Gordimer, *Başka Dünyalar* adlı romanında bu noktaya dikkat çeker:

Öğleden sonra arabamla oradan ayrılırken bir polis beni durdurup o yerleşim bölgesine giriş iznim olmadığı için bunu polis merkezine haber vereceğini bildirdi; şansım vardı, ilk kez yakalanıyordum ve o güne dek izinsiz olarak birçok kez ilçelere gitmiştim.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Tuncer, 27-28.

¹⁵⁵ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 9.

¹⁵⁶ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 213.

Bir ilçeden başka bir ilçeye gittiği ve yakalanmadığı için kendini şanslı kabul eden Toby, bu yasaları çıkarıp yasakları uygulayanlarla aynı deri rengine sahiptir. Anlaşılan o ki, ırk ayrımcılığı, ülkeyi sadece siyahlar için değil, beyazlar için de bir çeşit hapisaneye çevirmiştir. Diledikleri zaman diledikleri yerlere gidemeyen beyaz insanlar, ülkenin beyaz renkli öteki mahkûmlarıdır.

Siyahların mülkiyet hakkını elinden alan bu gibi ayrımcı uygulamalar, siyalara ancak beyazlar tarafından gösterilen yerlerde yaşama imkânı sunar. Bu baskıcı uygulamadan beyazlar da hissesini alır. Kendilerine ait ya da kiracısı oldukları mülklerde, hangi misafirleri ağırlayıp hangilerini ağırlayamayacakları bile beyaz yönetimin iznine ve denetimine tâbidir. Gordimer bu ırkçı uygulamaya da eserlerinde yer verir. Örneğin *Başka Dünyalar*'ın beyaz karakteri Toby, siyahî arkadaşlarını birer içki içmek için evine davet eder. Hep beraber içerdeyken, aksanından Afrikaner olduğu anlaşılan evin beyaz sahibesi kapıya dayanır:

Bay Hood, bu binaya yerlileri mi getirdiniz? Sizin binaya yerli getirdiğimize dağir bir şikayet var, şimdi de Bay Jarvis sizin ön kapıdan yerlilerle geldiğiniz görmüş.” ... “Size şunu söylemek istiyorum, Bay Hood, dağa önce ne yapıyordunuz bilemem, burası yerleşim bölgesi değil, buraya yerliler gelemmez. Eğer getirirseniz siz de gidirsiniz.¹⁵⁷

Beyaz yönetim bu yasağı kira sözleşmelerinde belirtecek kadar ayrımcılığı uygulamaya kararlıdır. Kadın sözleşmeyi hatırlatınca Toby buna inanmaz. Fakat siyah arkadaşı Steven bunun sözleşmede belirtilmiş olduğunu onaylar.¹⁵⁸

Ancak zaman içinde bu yasal engellemeler siyahlar tarafından fiilen ortadan kaldırılır ve siyahlar, yasalar müsaade etmemesine rağmen beyazların yaşadıkları bölgelerde yaşamaya başlarlar. Gordimer yasaları yok saymaya yönelik bu fiili direnişi *Oğlumun Öyküsü*'nde ele alır. Sonny ve ailesi, bu yasaları delip beyazların mahallesine taşınan siyahlardandır. Ancak bu kendi kararları değil, beyazların ırk ayrımcılığı politikasını kabul etmeyen, sözlü direnişlerinin ardından eylemsel direnişi tercih eden siyahların kararıdır ve bir çeşit taktiktir. Üst sınıfa atlamak isteyen alt tabakadaki yoksul Afrikanerlere iyi para teklif edilir ve onlar da evlerini siyalara satmaya razı olurlar. Böylelikle Sonny ve ailesi beyazların aslında pek oturmadığı, oturmayı da pek

¹⁵⁷ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 238.

¹⁵⁸ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 239.

arzulamadığı düşük profile sahip olan beyaz mahallelerden birine taşınırlar.¹⁵⁹ Ayrıca Sonny, çocukları Bebek ve Will'e, aynı sokakta oturdukları beyazlara karşı nazik olmaları gerektiğini ancak onlardan korkmamalarını, korkmalarının orada oturmaya hakları olmadığı anlamına geleceğini öğretmeyi¹⁶⁰ de ihmal etmez.

Öte yandan, ülkedeki ırk ayrımcılığı sistemi, kendi halinde yaşamını sürdüren beyaz halkın da gündelik hayatta ırkçı tavırlar sergilemesini ve siyah halkı dışlamasını arzular. Gordimer, bunu *Evdeki Silah* adlı eserinde ele alır. Devletin bankaları, sistemin destekçisi olan beyaz çiftçilere oldukça uygun şartlarda kredi olanakları sunar. Bu bankalardan biri, siyahî avukat Motsamai'nin kızının tarım ekonomisi uzmanı olarak çalıştığı Toprak Bankası'dır. Önceleri siyasal amaçlarla, küçük bir beyaz azınlığa ayrıcalıklar vermek ve kaynak aktarmak için kurulmuş olan bu banka şimdilerde ihtiyaç sahibi siyahlara küçük küçük krediler kullandırmaktadır. Önceleri siyahların kullanamamasının nedeni, mülkiyet hakları olmadığından isimlerine kayıtlı toprakların olmayışıdır. Öylesine dağıtılan kredileri kullanan beyaz çiftçi azınlıktan beklenen tek şey, siyasal sadakattir.¹⁶¹ Gordimer'in 'siyasal sadakat' ile vurgulamak istediği şey, beyaz halkın ırkçı rejimi desteklemesidir. Beyazların ırkçı rejime destek vermesinin belki de en önemli nedeni, devletten bu şekilde ekonomik ayrıcalıklar elde etmesidir.

Siyah ve beyaz halkı birbirinden ayırarak farklı yaşam alanlarında ikamete mecbur bırakan Grup Bölgeleri Yasası, devlet başkanı De Clerk zamanında yürürlükten kaldırılır. Ancak yürürlükten kaldırılmasına rağmen toplumsal yaşamda fiilen geçerliliğini korur. Beyazların toplumsal yaşamda siyahlar karşısındaki egemenlikleri ve üstünlükleri, siyahların ezici bir oy oranıyla iktidara gelmelerinden sonra bile devam eder. Beyazlar her zaman siyahlardan daha yüksek bir hayat standardına sahiptir. Siyahlar siyasal anlamda üstünlüğü ele geçirdiklerinde dahi beyazların toplumsal yapıdaki ayrıcalıklı ve üstün konumları pek değişmez. Ancak bu üstünlük durumu artık deri rengiyle değil ekonomik göstergelerle ilgilidir ve Gordimer *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında buna değinir:

*Oupa bile beyazların oturduğu semtlerden birine taşınmayı başardı.
Dernekdeki beyaz meslektaşları bunu söylerken neden 'bile' sözcüğünü*

¹⁵⁹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 43.

¹⁶⁰ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 47.

¹⁶¹ Gordimer, *Evdeki Silah*, 186.

kullanıyorlardı? Çünkü uzun zamandır savaştıkları yasal kısıtlamalar kaldırılmış olsa da, daha eski, daha büyük bile (evet gene 'bile') denebilecek başka bir kısıtlama yerli yerinde duruyordu: yoksulluk.¹⁶²

Beyaz rejimin üstünlüğünü sağlamlaştırmak için başvurduğu yasal düzenlemeler şüphesiz bu kadarla sınırlı değildir. Rejim, eğitim sisteminin şeklinde ve içeriğinde değişiklikler yaparak siyalara 'Bantu Eğitim Sistemi' isimli bir eğitim sistemi dayatır. Beyazların üstünlüğü ilkesine dayanan bu sistemin amacı yerli halka sadece beyazların hizmetini görecekle ve ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir eğitim vermektir. İrk ayrımcılığının en kapsamlı uygulamalarından biri olan bu yasa, Afrikalıların eğitimini hükümetin kontrolü altına almayı amaçlar ve ırk ayrımcılığını siyahların okullarına kadar yaymayı hedefler. Yerli İşleri Bakanı Dr. Hendrik F. Verwoerd bu yeni eğitim sistemini parlamentoda şöyle açıklar:

Onun (Yerli) için Avrupa Topluluğu'nda belirli işlerden başka yapacak bir iş yoktur. Bu nedenle, içine giremeyeceği Avrupa Topluluğu'na dâhil olmayı amaçlayan bir eğitim alması anlamsızdır. Şimdiye kadar kendisini içinde bulunduğu toplumundan uzaklaştıran ve otlamasına müsaade edilmeyen bir Avrupa Topluluğu'nun otlaklarını kendisine daha yeşil göstererek yanltan bir eğitim sistemine tâbi tutulmuştur.¹⁶³

Verwoerd bu söylemiyle siyahların gerek devlet kademelerinde gerekse toplumsal yaşamda yükselme şanslarının olmadığını açıkça ilan eder. Aslında bu tarz bir eğitim sisteminin uygulanışı neredeyse beyazların ülkedeki varlıkları kadar eskidir ve misyoner okullarında beyazların siyalara üstünlüğünü pekiştiren ve meşrulaştıran eğitimi anlayışına dayanır. Önceleri siyahların devam ettikleri okullar, devlet desteği alan misyoner okullarıydı. Fakat çıkarılan yasa, bu okulların devlet yardımı alabilmesini, Bantu Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen ırksal açıdan ayrımcı bir müfredatı uygulamaları şartına bağlar. Ancak birçok okul kapanma pahasına bu müfredatı uygulamayı reddeder.

Öte yandan beyaz ve siyah öğrencilere müfredat anlamında verilen eğitimin birbirinden tamamen farklı olduğu bu okullarda, siyah ve beyaz çocuklara sunulan eğitim olanakları arasında da uçurum vardır. Yerlilerin çocukları, başlarında silahlı polis

¹⁶² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 60.

¹⁶³ Christine, Root, "Bantu Education", Erişim Tarihi: 16.10.2014, <http://www.overcomingapartheid.msu.edu/sidebar.php?id=65-258-2&page=1>

ya da askerlerin beklediği 100'er kişilik sınıflarda, en temel ders araç ve gereçlerinden yoksun olarak eğitilmekteyken, beyaz çocukların eğitim aldığı okullar her türlü donanıma sahiptir. Nitekim Tuncer, eğitim sisteminde beyazlara ve siyahlara sağlanan bu farklı olanakları ırk ayrımcılığı kapsamında şu şekilde anlatır:

*Güney Afrika Cumhuriyeti'nde beyazların okudukları mermer salonlu, televizyonlu, laboratuvarlı, kütüphaneli ve spor tesisli okullarla siyahların gittikleri tavanları ve pencereleri dahi olmayan okullar, ülkedeki ırk ayrımcılığının çok açık-seçik kanıtını oluşturmaktaydı.*¹⁶⁴

Benzer şekilde Gordimer, siyahların eğitim ve kültürel etkinliklerden faydalanmalarının çoğu zaman yasal engellemelere takıldığını ifade ederek ayrımcılığa dikkat çeker. *Oğlumun Öyküsü*'nün siyah karakterleri Sonny ve ailesi bu yasal engellemelerle karşı karşıya kalan siyahlardandır ve diğer ırkdaşları gibi onların da belediye kitaplığına girme hakları yoktur. Siyahların kütüphaneye girebildikleri nadir yerlerde ise kütüphanedeki oturma düzeni diğer yaşam alanlarındaki gibi ırkçı çizgilerle bölünmüştür. Siyahların ve beyazların oturacakları masalar ve koltuklar bile ayrıdır.¹⁶⁵

Aynı ekseninde Mandela da yasanın getirdiği ayrımcı uygulamadan dolayı rahatsızlığını dile getirir. Yasanın beyaz ve beyaz olmayan çocuklara eşit olmayan olanaklar sunduğundan yakınan Mandela'ya göre beyaz çocukların eğitimi zorunlu ve ücretsiz iken öteki çocuklar bu haktan yoksundur. Ayrıca beyaz çocukların gittiği okullar devlet tarafından desteklenirken bu yasayla beraber siyah çocukların devam ettiği okullar bu destekten mahrum bırakılır. Ülkesinde beyaz rejimin denetimindeki eğitim sisteminde ırklar arasında eşitsiz uygulamalara dikkat çekmek isteyen Mandela, bu eşitsiz uygulamaların mimarlarından olan beyaz hükümetin başbakanının söylemlerini aktarır:

*Yerlilerin eğitiminde denetimi ele geçirdiğim zaman öyle bir düzenlemeye gideceğim ki, Avrupalılarla asla eşit olamayacaklarını ta çocukluktan anlasınlar.” (...) Bu eşitliğe inanan öğretmenler yerlilerin eğitiminde görev alamaz...*¹⁶⁶

Nitekim Gordimer'ın *Oğlumun Öyküsü* adlı romanındaki siyahi öğretmen Sonny, başbakanın istediği tarzda bir öğretmendir ve siyahların beyazlarla eşit olduğuna

¹⁶⁴ Tuncer, 26.

¹⁶⁵ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 15.

¹⁶⁶ Mandela, 95.

inanmaz. Sonny, romanın başlarında, siyahların içinde buldukları durumun cahil ve görgüsüz siyahlar yüzünden olduğunu ve onlardan uzak durmak gerektiğini düşünür. Ona göre beyazlar üstündür, siyahlar ise aşağı konumdadır.¹⁶⁷ Ancak zaman içinde siyahların da beyazlar ile eşit haklara sahip olduklarını düşünüp kendi öğrencilerine bu bilinci vermeye çalışınca, beyaz yönetim tarafından tehlikeli bulunur ve sadece siyah öğrencileri olan çalıştığı okuldan kovulur.

İrkdaşlarıyla ilgili eğitim müdürlüğü, okul müdürüne bu öğretmenin işine son verileceğini bildirmişti. ...

“Sonny, onları engellemek istedim... En iyi öğretmenlerimden biri olduğunu söyledim. Çocukların seni ne kadar sevdiğini anlattım. Okul için yaptıklarını saydım.”

Müdür yine gaf yapmıştı. İşten atılmasına neden olan dosya, öğretmenin okul için yaptıkları yüzünden açılmıştı zaten. Müdür büyük üzüntüyle haberlerin en kötüsünü de verdi: “Biliyorsun... değil mi, çok kötü arkadaş. Eğitim müdürlüğü, başka bir okulda da görev almama izin vermeyecek.”¹⁶⁸

Sonny, siyahların beyazlarla eşit olduğuna inanan öğretmenlerin yerlilerin eğitiminde görev alamayacağını söyleyen başbakanın dediği gibi, siyahların beyazlarla eşit olduğuna inandığı için yerlilerin eğitiminde görev almaktan men edilir.

Ülkedeki eğitimin tarihine bakıldığında siyahların ciddi bir eğitim almalarının beyazlar tarafından uzun yıllar boyunca engellendiği görülür. Fakat zaman içinde beyazlar onları kendi ideolojilerine uygun bir tarzda eğitebilmek için, Althusser’in ‘devletin ideolojik aygıtlarının en önemlilerinden biri’ olarak kabul ettiği okullara yönelir. Nitekim Herstein, 20. yüzyılın ortalarına doğru kilise ve misyoner okullarında güçlü bir ırk ayrımcılığı eğitimi verilemeyeceğinin farkına varan beyaz rejimin, bu yasayı çıkararak siyahlara beyazlar ile eşit olma ihtimallerinin asla olmadığını anlayabilecekleri bir eğitim vermeyi öngördüğünü ve 5000 civarındaki misyoner okulunun neredeyse % 90’ını Bantu eğitim kurumlarına dönüştürdüğünü aktarır. 1973 yılında tüm ülkede sadece 1 siyah mühendis ve 1 siyah diş doktoru olduğunu öne süren

¹⁶⁷ Bkz. Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 25-26.

¹⁶⁸ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 36.

Herbstein'a göre ülkedeki siyahlarla beyazlar arasındaki üniversite mezunlarının oranı 1980'li yıllarda bile neredeyse 1/120'dir.¹⁶⁹

Bu bağlamda Cornel Verwey ve Michael Quayle de yasanın mimarı olan Verwoerd'un, siyah Afrikalılara verilen ayrı ve aşağı düzey eğitimi savunduğunu söyler: "Siyah Afrikalılar için Avrupa toplumunda işgücünün belirli seviyelerinin üzerinde bir yer yoktur... Afrikalı çocuklara uygulamada kullanamayacakları bir matematik eğitimi vermenin ne yararı olur ki?"¹⁷⁰ Bu açıdan bakıldığında siyahların toplumda kat edecekleri mesafe sınırlıdır, tırmanabilecekleri basamaklar sayılıdır; ötesine geçemezler, üzerine çıkamazlar. Bu seviyenin üzerinde verilecek bir eğitim, kullanamayacakları için gereksizdir ve işlerine yaramayacaktır. Bantu eğitim sisteminde siyahlara verilen bu alt düzey eğitim, onlara sadece bedenen çalışarak hayatlarını devam ettirmelerini sağlayabilecekleri meslekleri kazanmalarına imkân verir. Dolayısıyla siyahların bu sistemde aldıkları eğitimle, bedenen çalışmalarını gerektirmeyecek mesleklere yönelebilmeleri neredeyse imkânsızdır.

Siyahlara uygulanan her türlü ırkçı uygulamaya karşı çıkan Gordimer bu konuya da duyarsız kalmaz ve siyahlara basit işler yapacak kadar basit bir eğitim verilmesini eserlerinde dile getirir. Örneğin *Oğlumun Öyküsü* adlı romanın beyaz kadın kahramanı Hannah Plowman'ın dedesi, ona, kendi kurduğu misyoner okulunda öğretmenlik yapmayı önerir:

Ancak dedesinin yanına döndüğünde dedesi kendisinin kurduğu, Hannah'nın da okuduğu okulda öğretmenlik yapmasını önerince, bu fikir hiç hoşuna gitmedi. Cape Town'da gençler tanıdı; üvey babasının gibi varlıklı, kültürlü, beyaz ailelerin kızları ve oğulları, üniversite öğrencileri. Bunlar sendikalarda, hukuk bürolarında, sanat programlarında, gecekodu bölgelerindeki insan hakları projelerinde çalışıyorlardı - Oysa kendisi çocuklara ancak bira şişelemeye ve turistlerin banyo küvetlerindeki kiri temizlemeye yetecek kadarını öğretmekle zamanını tüketecekti.¹⁷¹

Siyahların eğitim alanında maruz kaldıkları bu dışlayıcı uygulamalar özgürlüklerini kazandıkları yıllara kadar devam eder. Hatta siyah direnişin önemli isimlerinin çocukları bile bu dışlamalardan muaf değildirler. Beyazlar tarafından

¹⁶⁹ Bkz. Herbstein, 29-30.

¹⁷⁰ Cornel Verwey and Michael Quayle, "Whiteness, Racism, and Afrikaner Identity in Post-Apartheid South Africa", *African Affairs*, 111 (445), (2012), 570.

¹⁷¹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 87.

muhatap alınıp barış görüşmeleri yürüten bu siyahların çocukları, beyaz ve siyah çocukların devam ettikleri karma okullarda ayrımcı uygulamalarla her gün yüz yüze gelirler. Gordimer, siyahların iktidara geldiği 1994 yılında yayınladığı *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında bu ırkçı ve ayrımcı uygulamalara değinir. Didymus ve Sibongile Maqoma çifti yurt dışında sürgündeyken dünyaya gelen kızları Mpho'ya, sürgünden sonra döndükleri ülkelerinde eğitimi için bir okul bulurlar. Ancak yine de tedirgindirler çünkü okul karmadır ve ağırlıklı olarak beyaz çocukların devam ettiği okulda beyazların töre ve gelenekleri uygulanmaktadır.¹⁷² Ülkede üst düzey siyahlar bile beyaz toplumla bütünleşmede sorunlar yaşamakta ve kendi geleceklerini beyaz kültürün egemenliği altında çizmek zorunda kalmaktadır.

Bununla beraber siyah halkın Bantu Eğitim Sistemi'nde kabullenemediği tek uygulama verilen eğitimin şekli değildir. Kültürün en önemli ögesinin dil olduğunun ve kültürün ancak dil aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılabileceğinin farkında olan siyahlar, beyaz rejimin kendilerine eğitim dili olarak Afrikaans dilini dayatmasını bir türlü kabullenemezler. Siyah halk beyazların dilini kabul etmenin, kendi kültürlerini ve geleceklerini yok etmekle eşdeğer olduğunun bilincindedir. Sömürgelerde sömürge halklarına dayatılan dilin ve eğitimin kuşaklar arasındaki kültürel bağı koparma gibi bir işlevinin olduğunu düşünen Albert Memmi, sömürge sisteminde sömürgeleştirilen halkların zamanla geçmişleriyle bağlarının koparıldığını ileri sürer:

Şunu da eklemeliyiz ki, geçmişle olan bağları yavaş yavaş kaybolur. Sömürgeci onun bir geçmişi olabileceğini bile hiçbir zaman kabul etmemiştir; kökleri bilinmeyen, halktan birinin tarihinin de olmayacağını herkes bilir. Gelin sömürgeleştirilen insanın kendisine soralım: onun halk kahramanları kimlerdir? Bilgeleri kimlerdir? En çok birkaç isim söyleyebilir bize, o da tamamen düzensiz olarak, kuşaklar değiştikçe giderek daha da azalır bu sayı. Sömürgeleştirilen insan, belleğini kaybetmeye mahkûm edilmiş gibidir....

Bir halkın mirası kuşaktan kuşağa başka hangi yolla devreder? Çocuklarına verdiği eğitimle ve dille, yani yeni deneyimlerle sürekli olarak zenginleşen o harikulade birikim yoluyla. Böylelikle, gelenek ve kazanımlar, alışkanlık ve fetihler, önceki kuşakların başarıları ve yaptıkları işler miras olarak kalıp tarihe mal olur.

¹⁷² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 84.

Ancak sömürgeleştirilen çocukların çok büyük bir çoğunluğu sokaklardadır. Bir okula kabul edilecek kadar olağanüstü iyi şansı olan çocuk ise ulusal olarak kurtarılmış olmayacaktır. Ona verilen bellek tabii kendi halkının belleği değildir.¹⁷³

Beyazların Afrikaans dilini dayatmalarının ve siyahların da bu dili ısrarla reddetmelerinin nedeni, dilin bir ulusun varlığıyla eşdeğer olarak algılanmasıyla ilgilidir. Nitekim Steve Fenton dilin bir ulus için ne anlam ifade ettiğine, hangi nedenden dolayı dillerin baskı altına alınmaya çalışıldığına veya bu baskı altına alma çabasına direniş gösterildiğine vurgu yapar: “İnsanlar bir dili, özellikle, ortak bir kader duygusunu paylaşan bir nüfusun tamamına verilen değeri simgeleyen bir kültür ögesi olarak gördüklerinden, diller baskı altına alınır, savunulur veya geliştirilir.”¹⁷⁴ Dolayısıyla dil, hem dayatan hem de reddeden için ulusal anlamda varoluşun bir göstergesidir.

Aynı şekilde Fanon da dilin uluslar için ne denli önemli olduğunun ayırdındadır ve dili egemenliğin ve iktidarın bir aracı olarak görür:

Bildiğim şu: Bir dile hâkim olan, sonuç olarak, o dille ifade ve ima edilen dünyaya da hâkim olur. Varmak istediğimiz yer belli oluyor artık: Dil hâkimiyeti, dil ustalığı yabana atılmayacak bir güç, bir iktidar getiriyor sahibine. Paul Valery bunun derinden farkında olacak ki dili “ete saplanmış tanrı” olarak nitelendiriyor.¹⁷⁵

Yine Cornel Verwey ve Michael Quayle, dili kimlik ile özdeşleştirir ve özgürlüğün aracı olarak kabul eder. Onlara göre dil,

... grupların kendilerini sembollerin karışık kalıplarıyla ifade ettikleri bir olgudur ve bu yüzden grup kimliği düşüncesiyle derinlemesine bağlantılıdır. Dillerin üretilmesi ve korunması, tek ve paylaşılan kimlik iddialarını savunmaya hizmet eder. Örneğin Galce dil(ler)inin kültürel iyileştirmesi, İskoçların ve İrlandalıların İngiltere’den bağımsızlık taleplerini meşrulaştırır.¹⁷⁶

¹⁷³ Albert Memmi, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, (Çev. Salih Ak), Öteki Yayınevi, Ankara 1996, 99-101.

¹⁷⁴ Fenton, 247.

¹⁷⁵ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 12.

¹⁷⁶ Verwey ve Quayle, 553.

Bu bakımdan Verwey ve Quayle, Afrikanerlerin Afrikaans dilini bağımsız ve tek Afrika dili olarak sunma çabasının da Güney Afrika'da Afrikanerlerin politik özgürlüklerini meşrulaştırması bakımından önemli olduğunu düşünür:

Afrikaans dilbilimi, Afrikaans'ın tüm alanlarda tanınma çabası bağlamında ortaya çıkmıştır. Afrikaner Broederbond¹⁷⁷ ve Ulusal Parti, dili daha geniş bir politik egemenlik kampanyasına dâhil ederek bu dil mücadelesine milliyetçi bir yön vermişlerdir.¹⁷⁸

Onlara göre Afrikaans dili, Afrikaner milliyetçiliği ve kimliği için her zaman kilit taşı olmuştur ve bu dil geleneksel olarak Afrikaner mirası, Afrikaner yaratıcılığı, Afrikaner ruhu ve Afrikaner gücü için bir depo olarak görülür.¹⁷⁹

Afrikanerler kendi dillerini milliyetçilik duygularından ötürü dayatırken, siyahların bu dili reddetmesi de benzer şekilde etnik ve kimlik duyarlılıklarından ötürüdür. Ancak Afrikaans diline şiddetle karşı çıkan siyahlar, İngilizce olarak verilen bir eğitime pek fazla direnmezler. Onlar için Afrikaans sadece bir dil değildir, ayrı bir anlam ifade etmektedir. Zira bu dil zalimlerin dilidir.¹⁸⁰ Dahası,

... bir şafak baskınında, 'Waar's jou pas?' (Belgen nerede?) diye soran beyaz polisin dudaklarındaki, ya da belgesi olmayan bir adamı hapseden ya da en azından uzak bir yere süren mahkemede kullanılan dildir. Daha da kötüsü, ırk ayrımının nefret edilen yasalarını şekillendiren hükümetin dilidir.¹⁸¹

Siyahlar kültürel anlamda var olabilmek adına kendileri için acı bir deneyimden başka bir anlam ifade etmeyen Afrikaans dilini reddedip kendi dillerini korumaları ve yaşatmaları gerektiğinin bilincindedirler. Bu bağlamda eserlerinde her kesime mesaj vermeyi ilke edinen Gordimer, *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında, siyahların kendi dillerine bağlı kalmaları gerektiğini işler. Mpho, Maqoma çiftinin yurtdışında sürgündeyken dünyaya gelen kızlarıdır. Yurtdışında doğup büyüdüğü için ne annesinin

¹⁷⁷ AfrikanerBroederbond: Ulusal Parti ile yakın teması olan ve Güney Afrika'nın politik gelişimde belirleyici rol oynayan son derece gizli ve ayrıcalıklı bir örgüttür. Afrikaner milliyetçiliğini benimseyen bu örgütün amacı, Afrikanerlerin politik, kültürel ve ekonomik çıkarlarını yükseltmektir. Gordimer, *Oğlumun Öyküsü* adlı romanında bu gizli örgüte üye olan yargıçların varlığından bahseder. (Bkz. s. 18.)

¹⁷⁸ Verwey ve Quayle, 554.

¹⁷⁹ Verwey ve Quayle, 554.

¹⁸⁰ Herbstein, 11.

¹⁸¹ Herbstein, 13.

Zulu dilini ne de babasının Xhosa dilini bilir. Annesi kızına anadilini öğrenmesi gerektiğini anlatır:

*Dinle beni. Kızım, bizim halkımıza, sana, babana, bana yapılan da bu oldu işte. Bizler kendimizin olana yabancılaştırdık, üstelik yalnızca sürgünde değil. Baban yüz yıldan uzun bir zaman önce İngilizlere karşı direnmiş büyük bir liderin soyundan geliyor; taşıdığın adın hakkını vermelisin! Burada doğmuş olman gerekirdi; ama bu hakkı senden aldılar. Bari dilini geri al.*¹⁸²

Mpho, dilini babaannesinden öğreneceğini söyler. Kız, başka bir bölgede oturan babaanneyi bir kez ziyaret etmiştir, ancak oraya tekrar gitmek istemesine annesi şaşırır, çünkü ona uygun ortam yoktur:

*Çevredeki herkesin kullandığı bir tuvalete gitmek için koca bir avluyu geçmek zorunda olduğun bir yerde! Oralarda ne gibi hastalıklar kapabileceğini kim bilebilirdi! Bu, Sibongile'le Didymus'un kızlarının yaşındayken mahkûm oldukları bir yaşamdı.*¹⁸³

Yine aynı eserinde Gordimer, ülkedeki siyahların sömürgecilik tarihleri boyunca aldıkları eğitim sürecine değinmeyi de ihmal etmez. Siyah Motsamai'nin büyükbabası, Avrupalıları ülkelerine ilk ayak bastığı günden itibaren Afrikalı yerlilerin aldıkları eğitimi üç temel döneme ayırır: Yerli halka ilk önce misyonerlik okullarında dini ağırlıklı bir eğitim verilmiştir. Sonraki aşamada Bantu Eğitim Sistemi dayatılarak, siyahlara ancak hizmetçi, işçi, hademe gibi beyaza hizmet etmekten başka hiçbir işe yaramayan bir eğitim verilmiştir. Siyahlar daha sonra ise özel okullarda, üniversitelerde, yurtdışında eğitim görerek ülkelerinin yönetiminde, planlamasında, gelişiminde kilit konuma yükselmişlerdir.¹⁸⁴ Motsamai'nin büyükbabasının üç kuşak için tanımladığı bu eğitim sistemi, ülkedeki eğitim sisteminin geçmişini özetler niteliktedir.

Bantu eğitim sisteminin ırksal anlamda ayrımcılığa dayandığını ve eşitsiz bir uygulama olduğuna inanan Gordimer, bu eğitim sistemindeki yanlışlığı hem Afrikalı bir siyahın ağzından itiraf eder hem beyaz bir Avrupalıya onaylatır. Siyah Rapulana ülkenin geçmişte çok hatalar yaptığını, özellikle siyahları mağdur ettiğini, çocuklarını

¹⁸² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 57.

¹⁸³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 58.

¹⁸⁴ Bkz. Gordimer, *Evdeki Silah*, 185-187.

okullarından ve eğitiminden ve hatta çocukluklarından ettiğini, beyaz çocuklara tanınan çoğu olanaklardan yoksun bıraktığını söyler ve beyaz Vera da bunu kabul eder.¹⁸⁵

Öte yandan ülkedeki siyahların ve renklilerin en fazla tepki gösterdiği yasal düzenlemelerden biri, üst düzey görevlerin kendi ülkelerinde ve kendi ırkları için yasal olarak engellenmesidir. Önemli görevlerin sadece beyazlara özgü olmasının ülkedeki ırksal hiyerarşinin en belirgin kanıtı olduğunu düşünen Gordimer, siyahların kendi aralarında da benzer bir toplumsal hiyerarşinin olduğundan bahseder. *July'in İnsanları* adlı eserinde, beyaz Smales ailesini kabile reisine götüren July ve arkadaşı Daniel, reisin huzuruna ancak danışmanı aracılığıyla çıkabilirler. Reis görüldüğünde ise hemen önünde diz çöküp ellerini kavuştururlar.¹⁸⁶ Bu perspektiften bakıldığında siyahların tek sahibinin beyazlar olmadığı ve ayrıcalıklı siyah sınıfın, siyahların öteki sahipleri olduğu ortaya çıkar. Bu bağlamda sömürgeci yapının, feodal geleneklerle yönetilen bir düzeni istediğini ve yerel şefleri, din adamlarını, büyücüleri desteklediğini¹⁸⁷ söyleyen Fanon, siyahların kendi aralarında bir hiyerarşilerinin olmasının beyazların arzuladığı bir sistem oluşuna dikkat çeker.

Ülkedeki beyaz olmayan insanların önündeki başka önemli bir yasal engelleme de beyaz olmayanların oy hakkından yoksun bırakılmalarıdır. Bu durumdan rahatsızlık duyan Gordimer, bunu *Oğlumun Öyküsü*'ndeki siyahların hoşnutsuzlukları üzerinden ele alır:

*Belediye meclisine bir yirmi beş yıl daha, bir otuz yıl daha, bitmez tükenmez taksitler ödeyeceğiz ve çocuklarımıza minik birer oda olsun veremeyeceğiz. Onların meclisine oy verme hakkımız yok ama bu gettoda yaşama ayrıcalığı için bizden para almasını biliyorlar.*¹⁸⁸

Onları bu şekilde öfkeliendiren şey, oy haklarının olmamasından daha çok seçmedikleri bir meclisin yasalarıyla yönetilmek zorunda kalmalarıdır. Beyaz yönetim, beyaz olmayan insanları işine geldiğinde vatandaş olarak kabul edip vergi alırken işine gelmediği zaman vatandaş olarak kabul etmez ve onlara oy kullanma hakkı vermez. Siyahlar için gettolarda yaşamak, barınabilecekleri bir yer olması bakımından kuşkusuz önemlidir ancak bu gettoların sefil yaşam şartlarından haz ettikleri söylenemez. Hatta

¹⁸⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 250.

¹⁸⁶ Bkz. Gordimer, *July'in İnsanları*, 119-120.

¹⁸⁷ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 114.

¹⁸⁸ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 40.

beyazların lütfuyla oralarda yaşamak, onlar için katlanılacak gibi değildir. Bu şekilde düşünen roman kişilerinden biri Sonny'dir: "... Yaşamak ve ölmek zorunda olduğumuz getto. Bizi hapsettikleri yer. Hayvanat bahçesi. Cüzzam sömürgesi. Tımarhane. Onlardan yardım almak insanı küçültür Aıla. Bırak yardımları onların olsun."¹⁸⁹

Böylesi bir ülkede yaşayan siyahlar ve renkliler bu şekilde hor görülüp ötekileştirilirken, yasal olarak her anlamda beyazların lehine bir ayrımcılık söz konusudur. Hatta beyazlara yönelik pozitif ayrımcılık siyah hükümet işbaşına geçtikten sonra bile devam eder ve Gordimer bu toplumsal sorunu *Evdeki Silah* adlı romanında ele alır. Duncan, Makwanyane ve Mvuso Mchunu adam öldürdükleri için idamla yargılanmaktadır. Duncan beyaz bir Avrupalı, Makwanyane ve Mvuso Mchunu ise Afrikalı iki yerlidir. Yerliler cezalarının infazı hakkındaki kararı hücrede beklerken, beyaz mimar Duncan ise kararı hücrede değil, daha önceden çalıştığı firmanın ofisinde plan çizerek beklemektedir.¹⁹⁰ İdamla yargılanan suçlarda bile farklı renkler için farklı yasaların uygulandığı bu ülke, yasal olarak ötekileştirmenin hangi boyutlara kadar yükselebileceği konusunda insanlığın vicdanına bir bakış açısı sunmaktadır.

2.2. KAMUSAL VE TOPLUMSAL YAŞAM ALANLARINDA AYRIMCILIK

Güney Afrika'nın beyaz olmayan halkları her gün beyazların kullandığı yaşam alanlarına alınmama gibi ırkçı uygulamalarla karşı karşıya kalırlar. Onların restoran, sinema, park, kütüphane, tiyatro, kafe gibi sosyal mekânları kullanım hakkı, beyaz rejim tarafından kısıtlanır ve hatta çoğu zaman engellenir. Bu uygulamaların gerekçesi ise beyazların tamamen ırkçı olarak nitelendirilebilecek önyargı ve yaklaşımlarıdır. Nitekim ülkenin Adalet Bakanı C. R. Swart, farklı renklerin ve ırkların aynı tesislerden yararlanma olanağını ortadan kaldıran 1953 yılındaki Ayrı Tesisler Yasası'nı, siyahlar ile beyazların aynı ortamları paylaşmaları durumunda ırklarının karışacağı ve geriye saf Avrupalı beyaz bir ırk kalmayacağı gerekçesiyle savunur. Swart, her topluma eşit oranda tesis dağılımının yapılmaması çelişkisini ise uygar, yarı uygar ve uygarlaşmamış toplumların tesislere olan ihtiyaçlarının yaşam standartları ile paralellik gösterdiğini öne sürerek açıklamaya çalışır.¹⁹¹ Ancak bu açıklama tatmin edici olmamakla beraber diğer

¹⁸⁹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 42.

¹⁹⁰ Gordimer, *Evdeki Silah*, 149.

¹⁹¹ Karaşahan, 71.

aşağı ırkları üstün beyaz ırka bulaştırmama gibi ırkçı bir anlayışa dayanır. Ülkesinde kendi renktaşlarına yönelik bu kısıtlayıcı ve dışlayıcı uygulamaların canlı şahidi olan Nelson Mandela, bu uygulamaların sadece kendi ülkesinde yaşandığını ileri sürer:

...Güney Afrika uygar dünyanın izlediği yoldan gitmiyor. Diğer Afrika devletlerinde Beyazlarla Siyahların bir arada yaşadıklarına, aynı otellere, aynı sinemalara gittiklerine, komşuluk yaptıklarına, aynı mahallelerde dükkân işlettiklerine, aynı ulaşım araçlarına bindiklerine tanık oldum. Yurda döndüğümde yoldaşlara bu deneyim ve izlenimlerimi aktardım.¹⁹²

Mandela, Afrika ülkelerini gezerken tanıklık ettiği bu insancıl uygulamaları olağanüstüymüş gibi anlatırken aslında vurgulamaya çalıştığı nokta, beyaz yönetimin siyahlara reva gördüğü insanlık dışı muamelelerin hangi boyutlarda olduğudur.

Ülkesindeki sorunlara duyarsız kalamayan Gordimer, *Başka Dünyalar* adlı eserinde, siyahların karşılaştığı bu ayrımcı ve dışlayıcı uygulamayı işler. Romanın yazıldığı 1958 yılında Güney Afrika'da, siyah ve beyazların yaşam alanlarındaki ayrışma yoğun bir biçimde yaşanmaktadır. Mahalleler renklere göre ayrılmış, ulaşım araçları ya da ulaşım araçlarındaki koltuklar insanların deri renklerine göre belirlenmiştir. Beyaz rejim siyah ve beyaz insanlara aynı ortamda aynı havayı teneffüs etme olanağı bile tanımaz. Ancak yazarın kurguladığı romanın kendine özgü gerçekliğinde, farklı renklerden ve farklı sosyal sınıflardan insanlar kolayca yan yana gelip bazı şeyleri paylaşabilir. Anna'nın Toby'yi götürdüğü partide de her renkten insanın beraber olabildiği böyle bir ortam vardır:

Gerçek yaşamda bir arada bulunmayan şeyler, bir deneyimin aralığında baş başaydılar. Odada dikkati çekecek bir olay yoktu. Üç Afrikalı birbiriyle konuşuyordu, dikkati çekecek kadar iyi giyimli bir Hintli, beyaz bir adama ve kadına şaşırtıcı bir şey açıklıyordu. ... Bütün bu insanlar yine de aynı ülkede yaşıyorlardı; yaşam çizgilerini birleştiren şey, birbirlerine olan yakınlıklarıydı.¹⁹³

Yazar, gerçek yaşamda olmasını arzuladığı ırk ve renk ayrımcılığına göre bölünmemiş bir dünya özlemini romandaki bu sahne ile ortaya koyar. Bununla beraber yazar, ülkesindeki gerçeklere yine de kayıtsız kalamaz ve *Oğlumun Öyküsü* adlı romanında yaşamın bu gerçekliklerini okurlarıyla paylaşır. Siyahların sosyal yaşamda

¹⁹² Mandela, 55.

¹⁹³ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 93.

gidebilecekleri yerler, katılabilecekleri etkinlikler, gerçekleştirebilecekleri eylemler beyazlar tarafından kısıtlanmıştır. Öyle ki, siyahlar daha çocukken bile bu gerçekliğin farkındadır:

... Bu araç gereçler, babamın götürdüğü açık hava müzesindeki büyük buharlı trenlerin dingillerini anımsatırdı bana. Babam bu trenlerin hâlâ işlediği bir hat bulup beni onlara bindirmeye söz vermişti. Anımsadığım kadarıyla, tutmadığı tek söz de bu oldu. Belki de bizim ırkımızdan olanların o trene binmesine izin verilmediğini öğrendi ve bunu da bana söylemek istemedi. ... Gidemeyeceğimiz yerler, yapamayacağımız şeyler olduğunu genelde bizden gizlemezdi, ama hiçbir zaman da bizi oralara götürüp bu gerçekle yüz yüze bırakmaz, yapabileceğimiz başka şeylerle oyalardı.¹⁹⁴

Gordimer'a göre siyahların beyaz rejime karşı çıkmalarının nedeni kuru bir inat ya da öylesine bir başkaldırı değildir. Siyahlar beyaz rejimin dışlayıcı ve küçümseyici uygulamalarına çocukluklarından beri muhatap oldukları için dışlanmışlık duygusuyla büyürler. Bu duygu ise onları renk konusunda daha da bilinçli kılar. Örneğin Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*'nün siyah öğretmeni Sonny'ye öğrencileriyle başından geçen bir anısını anlatır ve ayrımcı yasalardan ötürü sıkıntı çeken çocukların nasıl bir ruh haline bürüneceklerinin yorumunu okura bırakır:

Felaket bir gündü. Bir anda yağmur boşanıverdi. Çocukları trene bindirebilmek umuduyla buraya getirdim. Bardaktan boşanırcasına yağın yağmurun altında saatlerce bekledik. Sonunda tren geldi, ama yalnızca beyazların binebileceği bir tren olduğu için makinist bizi almadı.¹⁹⁵

Bununla beraber Gordimer, ülkenin şartlarının zaman içerisinde değişim geçirdiğine ve birçok yasağın yasal düzenlemelerle beraber geçerliliğini yitirdiğine vurgu yapar. Sonny'nin sözünü ettiği o hatta çalışan trenlerde artık ırk ayrımı gözetilmiyordur, beyaz kadın ile siyah erkeğin aynı yatağı paylaşmasını yasaklayan bir yasa da yoktur. Yasalardan kalkan bu ayrımcılığın toplumdaki da kalkması zaman alacaktır, alışlagelmiş geleneklerden kopuş insanlar arasında tuhaf karşılanmaya devam etmektedir.¹⁹⁶ Gordimer, beyazların bazı ırkçı uygulamalarında esneklikler oluştuğunu yine aynı eserinde aktarır. Önceleri siyahların barlara girmesi ve beyaz birileriyle aynı masayı paylaşması yasak iken bir süre sonra artık serbest olur:

¹⁹⁴ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 23.

¹⁹⁵ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 203.

¹⁹⁶ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 203.

*Hannah ve Sonny, biraz daha uzun konuşmak için kahve içmeye gittiler. İnsanın kara suratını bir bara sokması olabiliyordu. Ve yanında bir beyaz kadınla gitmek, onun sandalyesini çekmek, sonra karşısına oturmak. Bir süredir olabiliyordu bunlar.*¹⁹⁷

Ancak bu serbestlik henüz yasalarla belirlenmiş değildir, siyahların yasakları deldiği bir çeşit sivil itaatsizlik örneğidir.

Yazar aynı romanının farklı bölümlerinde toplumsal yaşamın değişen ve dönüşen şartlarını öne çıkarır. Siyahlara da artık beyazlara tanınan olanakların sunulduğundan ve sinemalara herkesin artık rahatça gidebildiğinden¹⁹⁸, plajların bir kısmının artık her renkten insana açık olduğundan¹⁹⁹, otellerin ve tatil yerlerinin çoğunda, siyahları sokmama uygulamasının da kalktığından ve böylelikle insanların özgür olabildiğinden²⁰⁰ bahseder.

Siyahlarla beyazların aynı yaşam alanlarını kullanabildikleri sahneleri öne çıkarmak için özellikle çaba gösteren Gordimer, *Yanımda Kimse Yok* adlı eserinde yine bu konuya odaklanır. Oupa ve Vera da, siyah erkek ve beyaz kadın olarak aynı otelde kalabilen roman kişilerindedir. İş gezisine gittikleri yerde beyaz çiftlik sahiplerine hizmet veren bir otelde konaklarlar. Artık siyah birinin beyazların konakladığı otelde kalmasında bir sakınca yoktur.²⁰¹ Yazar her defasında eskiye gönderme yapar ve değişen bu yeni yaşam şartlarını gözler önüne serer: “Hastanelerde artık kara derili hastalarla beyaz hastalar arasında ayırım yapılmıyordu...”²⁰²

Fakat yazara göre yasalar her ne kadar siyahlarla beyazların aynı ortamda bulunmalarına olanak sağlamışsa da böylesi bir birliktelikte belirleyici olan beyazların varlığıdır. Siyahların bu değişen yaşam şartlarından faydalanabilmeleri ancak bir beyazla beraber olurlarsa ya da kendilerine bir beyazın referans olmasıyla mümkün olabilmektedir. Örneğin Oupa, beyazların oturduğu bir semtte bir ev kiralamak ister, fakat kiralık bir ev bulabilmesi için beyaz iş arkadaşlarının ona yardım etmesi gereklidir. Çünkü emlakçının siyah birine ev vermesi için ikna edilmesi gerekmektedir.

¹⁹⁷ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 64.

¹⁹⁸ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 180.

¹⁹⁹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 134.

²⁰⁰ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 74.

²⁰¹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 186.

²⁰² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 192.

Sonunda bir ev bulunur ancak kirası yüksektir. Oupa evde iki kişi kalmasını engelleyen kira sözleşmesine rağmen evi iki çocukları olan bir çiftle paylaşır.²⁰³

Bununla beraber eskiden yoksullukla ve yoklukla mücadele eden siyahların, yeni yaşam şartlarına paralel olarak kendi yaşam standartlarını yükselttiği görülür. Bu bağlamda Fanon'un, siyahların özgürlüklerine kavuştuktan sonra, daha önce eleştirdikleri burjuva yaşam tarzına saplandıklarını ve kendi aralarında elit bir sömürge burjuvazisi meydana getirdiklerini vurguladığını daha önce belirtmiştik. Benzer şekilde Gordimer da o elit siyahların eskiden beyazların sürdürdüğü lüks yaşama kendilerini kaptırdıklarını düşünür. Örneğin *Yanımda Kimse Yok* adlı romandaki Zeph Rapulana siyah burjuvaziye temsil eden siyahi karakterlerden biridir. Siyahların sözcüsü konumunda olan Rapulana, romanın başlarında, yardım derneği temsilcisi olan beyaz Vera Stark ile beraber çiftlik sahibi beyaz Bay Odenstville ile görüşmeye gider. Ancak oldukça yoksul ve çekingen olan Rapulana, romanın sonlarında Fanon'un eleştirdiği sömürge sonrası oluşan sömürge burjuvazisinden biri oluverir. Artık akşam yemeklerini Drommedaris'te yiyen ve lüks restoranın yönetim kuruluna giren biridir. Rapulana Odenstville'de yaşayan ailesine güzel bir ev yaptırmıştır. Kendisi de oradan ayrılmış, kente yerleşmiştir. Daha sonra kente ilk geldiğinde kaldığı evden ayrılmış, ülkeyi terk edip Amerika ya da Avustralya'ya göç eden beyaz ailelerden birinin terk ettiği evi kiralamıştır.²⁰⁴

Fanon, sömürge halkı burjuvazisinin yaşam standartlarındaki bu değişimi lükse düşkünlük olarak değerlendirirken Gordimer'in yaklaşımı daha farklıdır:

*Irk ayrımcılığıyla ilgili yasanın kaldırılmasından sonra, şimdi de daha derinlere işlemiş başka bir yasa, toplumun yasası da ortadan kaldırılmaya çalışılıyordu: İyi semtlerde yalnızca beyazlar oturabilir inancı kökünden sarsılmaya başlamıştı. Kirayı karşılayabilen ya da evi satın alabilen herkes istediği yerde oturabiliyordu artık.*²⁰⁵

Gordimer'a göre siyahların beyazlarındaki gibi bir yaşam tarzına sahip olmaya çalışmaları zevke düşkünlük veya özeni değil, toplumda hâlâ geçerli olan bir tabuyu yıkmaya yönelik bir çeşit sorumluluktur. Nitekim *Oğlumun Öyküsü* adlı eserinde bunu açıkça söyler. Aila ve Sonny, ekonomik anlamda beyaz bir mahallede oturmaktan

²⁰³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 61.

²⁰⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 247.

²⁰⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 247.

finansal açıdan yoksun olmalarına rağmen, siyah direniş hareketi onlara beyaz bir semtte bahçeli bir evde oturmaları gerektiğini öğütler ve finansmanını da karşılar. Sonny ve ailesi de siyahların beyazların mahallesinde oturmalarında herhangi bir sakınca olmadığını beyazlara iyice anlatabilmek için gidip orada yaşamaya karar verir:

“Beyazların arasına taşınacağız. Bu kararlaştırılmış bir taktik, uygulamaya ben gönüllü oldum. Tabii sen istersen.” ... “Ama bu yasal değil, beyazların mahallesinde nasıl ev alabilirsin?” “Bütün mesele de burada ya. Biz onların ırk ayrımını kabul etmiyoruz, şimdiye kadar bunu lafla anlatmaya çalıştık, şimdiyse eylemimizle göstereceğiz.”²⁰⁶

Gordimer’a göre toplumsal yaşamda beyaz olmayanlara yönelik ırk ayrımcılığı elbette bunlarla sınırlı değildir. Yazar yine Sonny ve ailesi üzerinden bu ayrımcılığı ele alır. Sonny kendi bölgesinde yaşayan Müslüman Hintli bir ailenin kızı Aila ile evlenir. Öğretmenlik yaparak geçimini sağlamaktadır. O yıllarda dünyaya gelen iki çocuğu ve eşiyle, yeteneği ve kıdemiyle çok çalışarak, yükselerek, düzenli zam alarak hep aynı okulda öğretmenlik yaparak yaşamını sürdürür.²⁰⁷ Irkçı rejim Sonny’ye çok başarılı, yetenekli ve kıdemli olmasına rağmen sadece siyah öğrencilerin ve siyah idarecilerin olduğu okulda öğretmenlik yapma hakkı tanır. Sonny, gerekli şartları taşısa dahi beyazların okullarında yasal olarak görev alamaz.

Gordimer ırklar ve renkler arasındaki bu eşitsiz uygulamaları *Ayartma* adlı romanında göçmenler üzerinden de ele alır. Romanda iki tip göçmen vardır: siyah göçmenler ve beyaz göçmenler. Beyaz göçmenler istedikleri zaman istedikleri yere gidip o yerlerin her türlü imkânından kolayca faydalanabilirken, Abdu gibi siyah göçmenler ise buldukları yerde bile illegal bir pozisyondadırlar. Abdu’nun varlığı bile başkasının ismine düzenlenmiş bir kimlik üzerinedir.²⁰⁸ Bu gibi kişilerin ülkedeki varlığı ancak başka bir kimlikle ve hayali bir isimle mümkündür, çünkü onların gerçek kimlikleri onlara bu topraklarda hayat hakkı vermez. Yazar, yine aynı romanında başka bir eşitsiz uygulamayı daha anlatır. Beyaz adamın Avustralya gibi başka bir sömürge devletine gitmesinde herhangi bir sakınca ya da engel gözükmezken, siyah şoförü için çıkabilecek muhtemel engelleri ortadan kaldırmak için bir avukat desteğine ihtiyaç

²⁰⁶ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 43.

²⁰⁷ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 9.

²⁰⁸ Gordimer, *Ayartma*, 60.

duyulur.²⁰⁹ Beyazlar bu ülkede her yere rahatlıkla gidebilirken, beyazlara hizmet eden siyahların bile böyle bir hakkı yoktur ve onlar, bu haklarını ellerinden alan yasalardan, haklarının iadesi için yardım beklemektedirler.

Beyaz rejimin siyahlar üzerinde kurduğu bu gibi baskıların ve ayrımcı politikaların akıl almaz boyutlarını eserlerinde aktaran Gordimer, beyazların siyahların aile yapısını parçalamayı amaçladığını düşünür. Kırsalda yaşayan ailelerinden uzak kentlerde çalışmak zorunda bırakılan ve ailelerini ziyaret etmeleri bazen yıllarca engellenen siyah erkekler, çalıştıkları kentlerde başka kadınlarla beraberlik yaşarlar. Kendi eşlerinden ve çocuklarından uzakta sürdürdükleri bu yaşam tarzı, onların aile bütünlüğüne zarar verir ve böylece bu erkekler ailelerine karşı sorumluluklarını hatırlamaz hale gelirler. Bu da beyaz rejimin yapmayı amaçladığı şeydir. Gordimer bu uygulamayı *July'in İnsanları*'ndaki July ve sevgilisi aracılığıyla somutlaştırıp okura sunar:

July'in kentteki kadını, izin günlerinde buruşmayan kumaştan iki parçalı giysiler giyen saygın bir büro temizlikçisiydi. Maureen'in ütüsünü kullanarak July'in giysilerini ütüler, avluda Maureen'e rastladığı zaman da durup gevezelik ederdi. Konuşma konusu genelde annesinin kazandığı parayla Soweto'da lisede okutulan bir oğul olurdu; July'in sorumluluğunun, uzaklardaki ailesine karşı olduğu dile getirilmeden belliydi.²¹⁰

Siyahların kutsal olarak kabul ettikleri aile yapısını parçalamayı tasarlayan ırkçı rejim daha da ileri giderek, siyah nüfus artışının önüne geçebilmek için büyük çaba gösterir. Bunun için bulduğu çözüm, siyah kadınların hastanelerde kısırlaştırılmasıdır. Gordimer bu soruna da yine aynı romanında değinir. Çevresinden koparılp ailesini ancak iki yılda bir görmesine izin verilen July'in kentte bir sevgilisi vardır ve sevgilisinden çocuğu yoktur. Sevgilisi bunun nedenini şöyle açıklar: “Her şey bitti, hastanede kısırlaştırıldım ben.”²¹¹ July'in sevgilisinin söyleminden bunun kendi isteği dışında yapıldığı anlaşılır. Yazar, romanın başka bir yerinde yine bu kısırlaştırma olayına değinir. Ancak bu defa beyazlar tarafından kısırlaştırılanlar siyah kadınlar değil, hayvanlardır. Maureen eskiden kedileri kısırlaştırmaya götürdüğünü söylerken,²¹²

²⁰⁹ Gordimer, *Ayartma*, 58.

²¹⁰ Gordimer, *July'in İnsanları*, 22.

²¹¹ Gordimer, *July'in İnsanları*, 23.

²¹² Gordimer, *July'in İnsanları*, 95.

okurun aklına siyah kadınlar ile hayvanların beyaz efendilerinin gözünde eşdeğer oldukları izlenimi uyanır.

Gordimer'in ifade ettiği bu sorun sadece bir roman kurgusu değil, 21. yüzyılın eşiğinde Güney Afrika'nın bir gerçeğidir. Nitekim Karaşahan bunun bir kurgu olmadığına, Güney Afrika'nın gerçek yaşamını anlattığı kitabında değinir. Ailelerini rejimin 'anavatan' diye isimlendirdiği kırsal yerleşim yerlerinde bırakan erkeklerin çoğunun şehir bölgelerinde başka kadınlarla dostluk kurduğunu söyleyen Karaşahan, bu erkeklerin eş ve çocuklarının ise açlık, yoksulluk ve sefalet içinde hayatta kalma mücadelesi verdiğini öne sürer.²¹³

Ülkedeki ırk ayrımcılığının her boyutunu kaleme alan Gordimer, bu ayrımcılığı yerlilerin özellikle sömürgeciliğin ilk yıllarında ilkel, barbar ve hayvansı olarak betimlendiği gerçeğiyle ilişkilendirir. Bu bağlamda sömürgecilerin sömürge halkından söz ederken zoolojik terimler kullandığını ve onları sürüngen, sürü, üşüşmek, kokmak gibi hayvanlara özgü terimler ile tanımladığını söyleyen²¹⁴ Fanon ile aynı düşüncededir. Gordimer, Batılıların bu bakış açısını eserlerinde yansıtır. Örneğin *Başka Dünyalar* romanında ava çıkan Patterson, Hughie ve Eilertsen, yanlarında götürdükleri yerli hizmetçilerine yük taşımaya yarayan hayvan muamelesi yaparlar. Geceleri kamptan uzakta mağara kovuklarında uyuyan bu yerlilerin orada bulunmalarının nedeni, beyaz efendilerinin kamp malzemelerini taşımak ve onlara nehirden su taşımaktır.²¹⁵

Ancak Gordimer'a göre yerli halka karşı beyazların sömürgeci bir mantıkla edindikleri bu yaklaşım doğru değildir ve *Oğlumun Öyküsü*'nde ırkçı beyaz rejim için hayvanlara özgü ifadeler kullanarak bu tepkisini dile getirir. Sonny, eşi ve çocukları hafta sonları alışverişe çıkarlar. Bu alışveriş günlerinde her zaman çocukların tuvalete gitmesi gerekir ve onlar da çocuklarını tren istasyonundaki tuvalete götürürler:

Alışveriş yaptıkları büyük mağazada öteki müşteriler için bir tuvalet olmasına karşılık, onların ırkından olanlar yalnızca istasyondaki tuvalete gidebilirdi. Görkemli bir vahşi hayvanın, başkasına geçit vermemek için kendi avlanma ve çiftleşme alanının sınırını çizmesi gibi, belediye de cumartesi kalabalığının geçemeyeceği yerlerde uyarıcı bir koku, tartışılmaz bir otorite kokusu yayıyordu sanki. Onlar da bu kokunun ne demeye

²¹³ Karaşahan, 106.

²¹⁴ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 48.

²¹⁵ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 259.

*geldiğini anlıyorlardı; bu koku hep vardı, onu her zaman tanımışlardı. Yaşağı gösteren levhalara gerek yoktu; şehirde bu tür levhalardan ancak birkaç tane vardı, örneğin sokak ve park banklarında.*²¹⁶

Gordimer burada ‘öteki’ kavramını tersten okur ve beyazları ‘öteki’ olarak tanımlar. Batılılara göre öteki olan yerlilerdir, ancak yerlilere göre öteki olan beyazlardır, çünkü farklı olan onlardır. Yazar ‘öteki müşteriler’ derken siyahların bakışıyla beyazları öteki olarak niteler. Beyazların yerlileri hayvansı ve barbar olarak nitelendirmelerine göndermede bulunan yazar beyaz rejimin yasalarla belirlediği çizgileri vahşi hayvanların avlanma ve çiftleşme alanlarının sınırlarını çizmeleriyle bütünleştirerek, geçmişte yerlilere atfedilen hayvansı özellikleri beyaz rejim için kullanır.

2.3. CİNSİYET BAĞLAMINDA AYRIMCILIK

İrkçilikla bağlantılı en önemli ideolojilerden birinin cinsiyet ayrımcılığı olduğunu ifade eden Miles, dişilik ya da erkekliğin insanda doğuştan gelen bir özellik olduğundan, doğuştan farklı olan bu grupların, sosyal yaşama, politikaya, ekonomik hayata farklı şekillerde dâhil olduklarını söyler. Miles’a göre cinsiyet, kadın ve erkekleri farklı insan sınıfları olarak ortaya koyan bir yapı görünümündedir ve cinsiyet ayrımcılığı da tam olarak burada kendini gösterir. Birbirinden farklı bu insan sınıfları arasında topluma sundukları katkı itibarıyla hiyerarşik bir yapı olması gerektiğini ve bu yapıda kadınlara ikinci sınıf bir konum tahsis edildiğini düşünen Miles, bunu kadınlarda bulunan doğurganlık özelliğine bağlar. Kadının doğum ve ardından gelen çocuğun bakım ve yetiştirilme sürecinden dolayı eve kapanıp toplumsal yaşamdan uzaklaştığına ve haliyle sosyal, ekonomik ve politik etkinliklerinin dışında kaldığına inanan Miles, bu dışlamanın sonucunda kadına kadınlığına özgü bir konum tahsis edilerek evde kalması ve çocuklarını yetiştirmesi şeklinde bir anlam yüklendiğini öne sürer.²¹⁷

Ancak Ania Loomba’nın kadınların doğurganlık ve annelik gibi özelliklerinin olmasına yaklaşımı daha farklı ve olumludur. Miles, bu özelliklerinden dolayı kadınların toplumsal yaşama katılmadıklarına dikkat çekerken Loomba bunu ulusun doğuşuyla ilişkilendirir. Loomba’ya göre sömürgecilik literatüründe, ulus-devlet daima

²¹⁶ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 15.

²¹⁷ Bkz. Miles, 123-125.

kadın olarak hayal edilir ve direnişler de kadınlaştırılır. Fransız devriminin ruhunun çıplak göğüslü kadın olarak abideleştirilmesi, ulus devletin Stalingrad'da kadın heykeli olarak temsil edilmesi, kadın ile ulus-devlet bağıntısına örnek olarak kabul edilebilir. Üretken özellikleri olan kadınların anne ya da eş olarak konumlandırılmaları ise ulusun üretilmesiyle bağlantılıdır.²¹⁸ Bu açıdan bakıldığında eserlerindeki başkişilerin çoğunu beyaz kadınlardan seçen Gordimer'in doğmakta olan yeni bir ulus-devlete göndermede bulunduğu düşünülebilir. Zira romanlarında güçlü bir şekilde çizilen bu beyaz kadınların sayısının çok fazla olmasını ve kurguda kilit rol üstlenmelerini sadece rastlantı ile açıklamak yerinde bir değerlendirme olmayacaktır.

Cinsiyet sorununa Güney Afrika perspektifinden değinen Gordimer ülkesinde renk sorununun cinsiyet sorunundan daha öncelikli olduğunu ve ayrımcılığın cinsiyet ekseninde değil, renk ekseninde olduğunu düşünür ve bunu 1982 yılındaki bir röportajında şöyle ifade eder:

Farklı cinsiyetler olmalarına rağmen, beyaz adam ve beyaz kadının ortak yanları, beyaz kadın ile siyah kadınınkinden daha fazladır. Benzer şekilde, siyah adam ile siyah kadının ortak yönleri, siyah adam ve beyaz adamınkinden daha çoktur. Renk ilkesi, cinsiyetin erkek kardeşliğini ya da kız kardeşliğini doğrudan ikiye böler. ...cinsiyete sadakat ırka sadakate göre daha ikincildir. Bu nedenle, Kadınların Özgürlüğü, sanırım, Güney Afrika'da saçmadır.²¹⁹

Bununla beraber Gordimer, her ne kadar ülkesindeki ırksal ayrımcılığın cinsiyet ayrımcılığına göre daha baskın olduğunu iddia etse de cinsiyet sorununa eğilmekten geri durmaz. Kadının toplumdaki ikincil ve aşağı pozisyonunu kabul etmeyen yazar, eserleri aracılığıyla bu anlayışı yıkmak için uğraşır. Geleneksel toplumlarda kadınların edilgen ve kabullenici bir kişilik yapısına sahip olmalarına itiraz eden yazar, bunu eserlerinde özenle çizdiği güçlü kadın karakterler aracılığıyla reddeder ve kadınları edilgenlikten kurtarmaya çabalar. Gordimer, sömürgeciliğin ve ataerkil toplum anlayışının toplumsal hiyerarşide en alt sınıfa yerleştirdiği siyah kadını da daha yukarılara taşımayı amaçlar.

Eserlerinde beyaz ve siyah olmak üzere iki tür kadın örneği ortaya koyan yazar, bu kadınları çok farklı özelliklerle resmeder ve beyaz kadın karakterlerin neredeyse tamamını, toplumsal cinsiyetin erkeğe yüklediği anlam ve davranış biçimleriyle donatır;

²¹⁸ Loomba, 242.

²¹⁹ Head, 19.

bu kadınlar baskındır, otoriterdir, karar vericidir ve inisiyatif sahibidir. Örneğin, *July'in İnsanları*'ndaki Maureen Smales bu beyaz kadın tipini sembolize eder. Ülkedeki ırk ayrımcılığı dönemlerinde siyahlar üzerindeki baskı o kadar şiddetlidir ki, July'in kentteki varlığı ve geçindirmek zorunda olduğu tüm ailesinin varlığı beyaz efendisinin tek bir imzasına bağlıdır. July'in kimlik belgesine her ay imza atan yetkili kişi, kocası Bam Smales değil Maureen Smales'dir.²²⁰

Ayrıca Gordimer'in romanlarında ezilen, dışlanan, hor görülen, aşağılanan, hakları ellerinden alınan siyah insanların haklarını savunacak kadar güçlü biçimde çizilen başkişilerin neredeyse tamamı beyaz kadınlardır. *Başka Dünyalar*'da Anna Louw,²²¹ *Yanımda Kimse Yok*'ta Vera Stark²²² ve *Oğlumun Öyküsü*'nde Hannah Plowman²²³ bu beyaz kadınlardan bazılarıdır. Bu kadınların tamamı, beyaz olmayan insanların yaşadıkları mağduriyet karşısında onlara destek olmak amacıyla kurulmuş olan derneklerde çalışırlar. Yazar, beyaz olmayanların hakkını koruma görevini bu derneklerde etkin görev alan beyaz kadınlara vererek, beyaz kadını toplumsal hiyerarşide üstün bir konuma yerleştirir.

Yazarın romanlarında ortaya çıkan siyah kadınlar da iki tiptir. Birinci tip kadın portresinde belirgin olan, toplumun geleneksel olarak kadına biçtiği ikinci sınıf bir konumdur. Bu kadınların en önemli özelliği, toplumsal cinsiyetin kadınlara biçtiği role uygun davranışlar sergilemeleridir. Anaçtırlar, çocuklarıyla ilgilenirler, üretime katkı sağlamazlar, tek dünyaları evleri ve çocuklarıdır. Yazar bu sınıflamaya giren siyah kadınları erkeğin gerisinde, sessiz, edilgen ve ezik olarak resmeder. Bu kadınların çoğu, şehirde çalışan kocalarından ayırdırlar ve köylerinde çocuklarıyla ve kocalarının aileleriyle yaşarlar. Örneğin *Yanımda Kimse Yok* adlı romandaki Oupa'nın karısı bu tip kadınlardan biridir. Vera ve Oupa iş dönüşü Oupa'nın amcasının evinde kalan karısı ve çocuklarının yaşadığı kasabaya saparlar. Kentte çalışan siyah erkeklerin eşleri gibi Oupa'nın eşi de edilgen ve silik özelliklerle betimlenir. Kadının ismi bile yoktur ve sadece soru sorulduğunda konuşur.²²⁴ *July'in İnsanları*'nda çok az sahnede ortaya çıkan

²²⁰ Gordimer, *July'in İnsanları*, 150.

²²¹ Bkz. Gordimer, *Başka Dünyalar*, 77-78.

²²² Bkz. Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 21-22.

²²³ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 72.

²²⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 189.

July'nin karısı Martha da benzer özelliklerle anlatılır.²²⁵ Yine *Ayartma* adlı romanda İbrahim'in yengesi Hatice de bu sınıflamaya giren kadın tipidir. Kocasını çalışmak için kente giden ve kendisinden bir daha haber alınmayan Hatice'nin psikolojisi bozulmuştur ve köyde çocuklarıyla beraber kocasının ailesinin yanında yaşamını silik bir şekilde devam ettirmektedir.²²⁶

Ania Loomba, kadınların bu şekilde edilgen ve bağımlı olma nedenini sömürgeciliğe bağlar:

*Kolonyalizm, egemenliği altındaki ülkelerde birçok ana soylu veya kadın destekçisi kültürleri ve pratikleri aşındırdığı gibi, kadınların tâbi konumunu yeğinceletti de. Kırsal Afrika'da, kadınların çiftçilik ve ürettikleri ekinler üzerindeki denetimleri köle ticaretinin gelişmesiyle birlikte azaldı. Köylerde tarım faaliyeti azaldıkça ve eril emek kent merkezine göç ettikçe, kadınlar gitgide erkeklerin kazancına bağımlı hale geldiler.*²²⁷

Loomba'nın bu yaklaşımı, Güney Afrika için gayet yerinde bir tespittir. Zira ülkedeki beyaz yönetim, topraklarından kopardığı insanlardan sadece erkeklere iş imkânı sağlayarak kadınları dışlar. Üretim sürecinden dışlanan kadın da yaşamını devam ettirebilmek için erkeğe bağımlı hale gelir. Dolayısıyla bağımlı kadınlarda edilgen bir kişilik yapısı oluşur ve bu da kadının toplumdaki ikincillik konumunu pekiştirir. Öte yandan, ülkedeki siyah kadınların özellikle iş sahalarından uzak tutulmasının nedeni kadınların güçsüz ve dayanıksız olmasıdır ve bu da cinsiyet ayrımcılığının açık bir kanıtıdır.

Bu bağlamda sömürgeciliğin sömürge topraklarında ataerkil ilişkileri güçlendirdiğini iddia eden Loomba, her geçen gün hareket alanı daraltılan ve özgürlükleri kısıtlanan, kamusal alanların dışına itilen yerli erkeklerin evde kadınlara karşı daha da zorbalaşmaya başladığını ileri sürer.²²⁸ Bu anlamda *July'in İnsanları* adlı romandaki July'nin şehirde beyaz efendilerinin yanındaki edilgen kişiliğinin kendi köyünde baskıcı ve etkin bir kişiliğe dönüşmesi bu perspektiften okunabilir. Yine aynı şekilde *Ayartma*'daki İbrahim'in de göçmen olduğu kentte beyazlar arasındaki kişiliğinin kendi köyünde tam tersi yönde bir değişim geçirmesi de benzer şekildedir.

²²⁵ Gordimer, *July'in İnsanları*, 87.

²²⁶ Gordimer, *Ayartma*, 179.

²²⁷ Loomba, 193.

²²⁸ Loomba, 194.

Dolayısıyla siyah kadınların itaatkâr, edilgen ve sinik kişilik yapısı kazanmalarının bir nedeninin kocalarının beyazlar tarafından ezilmesi ve dışlanması olduğu söylenebilir.

Ancak Gordimer, kırsalda yaşayan tüm siyah kadınları her zaman ezik, edilgen ve uysal; erkekleri ise tam tersi özelliklerle resmetmez. Örneğin *Ayartma* adlı romanda İbrahim'in annesi baskın, kararlı, otoriter ve sözü dinlenir bir kişilik olarak çizilirken babası ise tam tersi sili, edilgen olarak daha aşağı bir konumda resmedilir. Anne ailenin temel direğidir ve aile kavramını ayakta tutan annenin varlığıdır. Anne o evin ruhudur: "...yanında oturan heybetli ruh nefes aldıkça, giysileri kabarıp iniyordu."²²⁹ Evin ruhunu temsil eden anne, düzenin ve işleyişin mutlak otoritesidir: "... Annesinin varlığı evin her yanında, kiminle konuşsa orada onu izliyor, dediklerini duyuyor, bunalımını anlıyor."²³⁰ Yine aynı şekilde July'nin yaşlı annesi de İbrahim'in annesi gibi baskın özelliklerle tanımlanırken babasının ismi bile geçmez.²³¹ Görünen o ki, ataerkil ailelerde bile anneleri babalardan daha baskın ve daha güçlü kişilikler olarak çizen Gordimer, toplumda kadının olması gereken öncelikli pozisyonuna vurgu yapmak istemektedir.

Gordimer'in romanlarındaki ikinci tip siyah kadınların bir kısmı beyaz kadına yakın biçimde eril özellikler atfedilerek resmedilir. Bu kadınlar, ilk başlarda edilgen bir kişilik yapısıyla ortaya çıksalar bile, zaman içinde değişim ve dönüşüm yaşarlar ve toplumda sorumluluk üstlenerek öncelikli bir konum elde ederler. *Yanımda Kimse Yok*'taki Sibongile ve *Oğlumun Öyküsü*'ndeki Aila, bu kadın tipinin örnekleri olarak kabul edilebilir. Yazar her iki kadını da iş hayatında daha yoğun, daha etkin, daha baskın, daha güçlü ve erkeğin üzerinde bir konumda tanımlar. Örneğin yazar, beyazların her zaman Sally olarak çağırdığı Sibongile'e, direniş hareketinin önemli isimlerinden olan kocası Sonny'den daha etkin görevler verir:

Evin düzeni kurulmuştu ama Sibongile'in bu düzenin yürümesini sağlayacak, günlük işlere ayıracak zamanı yoktu; karısının geceleyin yatakta karaladığı alışveriş listesindekileri alan, Mpho'yu modern dans derslerine, dışçıye, okul çağındaki kızların birdenbire bulunvermesi

²²⁹ Gordimer, *Ayartma*, 133-134.

²³⁰ Gordimer, *Ayartma*, 266.

²³¹ Gordimer, *July'in İnsanları*, 25.

*gereken yerlere götürüp getiren, musluk tamircisi çağıran ya da yetkililere telefonun bozuk olduğunu haber veren Didymus'tu.*²³²

Gordimer, Bayan Sibongile'e eril özellikler, kocası Didymus'a da dişil özellikler yüklemekle kalmaz, daha da ileri giderek erkeğe neredeyse 'kadının hizmetçisi' rolünü verir. Sibongile, hastanede Vera'ya "Didymus'u da yanımda getirdim"²³³ derken kocasına bir eşya muamelesi yapar. Onlara hizmet etmek için ayağa kalkan Vera'yı oturtur ve kocasına, "Didy, bizim için yorulmasına izin verme şunun. İçecekleri sen getirsene!"²³⁴ diyerek kocasına hizmetçiymiş gibi davranır.

Yazarın erkeklere göre daha güçlü ve baskın olarak çizdiği diğer bir siyah kadın *Oğlumun Öyküsü*'ndeki Aila'dır. O da Sibongile gibi ilk önce kadına özgü geleneksel ikincil rollerinde bir süreliğine sabitlenir. Ancak daha sonra kendisine erkeğe yüklenen öncelikli konum verilir ve bu yeni rolünde erkeklerden daha başarılı kılınır. Romanın başlarında Aila'dan daha güçlü ve etkili olan kocası Sonny ise geri plana çekilir, çünkü kendisine yüklenen sorumlulukları yerine getirmede başarısız olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Hannah ve Vera gibi beyaz kadınları romanlarının merkezine zaten oturtmuş olan yazarın amacının siyah kadını da beyaz erkek egemen dünyada üstün bir konuma yükseltmek olduğu söylenebilir. Yazarın romanlarında kadın kişileri güçlü, erkekleri ise zayıf olarak çizme eğilimi rastlantısal değildir. Romanlarının başkışileri genelde çift kişiliktir. Örneğin, Sonny ilk başlarda siyah direnişin sembol isimlerinden güçlü bir kişiliğe sahip bir karakter olarak çizilir. Ancak daha sonradan cinsellik ve aşk zaafı olan zayıf kişilikli biri olarak resmedilir. Aila ise ilk başta geleneksel anlamda kadına özgü edilgenlikle zayıf ve annelikten başka bir işle meşgul olmayan bir karakterdir. Fakat zamanla direnişin eylem kanadında önemli bir isim olarak karşımıza çıkar.²³⁵ Her ikisinin de ikinci bir kişiliği vardır; kadının ikinci kişiliği güçlü, erkeğinki ise zayıftır. Yazar Sonny'ye zayıflık göstergesi olan gizli bir yaşantı layık görünürken, Aila'ya layık gördüğü gizli yaşam ise yüce bir amaç içindir ve zaafardan arındırılmıştır. Benzer bir çift kişilikli karakter betimlemesi *Yanımda Kimse Yok* adlı romanda da karşımıza çıkar. Didymus direniş hareketinin sembol isimlerindedir, ancak özgürlük arifesinde beyazlarla görüşecek komisyonlar oluşturulurken, muhbirlik şüphesiyle

²³² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 80.

²³³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 195.

²³⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 195.

²³⁵ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 210.

hiçbir komisyonda kendisine görev verilmez ve hareketin dışında kalır. Romanın başlarında silik bir kişilik olarak beliren karısı Sibongile ise romanın sonlarında kocasının yerine siyahların kaderini belirleyen kararlar alan komisyonlarda etkin olarak rol alır.²³⁶

Yazar, Güney Afrika'daki toplumsal ayrımcılığın sadece ırksal bağlamda değil, aynı zamanda cinsiyet ekseninde yaşandığına *Başka Dünyalar* adlı romanında değinir. Toby ile Anna birer içki içmek için bara giderler, ancak ülkedeki bütün barlar erkekler içindir. Kadınların girebildiği yerler, tıpkı ülkelerinde yerliler için tahsis edilen yerleşim bölgeleri gibi barda sadece kadınlar için ayrılan özel alanlardır.²³⁷ *Ayartma* romanının açılış sahnesi de benzer şekilde cinsiyet ayrımcılığını öne çıkaran bir yapıdadır. Kozmopolit bir topluma göçmen olarak gelen Julie, yeni ülkesinde ırksal ayrımcılığın yavaş yavaş yok olduğuna, ancak cinsiyet ayrımcılığının hâlâ egemen olduğuna tanıklık eder.²³⁸

Gordimer gibi Fanon da kadınların ötekileştirilmesine ve toplumda ikinci sınıf konumda bırakılmasına itiraz eder. Fanon'a göre kadınlara toplumsal yaşamda erkeklerle eşit şartlarda önem ve konum verilmelidir:

*Az gelişmiş ülkeler erkeğe kadın karşısında öncelik veren feodal geleneğin sürdürülmemesi için önlemler almalıdır. Kadınlara yalnızca anayasa maddelerinde değil günlük yaşamda da, fabrikada, okulda ve meclislerde erkeklerle eşit önem verilmelidir.*²³⁹

Ancak Fanon'un cinsiyet ayrımcılığı sorununa değinmesi hem yetersizdir hem de yereldir ve sadece Cezayir ile sınırlı kalmıştır. Ayrıca Fanon bu sorunu sömürgecilik zemininde ve ekseninde tartışmaktan özellikle kaçınmıştır. Nitekim Gendzier, Fanon'un devrim sonrasında Cezayir kadınının toplumsal rolü ile ilgili değerlendirmelerini yorumlarken, onun cinsiyet sorununa yeterince eğilmediğini öne sürer. Fakat yine de cinsiyet sorununu ele alış şeklinden dolayı onun ülkedeki muhafazakâr toplumun büyük kısmı tarafından düşman olarak görüldüğünü iddia eder.²⁴⁰

²³⁶ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 83.

²³⁷ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 81.

²³⁸ Gordimer, *Ayartma*, 14.

²³⁹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 197.

²⁴⁰ Gendzier, 19.

Benzer şekilde toplumsal ve ırksal sorunlara duyarlı olup kalemini bu sorunların çözümüne adayan Gordimer'in da eserlerinde cinsiyet sorununa yeterince değindiği söylenemez. Zira yazar her ne kadar cinsiyet sorununu önemse de ülkesinde bunun renk sorunundan daha geri planda kaldığına inanır ve toplumun önceliğinin cinsiyet eşitsizliği değil ırksal eşitsizlik olduğunu düşünür.²⁴¹ Bu nedenle romanlarında öne çıkan tema, ülkede insanlar arasında yaşanan cinsiyet ayrımcılığı değil ırksal ayrımcılık ve renk sorunudur.

---

²⁴¹ Head, 13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NADINE GORDIMER’İN ROMANLARINDA BASTIRILMIŞ VE DIŞLANMIŞ SİYAH İNSAN TİPİNİN PSİKOLOJİK – DÜŞÜNSEL EVRENİ

Fanon’u derinden etkileyen ve ona siyah olmanın hiç de kötü bir şey olmadığı bilincini aşıl原因an lise öğretmeni Aime Cesaire, siyah insanlardan bahsederken aynen şöyle der: “Ruhlarına sinsice korku ve dehşet salınmış, aşağılık kompleksi, küçüklük, kölelik duygusu ve umutsuzluk yerleştirilmiş milyonlarca insandan söz ediyorum.”¹ Cesaire’in bu ifadeleri, siyah insanın psikolojisine egemen olan korku, küçüklük hissi, kölelik duygusu ve aşağılık kompleksi gibi ruh halinin kendiliğinden oluşmadığını ve bu psikolojik yapının beyaz insanların dayatmaları sonucunda ortaya çıktığını gösterir.

Benzer şekilde Ania Loomba, dünyanın birçok yerinde sömürgeleştirilen halkların sömürgecilerle çok az doğrudan temas kurmalarına rağmen tüm yaşamlarının sömürgeciler tarafından şekillendirildiğini ifade eder ve beyazların siyahları her anlamda etkileyerek onların psikolojik ve düşünsel dünyalarını biçimlendirdiğini öne sürer.² Loomba’ya göre bu temasta karşılıklı bir etkileşim yoktur, sadece beyazların siyahları zor kullanarak etkilediği bir işleyiş vardır. Loomba bu düşüncesini Cesaire’den bir alıntıyla destekler: “Kolonyalizm gerçekten de medeniyetlerin birbiriyle temas etmelerini mi sağladı?... Benim yanıtlım ‘hayır’dır... İnsani bir temas değil, yalnızca tahakküm ve boyun eğdirme ilişkileri vardı...”³

Dolayısıyla, siyahların bu bölümde değinilen kişilik yapıları, beyazların siyahlara uyguladıkları baskı ve şiddetin dolaysız sonuçlarıdır. Baskı altında olan ve şiddete maruz kalan siyahlar, iç dünyalarında yaşadıkları psikolojik ve düşünsel ikilemlerden sıyrılabilmek için kendilerini sürekli başkalarıyla karşılaştırırlar. Siyahlar, kendilerine özgü bir değerlerinin olmadığını düşünür ve kendi değerlerini ancak bu karşılaştırma yoluyla belirlerler.

Aynı şekilde Fanon, siyahların kendilerini tanımlarken ya da kendilerine bir değer belirlerken bunu ancak bir karşılaştırma yaparak gerçekleştirdiklerini düşünür:

¹ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 1.

² Loomba, 91.

³ Loomba, 91.

Zenci bir kıyas, bir karşılaştırma unsurudur; dikkat çekmek istediğimiz ilk gerçek bu. Zenci bir kıyastır, evet, yani sürekli bir öz-değerlendirme, bir kendine değer biçme, kendi değerini ölçme kaygısıyla yüklüdür; sürekli bir ideal-ben'le meşguldür kafası Zencinin. Ne zaman bir başkasıyla temas haline gelse, hemen bir değer, bir yeterlik sorunu ortaya çıkar onun için. Antilli zenci kendine özgü, bağımsız bir öz-değer duygusundan yoksundur. O, her zaman bir başkasının varlığına kıyasla şöyle ya da böyledir. Birinin kendisinden daha az zeki, daha çok siyah ya da daha az iyi olması değişmeyen kişilik problemidir onun. Kendini gerçekleştirme, özgüven kazanma yolunda ortaya koyduğu her çaba başkasına bağımlı ilişkilerde başkasını küçültme duygusuna, başkasına göre ölçünme kaygısına dayanarak sürdürebileceği bir çaba durumundadır.⁴

Beyazlar tarafından öteki olarak kabul edilen renklilerin, özellikle de siyahların gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda psikolojik ve düşünsel dünyaları her yerde ve her zaman birbirine benzer şekilde gelişim gösterir. Yoksul, yoksun ve sefil bir yaşam tarzına mahkûm bırakılan siyahlar ilk önce umutsuzluğa düşer, karamsar bir ruh haline girer ve çaresizlik içinde kıvrılır. İçinde bulunduğu şartları sorgulayan bu insanlar, bilinçaltlarına yüzlerce yıldır işlenen beyaz ve siyah insan arasındaki üstünlük – aşağılık gerçeğiyle yüz yüze gelir ve konumunun daha aşağılarda olduğunu hisseder. Kendilerini aşağıda konumlandıran siyahlar doğal olarak eziklik hissederler ve özgüvenlerini kaybederler. Bu durumda kendilerinden üstün kabul ettikleri beyazlar karşısında çekingen ve edilgen bir kişilik yapısına bürünürler.

Dışarıdan özellikle de egemen beyazlar tarafından dayatılan her türlü yaptırım karşısında herhangi bir reaksiyon göstermeyip edilgen ve tepkisiz kalan siyahlar boşluğa düşer ve aidiyet bunalımı yaşarlar. Bu ruh halinden kurtulabilmek için de bir kimlik arayışına girerler. Ancak etnik kimlikleri ve deri renkleri nedeniyle yaşadıkları acılardan ve çektikleri sıkıntılardan dolayı, kendi kimliklerine olan duyarlılıkları zaten yavaş yavaş yok olmaya başlamıştır. Çünkü siyah olmak tarih boyunca onlara hep açlık, sefalet ve acı getirmiştir. Oysa beyaz olmak çok daha farklıdır. Etraflarındaki beyazların çok büyük bir kısmı bolluk, zenginlik ve rahatlık içindedirler. Bu durumda siyahlar doğal olarak beyazlara imrenirler ve içlerinde beyaz olma arzusu ve eğilimi artık zapt edilemeyen bir duygu olarak belirir. Çoğu siyah bu duygunun önüne geçemez ve beyazların rahat ve ayrıcalıklı konumuna erişebilmek için onlara öykünür ve onları

⁴ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 236.

taklit etmeye başlar. Ancak efendilerine benzemeye çalışmanın kuşkusuz bir bedeli vardır ve onlar da bu bedeli hem ahlaki hem de kültürel anlamda yozlaşarak ödemek durumunda kalırlar.

3.1. YOKSUL, YOKSUN VE SEFİL BİR YAŞAM TARZI

Sömürgelerde ve ırk ayrımcılığının uygulandığı her yerde birbirinden tamamen farklı iki çeşit yaşam tarzı vardır; zira bu topraklarda iki farklı toplum ya da ulus yaşamaktadır: zengin-fakir, beyaz-siyah, üstün-aşağı, efendi-köle veya Avrupalı-yerli. Bu toplumlardan fakir, siyah, aşağı, köle veya yerli olanların payına düşen yoksul, yoksun ve sefil bir yaşam tarzıdır. Bu insanların yaşam alanlarının her noktası ve her anı, bu sefalet tarafından sıkıca sarmalanır. Yaşadıkları mekânlar, beslendikleri gıdalar, üzerlerindeki giysiler gibi yaşamlarını sürdürmelerini sağlayacak her türlü ihtiyaçları, diğer toplumun bireyleriyle kıyaslanamayacak kadar bayağı ve kötüdür. Beyazlar tarafından ikinci sınıf olarak kabul edilen bu insanların yaşam tarzları üzerine yoğunlaşan Fanon, sömürge halkının çaresiz ve perişan durumunu etraflıca betimler:

Sömürge halkının şehri ya da en azından yerli şehir, siyah kölelerin köyü, eski şehir, rezervasyon bölgeleri, adları kötüye çıkmış insanların yaşadığı, isimleri kötüye çıkmış bir yerdir. Rastgele bir yerde rastgele bir şekilde doğarsınız. Rastgele bir yerde, rastgele bir nedenle ölürsünüz. Boş yerin olmadığı bir dünyadır orası; insanlar üst üste yaşar, kulübeleri birbirinin üstüne inşa edilmiştir. Sömürge halkının şehri aç bir şehirdir; ekmeğin, etin, ayakkabının, kömürün, ışığın, açlığın çekildiği bir yer. Sömürge halkının şehri, büzülmüş, diz çökmüş bir şehirdir, pisliğe gömülüdür. Pis zencinin ve Arapların bölgesidir.⁵

Fanon'un sömürge halkının yaşantısını bu şekilde resmedip genelleme yaparken Gordimer bu yaşam şartlarını Güney Afrika ölçeğinde somutlaştırır. Örneğin *Başka Dünyalar* adlı romanında yerli halkın yaşadığı bölgeyi beyaz Toby aracılığıyla tasvir eder:

Akşamları erken saatlerde, Sam'le birlikte evinin yakınındaki çöplüğe kadar yürüyüş yapardık. Çöplük, küllerden, kömür cürufundan, oraya atılan çöplerden oluşmuştu, yaramaz çocuklar ve yaşlılarca yeşillikleri yok edilmiş bir dağ gibiydi ve ilçenin birçok yerine tepeden bakıyordu. ... Sokak

⁵ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 45.

*lambaları yoktu, kulübelerin ve evlerin yere ve birbirine yakın karmaşasının çevresinde kara bir su gibi yükselen gecede ...yemek pişirmek için yakılan ateşler, bir elin içine hapsedilmiş bir kibrit alevi gibi görünüyordu.*⁶

Kentlerin varoşlarında ve beyazların çöplüklerinin civarında yaşamamanın siyahların kaderi olduğunu düşünen yazar *Oğlumun Öyküsü*'nde, siyahların bu pis yaşam alanlarını yine betimler:

*... Herkes evdeydi: 'ev' yani sokaklar, bariyersiz bir yaşam alanı, içerdikleri dışarı saçan evlerin beyaz sıvalı duvarları, toteme benzer çöp yığınlarından derlenmiş – teneke parçaları, konserve kutuları, jant kapakları, kof tahtalardan – bahçe çitleri. Göğüslerinde ve sırtlarında inşaat şirketlerinin, meşrubat firmalarının adları işlenmiş işçi tulumları, yıkanıp birer bayrak gibi asılmıştı.*⁷

Siyahlar böylesi iğrenç şartlar altında hayatta kalabilmek için mücadele ederken beyazlar bu bayağı ve kötü yaşam alanlarını bile siyahlara çok görür ve bu alanlar beyaz toprak sahipleri tarafından yerle bir edilir. Gordimer beyazların bu acımasız uygulamalarına romanlarında yer verir. Örneğin *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında çiftlik sahibi olan beyaz Bay Odendaal ve adamları, kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri topraklarda kurulan sığınmacı kampını dağıtırlar:

*Felaket sonrası çevredeki yaşamsal hareketler minimuma inmişti; insanlar yalnızca soluk alıp veriyorlardı, tek yaptıkları buydu. Çocuklar sırtlarında başları sarkmış bebeklerle oturuyorlardı, bir gün öncesine kadar nerede yaşadıklarını anlamanıza olanak yoktu – barınakların yapımında kullanılan malzemeler ve insanların özel eşyaları diye tanımlayabileceğiniz şeylerin hepsi oraya buraya saçılmıştı. Kadınların gri-kara yanaklarında kurumuş gözyaşları tuzlu yollar bırakmıştı. Erkekler kırılmış tahtaların, yırtılmış kartonların, kenarları Japon harflerinin kenarlarına benzemiş yanmış plastiklerin arasında geziniyorlardı. Kap kaçaklardan oluşmuş bir yığınun altında bir dikiş makinesi göze çarpıyordu; her yana saçılmış ve paramparça olmuş giysiler eski bir uygarlığa ait gibiydi.*⁸

Siyahlar, yaşamaları için kendilerine dayatılan bu olumsuz ve kötü şartlara zamanla alışırlar ve en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamadıkları oldukça dar ve olanakları kısıtlı bu yaşam alanlarında bir şekilde hayatlarını sürdürmeye çabalarlar:

⁶ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 178-179.

⁷ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 106.

⁸ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 120.

Siyahlar tikiş tikiş yaşamaya alıştılar. Otobüs kuyruklarında, çalışma izni kuyruklarında, konut kuyruklarında, yaşamlarını yöneten her türlü mühürlü belge kuyruklarında, işe gidip gelirken bindikleri tıklım tıklım tren ve otobüslerde, ailelerini sıkıştırdıkları tek göz odalarda hep omuz omuza yaşamaya alıştılar. Beyazları, cinsellik ve çocuklarına gösterdikleri sevecenlik dışında her alanda birbirlerinden uzak tutan – ikinci bir ten gibi çevrelerini saran – boşluğu siyahlar hiçbir zaman gerçekleştiremezdi.⁹

Gordimer'in ülkedeki siyahların yaşam alanlarını daracık mekânlar olarak betimlemesi, sömürge şehirlerini, "... Boş yerin olmadığı bir dünyadır orası; insanlar üst üste yaşar, kulübeleri birbirinin üstüne inşa edilmiştir."¹⁰ olarak tanımlayan Fanon'u destekler niteliktedir. Bununla beraber Güney Afrika'daki sömürgecilerin siyahlara uyguladığı mekânsal sıkıştırmalar siyahların özgürlüklerine kavuşmalarının ardından bile devam eder. Nitekim Gibson, hükümetin 1994'ten sonra yoksullar için iki milyon barınma birimi inşa etmesinin, yoksulların kent merkezlerinden tahliye edilmesi esasına dayandığı için bir anlam ifade etmediğini düşünür. Yoksulların ötekileştirilerek burjuvanın gözlerinden ve korkularından uzak yerlerde yapılan yaşam alanlarına itildiğini iddia eden Gibson'a göre bu barınaklar ister güvenli siteler olsun, isterse geçici teneke gecekondular, mekânsal parçalanmayı pekiştirmiştir.¹¹

Gordimer'in, sömürgeciliğin mekânsal sıkıştırma deneyimini yaşayıp daracık bir evi çok sayıda insanla paylaşmak zorunda kalan roman karakterlerinden biri *Yanımda Kimse Yok* adlı romandaki Oupa'dır. Uzun süre ev arayan Oupa sonunda bir ev bulur ve taşınır. Ancak evde yaşayan kişi sayısı Oupa'nın gelişiyle toplam altı kişi olur ve evin küçük oluşu hepsinin yaşamını zorlaştırır. Öte yandan ev sahibi, sayıca fazla olmalarını gerekçe göstererek onları evden çıkarmak için baskı kurar.¹² Oupa'nın taşındığı semt beyazların semtidir ve nispeten varlıklı insanların oturduğu bir bölgedir. Fakat yaşam alışkanlıklarını değiştirip daha zengin semtlere taşınarak sınıf atladıklarını düşünen diğer siyahlar gibi Oupa da sorunlar yaşamakta ve elit bir bölgede sefil bir yaşam sürdürmektedir.

⁹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 108.

¹⁰ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 45.

¹¹ Gibson, "Fanoncu İlkeler ve Apartheid Sonrası Güney Afrika'da Mekân Siyaseti-Gecekondular Hareketi Meydan Okuyor".

¹² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 64.

Bununla beraber küçük de olsa başını sokacak bir ev ya da kulübe bulabilen insanlar şanslıdır. Zira yaşadıkları bölgelerden zorla tahliye edilen çok sayıda yerlinin topluma açık yerlerde yaşama tutunmaya çalışması ülkenin acı bir gerçeğidir. Hatta çoğu zaman onlara bu tarz bir yaşantı bile çok görülür. Gordimer bu hassas sorunu da atlamaz ve *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında bunu işler. Phambili Park'ta kalmalarına izin verilmeyen siyah halk, gidecek başka yerleri olmadığından orada kalmak için ısrarcı olur, ancak beyaz rejim tarafından şiddete maruz kalır. Zorla çıkarıldıkları parktan ayrılıp hastanelerde yatıp kalkmaya başlarlar. Yasal Yardım Derneği sorumlusu olan Bayan Vera Stark hastaneye sığınmış bu insanlarla görüşebilmek amacıyla hastaneye gider:

Bu insanlar hastanede mi yaşıyorlardı? Yaşlı bir kadın burnunu çekerek bir köşeyi işaret etti. – Orada mı yatıyorsunuz? Gürbüz göğüslerinin biçimini ele veren bir battaniyeye sımsıkı sarınmış bir kadın battaniesini çekiştirirdi; kendisini dinleyecek herkesi suçlamaya hazırды. – Bize gidecek başka bir yer söylemiyorlar. Burada yatıyoruz! Burada uyuyoruz!¹³

Ancak bu insanların çektiği sıkıntılar bununla sınırlı değildir. İçinde buldukları sefalet yetmezmiş gibi bir de canlarını tehdit eden şiddet eylemleriyle karşı karşıya kalırlar:

- Beş gün oldu buradayım. Ne yapabilirim? O gece o pislikler her şeyi aldı, öldürdüler; şu yaşlı adama bak, battaniesi yok, hiçbir şeyi yok, hastane battaniye verdi ona, o kaçmış, pislikler onun kardeşini almış, televizyonunu, bisikletini, her şeyini; pislikler!¹⁴

Yazar siyah insanların bu kötü yaşam şartlarını *Ayartma* adlı eserinde yine ele alır. İbrahim ve Julie, İbrahim'in memleketine gelirler. Havaalanından ayrılıp bir kafede kendilerini köye götürecek otobüsü beklemeye başlarlar. Julie'nin tuvalete gitmesi gerekir. İbrahim kafe sahibinden özel tuvaletini kullanmak için izin alır:

Kocası (bu da yeni bir kimlik) Julie'ye eşlik etmek zorundaydı, yabancı bir erkek bir kadını tuvalete götüremezdi; kapısı tek bir menteşenin ucunda sallanan tuvalete, tıpkı buraya geldikleri biçimde, çocuk gibi elinden tutularak götürülmek Julie'nin çok tuhafına gitti. İbrahim, kapının önünde arkası ona dönük durdu; masadakiler, bu centilmenliği görebilselerdi çok gülerlerdi herhalde. Julie dışarı çıkınca, İbrahim bir an tiksintiyle

¹³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 91.

¹⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 92.

omuzlarını kısıtı ve nefes alırken burnunu tuttu. Burası pis bir yer. Yinelenen bu cümle, Julie'nin dengesini kaybetmeden üzerinde durmaya çalıştığı beton bilezikli deliği görüp de söylenmiş bir söz değil, bir tür kesin yargıydı.¹⁵

Köyündeki evinde banyo dahi olmayan¹⁶ İbrahim, kendi toplumunun yaşam standartlarını beğenmediği gibi ülkesinin gerçeği olan bu kötü tablodan burnunu tutacak kadar tiksinti duyar. Siyahlara şartlarının ve yaşam standartlarının düşük olduğunu öğreten beyaz Avrupa'dır ve belli ki, siyahlar bunu iyice bellemiştir. Ancak Julie yine de anlayışlıdır: "Neyse, şimdi daha iyiyim... üstelik böylesi her önüne gelenin oturduğu tuvaletten daha temiz."¹⁷

Siyahların sürdürdüğü yoksul ve sefil yaşam, sadece kendi bölgeleri için geçerli değildir. Beyazların yanında ve beyazların hizmetinde çalışan siyahlar da aynı yaşam tarzına mahkûmdur. Bu insanların yaşadığı sefalet o kadar ileri boyuttadır ki, ancak beyazların kendilerine verdikleriyle yaşamlarını devam ettirebilmektedirler. Gordimer, *Başka Dünyalar* adlı romanında, beyazlar için çalışan bir siyahın bedenine uymayan elbiselerinin kendisine beyaz efendileri tarafından bağışlandığını ima eder:

Arthur beni, dışarıdaki büroya getirdiği posta torbasını Bayan McCann'ın masasına boşaltan genç bir Zenciyle de tanıştırdı. Giysileri kendisine biraz fazla bol ya da dar gelen birisiydi ve topuğundan ve bileğinden çok uzakta duran ayakkabılarına bakmadan edemiyordum.¹⁸

Yine *July'in İnsanları* adlı romanında, yaşam alanlarındaki eksikliklerini beyazların atığıyla tamamlamaya çalışan ve yaşamlarını güzelleştirmeye çalışan siyahları öne çıkaran Gordimer, beyazların, siyahların yaşam tarzına ve yaşam şartlarına ilgisiz olduklarına inanır. Yazar beyazların siyahları önemsemediğini ve onların yaşantısını umursamadıklarını düşünür ve bu düşüncesini Maureen Smales adlı beyaz kadın aracılığıyla açık eder. Maureen, kendilerine on beş yıl hizmet eden July'in ailesinin yaşadığı evi merak bile etmez. İki haftadan fazla bir zamandır köydedir ve çok yakınında olan o evin içini görmemiştir. Hatta orayı görmeden sonsuza kadar yaşayabileceğini düşünür. Sonunda evin içini görür. Kendi artıklarıyla süslenen bu ev

¹⁵ Gordimer, *Ayartma*, 126.

¹⁶ Gordimer, *Ayartma*, 136.

¹⁷ Gordimer, *Ayartma*, 126.

¹⁸ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 43.

diğer evlerden farklıdır.¹⁹ O evi diğerlerinden farklı kılan şey ise Smales ailesinin beğenmedikleri ve çöpe atmak yerine July'a verdikleri eşyalardır. Bu atık ve eski eşyalar, July'ın ailesinin yaşadığı bu evi öteki evlerden farklı ve ayrıcalıklı kılmaya yetmiştir:

*July'ı çevresindeki insanların yaşama tarzından ayıran o süsleri, kendi artıklarını, ne kendi evindeyken görmek istemişti Maureen ne de burada görmek istiyordu. ... Maureen ona yeni bir şey verdiği zaman, onu kalitesiz ya da çirkin bulduğu için verdiğini July herhalde tahmin ediyordu; eğer verilen eski bir şeyse, bu da Maureen artık onu istemediği içindi.*²⁰

Gordimer yine aynı eserinde siyahların kötü yaşam şartlarını July üzerinden aktarmaya devam eder. July çalışıp ailesini geçindirecek bir iş bulabilmek için altı yüz kilometre yol yürüyerek kente gelmiştir.²¹ Ancak bunca sıkıntıya katlanıp para kazanabilmesi, eğer bir iş bulabilirse mümkün olacaktır. Yani July bir ihtimale dayanarak altı yüz kilometre yol yürümeyi göze almıştır. Öte yandan July'ın durumunda dikkat çeken diğer bir nokta şudur: Siyahların kentlerde yaşama tutunabilmeleri beyaz efendilerine hizmet etmelerine bağlıdır. Zira beyaz hükümet siyahları kent dışına süren yasalardan sonra, siyahların kente geri dönüşlerini de belli şartlara bağlar. Siyahların kente geri gelebilmesi beyazların onlara ihtiyaç duyması ile ilgilidir. Beyazların siyahlara ihtiyacının kalmadığı durumlarda siyahlar bir an evvel kenti terk etmek zorundadır. Çünkü kendilerine verilen çalışma kartlarının her ay işverenleri tarafından imzalanma zorunluluğu vardır. Beyaz polis çalışma izni olmayan veya işverenleri tarafından imzalanmamış çalışma kartıyla yakalanan siyahlara çok ciddi yaptırımlar ve cezalar uygular. Dolayısıyla kentte yaşayan siyahların tek sermayesi bedenleridir ve ancak çalışırlarsa kentte bulunma hakları vardır. Çalışmanın karşılığında ellerine geçen de son derece az miktardaki paradır. July'ın durumu da aynen böyledir:

*... Dostça kızdırıldığı zaman July işaret ve başparmağını birbirine sürtüp sırtırdı: Herkes paradan hoşlanır. Elbette, kentte kendi bedeni dışında sunacağı ve paradan başka – bir hizmetkârın bildiği sefil ölçülerdeki paradan başka – kazanacağı hiçbir şeyi olmayan bir adam bu hareketi yapardı.*²²

¹⁹ Gordimer, *July'ın İnsanları*, 72.

²⁰ Gordimer, *July'ın İnsanları*, 72.

²¹ Gordimer, *July'ın İnsanları*, 18.

²² Gordimer, *July'ın İnsanları*, 115.

Bu bağlamda yazar, ülkesinde iki farklı yaşam tarzının egemen olduğu farklı dünyaları betimlemek için sembollere başvurur. Örneğin *Ayartma* adlı romanında, Güney Afrika'da kaçak olarak bulunan İbrahim'in bez çantası yoksul siyahların dünyasını, eşi Avrupalı Julie'nin şık bavulu ise zengin beyazların dünyasını sembolize eder.²³ Yazar bu sembolleri, çiftin İbrahim'in ülkesine gitmek için uçuş hazırlıklarına başladığı andan romanın bitimine kadar sıkça kullanır. İbrahim'in kasap yamağı olan kardeşi Ahmet de şık olmayan göçmen bavulunun sefil bir yaşam tarzını sembolize ettiğinin farkındadır. Ağabeyinin yolculuk eşyalarını tahta bir bavula doldururken şöyle der: "Göçmen bavulu. Öteki tarafa kadar dayansa bile ...kırılıp atılması gerek. Süprüntü."²⁴ Bu bağlamda ülkesinden dışarı hiç çıkmamış olan Ahmet bile bir göçmenin gittiği topraklara vardığında yanında bulunan eski dünyasına ait olan her şeyden kurtulması gerektiğinin farkındadır. Ahmet, yenedünyaya uyum sağlamanın ancak eski dünyanın ağırlıklarından kurtulmakla mümkün olacağını bilincindedir. Öte yandan referans mektupları, vize başvuruları ve bu başvurulara gelen cevaplar gibi İbrahim ve Julie'nin geleceklerine yönelik evrakların bu bez bavulun içinden çıkması, yoksul dünyanın umutla dolu olması anlamına gelmektedir.

Ancak Gordimer, kendi ülkesinin yaşam şartlarını beğenmeyip beyazların şatafatlı dünyasına göç edenlerin haline acır ve göç edecekleri ülkelerde onları içinde bulduklarından çok daha iğrenç şartların beklediğini düşünür. Yazara göre İbrahim gideceği ülkede daha kötü ve onursuz bir yaşam gerçeğiyle yüz yüze kalacaktır:

... Kendisi gibi yanlış renkte olan başkalarıyla, kendisi gibi zavallılarla birlikte bir izbede, bir apartmanda ya da bir tamirhanenin arka odasında – neresi olduğu ne fark eder ki – yaşayıp Amerika'nın bokunu temizlemek – Julie o şehirlerin kenar mahallelerini, o canına okunmuş yenedünyanın boş arsalarını, soysuzlaşmanın süprüntülerini gördü - gerçek vatandaşların, beyaz Amerikalıların yapmayacağı işleri yapmak. Julie'nin memleketinde, o geri kalmış kıtadaki şehirde arabaların altına girmek daha insanca, daha insan onuruna yakışır bir şeydi hiç değilse... Gerçek vatandaş! Ama boku temizlemek hâlâ kime düşüyor. Nigel Ackroyd Summers'a ya da kızı Julie'ye değil. Ayrıca insan onuruna daha yaraşan "yağ lekeli tulumu" giymesine karşın senin ülkende insan olarak görülmemiş, kovulmuştu.²⁵

²³ Bkz. Gordimer, *Ayartma*, 123, 135, 228, 239, 253, 257.

²⁴ Gordimer, *Ayartma*, 257.

²⁵ Gordimer, *Ayartma*, 240.

Dayısının kendi çalıştırdığı tamir atölyesine ortak olma gibi kazançlı teklifini reddeden İbrahim, gideceği yerlerde böylesi bir yaşam tarzına razıdır. Çünkü o kaçak olarak bulunduğu Güney Afrika'da beyaz olmanın ve beyazlara yakın olmanın ayrıcalıklı konumunu bizzat görmüş ve yaşamıştır. Bu bağlamda Gordimer'ın, siyah halkın tüm çabalarına rağmen eski yaşam şartlarından kurtulabileceğine inanmadığı açıktır. Siyahlar başka bir dünyaya göç etse bile onları bekleyen, aşağı ve ikincil bir konumda sürdürecekleri kötü bir yaşam tarzıdır. Hatta Gordimer siyahların kendi ülkelerinde özgürlüklerine kavuşsalar dahi, sefil ve iğrenç yaşam şartlarından yine de kurtulamayacaklarını düşünür. Nitekim *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında buna değinir. Romanda beyaz rejime karşı özgürlük mücadelesi verdikleri için kendi ülkelerinden kaçmak zorunda kalan Didymus ve Sibongile Maqoma çiftinin ülkede siyahlara yönelik baskıların azalmasıyla geri döndüklerinden bahseder:

İlk birkaç haftayı sürgünden geri dönenler için bir karşılama merkezi olarak kullanılan, Hillbrow adlı bir otelde geçirdiler. Bu otel işçi sınıfından kaba saba beyazların ve onların karılarının gelip içtikleri bir yerd; portakal renkli ucuz halıda bira lekeleri ve sigara yanıkları vardı.²⁶

Kendi ülkelerinde özgürlük mücadelesi verirken, beyaz rejimin artan baskı ve tehditlerine dayanamayarak yurtdışına kaçmak zorunda kalacak kadar önemli olan bu siyahların karşılandıkları ve ağırlandıkları bu otel, sıradan ve kaba beyazların takıldığı bayağı bir mekândır. Yazarın ima etmeye çalıştığı nokta, şartlar siyahların lehine değişse bile, siyahların hiçbir şekilde beyazların yaşam standartlarına erişemeyecekleri yönündedir. Öte yandan isimler üzerinde çok düşündüğünü itiraf eden yazarın oldukça sıradan olan bu otele İngilizce'de 'kültürlü, aydın, entelektüel' anlamına gelen 'highbrow'²⁷ kelimesini çağrıştıran bir isim vermesi ise ironiktir.

Bu ekseninde siyahların kötü yaşam şartlarının ve siyah ülkelerin geri kalmışlığının nedenlerini irdeleyen yazarlardan biri olan Aime Cesaire, bunu beyazlara ve onların sömürgecilik anlayışına bağlar. İşgal ve sömürgeciliğin bu ülkelerin gelişmesinin önünde engel olduğunu düşünen Cesaire'e göre okul, liman, yol isteyen Afrikalılara istediklerini vermeyen Avrupalılar bu geri kalmışlığın birinci derecede

²⁶ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 50.

²⁷ *highbrow*, (t.y.), <http://tureng.com/search/highbrow>

sorumlusudurlar.²⁸ Cesaire ile benzer düşünceleri paylaşan Fanon bir adım daha ileri giderek, Avrupa'nın gelişmişliğini, servetini ve bolluğunu sömürdüğü ülkelere borçlu olduğunu ifade eder. Fanon'a göre özgürlük arayışında olan az gelişmiş ülkelerin çoğu aynı sorunlarla boğuşmaktadır; halk yoksuldur, açlık ve sefalet içindedir; altyapı sorunları çok fazladır; yetişmiş, eğitilmiş ve teknik bir kadrodan yoksundur. Avrupa'nın ise tam tersine bolluk içinde yüzdüğünü ve geliştiğini öne süren Fanon, Avrupa'nın bu doyunluğunu ve refahını, sömürdüğü bölgelere ve alın terini çaldığı Üçüncü Dünya'nın kölelerine borçlu olduğunu söyler.²⁹

3.2. UMUTSUZLUK – KARAMSARLIK – ÇARESİZLİK

Sömürülen siyah halk, yaşadığı acılardan ve çektiği sıkıntılardan dolayı sömürge topraklarının her yerinde umutsuz ve çaresizdir. Geleceğe dönük herhangi bir planı ve beklentisi olmayan bu halk aynı zamanda karamsar bir ruh haline sahiptir. Gordimer *Başka Dünyalar*'da siyah insanları betimlerken, onların bu kötümser ve umutsuz ruh hallerini yüz hatlarına yansıtır:

... Solumda, aşağıda kanal için açılmış yolun kıyası boyunca tenekeden bir çatının altına sığınmış kalabalık bir insan kuyruğu gördüm. Ne olduğunu anlamak için biraz yürüdüm ve bunun bir otobüs kuyruğu olduğunu anladım. Kuyruktaki insanlarda, her gün aynı saatte ve aynı yerde bekleyen insanların yorgun ve sabırsız yüzleri vardı. Hepsi Zenciydi.³⁰

Yazar yine aynı kitabın başlarında, Toby'nin kıtaya ilk ayak bastığı Mombasa limanında gördüğü siyah Afrikalıları da benzer ifadelerle tanımlamıştı:

Gemimizin Mombosa'da demir attığı ve Afrikalıları ilk kez gördüğüm o gün böyle düşünüyordum. Bütün iskele bunlarla kaynıyordu. Gemi yanaştığında başlarını bir an işlerinden kaldırıp bize bakmışlardı. Geminin makinelerinin duruşunu izleyen sessizlikte onları iyice görmüştüm. Heyecanın, tıpkı sineğin öküzün yüzüne konduğu gibi, dışarıdan gelerek konduğu ve bir kasın tepkisinden daha bilinçli olmayan gönülsüz bir seğirmeyle yine bir sinek gibi kovalanıp uzaklaştırıldığı ağır, durgun ve hayvani görünüşlü yüzler.³¹

Ancak sanayileşmiş Johannesburg'daki bu siyahlar onlardan farklıydı:

²⁸ Cesaire, 81.

²⁹ Bkz. Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 100-101.

³⁰ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 45.

³¹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 7.

... Mombasa'da gözüme ilk çarpan şey siyahlıktı, orada bekleyen yüzlerin Afrikalılığıydı. Sonunda aralarındaki ayrımın ne olduğunu birden buldum, onlar köyliydüler; isterseniz boş bakışlı, kaba yüzlü köylülerdi diyeyim ya da iyi, bozulmamış, doğal insanlardı, bu bakış açınıza bağlı. Johannesburg otobüs durağındaki bu yüzlerse Batı uygarlığına girişin bütün izlerini üzerlerinde taşıyorlardı; kent gürültüsünden, nefret ettikleri işlerden, parayla ilgili endişelerden ve alamayacakları şeyleri istemekten yorulmuşlardı. Ayakları ayakta durmaktan, kafaları da bir önceki akşam aldıkları içkiden ağrıyordu...³²

Bu eksende Toby'nin kıtaya ilk gelişini Güney Afrika'ya ilk gelen beyazlardan olan Van Riebeck'in 1652 yılındaki gelişine benzetmek mümkündür. Beyaz adamın kıtaya ilk geldiği zamanlarda yerliler kabadır ve uygarlaşmamış olmakla beraber saf ve bozulmamıştır. Fakat Batı'nın getirdiği uygarlıkla beraber yerliler zamanla bozulur ve kapitalist şartlar içinde ihtiyaçları arttıkça, ekonomik anlamda geleceğe dönük endişeleri de artar. İhtiyaçlarını karşılayabilmek için çok çalışır ve yorulur; yorgunluk yüz hatlarına yansır. Para kazanmak için nefret ettiği işlerde çalışmak zorunda bırakılır ve bu da onu mutsuz kılar. Onu mutsuz kılan başka bir olay da doğal yaşamdan kopup kentlerin gürültülü ortamına hapsedilmesidir. İçinde yaşadığı sıkıntılı durumu untabilmek için kendini içkiye verir ve her sabah güne coşkulu bir yaşama sevinciyle değil, ağrıyan bir baş ve yorgun bir bedenle uyanır. Uygarlığın Afrikalı yerlilere getirdiği yaşam şekli tam olarak budur. Dolayısıyla yazarın Mombasa'daki siyahlarla Johannesburg'daki siyahları farklı biçimlerde resmetmesi rastlantısal değildir. Yazar bununla, Batı'nın ilkel ve uygarlaşmamış toplumlara mutluluk, huzur ve uygarlık değil, ancak acı ve sefalet götürdüğünü dolaylı olarak ifade eder.

Bu bağlamda yerli halkın sömürgeciliğin değişen ve dönüşen döngüsü içinde her zaman baskı altında tutulduğundan, umutsuz, karamsar, bezgin ve mutsuz bir ruh haliyle bütünleştiği söylenebilir. Nitekim Fanon da bu noktaya dikkat çekerek, siyahların kendilerinden memnuniyetsizlik duymalarının ve beyazlara nispeten kendilerini daha aşağıda konumlandırımlarının onları umutsuzluğa ittiğini düşünür:

... Siyah insanda bir kendi bireyselliğinden kaçma, kendi benliğini yok sayma çabası var gibidir. Siyah insan bir karşı koyma tavrı ortaya koyduğu her zaman, aynı zamanda bir yabancılaşıma da sergiliyor demektir. Ne zaman ki beğenmiyor, ne zaman ki yüzünü buruşturuyor, bunun kendi

³² Gordimer, *Başka Dünyalar*, 45.

*varlığına ilişkin hoşnutsuzluğuyla köklü bir ilgisi vardır. ... kendisinden utandırılmış Zenci aşırı ölçülere varan kendini suçlama duygusu eliyle küçültücü bir kendine güvensizlikten başlayarak ümitsizliğe kadar itilir.*³³

Bu anlamda siyahların karamsar ruh haline vurgu yapan Gordimer, eserlerinde umutsuz oldukları için eylemsel çapta bir direniş sergilemeyen ve mücadele etmeleri durumunda ise bir sonuç elde edebilecekleri konusunda karamsar olan siyahlara yer verir. Örneğin *Oğlumun Öyküsü*'nde Sonny'nin çevresindekiler karamsar ve umutsuz olan bu siyahlardandır. Onlara göre direnişçi siyahlar taleplerinde haklıdır ve bu mücadeleleri takdire şayandır. Ancak beyazlar güçlüdür ve onlara karşı zafer kazanmak mümkün değildir. Eylem gerçekleştiren bu siyahların sonu ölümdür. Bu düşüncede oldukları için aralarında çok az kişi direnişçi siyahlara katılır.³⁴

Gordimer, siyahların bu karamsar hallerinin, verdikleri özgürlük mücadelesini kazandıklarında da sona ermediğini düşünür. Sürgünden dönen siyahlar hayal kırıklığına uğrarlar, çünkü ülkelerinde beklentilerinin altında bir yaşam standardı ile karşılaşır. Belki uğruna mücadele verdikleri davayı kazanmışlardır, ancak mücadelelerinin buna değip değmediği konusunda pek emin değillerdir. Örneğin, *Yanımda Kimse Yok* adlı romandaki Sibongile bu ikilemi yaşayan karamsar siyahlardan biridir. Hükümet üyesi olan beyazlarla görüşmeler yaparken bile hâlâ o eski yokluk ve yoksulluk zamanlarında yaşıyormuşçasına her şeyden mahrum olmalarına sinir olur ve sürgün günlerinde Avrupa başkentlerinde bodrum katlarında kaldıkları o kötü günleri bile arayacakları aklına gelmemiştir.³⁵ Eşi Didymus ile yirmi yılı aşkın bir süre sürgünde kaldıktan sonra döndüklerinde bazı şeylerin hâlâ değişmemiş olduğunu gören Sally (Sibongile), sokakta, elinde süpürgesi, ayağında erkek ayakkabıları, başında balıkçı şapkasıyla komik görünümlü bir temizlikçi kadın görür. Kadının neden hâlâ böyle bir işte çalıştığını anlamayan³⁶ Sally, çok şeyin değişmiş olacağını umut etmiştir. Ancak aynı zamanda kendisinin de akrabası olan bu kadın aslında her şeyin eskisi gibi devam ettiğinin somut bir örneğidir ve bu durum onu karamsarlığa iter.

Yazara göre siyahların karamsar bir psikolojiye sahip olması ve geleceğe dönük herhangi bir umudunun olmaması olağandır ve *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında

³³ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 62.

³⁴ Bkz. Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 26-27.

³⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 55.

³⁶ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 58.

buna değinir: “Bu ülkede o kadar çok ölüm vardı ki insanın geleceğe ilişkin yatırımlar yapması anlamsız görünüyordu.”³⁷ Yazar siyahların bu karamsar ruh yapılarını ülkede yaşanan acılara ve ölümlere bağlar. Siyahlarda egemen olan bu ruh yapısı o kadar yerleşik bir hal alır ki, beyazlarla birlikte geçici bir hükümet kurma görüşmelerinde bulunup kendi geleceklerini tasarlarken bile bu psikolojiden kurtulamazlar: “Bizim çok mezarımız var. Ama başımızı sokabileceğimiz evlerimiz yok.”³⁸

Bu bağlamda Gordimer, siyahların umutsuz ve karamsar olmalarını kendilerini içinde yaşadıkları dünyaya ait görememeleri ile ilişkilendirir. Siyahlar, kendilerine ait hiçbir şeylerinin olmadığı ve her şeyleriyle başkalarına ait olduklarını düşündükleri bir dünyada doğal olarak umutsuz ve karamsar bir ruh yapısına bürünürler. Bu tarz bir ruh yapısına sahip roman kişilerinden biri *Ayartma* adlı romanın başkişisi olan Abdu’dur. Yazar tarafından her zaman umutsuz bir ruh haliyle betimlenen ve içinde bulunduğu dünyadaki her şeyi başkalarına ait gören bir bakış açısına sahip olan Abdu, kaçak olarak bulunduğu ülkede resmi makamlara şikâyet edilir ve sınır dışı edilmesi gündeme gelir. Sevgilisi Julie onu kimin şikâyet edebileceğine bir anlam veremezken, o kendisini şikâyet eden kişilerin işini kapmak isteyen beyazlar olduğunu düşünür. Çünkü içinde yaşadığı dünyanın başkasına ait olduğunun farkındadır ve üzerindeki tulumun, başını soktuğu derme çatma kulübeciğin bile beyazlara ait olduğunun bilincindedir: “Şu sırtımdaki pis tulum bile... ne diyordun, hani sokağın bir köşesinde başımı sokacağım oda bozuntusu bile bana değil, ona ait. Bu böyle. Varım yoğun, aslında onun.”³⁹

3.3. AŞAĞILIK KOMPLEKSİ

Siyahların beyazlar karşısında aşağılık hissine kapılmalarını kabullenemeyen ve bunun nedenlerini irdeleyen Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı eserinde, Octave Mannoni’nin siyahlardaki bu aşağılık duygusunun varlığını deri rengiyle değil, azınlık olma durumu ile açıklayan yaklaşımına şiddetle karşı çıkar. Azınlık konumunda olan en sıradan beyazlarda bile üstünlük duygusunun varlığına dikkat çeken Fanon, kendi ülkesi Martinik’teki 300.000 siyaha karşı sadece 200 beyazın; Güney Afrika’da 13.000.000

³⁷ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 108.

³⁸ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 207.

³⁹ Gordimer, *Ayartma*, 65.

siyaha karşı 2.000.000 beyazın üstünlük tavrı içinde olmalarını⁴⁰ bu tezine kanıt olarak sunar. Fanon'a göre siyahlarda ortaya çıkan aşağılık duygusu beyazların üstünlük duygusunun bir yansımasıdır:

*Sömürgeci insanın aşağılık duygusu sadece ve sadece Avrupalının yükseklik duygusunun bir sonucudur. Aşağılık duygusunun ırkçı kibirlilerin eseri olduğunu haykırmak için fazla cesur olmak gerekmez.*⁴¹

Nitekim Kemal Sayar, “Sömürgeciliğin Karşısında Bir Psikiyatr: Frantz Fanon” adlı makalesinde, Fanon’un, siyahların aşağılık duygusuyla hareket etmesine beyazların üstünlük içeren tavır ve davranışlarının yol açtığını düşündüğünü öne sürer:

*Fanon’a göre beyaz adam kendisini tanrı ilan ederek üstünlük karmaşasına hapsolmuştu, siyah adam da beyaz olmak konusunda duyduğu yoğun istekle aşağılık karmaşasından mustarıpti. Ona göre siyah insanın tutsaklığı “sürekli avcı olmayı düşleyen bir av” olmasından kaynaklanıyordu.*⁴²

Öte yandan sömürge topraklarında yerli halkta görünen aşağılık duygusunun sömürgecilikle beraber ortaya çıktığına inanan Fanon, Mannoni’nin bu aşağılık kompleksini sömürgecilik öncesi yapının arka planında aramasına itiraz eder.⁴³ Fanon, beyaz-siyah ayrımını ve üstünlük-aşağılık durumunu reddeder. Bu ayrımın Avrupalılar tarafından dayatıldığını ve siyahların bunu kabul etmemeleri gerektiğini ifade eden Fanon, siyahların bunu kabul etmeleri durumunda artık rahat bir nefes almalarının pek de mümkün olamayacağını söyler.⁴⁴

Siyahlarda oluşan aşağılık duygusuna yoğunlaşan Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri* adlı başka bir eserinde yine bu konuya değinir. Siyahlarda bu psikolojinin oluşmasına sömürgecilerin neden olduğunu düşünen Fanon, sömürgecinin sömürge halkını her türlü değerden yoksun olarak tanımladığını ve onların ahlak kurallarına duyarlı olmadıklarını her ortamda dillendirdiğini ve hatta bu değerlerin sömürge dünyasında hiçbir zaman var olmadığını ifade eder. Fanon’a göre yerliye layık görülen konum, “mutlak kötü” konumudur. Sömürgecinin sömürge halkına beyaz değerlerin üstünlüğünü iyice aşladığını iddia eden Fanon, sömürge halkına, yerlinin pis olduğunun ve beyazın üstün

⁴⁰ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 98.

⁴¹ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 99.

⁴² Sayar, 147.

⁴³ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 89.

⁴⁴ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 86.

konumuna asla erişemeyeceğinin gayet iyi öğretildiğini düşünür. Halkın beyazların değerlerini, kültürünü ve ahlakını ideal olarak ahlak benimsemesi için halkın kendi değerlerinin beyazlar tarafından yerden yere vurulduğunu ileri süren Fanon, mücadele döneminde bile yerli aydınların kendi halkını ve kültürünü beğenmemesinin bu nedenden dolayı olduğunu öne sürer.⁴⁵

Bu ekseninde Gordimer'ın eserlerinde bu düşünce yapısından kurtulamayan siyahlara sıkça rastlarız. Bunlardan biri *Ayartma* adlı romanda, Amerikan Konsolosluğu'nda siyah görevlidir:

Konsolosluklardan birinde, Doğulularla daha iyi anlaşabileceği düşünüülerek bir Batı ülkesinin atadığı Doğulu görevli, Julie'yi sorguya çekerken onu midesizin biri olarak gördüğünü belli ediyor: Bir ona bir İbrahim'e bakarak, kendisine koca diye bu adamı neden seçtiğine bir anlam veremiyor. İki yanında bayrak, ortasında bronz kartal olan panonun önündeki zenci Amerikalı, Julie'nin kâğıtlarına göz attıktan sonra dostça gülüyor: - Gerçekten Afrikalı mısınız?⁴⁶

Siyahi görevlinin bu tavrı, Fanon'un Rene Maran'dan alıntıladığı, siyah bir erkeğin beyaz bir kadınla geçici bir süreliğine de olsa beraber olurken içinde bulunduğu psikolojiyi yansıtır:

Bula bula benim gibi bir kutup ayısını mı buldunuz? Aman dikkat, küçük hanımefendi! Cesaret güzel şey, ama dikkatleri bu şekilde üzerinize çekmeye devam ederseniz dile düşmeniz iştenden bile değil. Bir Zenci ha? Küçültücü olmanın da ötesinde bir şey bu, tek kelimeyle utanç verici! Bu aşağılık ırktan biriyle olmanız kendinizi düpedüz rezil etmeniz olacak, bunu hesap ediyor musunuz?⁴⁷

Fanon, Maran'ın beyaz kadınla beraber olan siyah bir erkeğin bu şekilde düşündüğünü aktararak bu yanlış düşüncenin parodisini yapar. Ancak Gordimer'a göre bu düşünce sadece siyahların değil beyazların da bilinçaltına işlemiştir. Abdu'nun patronu, siyah erkek beyaz kadın ilişkisinde, beyaz kadını üstün konuma yerleştirip siyah erkeğin onu hak etmediğini düşünen beyazlardandır:

Sokaklarda dolaşan beyazların hepsi kaliteli olmaz, ama bu kız öyleydi. Tamirhane sahibinin Abdu ile bir alıp veremediği yoktu, ama kendisi de kız

⁴⁵ Bkz. Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 48-50.

⁴⁶ Gordimer, *Ayartma*, 212.

⁴⁷ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 68-69.

babası bir beyaz olarak, kızın ne idüğü belirsiz bu adamla ilişkisini ayıplıyordu. ... Julie'nin elindeki sınırlar seğirmeye başladı; adam yatağında kimin yattığına karışmak hakkını nereden buluyor diye şaşırıldı; bu kaba herif, kendisiyle aynı insani değerleri, yani dengi-dengine, beyaz-beyazla ölçütünü paylaşmasını nasıl bekler diye öfkeleni ve içine kurt düştü: Hayatına giren erkek hakkında bilmediği bir şey mi vardı? - Beni yanlış anlamayın. Sizin iyiliğiniz için söylüyorum, iyi bir kızsınız, hatırı sayılır birisiniz. Bunu görüyorum. O size göre değil. Aslında bu ülkeye girmesine bile izin verilmiyor. Ben acıdım da iş verdim. İnsanın başına neler geleceğini Tanrı bilir. Bu günlerde ötekilerin, gerçek zencilerin başına neler geliyor.⁴⁸

Benzer şekilde beyaz kadınla siyah erkeği birbirine yakıştıramayan diğer bir siyah, avukat Motsamai'dir:

Ama şu anda genç kadın ve bir tamirhanenin kirlili zeminindeki arabanın altından genç kadına gelen adam, onun karşısında oturuyorlar; haftalar ve aylar onların olmuş, bu adam kıza göre değil, bu kız da adama göre değil, ama birbirlerinin olmuşlar ve hâlâ da birbirleri için yaşıyorlar. ...

Julie için için öfkeleni: Bu adam sana göre değil, Motsamai'nin asıl söylediği buydu işte; bu anlamlı şanlı avukat da onlardandı...⁴⁹

Öte yandan İbrahim de kendini beyaz kadına pek yakıştıramaz ve beyazların kültürüyle karşılaştığında kendi kültüründen ve yaşam tarzından utanır. İçinde bulunduğu kötü yaşam şartlarını kendi toplumuna layık görür, ancak beyazlara layık görmez. Örneğin Julie ile pazar alışverişinden dönerken arabayı yerde yatan koyun leşine çarpmamak için kırar ve Julie'nin yerdeki hayvan leşini görmesinden utanır:

İbrahim, Julie'nin bunu görmesinden hem utanyor, hem de öfkelenip pişman oluyor (Julie'nin hali gözünün önünden gitmiyor); bu İbrahim'in ülkesinin, hemşerilerinin, kökeninin, burada bilinen gerçek adı gibi gerçek kimliğinin bir görüntüsü olarak yerleşecek Julie'nin belleğine. Hayır, hiç ona göre değil, işte bu kadar.⁵⁰

İbrahim ısrarla kendi yaşam tarzının ve ülkesinin Julie'ye göre olmadığını düşünür. Ona göre kötü ve pis yaşam şartları sadece siyahlar içindir; beyazlar daha iyi ve daha güzel bir yaşama layıktır. Kendisini bu aşağılık duygusundan bir türlü

⁴⁸ Gordimer, *Ayartma*, 42-43.

⁴⁹ Gordimer, *Ayartma*, 91-92.

⁵⁰ Gordimer, *Ayartma*, 147.

kurtaramayan İbrahim bir gün Julie'ye kendisini neden anne ve babasıyla tanıştırmadığını sorar. Ancak Julie'nin cevabı tatmin edici değildir:

Dördüyle birden. Bir baba ve üvey anne, bir anne ve üvey baba. Sana anlatmıştım. O yüzden sana çifte eziyet çektirmem gerekecek. Her iki çift ve onların çevresi, hepsi çok sıkıcı insanlardır. Sana bu çileyi çektirmek istememişim.”⁵¹

Fakat İbrahim yine de ısrarcıdır: “Evet, birlikteyiz, senin evinde oturuyoruz, her şeyi birlikte yapıyoruz... Beş ayı geçti. Bir kadın bir erkeği ya da bir erkek bir kadını seçerse, ana babalarının bunu bilmesi gerekir. Adet böyledir.”⁵² Julie ailesinden, ailesinin dağınıklığından ve kopukluğundan utanır, Abdu ise bilinçaltındaki aşağılık duygusuyla onun kendisinden utandığını düşünür: “Julie ailesinden utanıyor; Abdu ise onun kendisinden utandığını sanıyor.”⁵³

Öte yandan hem kendinden hem de halkından utanan Abdu bu nedenle beyazlarla aynı ortamda bulunduğu nereli olduğunu bir türlü söylemez. Julie'nin babasının evindeki yemekte kadının biri Abdu'ya Hintli olduğunu zannederek memleketine gidip gitmediğini sorar. Hintli olmadığını söylemediği gibi nereli olduğunu da söylemeyen Abdu, memleketinin ismini özellikle gizler gibidir:

-Oraya yine gitmeyi çok istiyorum, öylesine bir aidiyet duygusu taşıyorum ki, sanki içimde bir zamanlar orada yaşamış birinin ruhu var... herhalde siz burada doğdunuz, ama atalarınız... hiç memleketinize, Hindistan'a gittiniz mi?

-Ben Hintli değilim.

Abdu nereli olduğunu söylemiyor. Kadın (eğer öyle denilebilirse) özür dilercesine başını eğiyor ve yemeklerin lezzetinden söz etmeye başlıyor.⁵⁴

Abdu'nun bu tavrından kendi ülkesinden ve kökenlerinden utandığı için ülkesini gizlediği izlenimini ediniriz. Yazar, aşağılık duygusundan kendini kurtaramayan ve kendi kimliğinden utanan siyahlar için Abdu'yu somut bir örnek olarak sunar. Abdu'ya göre güzel olan ne varsa beyaz toplumlarda ve beyaz ülkelere; pis olan şeyler ise kendi toplumunda ve ülkesindedir. Kendi ülkesine geri dönmek zorunda kalan Abdu,

⁵¹ Gordimer, *Ayartma*, 48-49.

⁵² Gordimer, *Ayartma*, 49.

⁵³ Gordimer, *Ayartma*, 49.

⁵⁴ Gordimer, *Ayartma*, 54-55.

ülkesini ve halkını bir türlü beğenmez ve bir an önce kaçmak için çaba gösterir. Nereye gitmek istediğinin bir önemi yoktur ve kendi memleketinin dışındaki herhangi bir beyaz ülke olması yeterlidir: "... Avustralya, Kanada, ABD, kendi memleketi olan bu pis yerden uzak olsun da neresi olursa olsun."⁵⁵ İbrahim başkente gidip ilk başta gizlice yaptığı vize başvurularını daha sonra Julie'ye anlatmak zorunda kalır. İbrahim için kendi vatani, kurtulmayı gerektirecek kadar kötü bir yerdir: "Buradan kurtulmak için gelir gelmez işe koyuldum."⁵⁶ Nereye, nasıl bir ülkeye gideceklerini soran Julie'ye, 'hangisine gidebiliyorsak oraya'⁵⁷ derken, bir bakıma içinde bulunduğu topluma olan hoşnutsuzluğunun ve kendi çaresizliğinin dilini kullanır.

İnsanlardaki aşağılık kompleksi üzerine yoğunlaşan düşünürlerden biri olan ve bireysel psikolojinin kurucusu olarak kabul edilen Avusturyalı psikiyatr Alfred Adler'e göre aşağılık duygusu her insanda vardır. İnsanlarda doğuştan gelen bir özellik olan bu duygunun varlığı ise normaldir:

İnsan olmak demek, aşağılık duygularına sahip olmak demektir. İnsan, doğa karşısında kendi güçsüzlüğünü anlar. Ölümü, varlığın kaçınılmaz bir sonucu olarak görür. Ama ruh sağlığına sahip insanda bu aşağılık duygusu yaratıcılığa, verime dönüşür; zorlukları yenmek, yaşamda yerini bulmak için kullanılır. Ancak aşırı aşağılık duygularında kişi aşırı duyarlılığa düşer, bencilce kendini düşünür, tüm belirtileriyle nevrozun temelini atar ve yaşamı bir işkenceye dönüşür.⁵⁸

Adler, aşağılık duygusunu eksi durum olarak niteler ve bireyin bu eksi durumdan kaynaklanan yetersizliklerden kurtaracak bir motivasyonla kendisini geliştirmek için çabalamasını da artı durum olarak niteler. İnsanlardaki aşağılık duygusunu birincil ve ikincil olmak üzere ikiye ayıran Adler, birincil olan aşağılık duygusunu çocukluktaki zayıflık ve bağımlılık duygusuna bağlarken ikincil olan aşağılık duygusunu yetişkinlerin nihai hedeflerine ulaşmada başarısız olmalarından kaynaklandığını düşünür.⁵⁹ Bu bağlamda Adler, bireyin kendisini yetersiz ve eksik hissettiği aşağılık duygusundan

⁵⁵ Gordimer, *Ayartma*, 152.

⁵⁶ Gordimer, *Ayartma*, 154.

⁵⁷ Gordimer, *Ayartma*, 154.

⁵⁸ Alfred Adler, *Psikolojik Aktivite Üstünlük Duygusu ve Toplumsal İlgi* (1979), (Çev. Belkıs Çorakçı), Say Yayınları, İstanbul 2011, 78.

⁵⁹ Frank, Kaufmann, *inferiority complex*, Erişim Tarihi: 12.03.2015, http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Inferiority_complex

üstünlük duygusuyla hareket ederek kurtulmaya çalıştığını öne sürer.⁶⁰ Fakat Adler'in bu yaklaşımını, aşağılık duygusuna sahip siyahların kendilerini birileriyle kıyaslaması açısından ele alan Fanon'un bu önermeye tam olarak katıldığı söylenemez:

Adleryen okulun vardığı sonuçlara sıkı sıkıya bağlı kalacak olursak, Zencinin tarihsel olarak kendini içinde hissettiği aşağılık kompleksine karşı bir tepki koymaya çalıştığını kabul etmek zorundayız. Bütün çağlarda kendini aşağılarda hissettiğine göre, bu hissi aktüel olarak fark eden biri olarak artık yükseklik kompleksiyle hareket ediyor olması gerekir.⁶¹

Ancak Fanon, üstünlük kompleksiyle hareket ederek aşağılık kompleksinden kurtulmaya çalışan siyahların 'kafasının sürekli bir ideal – ben'le meşgul olduğunu ve kendisini sürekli birileriyle karşılaştırma ihtiyacı duyduğunu'⁶² ve Adler'in aksine kendisini her zaman beyazlarla değil kendi ırkından olan siyahlarla kıyasladığını ileri sürer.⁶³ Yani Adleryen kıyaslamada siyahlar kendilerini beyazlarla karşılaştırarak aşağılık kompleksinden kurtulma eğilimindeyken, Fanoncu kıyaslamada siyahlar her zaman kendilerini diğer siyahlarla karşılaştırarak aşağılık kompleksinden kurtulmaya çabalarlar.

Gordimer, siyahlardaki aşağılık kompleksi ile ilgili bu iki düşünürün farklı yaklaşımında sanki Fanoncu bakışa daha yakındır. Özellikle İbrahim, bu durum için son derece uygun bir karakterdir. Onun zihninde beyazlar zaten üstün bir konumdadırlar ve siyahlarla kıyas bile edilmemelidirler. Beyaz dünya onun için bir ütopyadır ve olanca gücüyle o dünyanın nimetlerine uzanmak ve erişebilmek sevdasıdadır. Kendisini birileriyle karşılaştırma gereğini duysa, bu mutlaka kendi siyah dünyasından birileridir. Kendi ırkdaşlarını ve renktaşlarını toplumsal hiyerarşide ikincil bir konuma oturtmuş ve bunu zihninde zaten kabullenmiştir: “ - Hani o gün babanın evinde Avustralya'ya gidecek olan birileri vardı. Adam, zenci şoförünü bile yanında götürecekti, hatırladın mı?”⁶⁴ Kendisi de siyah olan İbrahim, 'bile' derken kendi aşağı konumunu kabullenmiş görünür. Ona göre beyazların her türlü yere gidebilme hakkı ve imkânı vardır; dolayısıyla kendisini, yine kendisi gibi bir göçmen olan o beyaz adam ile değil, adamın siyah şoförü ile kıyaslar.

⁶⁰ Adler, 75.

⁶¹ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 239.

⁶² Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 236.

⁶³ Bkz. Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 239-242.

⁶⁴ Gordimer, *Ayartma*, 161.

Benzer şekilde *Oğlumun Öyküsü*'nün başkişisi Sonny'nin üstünlük-aşağılık konumu da ailesi tarafından beyazlarla değil siyahlarla kıyaslanarak belirlenir. Ailesi Sonny ile gurur duyar, çünkü başarılı bir öğrencidir. Ancak normal şartlarda dışlanması, ötelenmesi ya da en azından küçümsenmesi gerekmektedir, çünkü aile bireylerinden daha koyu bir teni vardır: "... Üstelik Sonny'nin ailenin öteki bireylerinden daha açık tenli olmak yerine daha koyu renkli olmasına, yani normal olarak onu horlamalarına yol açacak özellikte olmasına karşın, yine de övünç duyuyorlardı."⁶⁵ Nitekim Sonny ve onun durumunda olanlar kendilerini aşağı pozisyonda görmezler, çünkü yaşadıkları çevrede diğer siyahlara göre üstün konumdadırlar:

İşin kötüsü, Sonny kendini aşağı konumda hissetmiyordu – neden, kimden aşağıydı ki? İçsel yaşamına öylesine dalmıştı ki, kendi topluluğunun dışına çıktığı anda karşılaştığı horlamaların, itip kakmaların pek farkına varmıyordu. Kendi ırkıdan olanlar gibi o da bir Sebastien ise atılan oklar özgüven duygusunu delip geçmiyordu. Eğer öyle olsaydı – eğer gerçek siyah olsaydı – belki o da ötekilere katılır, sıkılmış yumruğunu havaya kaldırırdı.⁶⁶

Sonny, bilinçaltındaki aşağılık duygusunu, kendisini beyazlarla değil öteki siyahlarla karşılaştırmak suretiyle aşmayı başarır. Ancak bu sadece Sonny'ye özgü bir durumdur, çünkü siyahlar genel olarak bu duygudan kurtulamazlar. Bu eksende siyahların kendisini her zaman küçük görmesine ve aşağılık duygusu saplantısıyla hareket etmesine tahammül edemeyen Fanon, Mayotte Capecia adlı siyah kızın izlediği bir filmde Tanrı ve meleklerin siyah olmasına hayret edişini imalı bir şekilde eleştirir:

Gerçekten de, kerem ve merhamet sahibi bir Tanrı Siyah olamazdı; pembe parlak yanaklı bir Beyaz adam tasavvur edilmeli O'nun için. Evrim süreci siyahtan beyaza doğrudur çünkü. Beyaz olmak zengin olmak, güzel olmak ve zeki olmak demektir. Aynı prizmanın değişik yüzleri bunlar.⁶⁷

Bununla beraber Fanon'un rahatsız olduğu bu durum, siyahların yaşamlarında olağandır ve Gordimer buna eserlerinde yer verir. Gordimer'e göre siyahlar o kadar ezik ve aşağı bir kültürle yetişmişlerdir ki, beyazlara ait her şey ile irtibat kurmaya çalışarak aşağılık kompleksinden kurtulmaya çalışırlar. Onlar için beyazlara ait her ne varsa üstünlük göstergesidir:

⁶⁵ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 10.

⁶⁶ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 26.

⁶⁷ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 53.

Akrabalar, beyazların yaşadığı sokakta yasalara rağmen oturduğumuz bu evden müthiş etkileniyorlar. Babamla aynı evde büyüyen kuzen Vyvian (beyazların arasında hiçe sayılanların, adlarıyla olsun öne çıkmasını isteyen bizimkiler böyle tantanalı ad koymaya bayılırlar), bir süpermarkette tezgâhtar olmasına karşın filmlerdeki gangsterleri taklit ederek, bira sarhoşluğuyla coşarak söylev çeker...⁶⁸

Aynı şekilde oğul Will'de de benzer duygular vardır: “Bana ne yaptığımı sorduklarında, üniversiteye gideceğimi söylüyorum. Tâbi beyazlarla birlikte.”⁶⁹ Siyahlar çocuklarına, beyazların beğeneceğini umdukları isimler koyarak ya da beyazlarla aynı okula gidebilme başarısını göstererek, bilinçaltlarına işlemiş olan aşağılık duygusunu yansıtırlar.

Siyahlardaki aşağılık psikolojisi öylesine baskındır ki, beyazların yanındayken kendilerini otomatik olarak aşağı bir konuma yerleştirirler ve beyazlarla eşdeğer bir pozisyonda olmak akıllarına bile gelmez. Öyle ki, beyaz efendilerine hizmet etmek gibi bir görevlerinin olduğuna kendilerini şartlandırmış gibidirler ve kendilerine herhangi bir şey söylenmesine fırsat dahi vermeden efendilerine hizmet etmeyi sorumluluk bilirler. Abdu bu psikolojiye sahip siyahlardan biridir. Sevgilisi Julie ve onun arkadaşlarıyla kamp yapmaya gittiklerinde, herkes birbirlerine daha önceki kamp maceralarını keyifle anlatıp bira ve şarap içerken Abdu onlara hizmet etmekle meşguldür:

... Abdu ise odun kırmak, ateş yakmak, nehirden su taşımak gibi pratik gereksinimleri karşılayacak işlerle uğraşıyordu: o geçmişte gezilere katılmamış, Kwazulu kumsalında uyumamış, kırdaki bir çiftliğin bahçesinden kovulmamıştı, ötekilerin anlattıklarına ekleyecek hiçbir hikâyesi yoktu. O ya dinliyor ya da anlatılanlara hiç kulak vermeden kendi düşüncelerine dalıp gidiyordu...⁷⁰

Benzer bir sahne *Başka Dünyalar* adlı romanda da vardır. Av partisine giden beyazlar yanlarına hizmetlerini görmek üzere iki de yerli alırlar; yerliler orada beyazların hizmetine koşarlar. İşleri bittiğinde ise bir kenara çekilirler.⁷¹ 1958 yılında yayınlanan bu kitabın üzerinden onlarca yıl geçmiştir ve devrimin ardından siyahlar ezici bir üstünlükle iktidara gelmişlerdir. Ancak, beyazların siyahlara biçtiği rol ya da siyahların bir şekilde benimsediği ve kabul ettiği rol değişmemiştir: O hâlâ yalnızdır, ötekidir, bir kenardadır, beyazlara uyum sağlayıp aralarına karışmamıştır, beyazların

⁶⁸ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 132.

⁶⁹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 132-133.

⁷⁰ Gordimer, *Ayartma*, 46.

⁷¹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 259.

hizmetini görmeye devam etmektedir. Odun kırmak, su taşımak, ateş yakmak gibi kendi ırkıyla özdeşleşen hizmetleri görmeye devam etmektedir. Sömürge sistemi onları beyaz efendilerine hizmet edecekleri aşağı bir statüye yerleştirmiştir ve onlar da o aşağı konumdan bir türlü kurtulamazlar.

Öte yandan Fanon, aşağılık kompleksinin tarihsel olarak ‘her şeyden çok ekonomik düzlemde hissedildiğini’⁷² söyleyerek, siyahların bu aşağılık duygusundan zenginleşerek kurtulabileceklerini ima eder. Örneğin Mayotte isimli siyah kızın beyazların üstünlüğü algısının temelinde, renk üstünlüğünden çok ekonomik üstünlük vardır ve zengin bir semt olan Didier, genç kızın tüm özlemlerinin odağı durumundadır. Özlemini duyduğu şey beyazlık değil, zenginliktir. Nasılsa zengin olunca ayrıcalıklı olacaktır ve o da bir çeşit beyaz üstünlüğü ile eşdeğerdir çünkü beyazlar ile aynı ayrıcalıklara sahip olacaktır: “Saplantısı şuydu kızın: Belli bir finans seviyesinin üstüne çıkmasını becerebilen herkesin kendini Beyaz saymaya hakkı vardır.”⁷³ Bu bağlamda Gordimer’in *Ayartma* ve *Oğlumun Öyküsü* gibi eserlerinde, ekonomik olarak iyileşen siyahların aşağılık kompleksinden kurtulup özgüvenlerini kazanmaları, Gordimer’in da bu konuda Fanon ile paralel bir düşünceye sahip olduğunu gösterir.

Ancak bununla beraber Fanon’a göre siyahların o aşağılık duygusundan kurtulabilmeleri sadece ekonomik anlamda gelişmeleriyle bağlantılı değildir. Siyahların tarih boyunca zaten gayet uygar ve sanatkâr bir ırk olduklarını düşünerek bu aşağılık duygusundan kurtulabileceklerine inanan Fanon, siyahların tarihini ve geçmişini araştırır ve Victor Schoelcher’in *Köleliğin İlgası* adlı kitabında aradığı gerçekleri bulur:

Tarihte eşi görülmemiş bir barbarlıkla yerinden yurdundan edilen, dinlerinden ve ailelerinden koparılan bu insanlar kimlerdi? Afrika’yı daha iyi yağmalamak için onu yakıp yıkan, aşağılayan maceracı güruhtan, kendi cellatlarından daha üstün, daha onurlu insanlardı bunlar; hoş tabiatlı, sıcak, kibar ve ağırbaşlı insanlar. Güzel evler, sıcak yuvalar yapmayı biliyorlardı; imparatorluklar yönetmeyi, şehirler kurmayı, tarlaları ekmeyi, minareler dikmeyi, pamuğu dokumayı ve demiri işlemeyi...⁷⁴

Siyahlar beyazlardan daha üstün ya da en azından onlara denk olduklarını anladıklarında gururlanırlar ve keyifleri yerine gelir. Fanon da bunları okuduktan sonra benzer duygulara kapılır ve sevincini haykırır: “... Göğe çıkıyordu kahkaham.

⁷² Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 43.

⁷³ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 44.

⁷⁴ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 146.

Görebiliyordum, kibrine dokunuyordu bu Beyaz adamın. Tepki süresi bitmemecesine uzuyordu... Kazanma sırası bendeydi. Sevinen de bendim.”⁷⁵

3.4. EZİKLİK VE ÖZGÜVEN EKSİKLİĞİ

Fanon’a göre siyahların eziklik hissetmesinde ve özgüven kaybı yaşamasında beyaz efendileri belirleyici rol oynar:

*İnsandan insan gibi davranması isteniyordu. Benden istenense, bir Siyah adam gibi davranmamdı yahut en azından bir Zenci gibi davranmam. Ben dünyaya seslenmek, dünya ile bütünleşmek istiyordum, ama şevkimi kırıyor, hevesimi kursağımda koyuyordu dünya. Olduğum yerde kalmam, haddimi bilmem isteniyordu benden.*⁷⁶

Siyahların önüne her defasında set çeken ve onları buldukları pozisyona hapseden beyazlar, siyahların psikolojik anlamda özgüven kazanmalarını engellerler. Sömürge halkının hapsedilmiş bir halk olduğunu, ırk ayrımcılığının da sömürge dünyasının bölümlere ayrılmasının yalnızca bir biçimi olduğunu düşünen Fanon, sömürge halkının ilk öğrendiği şeyin, ‘haddini ve sınırlarını bilmesi’ olduğunu ifade eder.⁷⁷

Oluşturduğu siyah roman karakterlerinde Fanon’un izleri görünen Gordimer’in eserlerindeki siyah karakterlerin en belirgin yanlarından biri, Fanon’un da bahsettiği gibi, sınırlarını gayet iyi bilmeleridir. Roman kişileri bu sınırları iyi bilirler ve ötesine aşmaya cesaret dahi edemezler. Örneğin ava gittiklerinde efendilerinin sofralarına ne kadar uzaklıkta durmaları gerektiğinin bilincindedirler ve asla o mesafeyi yakınlaştırma çabası göstermezler.⁷⁸

Fanon, sömürge halkının ilk öğrendiği ‘haddini ve sınırını bilmek’ ilkesini alaycı bir dille eleştirir ve bunun onları özgüven yoksunluğuna ittiğine inanır:

Siyah bir kalpte doğan aşkı Beyaz bir kalbe sunmaya cesaret ettiği için insanın özür dilemesi gerekir. Rene Maran’da da karşımıza çıkıyor bu korku, bu çekingenlik. Siyah adamın Beyaz kadınla ya da kendisinden daha

⁷⁵ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 147.

⁷⁶ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 126.

⁷⁷ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 57.

⁷⁸ Bkz. Gordimer, *Başka Dünyalar*, 261-262.

*beyaza yakın bir kadınla ilişkilerinde içine düştüğü bu kendine güvensizlik duygusu.*⁷⁹

Siyahlara, sınırlarını ve hadlerini bilmeleri gerektiği öğretilmiştir. Onlar da bu sınırları o kadar iyi belirlemelidir ki, âşık olmak gibi istem dışı davranışlara cüret dahi edememelidir. Ancak siyahlar, beyazların gözünde bir değerlerinin olmadığını farkında olmalarına rağmen yine de kendi iç dünyalarında beyazlar ile yakın ilişki kurmaya çalışmaktan geri duramazlar:

*Evlenmeyi istemesine istiyordum ama Beyaz bir adamla olmalıydı bu. Ama bir yandan da, bir Siyah kadının bir Beyaz erkeğin gözünde hiçbir zaman bütün bütüne saygıya ve bağlanmaya değer olmayacağını düşünüyordum. Beyaz erkek onu sevse bile değişen bir şey olmazdı; bunu çok iyi biliyordum.*⁸⁰

Kişinin kendini değersiz ve önemsiz hissetmesinin de, kişiyi iç güvensizliğe ittiğini düşünen Fanon, bunun da kişinin başkalarıyla kurduğu ilişkileri olumsuz anlamda etkilediğine ve bozduğuna inanır.⁸¹ Guex, bu hali duygusal öz-değer eksikliği olarak tanımlar ve bunun nedeninin kişilerin erken çocukluk dönemlerindeki sevgi ve anlayış eksikliği çekmiş olanlarda yoğun olarak gözlemlendiğini ifade eder.⁸² Bu bağlamda, Güney Afrikalı siyahlarda bu durumun sıklıkla görülme nedeninin, ayrımcı yasalardan dolayı insanların çocukluk dönemlerinde ailelerinden ayrı yaşamak zorunda bırakılmaları olduğu söylenebilir. Ülkesindeki siyahların içinde bulunduğu bu durumu eserlerinde işleyen Gordimer, ailesinden, anne ve babasından, çocuklarından ayrı yaşam süren ve onların sevgisinden yoksun olan çok sayıda siyah karaktere romanlarında yer verir. Örneğin July, ailesinden ve çocuklarından oldukça uzaklarda yaşamaktadır ve beyaz efendileri ancak iki yılda bir kez ailesini ziyaret etmesine izin vermektedir.⁸³ *Yanımda Kimse Yok* adlı romandaki Oupa da ailesinden uzaklarda ve onların sevgisinden yoksun yaşayan karakterlerden biridir:

Elbette, Oupa'nın bir yerlerde, bir karısı vardı, elbette çocukları vardı. Kazandığı görece iyi para kiraya, yiyeceğe, zar zor alınan giyeceklere, yaşamındaki her şey gibi yanlış zamanda kurulmuş ailesine ucu ucuna

⁷⁹ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 58.

⁸⁰ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 42.

⁸¹ Bkz. Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 79-80.

⁸² Bkz. Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 79-80.

⁸³ Gordimer, *July'in İnsanları*, 15.

yetiyordu. Karısıyla çocukları akrabalarıyla birlikte, kentin başka bir kesiminde, Hükümet'in onları başından atarcasına yerleştirmiş olduğu bir iskân alanında oturuyorlardı.⁸⁴

Oğlumun Öyküsü'ndeki Sonny'nin ailesi de sevgi ve huzurdan yoksun olan siyahi ailelerden biridir. Baba Sonny çoğu zaman hapistedir. Dışarıda olduğu zamanlardaysa kapının yanındaki hapishane çantasıyla her an tekrar içeri alınmayı bekleyen bir yaşam sürdürmektedir:

Aila elinde fermuarlı bir çantayla onu koridorda karşıladığı zaman, Sonny Bebek'in çiçeğini tutuyordu. Sonny çantada ne olduğunu biliyordu. Dış fırçası, macun, havlu, sabun, pijama, temiz çorap ve çamaşır, süveter. Mezarlıkta konuşurken değil de, evde tutuklanacak kadar şanslı olduğunuz zaman yanınıza almanıza izin verilen şeyler. Aila mutfaktan çıkalı daha bir dakika bile olmamıştı. "Bu kadar çabuk nasıl hazırladın bunları!"

*"Hep hazır tutuyorum." Aila gülümsüyordu. Sanki üstüne vazife olmayan bir şeye karıştığı için özür dilercesine omuz silkti.*⁸⁵

Anne Aila de en sonunda davası uğruna ailesini ve ülkesini terk ederek yurt dışına gider.⁸⁶ Ailenin kızı Bebek ise annesinin kaderini annesinden önce yaşamış ve direniş eylemlerine katılmak için ülkeyi terk etmiştir:

*Kızı, Özgürlük Savaşçıları'na katılmak için ülkeden kaçmış – bir düşünün, bunun yoldaşları arasında babama sağladığı itibarı. Babasının davasına kendisini adanmış bir kız, mezarların aklanma toplantısını polis bastığı zaman gazetelerin "ölümden kıl payı kurtuldu" diye yazdıkları adam.*⁸⁷

Eziklik ve özgüven eksikliği, beyaz rejim tarafından kendilerine dayatılan bu yaşam tarzında, sıcak ve sevgi dolu bir aile ortamından uzak yaşamak zorunda bırakılan bu karakterlerin hareketlerine ve davranışlarına kuşkusuz yansır.

Bununla beraber Gordimer, siyahların beyazlara karşı zafer kazandığı durumlarda bile yüzyıllardan beri kendilerine kabul ettirilmiş olan ikincillik ve ezilmişlik psikolojisinden kurtulamadıklarını düşünür ve *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında buna değinir. Vera Stark, siyahların haklarını savunan bir yardım derneğinde çalışan yetkili bir beyazdır. Vera ile görüşmeye gelen siyahlar, kendi haklarını geri isterlerken bile,

⁸⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 60.

⁸⁵ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 99.

⁸⁶ Bkz. Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 250-251.

⁸⁷ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 133.

onun karşısında ezik ve siniktirler: “Lekeli, yıpranmış giysileriyle topraktan çıkıp gelmiş gibi görünen ve hepsi birbirine benzeyen yaşlı adamlar, şapkaları ellerinde, görüşme yapılan masanın öteki ucunda duruyorlardı.”⁸⁸ Yazara göre onların bu ezikliklerinin nedeni geçmişte yaşadıkları acılar ve bilinçaltlarındaki beyaz insan korkusudur:

*Kimse Bayan Stark’a karşı gelemeydi, böyle bir şey söz konusu bile olamazdı. Bazıları onu ürkütücü bulurdu – anlattıklarıyla kendini kanıtlamanı bekleyen, bir kara derili olarak hâlâ ikna etmen gereken, eskiden olduğu gibi şimdi de orada, masanın öteki tarafında oturan hangi Beyaz korkutucu görünmedi ki?*⁸⁹

Gordimer’a göre beyazları hiç görmemiş, onlarla hiç beraber yaşamamış olan siyahlar bile beyaz ırkın üstünlüğünü kabullenmişlerdir ve onların karşısındaki ezikliklerinin pekâlâ bilincindedirler. Nitekim July’in annesi beyaz efendilerini kendi topraklarına neden getirdiğini sorgularken oğluna şöyle der: “... sen birçok yere gittin oğlum. İstedikleri yere gidemiyor mu onlar? Paraları var.”⁹⁰ Annesinin bilinçaltında olan aslında şudur: Siyahlar bir yerlere gidebiliyorsa, beyazlar hayli hayli gidebilir; çünkü onlar beyazdır ve beyaz oldukları için her şeyi rahatlıkla yapabilirler, dilediklerinde diledikleri yerlere gidebilirler.

Ancak Gordimer, siyah insanların ezik hallerinin ve yaşadıkları güven eksikliğinin sadece beyazların dünyasında geçerli olduğunu düşünür. Örneğin şehirde kendine güveni olmayan July, kendi köyünde beyaz efendileriyle tartışacak ve hatta onları azarlayacak kadar kendine güvenen biri olur.⁹¹ Beyaz insanların yanında her zaman ezik olan ancak kendi topraklarında özgüven kazanan diğer bir roman kişisi de İbrahim’dir. Asıl ismi İbrahim olmakla beraber beyaz dünyada Abdu’dur. Nitekim Cloethe’ye göre İbrahim zamanla kendi dilinde etrafa komutlar veren, sorumluluk alan ve özgüveni yerinde olan biri olur.⁹²

Fanon, siyahlardaki bu özgüven kaybının ortadan kalkmasının ve onların özgüvenlerini yeniden kazanabilmelerinin ancak sömürge şartlarının ortadan kalkmasıyla mümkün olabileceğine inanır:

⁸⁸ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 23.

⁸⁹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 23.

⁹⁰ Gordimer, *July’in İnsanları*, 25.

⁹¹ Gordimer, *July’in İnsanları*, 156.

⁹² Cloethe, 62.

*Sömürge şartları ortadan kalktıktan sonra, sömürge halkı renginin, yaşamının, aldığı nefesin sömürgecininkine kadar değerli olduğunun farkına varır ve artık sömürgeciden korkmaz; kendine güveni gelmiştir artık.*⁹³

Sömürge şartlarının ortadan kalkmasıyla ekonomik anlamda güçlenen siyahların toplumda daha saygın bir konum elde etmeleri ve özgüvenlerini kazanmaları, Fanon'u haklı çıkarır. Alt sınıfların yoksul bireyleriyken çekingen ve sinik olan siyahlar, sınıfsal statüleri arttıkça kendilerine olan güvenleri yerine gelir. Nitekim Gordimer da romanlarında, siyahların kendilerine olan güvenlerinin artmasını, onların ekonomik ve toplumsal statülerinin yukarıya doğru bir ivme kazanmasıyla ilişkilendirir. Örneğin *Evdeki Silah* adlı romanındaki zengin bir avukat olan siyah Motsamai'yi tanımlarken, avukatın kendinden emin tavırlarını ve duruşunu ön plana çıkarır:

*... çenesinin ucundaki belirli bir Afrika geleneğine uygun biçimde bırakılmış ve vakar ile seçkinliğin belirtisi olan ufak sakalıyla bir arada bağdaştırışında müthiş bir özgüven vardı... Karşularında, çok şık gri bir takım giymiş, geçmişin kendisine dayattığı bütün çelişkileri aşmış, her şeyin üstesinden gelmiş bir adam vardı...*⁹⁴

Yazara göre sömürülen bireyin özgüven kazanması ya kendi topraklarına kavuşunca ya da ekonomik olarak güçlenince mümkün hale gelir. 1981 yılında yazılan *July'in İnsanları*'nin başkişisi July'in kendine olan güveni köyüne ve topraklarına dönünce gelirken, 1998 yılında yazılan *Evdeki Silah* adlı romandaki siyahi avukat Motsamai'nin özgüveni, ekonomik anlamda iyi kazanması ve toplumsal yapıda daha üst konumlara yükselmesi sonucunda ortaya çıkar.

Gordimer'in romanlarında kişilerin yaşadığı eziklik ya da özgüven eksikliği her zaman deri rengiyle ilgili değildir. Siyahlar, diğer siyah insanların yanında da ezik olabilir, güven sorunu yaşayabilir. Örneğin *Yanımda Kimse Yok* adlı roman kişilerinden Oupa, siyah olmanın verdiği eziklikle Sibongile'e 'Bayan Maqoma' derken, Vera ona sahibesiymiş gibi Sally der.⁹⁵

Siyahlarda sıklıkla rastlanan özgüven eksikliğinin nedenleri üzerine yoğunlaşan ve bunun en büyük nedeninin korku olduğunu düşünen Gordimer'a göre beyazlar, yüzyıllar boyunca siyah insanlara şiddet uygulamak suretiyle onları kendine güveni

⁹³ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 52.

⁹⁴ Gordimer, *Evdeki Silah*, 49.

⁹⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 165.

olmayan sinik ve ezik bireyler haline getirmişlerdir. Örneğin *Oğlumun Öyküsü*'ndeki Will'in, annesi Aila'nın çıkarıldığı mahkemede, kendi kendine düşündükleri ve gözlemledikleri, siyahların edilgen, ürkek, bastırılmış ve sinik yapısını gözler önüne serer:

Hak ya da haksızlık dağıtılırken birlikte uyuyalım baba, nasıl olsa verdikleri kararın haklı mı haksız mı olduğunu bilmiyoruz, yargıcın ölçülü el hareketleriyle aldığı notlardan (ne notuysa) çıkacak sonucu bilmiyoruz, avukatların birbirlerine uzattıkları dosyaların, bizleri hakir gördüğü için suratımıza bakmadığından burnunu karıştırmamasını seyrettiğimizden habersiz mahkeme kâtibinin, kabarık saçlarını parmaklarıyla biraz daha kabartan bilgisayar yazıcılarının, topuklarına basarak döşemeleri gıcırdata gıcırdata içeri girip çıkan ve kiliseden ayrılırken haç çıkaranlar gibi körü körüne bir itaatle yargıcın kürsüsü önünde başlarını öne eğen polislerin arasında ne yapacağımızı bilmiyoruz.

Yanımdaki ihtiyar horlamaya başladı. Ben buralara öylesine koşullanmışım ki, otoritelerine otomatik olarak boyun eğiyorum, o yüzden polis gelip adamı tartaklamasın diye, dürtüp uyandırdım. Bunu ihtiyar korkmasın diye yaptım, ama o yine de ürktü, onun silkinerek uyanması beni de canlandırdı.⁹⁶

Beyazların gücü ve otoritesi mahkeme salonunda bulunan herkesin ve her şeyin üzerine sinmiştir. Siyahların beyaz otorite karşısında duydukları korku uykularına bile işlemiştir. Dahası siyahlar beyazların gücünden ve baskısından o kadar korkarlar ki, *July'in İnsanları*'ndeki beyaz Smales ailesi gibi kendilerine sığınmak zorunda kalan çaresiz beyazların bu acizliğini dahi fark edemezler ve hâlâ onlardan ve onların öfkesinden çekinmektedirler.⁹⁷ Bu korku, hayatta kalabilmek için kendilerine sığınmak zorunda kalan beyazlardan çekinecek kadar bilinçaltlarına işlemiş olan bir korkudur.

Öte yandan siyahların beyazlardan korkmalarının bir nedeni de onların kendilerine sorun çıkaracaklarına yönelik endişelerinin olmasıdır. Hayatı boyunca kırsalın dışına çıkmamış olan July'in karısı Martha'da da bu endişe egemendir: "Onlar başımıza dert açacaklar. Aldırdığım onlar değil, onlardan bana ne? Ama beyazlar insanın başına dert açarlar."⁹⁸

⁹⁶ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 237.

⁹⁷ Gordimer, *July'in İnsanları*, 26.

⁹⁸ Gordimer, *July'in İnsanları*, 87.

Bu korku ve endişelerle yaşamı şekillenen bir toplumun çocuklarının dünyasında da beyaz insanın kendilerine zarar vereceği ve o insanlardan uzak durulması gerektiği düşüncesi oluşur. Bu çocuklar, beyaz kültürün baskı ve şiddetini aileleriyle beraber fazlasıyla yaşadıkları için doğal olarak bu algıyla büyürler. Bu çocuklardan biri *Başka Dünyalar*'daki Anna'nın eski kocası Hintli Hassim'in kız kardeşi Urmila'dır. Onun küçük dünyasında beyazlar, ağabeyi ile yengesinin ayrılmasına neden olan varlıklardır ve kendisine zarar verme olasılıkları yüksektir. Dolayısıyla bu kişilerden uzak durmak ve hatta kaçmak gerekir:

*Benim geldiğimi görünce çocuk eve kaçmıştı, ama ben Anna'yla konuşurken kızın bir fon gibi adım adım yaklaştığını, durakladığını, sonra yine yaklaştığını görüyordum. 'Merhaba Urmila!' diye seslendim, oysa bir çalılığın arkasındaydı.*⁹⁹

Siyahlar beyazlara, geçmişte yaşadıkları acılardan dolayı, mesafelidirler. En dostane yaklaşımlarını dahi tedirginlikle karşılarlar ve beyazlara duydukları güvensizlik hiçbir zaman son bulmaz. Gordimer siyahların beyazlara olan güvensizliğini aynı kitabın farklı bir sahnesinde bir kez daha ele alır. Toby, siyah arkadaşlarına o kadar sempati duyar ki, kendi ırkını, sevgilisini, sürekli takıldığı ortamları ve dostlarını onlar için terk eder. Fakat o siyahlar için Toby bir beyazdır ve güvenilmezdir. Vedalaşırken yakında geri döneceğini söyleyen Toby'ye siyah Sam'in cevabı çok nettir: "Sizlerin ne yapacağınızı kim bilebilir, Toby dostum? Belki de hiç geri dönmezsin. Bir şey seni engeller ve biz de bir daha ..." ¹⁰⁰ Siyah ve beyaz adam arasında bu diyalog gerçekleşirken, bir polis onları gözetlemektedir. Beyazlara güvenmeyen sadece siyahlar değildir, beyaz hükümet de beyaz halka karşı güvensizdir. Bu da Güney Afrika'daki gökkuşağı toplumunun acı gerçeğidir.

İnsanlar arasında böylesi bir güven sorununun yaşandığı bir ülkede siyah çocukların çekingen ve edilgen bir kişilikle yetişmeleri doğaldır. Bu şekilde bir yetişme tarzı onların bilinçaltına kadar işler ve doğal olarak toplumsal yaşantıda ikincil ve öteki olmayı baştan kabullenirler. Beyazların egemen olduğu bir dünyada beyazların kendilerine lütfettikleriyle yaşama alışkanlığı edinmeleri, kendilerine beyaz efendileri tarafından öğretilen bir yaşam tarzıdır.

⁹⁹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 194.

¹⁰⁰ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 290.

3.5. EDİLGENLİK – KABULLENMİŞLİK

Sömürgeci ve sömürgeleştirilen bireylerin psikolojileri üzerinde duran Fanon, sömürgelerde yerli halkın edilgen ruh halini, beyazların her türlü baskıcı tavırlarını kabullenen tutum ve davranışlarını genelde din olgusuna bağlar. Fanon'a göre sömürge halkı dinde varolan kadercilik duygusundan hareketle, sömürgecinin ve yazgısının önünde eğilir, Tanrı'nın buyurduğu yıkımı kabullenir. Kadercilik ezenin tüm sorumluluğunu ortadan kaldırır.¹⁰¹ Fanon, aynı kitabının başka bir yerinde de yine sömürgeleştirilen halkların edilgen bir kişilik edinmelerinde din kavramının belirleyici rolünü öne çıkarır:

Sömürge halkının pasifleştirilmesinde sömürge burjuvazisine olmazsa olmaz din yardım ve yataklık yapar. Tokat yediğinde öteki yanağını çeviren, kendisine karşı günah işleyenleri affeden, tükürülür ve hakaret edilirken hiç irkilmeyen bütün o azizler el üstünde tutulur ve örnek gösterilir.¹⁰²

Benzer şekilde özellikle sömürgeleştirilen bireylerin kişilik yapılarının şekillenmesinde din unsurunun önemine dikkat çeken Gordimer, *July'in İnsanları*'nda buna değinir:

Oğlanlar, yüce gönüllülük göstererek uzlaşan annelerinin, siyah çocuğa giderken sosislerden birini ikram ettiğini gördüler. Maureen sosisi çakının ucuna takarak uzatmıştı. Siyah kız çocuğu, sosisi almadan önce ellerini dua edercesine kavuşturdu, sonra çözdü ve kendisine lütufta bulunulmuş gibi avuçlarını birbirine kapadı.

Maureen çakıyı temizlemeden geri verdi kocasına. "Keşke bizimkiler, parmaklarına sümkürmek ve canlarının istediği yere kakalarını yapmak gibi alışkanlıkların yanında bunların terbiyeli davranışlarını da öğrenselerdi."¹⁰³

Beyaz anne çocuğun bu davranışını aldığı terbiyeye bağlar. Ancak bizce siyah kız çocuğunun bu minnettar tavrını aldıkları terbiyeye bağlamak iyimser bir yorumlamadır. Çünkü bireylerin kendilerine yapılan bir iyiliğin karşılığı olarak ellerini dua edercesine birleştirip şükranlarını sunmaları dinsel bir ritüeldir ve Hristiyanlığa özgüdür. Dolayısıyla çocukların bu davranışı, ailelerinden ve çevrelerinden gördükleri gibi

¹⁰¹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 60.

¹⁰² Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 72.

¹⁰³ Gordimer, *July'in İnsanları*, 48.

‘beyaz efendiye karşı şükran duyup itaat etme’ halidir ve beyaz efendi karşısında duyulan ezikliğın, onların üstün konumunu kabullenışın somutlaşmış halidir. Zira beyazlar, misafir oldukları köyde siyahlara onların efendisi ve sahibiymiş gibi davranır. Siyahlar da yaşamaları dahi bir bakıma kendilerine bağılı olan beyazlar karşısında kendi topraklarında bile o kadar eziklik ve aşağılık duygusuyla hareket eder ki, beyazların onlara verdiklerini şükran ve minnetle kabul ederler.

Küçüklüklerinden beri siyahlara kendilerine verilen en basit şeylerden dolayı minnettarlık duymaları gerektiğı öğretilmiştir ve siyahlar bu psikolojiden büyüdüklerinde de kurtulamazlar. Gordimer’ın eserlerinde bu ruh halinden kurtulamayan ve buna yüksek sesle itiraz eden kişilere rastlarız. Örneğın *Yanımda Kimse Yok* adlı romandaki Sibongile bu kişilerdendir. Sürgün dönüşü konakladıkları otelin pis şartlarından dolayı huzursuzdur ve bunu eşine şöyle ifade eder:

Artık kimseden kaçmıyorum, bana bir siyasal suçlu olarak sığınacak, başımı sokacak bir yer bulanlara minnettar olmam gerekmiyor (battaniye ayaklarına düştü, ellerini kaldırıp birleştirmiş, kendisine küçük bir kızken öğretilen, karaderili çocukların teşekkür etmek için yaptıkları hareketi taklit ediyordu).¹⁰⁴

Siyahlar da kendilerine her verilenin aslında hakları olmadığı, tersine beyaz insanların bir lütfu olduğu için onlara şükranlarını sunmaları gerektiğı anlamına gelecek bu hareketi daha küçükken öğrenmişlerdir. Daha doğrusu kendilerine öğretilmiştir.

Bununla beraber Gordimer, siyahların bu edilgen psikolojisini dinden daha çok kendilerine sistemli olarak uzun yıllardır dayatılan üstün ırk – aşağı ırk algısına bağlar. Örneğın *July’ın İnsanları*’ndaki siyah hizmetçi July üstün ırk – aşağı ırk düşünce yapısını içselleştirmiş roman karakterlerindedir. Köyde Bam ve Maureen’in küçük oğlu Royce hastalanır. Kendi öz çocuğuna hastalandığı zaman bitkisel ilaç verilmesine ses çıkarmayan July, Royce’a bitkisel ilaç verilmesine karşı çıkar ve kasabadaki Hintlinin dükkânından ona ilaç getireceğini söyler.¹⁰⁵ Kentte beyazların arasında sadece on beş yıl kalan July, siyah çocuğı iyileştirecek bir ilacın beyaz çocukta aynı etkiyi göstermeyeceğine inanacak kadar ırkların farklılığını benimseyecek duruma gelmiştir. July, beyazların siyahlardan farklı bir ırk olduklarını adeta kabullenmiştir. Gordimer, on

¹⁰⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 52.

¹⁰⁵ Gordimer, *July’ın İnsanları*, 66.

beş yılda July'ı bu hale getiren egemen beyaz kültürün üstünlük baskısının siyahların bilinçaltını nasıl şekillendirdiğini okurlarına hissettirir.

Beyazların üstünlük baskısı siyahları o kadar etkilemiştir ki, July, beyaz efendilerine ev sahipliği yaptığı kendi topraklarında bile edilgen ve kabullenici davranışlar sergiler. Zaman zaman beyaz efendileriyle tartışan ve onlara diklenen July, aralarındaki sorunları çözmek için mücadele etmek yerine her şeyi kabullenmeyi ve arkasını dönüp gitmeyi tercih eder:

Terlediği zaman Maureen'den yayılan o soğuk kedi kokusunu duydu July. Kadından kurtulmanın tek yolu yürüyüp gitmek ve onu orada bırakmaktı, kendinin olan bu yeri, sarı bakkie'yi saklamak ve güvenlikte tutmak için bulduğu bu yeri ona bırakmaktı.¹⁰⁶

Siyahların kendi ülkelerinde kabullenici bir psikoloji içinde olduklarına başka bir örnek ise *Başka Dünyalar* adlı romandaki Steven Sitole'dur. Romandaki siyah karakterler arasında en sosyal, en girişken, beyazlarla en kolay ilişki kurabilen ve onlara diğer ırkdaşlarından çok daha yakın olan Sitole, yasaların her türlü açık noktalarını bilir ve ona göre davranır. Elinden her türlü iş gelen ve beyazlar tarafından dışlanmışlığı nispeten daha az hisseden Steven Sitole bile siyah olmanın bu ülkede ne anlama geldiğinin bilincindedir. Ona göre, hayvanlar bile siyahların öteki ve dolayısıyla tehlikeli olduklarının farkındadır:

... tam o anda boş sokak hendeği boyunca yiyecek leş arayan bir köpek düşmanca diklenerek ona havlamaya başladı. Steven hayvana dostça küfretti. 'Köpekler bize hep havlarlar. Onlara bu konuda bir şey öğretmene gerek yok, bilirler.'¹⁰⁷

Burada dikkati çeken nokta, siyahların kendilerine havlayan ve düşmanca yaklaşan köpeklere verdikleri tepkinin bile dostça olmasıdır. Bu tavır edilgen ve kabullenici bir ruh yapısının yansımasıdır. Fanon'a göre siyahlarda görünen mütebessim olma hali, daha çok beyazlara armağan ya da onlara itaat etme tavrı ile ilgilidir.¹⁰⁸

Siyahlar, beyazların kendilerinden daha üstün olduklarını öylesine kabullenmişlerdir ki, onlar için beyazların gölgesinde bir hayat sürdürmek olağan ve hatta arzulanmış bir yaşam tarzıdır. Siyahlar, yasaların olmadığı kırsal alanlarda bile bu

¹⁰⁶ Gordimer, *July'n İnsanları*, 156.

¹⁰⁷ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 107.

¹⁰⁸ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 51.

psikolojiyle hareket ederler. *Başka Dünyalar*'da beyazların hizmetini görmek için onların yanında ava giden siyahların bu psikolojisi davranışlarına da yansır:

*Karanlıkta kalan oyuk yuvamızdan biraz uzakta, üç adam kendi küçük ateşlerinin çevresinde oturmuşlardı. Yemeklerini yemişlerdi: kendi aralarında öyle alçak sesle konuşuyorlardı ki, o uçarı halimizle onların bu bekleme odalarından haberimiz olmamıştı.*¹⁰⁹

Beyazların konaklama yeri yuva, yerlilerininki ise oyuk olarak adlandırılır. Beyazlar son derece keyifli ve yüksek sesle konuşur, fakat yerliler beyaz efendilerini rahatsız etmekten korkarcasına alçak sesle konuşurlar. Gordimer'in bu betimlemesi, farklı deri rengine sahip insanların kırsalda bile farklı kişilik ve psikolojiye sahip olduklarının açık bir göstergesidir.

Siyahlar, beyazların kendilerine olan üstünlüklerini bilinçaltında kabullenmiştir ve bilinçaltında beliren böyle bir düşünce yapısını doğal karşılarlar. Dolayısıyla beyaz efendilerine hizmet etmekten de büyük haz duyarlar. Beyazlar da siyahları kendileri için doğal hizmetkârlar olarak görürler. "... Üstün beyaz ırkın davranış biçimleri ve yaşam tarzları; beyaz öğrenci kızla, kızın okul çantasını başının üstünde taşıyan zenci kadının harika fotoğrafı."¹¹⁰

Siyahların tam bir teslimiyet içinde edilgen ve inisiyatif alamayan bir kişilik kazandıklarına bir diğer örnek de Zeph'dir. Zeph, Gordimer'in eserlerindeki siyah karakterler arasında en mantıklı ve olgun olanlardan biridir. Beyaz Vera Stark, görüşmeler sonucunda beyazların siyahlardan toprak almasını bir türlü kabullenemezken, Zeph yüzlerce yıllık sömürge kültürünün oluşturduğu kabullenici ve edilgen bir kişilikle liderlerine güvenmeleri gerektiğini söyler:

-Toprak, Zeph, toprak. Her şey toprakla ilgili. İnsanlara sonunda topraklarını geri alacaklarını vaat ettik, şimdi o toprağı kendilerinden çalanlara bir metrekare olsun arazi vermeye kalkarsak ne olacak? İnsanları gene oturdukları yerlerden çıkartacak mıyız? 'Bunu Birleşik Güney Afrika için yapıyoruz, anlayın' mı diyeceğiz? ... Zeph, bu adamlar zırhlarını kuşanıp en üst düzeydeki görüşmelere katılıyorlar!

¹⁰⁹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 261-262.

¹¹⁰ Gordimer, *July'n İnsanları*, 35-38.

-İstediklerini alamayacaklar. Bu konuda bizim yapabileceğimiz bir şey yok. Liderlerimize güvenmek zorundayız. Biz kendi işimizin hakkını vermeye çalışalım.¹¹¹

Sömürge halkı ne kadar bilinçlense de mutlaka bir lidere ihtiyaç duyar ve liderine güvenir ya da güvenmek zorunda olduğunu düşünür. Bu da birilerine bağımlı olmayı gerektiren bir edilgenlik halidir.

Siyahların beyazlar karşısında herhangi bir irade ortaya koyamayan edilgen bir kişilik yapısıyla hareket etmelerinin en önemli nedenlerinden birisi, bilinçaltılarında beyazların kendilerinden üstün olduklarını kabullenmiş olmalarıdır. Gordimer'ın eserlerinde bu özelliklere sahip çok sayıda siyah roman karakteri bulmak mümkündür. Hatta siyah roman kişilerinin birçoğu bu kişilik yapısına sahiptir. *Ayartma*'daki Abdu bu kişilerden biridir. Sevgilisi Julie ile birlikte yaşamaya başlayan Abdu bir gün eve geldiğinde, Julie'yi onun kot pantolonunu ütülerken görür:

Abdu o akşam tamirhaneden geldiği sırada, Julie onun dükkândaki derme çatma odada kalırken bile ayağından eksik etmediği şık blucinini ütülüyordu. ... Abdu onu hiç böyle ev işi yaparken görmemişti. Her türlü kişisel ve sosyal amaç için kullanılacak gölgeli terasları ve odaları olan güzel bir ev yerine böyle müştemilattan bozma bir yerde yaşamayı seçseler de Julie gibi insanların daima temizliğe, çamaşıra, ütüye gelen zenci bir hizmetçileri olur. Abdu oraya taşındığından beri çamaşırlarını kirli sepetine, Julie'ninkilerin yanına atıyor; Julie de temizlikçi kadına bir haftalık iş pisliğiyle kazık kesilmiş tulumları bir yana ayırıp öteki çamaşırlardan ayrı yıkanmaları gerektiğini belirten bir not bırakıyordu.¹¹²

Abdu şaşırır, çünkü beyazların bu gibi işler için (temizlik, çamaşır, ütü) daima siyah bir hizmetçileri olur. Abdu, kendi ırkına atfedilen beyazlara hizmet etme misyonunu kendilerinden başkasına yakıştıramaz. Abdu'nun kabullenici psikolojisine göre en sıradan beyazların bile siyah hizmetçilerinin olması son derece olağandır.

Abdu'nun edilgen hali bununla sınırlı değildir. Abdu tamirhanede kaçak işçi olarak çalışır, çünkü siyahtır ve siyah olduğu için mal sahibine maliyeti daha düşüktür; iş kazası sigortası, emeklilik primi, sağlık sigortası gibi masrafları yoktur. Julie'ye göre işveren tipik bir sömürgecidir, fakat emeği sömürülen Abdu'ya göre durum çok daha farklıdır: "O olmasa ne yapardım ben? Beni çalıştırmakla riske giriyor; benim de o

¹¹¹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 282.

¹¹² Gordimer, *Ayartma*, 72.

riskin karşılığını ödemem gerek. Bizde işler böyle yürür.”¹¹³ Batılı Julie, işçi haklarına saygı göstermeyen işvereni sömürgeci ve kötü olarak nitelerken, edilgen bir Afrikalı siyah olan Abdu ise kadercı bir anlayışla ve tam bir teslimiyet içinde işverenine minnet doludur.

Kaçak olarak bulunduğu başka bir ülkede her şeyi kabullenici bir psikolojiyle hareket eden Abdu, bu psikolojiden kendi ülkesine döndüğünde de kurtulamaz. Oysa yazar Abdu’ya, özgüvenini kazandıracak her türlü olanağı sağlayarak ülkesine zafer kazanmış bir komutan edasıyla yanında Avrupalı bir beyaz kadınla dönme şansı verir. Üstelik yazar, bu dönüş anından itibaren Abdu’ya asıl ismini geri verir ve romanın sonuna kadar gerçek ismi olan İbrahim’i kullanır. Ancak İbrahim hâlâ hayata olumsuz bakan ve her şeyi kabullenen bir psikoloji içindedir. Julie, İbrahim’in dilini öğrenmek ister, ancak o kendi dilindeki en basit cümleleri ve hatta selamlaşma kelimelerini dahi öğretmeyi ihmal etmiştir. İbrahim her şeyi kabullenen bir psikolojiyi öylesine benimsemiştir ki, kendi memleketinde, kendi yurdunda, kendi akrabalarının ve ailesinin arasında bile Julie’den kendi diliyle konuşmasını ister. İbrahim’e göre Julie kendi diliyle selam verse de, iyi akşamlar dese de onlar Julie’nin ne demek istediğini zaten anlarlar.¹¹⁴

3.6. AİDİYET BUNALIMI – KİMLİK ARAYIŞI

Sömürgelerde veya insanların ötekileştirildiği bütün coğrafyalarda ötekileştirilen ve dışlanan insan aidiyet bunalımı yaşar. Ne yabancılaştırıldığı kendi toplumunda ne de yabancı olarak bulunduğu başka toplumlarda kendine ait bir kimliği olmasına izin verilmez. Kendi toplumunda bile kendi kimliğiyle yaşama olanağı bulamayan sömürge insanı hangi topluma ait olduğunu çoğu zaman kestiremez ve bu çelişkili psikolojiden bir türlü kurtulamaz. Bunun nedeni dışlanmasına rağmen uyum sağlamaya çalıştığı toplum tarafından bir türlü benimsenmemesi ve bu toplumda varlığının her zaman inkâr edilmesidir. Sonuçta sömürge insanı kendi kimliğiyle var olma düşüncesini ya bastırıp bilinçaltına iter ya da kendi kimliğiyle var olma mücadelesi verir. Nitekim Fanon, sömürge toplumlarında dışarıda bırakılan insanların yaşadığı bu kimlik bunalımının zihinlerini her zaman meşgul eden bir sorun olduğunu düşünür:

¹¹³ Gordimer, *Ayartma*, 26.

¹¹⁴ Gordimer, *Ayartma*, 149.

Ötekinin sistematik inkârı ve ötekini her türlü insani özellikten yoksun bırakmaya yönelik delice kararlılık nedeniyle sömürgecilik sömürge insanını kendisine sürekli 'Aslında ben kimim?' sorusunu sormaya zorlar.¹¹⁵

Kendi ülkesinde yüzyılların getirdiği sömürge kültürüyle yoğrulan siyahların zihnini meşgul eden en önemli sorunlardan birinin 'kimlik bunalımı' olduğunun farkında olan Gordimer, bu konuyu eserlerinde detaylı bir şekilde ele alır. Nitekim Franz Meier, Gordimer'ın romanlarında öne çıkan öncelikli temanın kimlik sorunu olduğunu söyleyerek, ülkedeki insanların kimliğini ve varlığını kaybetmesine yol açan ırk ayrımcılığı rejimini kararlı bir şekilde eleştiren Gordimer'ın, 'Güney Afrika'da erdemli bir kurum gibi bir şey' haline geldiğini öne sürer.¹¹⁶ Benzer şekilde Cloethe, yazarın *Ayartma* adlı romanındaki kimlik ve ötekilik temalarının Güney Afrika'nın politik dönüşümüyle uyumlu olduğunu¹¹⁷ ifade eder. Gordimer'ın kimlik sorununu en fazla irdelediği bu romanda kimlik bunalımını en çok yaşayan karakter kuşkusuz Abdu'dur. Abdu'nun göçmen olarak bulunduğu toplumda bir kimliği yoktur. Hatta kimliği bir yana kendi varlığı bile yok hükmündedir:

... - ama genç adamın kendisi, kendi yaşamı bu kalabalığın ortasında yitmişti. Ne herhangi bir bordroda adı vardı, ne 'tamirci eliyle' dışında bir adresi. O adreste de başka bir adla bulunuyordu. Başka bir adla mı? Julie şaşırdı; oysa Abdu işte buradaydı; varlığı odayı dolduruyor, teninden, soluklarından yükselen koku, Julie'nin yaşam alışkanlıklarından, yiyeceklerden, etrafa saçılmış giysilerden, sırtlarını dayadıkları yastıklardan gelen kokularla karışıyordu.¹¹⁸

Üstelik yok sayılan sadece kendisi değildir. Roman kurgusunun önemli bir kısmının geçtiği yer olan ülkesi de yok sayılmaktadır. Romanın başından sonuna kadar, Abdu'nun ülkesi hakkında en ufak bir bilgiye rastlayamayız. Abdu'ya bir kimlik dahi vermeyen yazar ondan "kendisine ait kimliği olmayan adam"¹¹⁹ olarak bahseder. Abdu beyazların yanındayken bile aslında orada yoktur, ne ismi, ne adresi ne de bir kimliği vardır:

¹¹⁵ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 244.

¹¹⁶ Franz Meier, "Picking up the Other: Nadine Gordimer's *The Pickup*", Erişim tarihi: 10.06.2013, http://webdoc.sub.gwdg.de/edoc/ia/eese/artic23/franz/2_2003.html

¹¹⁷ Cloethe, 53.

¹¹⁸ Gordimer, *Ayartma*, 28.

¹¹⁹ Gordimer, *Ayartma*, 86.

Belgede verilen sürenin üç günü doldu. Julie çıplaklığının bilincinde küvetten çıkıp havluya sarınırken, Abdu ona öylece bakıyor. Düşün. Düşün. Julie düşünmeli: Çünkü Abdu orada onun yanında, ona ait ve aynı zamanda orada değil, ne adı var, ne adresi, ne de kimseye sahip olma hakkı.¹²⁰

İsmi bile olmayan Abdu beyazlar için sadece ‘birisi’dir. Babası Julie’yi öğlen yemeğine davet edince, o da yanında birisini getireceğini söyler, ancak o birisinin ismi yoktur. Babasının ve dostlarının üst düzey yaşantılarında ve çevrelerinde Abdu’nun varlığı ancak *birisi* olarak kabul edilebilir. Abdu sitenin güvenlik bariyerinden geçerken oturduğu şoför koltuğunda ‘birisi’dir: “Güvenlik bariyerinden geçip eve giderlerken, onları görenlerin anlayacağını düşündüğü – umduğu – bir başka belirti de sürücü koltuğunda kendisinin değil, o Birisi’nin oturuyor olması.”¹²¹ Julie’nin babasıyla tanıştırılırken ve baba onun elini sıkarken de ‘birisi’dir:

Birisi babayla tanıştırıldığı sırada, babanın yüzünde söylenen adı kavrayamamaktan gelen bir anlık bir kırışma olduysa da, terbiyeli, görgülü adam hemen kendini toparladı ve Birisinin elini sıktı. İlk izlenimi neydi? Zenci – ya da zenci kırmaması.¹²²

Abdu babayla tanıştırılırken bir isminin olması gerekir kuşkusuz, fakat bu isim Abdu’nun kendi ismi değildir; o ‘Julie’nin yanındaki birisi’dir.¹²³ Okur, Abdu’nun beyazlarla tanıştırılırken kullandığı o takma ismi roman boyunca asla öğrenemez. Yazarın ısrarla ve bilerek kurguladığı bu sahnelerden de anlaşılacağı üzere siyahların beyazların yanında bir kimlik ya da varlık kazanabilmeleri epey zordur.

Öte yandan yazara göre Abdu’nun isminin veya kimliğinin olmaması, geleceğinin de olmaması anlamına gelmektedir:

Bugünkü konumlarını sürdürmek: Her şey bir yana, Abdu’nun durumu bunu gerektiriyordu. O hem burada, hem değil. Onlar işte bu var olma koşulu içinde birbirilerinin sevgilisi olabiliyorlar. Diğerlerinin yapmak zorunda olduğu gibi yarını planlamak, geleceği düşünmek baskısından uzak, askıda bir durumu bu. İnsanın benim diyeceği ya da taşımak zorunda olduğu bir

¹²⁰ Gordimer, *Ayartma*, 76.

¹²¹ Gordimer, *Ayartma*, 50-51.

¹²² Gordimer, *Ayartma*, 51.

¹²³ Gordimer, *Ayartma*, 53.

*kimliği yoksa geleceği de yoktur. Sınırlayıcı hiçbir kural yoktur. Bu, kendi belirsizliği içinde alabildiğine yalın ve özgür bir durum.*¹²⁴

Aslında Abdu'nun kendisine ait bir geleceğinin olmaması sadece göçmen olduğu ülke ile ilgili değildir. Kendi vatanında da bir geleceği yoktur, üstelik kendi ülkesini vatanı olarak bile göremez. O ülke hakkında bildiklerini anlatan Julie'nin arkadaşları, o ülkeden dini baskının, yolsuzlukların çok olduğu, geri bırakılmış ve aydınlığa kavuşturulmamış bir ülke olarak bahsederler. Herkes ona vatanını anlatırken Abdu için orası kendi vatanı değildir:

*Oraya vatanım diyemiyorum, çünkü birisi bir çizgi çekmiş, işte burası bir ülke demiş. Oysa babam gençken o toprakları kendi hesaplarına işleten zenginlere vermişler. Öyleyse ben kimin ülkesine vatanım diyeyim?*¹²⁵

Bu bağlamda kimlik sorunu yaşayan Abdu, başka ülkelere gitmek için başvuruda bulunur, fakat hepsinden de benzer gerekçelerle ret cevabı alır:

*Ben uyuşturucu kaçakçısıymışım, kızları baştan çıkarmaya gelen beyaz kadın tüccarıymışım, devletin sırtına yük olurmuşum; hep öyle diyorlar, bir başkasının işini elinden alır, kısmetine mani olurmuşum, yerli işçilerden daha ucuza çalışmışım.*¹²⁶

Ancak yazar buradaki çelişkiye değinmeden geçemez. Her sokak başında uyuşturucu satıldığı, parasını ödeyen her erkeğe kadın getirildiği, yankesicilerin sokak başlarında kol gezdiği, kaçak işçilerin zaten bir şekilde kayıt dışı ekonominin içinde yer aldıkları ve yerli işçilerin istihdamının önünde engel oldukları bir sistem zaten vardır.¹²⁷

Gordimer, siyahların kendi kimliklerine ve benliklerine kavuşmalarının ancak kendi topraklarına dönmeleriyle mümkün olacağına inanır. Nitekim Abdu'ya gerçek kimliğini ancak romanın ortalarında kendi memleketine vardıktan sonra verir: İbrahim İbn-i Musa.¹²⁸ Roman kurgusunda Abdu'ya gerçek kimliğini kendi memleketinde uçaktan indikten sonra veren yazarın bununla sanki herkesin ancak kendi vatanında bir kimlik kazandığını söylemeye çalıştığını sezeriz. Bu andan itibaren romanda artık Abdu ismi geçmez, o artık gerçek ismi ve gerçek kimliğiyle vardır.

¹²⁴ Gordimer, *Ayartma*, 48.

¹²⁵ Gordimer, *Ayartma*, 24.

¹²⁶ Gordimer, *Ayartma*, 28.

¹²⁷ Gordimer, *Ayartma*, 29.

¹²⁸ Gordimer, *Ayartma*, 123.

Benzer şekilde gerçek kimliğini kendi topraklarına döndükten sonra kazanan başka bir roman kişisi *July'in İnsanları* adlı romandaki July'dir. Kentteyken yanlarında çalıştığı Smales ailesi tarafından July olarak çağrılan siyah hizmetçinin asıl ismi Mwawate'dir ve yazar bu ismi romanda ilk kez July'in köyünde kullanır: "Maureen Smales,- her ay July'in kimlik belgesine imza atan o isim, o yetkili kişi, onu aramak için gumbagumba toplantısına döndü. Mwawate'yi aramak için."¹²⁹ Beyaz aile kendi egemen şartlarında, siyah hizmetçilerinin bir isminin olabileceğini düşünmeden ona beyaz bir isim vermeyi uygun görür. Onlar için siyah hizmetçilerinin ismi her zaman July'dir. July'in kendi kimliğinin ve isminin olabileceği ancak köyüne gittiklerinde beyazların akıllarına gelir.

Yazarın Mwawate ismini ilk kez July'in köyünde ve gücü sembolize eden beyaz aileye ait silahın siyahların eline geçmesinden hemen sonra kullanması rastlantı olarak açıklanmayacak kadar planlı ve kurgusaldır. Yazarın bunu kasıtlı olarak kurguladığı başka romanlardaki örneklerden anlaşılır. Örneğin *Yanımda Kimse Yok* adlı romanda, isimleri beyazlar tarafından Sally ve Didy olarak değiştirilen siyah çift, direniş mücadelesindeki etkin rollerinin ardından yurtdışına kaçmak zorunda kalır. Şartların siyahların lehine değişmesinden sonra ülkelerine geri dönerler ve yeni oluşan düzende etkin görevler üstlenen güçlü kişiler olurlar. Siyah çift gücü elde etmelerinin ardından yazar tarafından kendi öz kimlikleri verilerek ödüllendirilir. Onlar artık Jonah Didymus Maqoma ve Sibongile Maqoma'dır.¹³⁰

Dolayısıyla roman kişilerine isim verme konusunda hassas olduğunu her defasında dile getiren Gordimer'ın bazı siyah karakterlere göçmen oldukları toplumda takma isimlerini, kendi ülkelerinde ise gerçek isimlerini kullanmasından yola çıkarak 'siyahlar kendi topraklarına ve güce kavuşunca, kendi kimliklerini de geri kazanırlar' şeklinde bir çıkarım yapmak pek de yanlış olmayacaktır.

¹²⁹ Gordimer, *July'in İnsanları*, 150.

¹³⁰ Bkz. Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 43-45.

3.7. BEYAZLAŞMA HEVESİ

Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı kitabında Octave Mannoni'nin sadece ruhunda sömürülme ve bağımlılık eğiliminde olan halkların sömürgeleştirilebileceği tezine şiddetle karşı çıkar:

... Beyaz adamın bir ırk ve değer ayrımı dayatan üstün insan örneği olarak karşıma çıktığı, beni sömürgeleştirilen bir tipe dönüştürdüğü, tüm özgün değerlerimi, tüm zenginliklerimi talan ettiği, benim bu dünyada bir parazitten başka bir şey olmadığımı ve bu yüzden kendimi süratle Beyazların dünyasına adamam, Beyazların dünyasına uyarlamam gerektiğini haykırdığı ... günden beri bir Beyaz olmamamın acısını çekiyorum. O halde Beyazlaşmaya çalışmamdan, beyaz adamı benim insanlığımı kabule zorlamamdan daha doğal ne olabilir?¹³¹

Bu beyazlaşma arzusu siyahlar arasında o denli şiddetlidir ki, rüyasında beyaz olduğunu gören siyahlar bile vardır. Fanon bu şekilde rüya gören bir siyah dostunun rüyasını yorumlarken iki şeye dikkat çeker: Siyahlar derilerinin renginden dolayı aşağılık kompleksine sahiptir ve onları derilerinin renginden dolayı ötekileştiren bir toplumda yaşamaktadırlar.¹³²

Aynı şekilde Renate Zahar da siyahların beyaz olma arzusunu, beyaz olamama acısıyla birlikte yorumlar ve bunu beyazların ırkçı yaklaşımlarının doğrudan bir sonucu olarak görür: "Aşağılık duygusuna kapıldığı zenci 'beyaz olamama'nın acısıyla kıvrılır. Irkçı toplumun kendi yapısıdır bunu telkin eden."¹³³ Bu bağlamda ırkçı toplumların siyahları getirdiği noktayı Fanon'dan etkilenen eğitimci ve şair Chabani Manganyi şöyle açıklar: "Her ne kadar benim için bu sonucu kabullenmek can sıkıcı olsa da itiraf etmeliyim ki, siyah adam için tek bir alın yazısı vardır, o da beyazdır."¹³⁴ Nitekim Fanon, siyahların çoğunun bilinçaltında yatan beyazlaşma hevesinin hangi boyutta olduğunu *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı kitabında şu şekilde özetler: "Ruhumun, yüzüm kadar kara olan ruhumun en karanlık köşesinden, kara çizgilerle taranmış

¹³¹ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 105-106.

¹³² Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 107.

¹³³ Zahar, 39.

¹³⁴ Johnson, 56.

bilincimin karanlıkta kalan en arka bölgesinden bir arzu kopuyor, apansız Beyaz olmak arzusu.¹³⁵

Öte yandan Corner Verwey ve Michael Quayle, bu beyazlık arzusunun tarihsel bağlamında her zaman ayrıcalık ile ilişkili olduğunu öne sürer. Onlara göre beyaz olma, bu ayrıcalığı devam ettirmek için imkân sağlayan neredeyse evrensel bir ırksal veya etnik kategoridir. Güney Afrika'da bu ayrıcalık kendini sadece beyaz Güney Afrikalılara özgü olan hem politik güç hem de ekonomik avantaj bağlamında ortaya koyar. Ancak bu politik güç beyaz Güney Afrikalılar için artık bir ayrıcalık olmaktan çıktıysa da ekonomik ayrıcalıkları devam etmektedir. Örneğin, istihdam pazarında siyahların % 27,9'u işsiz iken beyazların işsizlik oranı sadece % 4,6'dır.¹³⁶

Siyahlarda sıkça görülen bu beyazlaşma arzusu Gordimer'in eserlerinde beyaz topluma eklenme veya beyaz bir ülkede yaşama çabası olarak ortaya çıkar. *Ayartma* adlı romanın siyah karakteri İbrahim bu çabanın somut bir örneğidir. İbrahim'in romanın başından sonuna kadar tek amacı beyaz bir ülkeye göç edebilmektir. Bu ülkenin hangisi olduğu hiç de önemli değildir, herhangi bir beyaz ülke olması yeterlidir. Göçmen başvurusunda bulunurken birçok ülkenin konsolosluklarına evrak gönderir ve konsolosluklarla bağlantı kurabilmek için her yolu dener. Örneğin Avustralya'ya göçmen olarak başvurmayı ister ve oradan birilerinin referans olması gerektiğini eşi Julie ile paylaşır. Julie'ye, babasının evindeki partide şoförü siyah olan bir şirket yöneticisinden bahseder. Adam Avustralya'ya gidecektir, Julie adamı hatırlamaz bile, ancak İbrahim adamı unutmamıştır. İbrahim Julie'yi ailesinden yardım istemesi konusunda zorlar:

- *Hani o gün babanın evinde Avustralya'ya gidecek olan birileri vardı. Adam zenci şoförünü bile yanında götürecekti, hatırladın mı? - Kim oldukları hakkında en ufak bir fikrim yok. İbrahim'in kara gözleri üzerine dikildi. - Baban bilir.*¹³⁷

İbrahim bir gün lazım olabilir diye ilk defa gördüğü ve tanıştığı bir üst düzey beyaz yöneticinin hangi ülkenin hangi şehrine gideceğini not edecek kadar beyaz topluma eklenme konusunda kararlıdır. İbrahim'in göç etmek istediği başka bir ülke de

¹³⁵ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 65.

¹³⁶ Verwey ve Quayle, 556.

¹³⁷ Gordimer, *Ayartma*, 161.

Amerika'dır ve orada yaşayan birilerini referans olarak ayarlamaya çalışır. Bunun için yine annesi ve üvey babası Amerika'da yaşayan Julie'yi sıkıştırır. Julie annesiyle uzun zamandan beri haberleşmediği için ondan bir şey istemeyi gururuna yediremez. Ancak İbrahim eşinin annesiyle mektuplaşması konusunda oldukça ısrarcıdır. Bu ısrarcı tavırların, İbrahim'in aile kurumunun kutsallığına önem veren Doğulu bir düşünce yapısından kaynaklandığı sanılır. Ancak gerçek hiç de öyle değildir: "Annesi bir takım referanslar bulabilirdi. Arkadaşlarından, kocasından. Adam Amerikalı, değil mi? Vizelerimiz için gerekli olabilir."¹³⁸

Genel anlamda siyahları ve renklileri temsil eden İbrahim'in başka ülkelere göç etmek için gösterdiği ısrarlı çaba, sadece ekonomik kaygılardan ötürü değildir. Çünkü işlerini büyütmüş olan dayısı başka işlerle uğraşp kazancı oldukça iyi olan tamir atölyesini İbrahim'e bırakmak istemesine rağmen o bu teklifi reddeder.¹³⁹ Julie, kendisi ve İbrahim için çeltik tarlası satın almak ister ve ihtiyaç duyulan parayı kolayca temin edebileceğini söyler. Fakat İbrahim bu teklifi de kabul etmez çünkü kendisini siyah dünyaya ait hissetmez: "Julie, biz burada yaşamıyoruz ki."¹⁴⁰ İbrahim kendini, sahip olacağı ekonomik güce rağmen (çeltik tarlası, tamir atölyesi), yine de doğup büyüdüğü topraklara ait görmez.

Ancak Fanon, siyahların bu beyazlaşma hevesini ve kendilerini beyaz dünyanın bir parçası olarak görme saplantısını, 'özel doyum' ile açıklar:

Bir sabah uyanınca aynada kendini Beyaz görmek hayali alışılmış bir duygudur Martinik'te. Didier'de bir evinizin olması, orada, şehre hâkim o yüksek tepede yerleşik yüksek sosyete kabul görmeniz demek, bu rüyanın gerçekleşmesi demektir hemen hemen. Hegel'in özel doyum dediği şeydir bu.¹⁴¹

Bu bağlamda Gordimer'ın İbrahim ve Julie'nin evliliği ekseninde bu konuya yaklaşımı Fanon'un bakış açısıyla örtüşür. İbrahim kendi kendine düşündüğünde, Julie ile evlenmesinin bir nedenini daha itiraf eder, sadece Julie'nin çevresinden ve nüfuzundan faydalanmak amacıyla değildir:

¹³⁸ Gordimer, *Ayartma*, 157.

¹³⁹ Gordimer, *Ayartma*, 195.

¹⁴⁰ Gordimer, *Ayartma*, 225.

¹⁴¹ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 44-45.

O yüzden onunla evlenmişti bile; bunu yapmak zorundaydı, onu gurbetteyken tavladığı bir fahişeymiş gibi götüremezdi anasının yanına; her şeye layık olan annesine (kâfir bir yabancı bile olsa) yüksek sınıftan bir gelin götürmesi, hiç değilse gittiği yerde oğluna değer verilmiş olduğunun bir göstergesi sayılırdı.¹⁴²

İbrahim'in Batı toplumu tarafından kabul edilmişliğin bir sembolü olarak gördüğü Julie'yi annesine bir çeşit hediye olarak getirmesinin bir çeşit öznel doyum olduğu söylenebilir. Nitekim Fanon, siyah bir erkek için beyazlaşma arzusunun en iyi şekliyle ancak beyaz bir kadın tarafından tanınırsa, bilinirse, kabullenilirse ve sevilirse mümkün olacağını öne sürer:

... Beni severek, benim bir Beyazın sevgisine layık olduğumu kanıtlar Beyaz kadın. Beyaz bir erkek kadar seviliyorum.

O halde ben bir Beyazım.

Beyaz kadının sevgisi önümde, en genel anlamıyla diriliğe, canlılığa götüren o parlak yolu açan sevgidir.

Beyaz kadınla evleneceğim, Beyaz kültürle, harikulade Beyazla, Beyazın beyazlığıyla evleneceğim.

Onun bembeyaz varlığında, ürkek ellerimle tutup okşadığım ve sahip olduğum Beyaz uygarlıktır, Beyaz onur, Beyaz öz-saygı...¹⁴³

Bu açıdan bakıldığında Julie tarafından eş olarak kabul edilen İbrahim, bir bakıma beyaz olma arzusunu gerçekleştirmiştir, ancak bu yine de İbrahim'i tatmin etmez. İbrahim için beyaz olmak, ancak beyaz topluma girmek ile mümkün olacaktır. Siyahlar için beyaz dünyaya girmek 'talihli olmak' demektir. İbrahim ayrılırken herkes onu uğurlamak için kapıdadır: "Herkes İbrahim'e sarıldı, kucakladı; çocuklar anlamadıkları ama sezdikleri, adına göçmenlik denilen bu büyük başarıyı, bu büyük serüveni elleriyle tutmak için yanına koşup ona dokundular."¹⁴⁴ Doğu toplumlarında öyle bir hava egemendir ki, Batı dünyasına dâhil olabilmek büyük bir başarıdır ve çocuklar bu duyguyu anlayamasalar bile bunu derinden hissettikleri bir ortamda yetişirler.

Öte yandan siyahların beyazlaşma hevesini kamçılayan en önemli etken, beyazların sahip oldukları her şeye sahip olabilmek arzusudur. Fanon, sömürge halkının

¹⁴² Gordimer, *Ayartma*, 187.

¹⁴³ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 65-66.

¹⁴⁴ Gordimer, *Ayartma*, 274.

hemen her gün sömürgeci bölgeye sahip olma hayalini kurduğunu ve sömürgecinin yaşam şartlarına sahip olmayı istediğini öne sürer.¹⁴⁵ Fanon'a göre sömürgecinin dünyası düşman ve dışlayıcı bir dünyadır. Sömürge halkı baskıcı ve saldırgan olan bu dünyayı bir yandan düşman olarak değerlendirirken bir yandan da imrendiği bu dünyaya sahip olmaya çalışır. Sömürge halkı için bu düşman, baskıcı ve saldırgan dünya, yalnızca olabildiğince çabuk kaçmak istedikleri bir cehennemi değil, korkunç bekçi köpekleriyle korunan çok yakındaki bir cenneti temsil eder.¹⁴⁶

Bu ekseninde Gordimer'in romanlarındaki siyah karakterlerin çoğu beyazların bu dünyasına imrenerek bakar ve fırsatını buldukları an beyazların dünyasının aynısına sahip olmaya çalışır. Örneğin ekonomik anlamda ve toplumsal hiyerarşide zamanla güçlenen *Oğlumun Öyküsü*'ndeki Sonny¹⁴⁷ ve *Yanımda Kimse Yok*'taki Oupa¹⁴⁸ beyazların yaşadıkları semte taşınır. *Yanımda Kimse Yok* adlı romanın başlarında ismi bile olmayan ve yazar tarafından 'karaderili adam' olarak tanımlanan Zeph Rapulana da zenginleşince içten içe imrendiği beyazların o lüks yaşam tarzına uyar. Önceleri küçük bir kulübesi ve tel askıya asılmış birkaç parça giysisinden başka bir şeyi olmayan¹⁴⁹ Rapulana, ekonomik olarak rahata kavuşunca beyazların semtine taşınır ve akşam yemeklerini beyazların takıldığı Drommedaris isimli lüks bir restoranda yemeye başlar.¹⁵⁰

Yazar, her ne kadar bu kişilerin değişen yaşam tarzlarını, siyahların toplumdaki ırk ayrımcılığını fiilen kaldırmaya yönelik çabası olarak yansıtmaya çalışsa da o güce erişenlerin kendi halklarına sırtlarını dönmeleri ve onların sorunlarına duyarsız kalmaları, yazarın bu iyi niyetli çabasını boşa çıkarır niteliktedir. Bu karakterler bir zamanlar beyazların sahip oldukları ayrıcalıklara kayıtsız kalamayarak o ayrıcalıkların keyfini sürmeye başlamışlardır. Onlar için bu yeni dünya, Fanon'un 'korkunç bekçi köpekleriyle korunan çok yakındaki bir cennet'¹⁵¹ olarak tanımladığı beyaz dünyadır artık.

¹⁴⁵ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 45.

¹⁴⁶ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 58.

¹⁴⁷ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 132.

¹⁴⁸ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 60.

¹⁴⁹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 124.

¹⁵⁰ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 245.

¹⁵¹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 58.

Bununla beraber Fanon, siyahların beyazlaşma arzusunu siyah kızlar üzerinden de ele alır. Ona göre siyah kadınların özlemi, eş ya da sevgili olarak seçtikleri erkeklerden en az siyah olanla evlenebilmektir.¹⁵² Bu kızlara göre siyah olmak güzel bir şeydir, fakat beyaz olmak kuşkusuz çok daha farklıdır: “Siyahların bazı güzel niteliklere sahip olduğunu inkâr edemeyiz, evet, ama Beyaz olmanın daha iyi bir şey olduğunu siz de biliyorsunuz.”¹⁵³ Fanon, deri renginin siyah değil, bir ton daha açık olmasının bile siyah kadınlarda bir ayrıcalık hissi uyandırdığına inanır. Dolayısıyla siyah kadın ile melez kadın arasında renk algısı bakımından fark vardır:

*Bir kere, ilgi alanımız içinde, Zenci ve Melez, deyim yerindeyse, değişik tonlarda ayrı iki kadın olduğunu hatırla tutalım. Birincinin tek seçeneği ve tek kaygısı var: Beyaz olmak ya da Beyazlaşmak. İkincisinin derdi ise sadece Beyazlaşmak değil, aynı zamanda, irksal kurtuluşun tersine bir yol izleyip de siyah rengin cehennemine geri dönmek. Hal böyleyken, bir melezin tutup da bir Zenciyle evlenmesinden daha mantıksız bir şey düşünülebilir mi?*¹⁵⁴

Fanon, yine aynı kitabında, Mactar isimli siyah bir erkekten aşk mektubu alan Nini adlı melez bir kızdan bahseder. Kız küçük ve aptal olmasına rağmen ‘melezlik’ gibi tartışma kabul etmeyen bir üstünlüğe sahiptir. Bu da kendisine aşk mektubu yazma cüretini gösteren siyahın özür dilemesini gerektirecek bir şeydir: “Ne küstahlık! Bir zencinin böyle bir şeye kalkışması görülmuş şey değil...”¹⁵⁵ Öte yandan Fanon, siyahlardaki beyazlaşma hevesinin onları çok küçük yaşlardan beri etkisi altına aldığını düşünür. Örneğin Mayotte Capecia adlı siyah kız daha çok küçükken bile renklerin önemini kavramıştır. Henüz beyazlaşmayı akıl edemeyen küçük kız çevresindeki beyazları siyahlaştırarak onları kendisiyle eşit konuma getirmeye çalışır ve daha beş yaşındayken beyaz bir çocuğun başından bir şişe mürekkep dökerek onu siyahlaştırmak ister. Ancak, annesi ve teyzesi ona siyah bir kadın için yaşamın ne denli zor olduğunu anlatır. Çabasının boşuna olduğunu fark eden kız sonunda kendi dünyasını beyazlaştırmaya karar verir:

Bu sayede o da artık dünyayı siyaha boyamayı, Zencileştirmeyi bırakıp, onu, bu düşlerine sığacak kadar küçük dünyayı, kendi bedeninde ve kafasının

¹⁵² Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 48.

¹⁵³ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 49.

¹⁵⁴ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 56.

¹⁵⁵ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 57.

*içinde Beyazlaştırmaya, elden geldiğince ağartmaya girişti. Bu yolda başlangıç olarak bir çamaşırcı kız olmak hiç de fena fikir sayılmazdı. 'İşimi herkesten daha pahalya yapıyordum, ama herkesten daha iyi çamaşır yıkıyordum; öyle ki, Fort-de-France'ta çamaşırlarının atlas gibi tertemiz olmasını isteyen herkes bana geliyordu.' Sonunda çamaşırlarını Mayotte'a yıkatmış olmak çoğu kimse için bir övünç konusu olup çıktı.*¹⁵⁶

Mayotte, siyah olmanın zorluklarını görünce, beyazlaşıp beyaz dünyaya girmeye karar verir. Ancak beyazlaşmak için bulduğu yöntem, yine beyazlar için bir hizmetçi olmaktan öte bir şey değildir. Fanon, Mayotte'un siyahlık bilincinin olmadığını ve siyah olmayı kabullenemediğini; hatta siyah olmayı, başına gelen bir musibet olarak algıladığını söyler.¹⁵⁷ Fanon, siyahların beyazlaşma hevesini bir türlü kabullenemez ve onları her yandan sarmalayan ve kuşatan beyazlığa, beyaz uygarlığa isyan eder:

*Her yandan Beyaz adamla çevriliyim, yukarıda gök yarılıyor orta yerinden, ayaklarımın altında yer sarsılıyor ve bir yerlerde beyaz bir şarkı, her yerde beyaz bir şarkı çalıyor. Beyaz, beyazlık, beyaz, beni öfkeden kireç gibi ağartan, kireç gibi yakan beyazlık...*¹⁵⁸

Bu açıdan bakıldığında, deri rengi konusunda renk tonları arasındaki açıklık ve koyuluğun, siyahların dünyasında bir üstünlük – aşağılık nedeni olduğu açıktır. Öyle ki, Güney Afrika'da siyahlar, melezlerin bu ayrıcalığının farkında olarak, Nüfus Tescil Yasası sonrasında kendilerini kütüğe melez olarak kaydettirme çabası içinde olurlar. Siyahlar için melez olarak tescillenmek, beyaz efendi olma yolunda bir basamaktır; kahverengi olmadan beyaz olamayacaklarının bilincindedirler. Dolayısıyla ülkede daha açık tenli olmak, sınıf atlamanın ya da toplumsal kabul görme ve tanınmanın en önemli aracıdır. Gordimer da ülkedeki bu gerçeğin farkındadır ve romanlarında buna zaman zaman değinir. Örneğin *Oğlumun Öyküsü*'ndeki Sonny'den bahsederken, ailesi tarafından ailenin diğer erkeklerine göre daha koyu olduğu için dışlanması ve horlanması gerektiğini ifade ederek¹⁵⁹ bu konuya imalı bir göndermede bulunur.

Ancak Gordimer, Fanon'un üzerinde çok durduğu 'siyah kadınların beyazlaşma hevesi'ne neredeyse hiç değinmez. Hatta romanlarında beyaz olma arzusu taşıyan neredeyse tek bir siyah kadın bile yoktur. Onun çizdiği siyah kadınlar ya fazlasıyla

¹⁵⁶ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 46.

¹⁵⁷ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 46.

¹⁵⁸ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 125.

¹⁵⁹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 10.

edilgen ve bilinçsiz (July'ın ve Oupa'nın eşi, İbrahim'in ve July'ın annesi gibi) ya da fazlasıyla etkin ve bilinçlidir (Aila ve Sibongile gibi). Edilgen olanların dünyasında beyazlaşma gibi bir kavram zaten yoktur, çünkü toplumsal cinsiyetin kadına biçtiği role kendilerini fazlasıyla kaptırmışlardır. Bununla beraber renk ve ırk ayrımcılığı konusunda bilinçli bir kişilikle resmedilen karakterlerin beyazlaşma arzusu, bireysel değil toplumsaldır. Bu karakterler için beyazlaşmak ancak siyah halkın özgürleşmesi, beyazlarla eşit haklara sahip olması ve yaşam standartlarının yükselmesiyle mümkün olacaktır.

3.8. ÖYKÜNME – TAKLİTÇİLİK – ÖZENTİ

Beyazlar tarafından ezilen, ötekileştirilen ve sömürülen insanların çoğu, kendisinden güçlü gördüğü efendilerine sempati duyar ve her zaman onların yerinde olabilmenin hayalini kurar. Kendisinden farklı ve üstün olduğunu düşündüğü bu insanlara öykünür ve onların davranışlarını, giyimini kuşamını taklit eder. Ancak öykündüğü insanların kendisine uyguladığı işkence ve aşağılamalar dayanılmaz boyutlara ulaştıkça, onlara duyduğu sempati yerini kin ve nefrete bırakır. Nitekim Albert Memmi tüm sömürgeleştirilen insanların başkaldırı evresinden önce Avrupalıların her türlü özelliğini benimsediğini¹⁶⁰ ifade ederken bu gerçekliğe işaret eder.

Ebru Yetişkin, sömürge halkının beyaz efendilerine öykünürken sıklıkla başvurduğu 'taklitçilik' kavramını şöyle tanımlar:

Sömürge tebaasının 'aslına (sömürgeciye) tıpatıp olmasa bile büyük ölçüde benzeyen' suretler haline getirildiği taklitçilik, bir dilin, kültürün, davranışların ve düşüncelerin abartılı bir şekilde kopyalanarak tekrar edilmesidir.¹⁶¹

Yetişkin'e göre taklitçilik, sömürge halkını büyük oranda sömürgeciye benzeter. Memmi, sömürgeleştirilen insanın beyazları taklit ederken ilk yeltendiği şeyin derisinin rengini değiştirerek mevcut durumunda iyileşme sağlamaya çabalamak olduğunu öne sürer. Zaten önünde hazır bir örnek de vardır: beyaz sömürgeci. Bu örnek kendisinin karşılaştığı yetersizliklerden ötürü hiç acı yaşamamaktadır, her türlü hakka sahip ve her şeyin zevkini çıkarabilmektedir. Dolayısıyla ilk tutkusu bu örneğe eşit olmak ve onun

¹⁶⁰ Memmi, 13.

¹⁶¹ Ebru Yetişkin, "Postkolonyal Kavramlar Üzerine Notlar", *Toplumbilim*, 25, (Ekim 2010), 19.

içinde eriyip yok olana dek ona benzemeye çalışmaktır. Olmayı umduğu şey için ilk yapması gereken kendi benliğinden vazgeçmektir ve bunu da yapmakta tereddüt göstermez. Kendini özgürleştireceğini düşündüğü bu adımı atarken kendisini yok etmeyi kabullenir. Bu durum siyah insandaki siyah düşmanlığıyla ya da Yahudi'deki Yahudi düşmanlığıyla eşdeğerdir. Birçok insan nasıl yoksul akrabalarını göstermekten kaçınırsa, sömürgeleştirilen insan da asimilasyonun sancıları içinde geçmişini, geleneklerini, aslında artık yüz kızartıcı hale gelmiş tüm kökenlerini gizler. Ancak sömürgeleştirilen insanların sömürgeciye öykünmek için yaptığı her şey sömürgeci efendileri tarafından küçümsenir. Yaptıklarının boşuna olduğunu, bu yeni halleriyle gülünç duruma düştüklerini her fırsatta onlara hatırlatırlar.¹⁶²

Nitekim Gordimer, Memmi gibi, siyahların bu özentilerinin onları komik duruma düşürdüğüne inanır ve beyazlara özenen siyahları gülünç bir şekilde betimler. *July'in İnsanları*'nda kendisini ziyarete giden beyaz Smales ailesinin geleceğinden haberdar olan kabile reisi, o siyahlardan biridir:

Bam tam aracın ön tarafına dönmüştü ki, July'in, göbeğini çıkarıp resmi bir havayla yürüyen bir adamla birlikte yaklaştığını gördü. Adam kravat takmış, birbirine uymayan bir ceketle bir pantolondan oluşan takım elbise giymişti. Ansızın durdu, belli etmeden July'in birkaç adım ilerlemesini bekledi, bakkie ile içindekileri görünce, kalın, düzgün boynunun üstünde duran traşlı, toparlak başını geriye doğru çekerek yüzünün bir yanını çarpıttı.¹⁶³

Siyahlar en olumsuz şartlarda bile beyaz adama öykünür ve kendini ona sevimli göstermeye, onlardan biriymiş gibi davranmaya özen gösterir. Bu bağlamda kabile reisinin giyinme tarzı, öykündüğü beyaz efendilerini taklit etmeye çalışmaktan başka bir şey değildir. Zira sıcakta ve ormanın içindeki bir köyde takım elbise giyip kravat takma başka türlü açıklanamaz. Nitekim sömürgeleştirilen insanın ilk tutkusunun her anlamda kusursuz bir örnek olarak kabul ettiği sömürgeci beyaz efendileriyle eşit olmak ve onun içinde eriyip yok oluncaya kadar ona benzemek¹⁶⁴ olduğunu ifade eden Albert Memmi'nin vurgulamak istediği şey de bu özentidir.

¹⁶² Bkz. Memmi, 112-115.

¹⁶³ Gordimer, *July'in İnsanları*, 116.

¹⁶⁴ Memmi, 112.

Yine aynı şekilde siyahların beyazlara özenmesinin temelinde kendilerini beyaz efendileriyle eşit konumda görebilmek dürtüsünün olduğuna inanan Fanon, bu düşüncesini pekiştirir:

İster elden düşme ister son moda olsun, Avrupai giysiler giymek; Avrupai mobilyalar kullanmak, sosyal ilişkilerini Avrupai deyimlerle süslemek; yabancı dilde yazarken ve konuşurken parlak ve abartılı ifadeler kullanmak, bütün bunlar Zencinin kendini Avrupalılarla eşit düzeyde hissetmesine hizmet eden şeylerdir.¹⁶⁵

Bu bağlamda soruna yaklaşımı Fanon ile örtüşen Gordimer'in eserlerinde beyazların yaşam tarzına özenen çok sayıda siyah karaktere rastlarız. Bu karakterlerin ekonomik anlamda güçlendiklerinde ilk yaptıkları şey, beyaz efendilerinin yaşam tarzını taklit ederek onların oturduğu semtlere taşınmak, onların bindiği arabalara binmek ve onların yemek yediği restoranlara gitmektir. Bu onların bir zamanlar imrenerek baktıkları ve hep hayalini kurdukları bir yaşam şeklidir. *Ayartma* romanında takım elbise giyip plazadaki ofisine kurulan avukat Motsamai, *Yanımda Kimse Yok* adlı romanda büyük şirketlere danışmanlık yapıp lüks bir semte taşınan ve yemeklerini Drommedaris'te yiyen Zeph Rapulana ve beyazların semtine taşınıp tiyatroya giden Oupa bu siyah roman kişilerinden birkaçıdır. Örneğin beyazların semtinde yaşamaya özenen Oupa, sırf beyazların semtinde yaşayabilmek adına birçok sıkıntıya katlanır. Kaldığı evde çok kalabalık olduklarından ev sahibiyle sürekli sorun yaşar. Ancak ev sahibi sözleşme hükümlerine uymadığı gerekçesiyle evi boşaltması için mahkeme celbi göndermesine¹⁶⁶ rağmen Oupa yine de o semtte ve o evde oturmaya devam edebilmek için uğraş verir. Oupa'nın bütün çabası kendisini beyazlarla eşit konumda hissettirecek duyguya erişmektir. Fakat sosyal statü bakımından sınıf atlayan bu siyahlar beyazların yaşadığı semtlere taşındıklarında, yaşam standartlarında bir değişim olmaz ve bu yeni yaşam alanlarında eski yaşam alanlarının olumsuz şartları altında yaşamaya devam ederler:

Didymus'un insanları orta sınıfa ayrılmış yerlere taşıyor ama bu yerlere ayrıcalıklarını veren araçlardan ve alışkanlıklardan uzakta yaşıyorlardı. Böylece onca istedikleri ya da istediklerine inandıkları yeri ortadan kaldırıyorlardı. Orta sınıflara özgü bu yerler, bu insanların kaçtıklarını

¹⁶⁵ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 21-22

¹⁶⁶ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 107.

düşündükleri gettolara dönüşüyordu. Tek farkı çok daha pahalı olmasıydı. Bina sahibi suları keserdi, çünkü iki kişilik odalarda onar kişi yaşıyor olurdu; bu da on katlı binanın kanalizasyon sistemini çöktürdü. Kiralar zamanında ve tam olarak ödenmediğinden bir süre sonra elektrik de kesilirdi.¹⁶⁷

Siyahların beyazların yaşantısına özenmesi, işlerine yaramayacak birçok şeye ilgi duymalarına neden olur. Bu eşyaların çoğu beyazların kullanmadıkları atık ürünlerdir. Ancak atık olmalarına rağmen pazarlarda siyah halkın beğenisine sunulur ve onların da ilgisini çeker. İbrahim'in köyünde kurulan pazar bunlardan biridir ve işe yaramayan fakat rağbet gören eşyalarla doludur:

Üçüncü el giysiler dördüncü el sahiplerini bulmak için yığılmıştı; simsarlar güneş gözlüğü ve cep telefonu getirtebileceklerini söylüyorlardı; plastik tabaklar, bardaklar, kâseler, emaye sürahiler, tencereler, bu köy yerinde hiç yakışık almayacak kadar gösterişli çiçek desenleriyle süslü çaydanlıklar öbek öbek yığılmıştı.

... al işte sana öğrendiğin çinko leğenler, sırtlarında dördüncü el giysiler, bir deri bir kemik bacaklarında bilekten bağlı süslü püslü spor ayakkabılarıyla – kimbilir nereden buldukları – iki-üç sigarayı ya da bir avuç şekerlemeyi satmak için oradan oraya koşuşan çocuklar.¹⁶⁸

Ancak Gordimer, Batı'nın bu gibi ülkeleri atık deposu haline getirmesine Julie aracılığıyla itiraz eder:

-Dünya bu iğrenç şeyleri neden buraya atıyor, insanlar kendilerine daha iyi şeyler yapamıyorlar mı?

-Bunlar kolay kırılmaz.

Yine de bunun sorumluluğunu Julie üstleniyor. -Neden buralara böyle baktan şeyler gönderiyoruz?¹⁶⁹

Gordimer, *Başka Dünyalar* adlı romanında yine siyahların beyazların yaşam tarzına özenmesine değinir. Siyahların bu defa özendikleri şey beyazların içki partileridir. Siyahlar bir yandan beyazlarla beraber içki içip eğlenirken bir yandan da onların dilini taklit ederek konuşurlar:

¹⁶⁷ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 180.

¹⁶⁸ Gordimer, *Ayartma*, 140-141.

¹⁶⁹ Gordimer, *Ayartma*, 140.

... soluk, sarı, tombul yüzler, kemikli, kırmızımsı yüzler, parlayan kara yüzler, birbirleriyle, dinleyici gibi tek heceli sözlerle ve alçak ses tonuyla konuşuyorlar, günün modastymış gibi, eski Amerikan İngilizcesinden birkaç sözcük atıyorlardı ortaya. 'Orada işler nasıl, iyi mi Dan?' 'Tabii, dostum. Bugünlerde sen ne yapıyorsun?' 'Selam bebek,' 'Formundasın ya tatlım?''¹⁷⁰

Gordimer, siyahların beyazların dilini taklit ederek konuşmalarını beyazlaşma sürecinin bir evresi olarak görür. Benzer şekilde Fanon da siyahların beyazların dilini kullandıkları ölçüde beyazlaştıklarına inanır:

*Bir dili konuşmak bir dünyayı, bir kültürü kuşanmak demektir. Beyaz olmak, beyazlaşmak isteyen Antilli Zenci, evrensel anlamda kültürel bir araç ve donanım olarak dile hâkim olabildiği oranda beyazlaşacaktır.*¹⁷¹

Dahası Fanon'a göre dil, bir dünyaya hâkim olmak için çok güçlü bir araçtır:

*Bildiğim şu: Bir dile hâkim olan, sonuç olarak, o dille ifade ve ima edilen dünyaya da hâkim olur. Varmak istediğimiz yer belli oluyor artık: Dil hâkimiyeti, dil ustalığı yabana atılmayacak bir güç, bir iktidar getiriyor sahibine. Paul Valery bunun derinden farkında olacak ki dili "ete saplanmış tanrı" olarak nitelendiriyor.*¹⁷²

Ancak Gordimer siyahların beyazların dilini taklit etmesini ve öğrenmek istemesini beyazların dünyasına hâkim olmak amacından çok sıradan bir özentî olarak ele alır. Nitekim *Ayartma* adlı romanında da ele alış tarzı bu şekildedir:

*Julie, sadece Meryem'e değil, fısıldaşarak girdikleri odada birbirlerine yer açarak bağdaş kurup oturan komşu genç kızlara ve erkek çocuklarına da İngilizce öğretiyordu. Meryem, çalıştığı evin hanımına bundan söz etmiş olmalı ki, kadın yabancı gelini çaya çağırdı ve İngilizce öğrenmek isteyen öteki hanımlarla da İngilizce konuşmasını rica etti. Julie öğretmenlik yapmayı nereden bilecekti?*¹⁷³

Çölün ortasında, küçücük bir kasabada, herhangi bir yerde çalışmayan ev kadınlarının İngilizce öğrenmek istemeleri, ancak beyazlaşma hevesi ve beyaz dünyaya özentî ile açıklanabilir. Öte yandan bu köyde yaşayan siyahların özendikleri tek şey

¹⁷⁰ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 140.

¹⁷¹ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 38.

¹⁷² Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 12.

¹⁷³ Gordimer, *Ayartma*, 156.

beyazların dili değildir. Beyazlara özgü olan evinde hizmetçi çalıştırma kültürüne, bu küçük köydeki siyahlar bile kayıtsız kalamaz ve bu yaşantıyı taklit ederler.

3.9. AHLAKİ, KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL YOZLAŞMA

Sömürgelerde aidiyet bunalımı yaşayan halk, kendisine ait bir kimlik arayışı içine girer. Sömürülen dünyanın yoksulluk ve acılarla yoğrulduğuna, fakat sömürgecilerin dünyasının ayrıcalıklı ve lüks yaşam şartlarıyla daha da yaşanabilir bir hal aldığına tanıklık eden sömürge halkı tercihini beyaz dünyadan yana kullanıp beyazlaşma hevesine kapılır. Bu heves onu beyazlara öykünmeye ve onlar gibi davranmaya iter. Ancak sömürge halkı beyazları taklit ettikçe kendi değerlerinden ve kültüründen doğal olarak uzaklaşır.

Bu bağlamda Madagaskar örneğini veren Fanon, siyahların kendi değerlerinden ve kültüründen kopuşunun sömürgeci beyazlar yüzünden olduğuna inanır:

Madagaskar'a ayak basan, Madagaskar'a el koyan Beyaz adam, Madagaskarlının psikolojisini biçimlendiren yerli öğeleri ve mekanizmaları alt üst etmiştir çünkü. Herkesin bildiği bir şeydir bu, Siyah insan için kişilik eksenini Siyah adamın kendisi değildir artık, Beyaz adamdır. Uygarlığın taşıyıcıları tarafından el çabukluğuyla neredeyse bir gecede işgal edilen Madagaskar adası, o günden bu yana kendine özgü sosyal ve kültürel yapısını temelden sarsan büyük bir yıkıma maruz kalmıştır. Uygarlığın Beyaz hizmetçileri yüzlerine bulabildikleri en şirin, en insancıl maskeyi de taksalar, bu gerçeği zerre kadar değiştirmiyor.¹⁷⁴

Bu söylemler doğrultusunda, siyahlara atfedilen olumsuz niteliklerin aslında siyahların özünde bulunan özellikler olmadığı, sömürgeci beyaz Avrupalının dayattığı, şekillendirdiği ve kendi kişiliğinde bulunan olumsuz özellikler olduğu sonucunu çıkarmak, şüphesiz yanlış olmayacaktır.

Yine Fanon, sömürge tahakkümünün her şeyi yok eden özelliğinin, işgal edilen topraklarda yaşayan halkların her türlü kültürel yaşamını bozmayı hedeflediğini iddia eder. Bu kültürel yok oluşa, sömürgeci sistemin dayattığı kendi hukuk sistemi, geleneklerin imhası, halkların zorla köleleştirilmesi gibi olguların hizmet ettiğini düşünen Fanon, sömürgecilerin sadece bunlarla yetinmediğini ve sömürge halkına kendi

¹⁷⁴ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 103.

kültürünün, kişilik ve biyolojik yapısının daha aşağı olduğunu kabul ettirmeye çabaladığını söyler. Fanon'a göre sömürge insanının bu duruma tepkisi farklılık göstermektedir. Sömürge halkı kendi geleneğini korumayı sürdürürken sömürge aydını bir yandan sömürgecinin kültürünü edinmek için delice çaba sarf eder, bir yandan da kendi kültürünü eleştirmekten geri durmaz.¹⁷⁵ Nitekim Gordimer'in eserlerinde bu kişilere sıkça rastlanır. Örneğin Motsamai, Rapulana, İbrahim'in dayısı gibi elit siyahlar, kendilerini içinde yaşadıkları toplumda farklı bir konuma oturarak beyazlara özenir ve onların kültürünü edinme uğraşı verirler. Oysa özellikle kırsalda yaşayan sıradan siyahlar, kendi kültürlerini korumak ve devam ettirmek isterler. Ancak Gordimer yine de beyaz kültürün egemenliği altında kalan öteki kültürlerin yavaş yavaş yok olduğunu düşünür. *Ayartma* adlı romanının başkışisi olan İbrahim, göçmen olarak bulunduğu toplumda kültürel anlamda bozulur. Ramazan ayında oruçluyken karısıyla birlikte olup kendi dinine ve kültürüne karşı büyük bir ayıp işler ve aynı evde beraber yaşadıkları annesi bu durumu fark eder:

*Ailenin erkekleri oğuldan nasıl hesap soracaklardı? İkisine ne olacaktı? Anne ne olacağını biliyordu. İbrahim kimsenin kendisini ayıplamasına aldırış etmeyecekti, gurbette, göçmenlikte bu törelerle bağlar kopmuş, büyüklerin oğullar üzerindeki otoritesi sıfıra inmişti, anne bunu iyi biliyordu.*¹⁷⁶

İbrahim göçmen olduğu beyaz toplumda kendi geleneğini ve kültürünü unutmuştur. Buna rağmen anne her zamanki gibi affedicidir, oğluna merhamet eder ve onun bu kusurunu görmezden gelir. Oğlu ile gelininin yatak odalarında epey bir süre yalnız ve sessiz kalmalarından ötürü onların ilişkiye girdiklerini sezen anne hiçbir şey olmamış gibi coşkuyla iftar sofrasına oturan oğluna bir şey demez: “Anne sindire sindire su içti. Ama sindirdiği sadece su değildi, oğlunun ayıbını ve günahını da sindiriyordu; sanki oğlunun o sevgili yüzü yalnızca kendisinin görebileceği bir değişim geçirmişti...”¹⁷⁷

Öte yandan Fanon, kendisine gelenek ve görenekleri unutturulmaya çalışılan sömürge halkının kendi geleneklerini sahiplenme ihtiyacı hissettiklerini, ancak bu ihtiyacın sömürgecilerin getirdiği her türlü yeniliği reddetmeyi beraberinde getirdiğini

¹⁷⁵ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 230.

¹⁷⁶ Gordimer, *Ayartma*, 170.

¹⁷⁷ Gordimer, *Ayartma*, 168-169.

düşünür. Sömürge halkının gelişmelere karşı bilinçsizce tepki verdiğini ve sömürgecilikle beraber gelen her şeyi tümüyle reddettiğini öne süren Fanon, sömürge halkının gelişmelerini sağlayacak araçlara sırt çevirmesinin onları geri bıraktığını belirtir.¹⁷⁸ Fanon'un bu bakış açısına göre sömürge ülkelerinin gelişmesi ve ilerlemesi ancak sömürgeci kurtulmalarıyla mümkün olur. Çünkü sömürgeleştirilmiş insanlar yeniliklere, bilimsel ve teknik gelişmelere, sırf sömürgecilerin elinde olduğu için karşı çıkar ve bir türlü kabullenemez. Ancak Gordimer'in romanlarındaki siyahların çok büyük bir kısmı, Fanon'un bu yaklaşımının tam tersi bir anlayışı benimseyerek gelişmelerinin ancak beyaz dünyanın gittiği yolu takip etmekle mümkün olacağına inanır. Zaten yazar, incelenen romanların hepsinde, bu siyahların yanında beyaz bir kişiyi baskın bir karakter olarak kullanır. Vera Stark (*Yanımda Kimse Yok*), Anna Louw (*Başka Dünyalar*), Hannah Plowman (*Oğlumun Öyküsü*), Julie Summers (*Ayartma*), Marueen ve Bam Smales (*July'in İnsanları*) adlı bu beyaz karakterler, romanlardaki siyah karakterlerin ufkunu açarlar ve zaman zaman onlara uygarlığın yolunu gösterici davranışlar sergilerler.

Öte yandan siyahların kültürlerinin yozlaşmasının ve bazı değerlerinin ortadan kalkmasının nedenlerinden belki de en önemlisi beyazların siyahlara dayattığı ayrımcı yasalar ve bu yasaların yol açtığı yaşam şeklidir. Siyahların erozyona uğrayan değerlerinin başında onlara ulus olma ve birlik olma duygusunu aşıl原因 kavramıdır. Sömürge topraklarında elindeki gücü kullanarak egemen ve baskın duruma gelen beyazların ilk icraatlarından biri, siyahların aile bağlarını zayıflatarak aile yapısını bozmak olur. Beyazların ekonomik kaygılarla sadece daha çok verim alabilecekleri yetişkin erkeklerin girmesine izin verdikleri beyaz şehirlerin kapıları, o erkeklerin yaşlı anne ve babalarına, hanımlarına ve çocuklarına kapalıdır. Ailelerinden uzakta kalan bu yetişkin erkeklerin çoğu, yaşadıkları şehirlerde evlilik dışı ilişkiler kurarak toplumsal yapıda yozlaşmaya neden olur. Güney Afrika'da ailelerini memleketlerinde açlık ve sefalet içinde bırakıp kente göç eden siyah erkeklerin çalışmak için gittikleri bu şehirlerde başka kadınlar bulduklarını söyleyen Karaşahan'ın¹⁷⁹ vurgulamaya çalıştığı da bu ahlaki yozlaşmadır. Nitekim Gordimer, romanlarında bu tarz bir yaşam

¹⁷⁸ Bkz. Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 45-46.

¹⁷⁹ Karaşahan, 106.

sürdürmek zorunda kalan siyahlara yer vererek bu soruna dikkat çekmeyi amaçlar. Örneğin *Yanımda Kimse Yok* adlı romandaki Oupa, bu siyahlardan biridir:

Elbette, Oupa'nın bir yerlerde bir karısı vardı; elbette çocukları vardı. Kazandığı görece iyi para kiraya, yiyeceğe, zar zor alınan giyeceklere, yaşamındaki her şey gibi yanlış zamanda kurulmuş ailesine ucu ucuna yetiyordu. Karısıyla çocukları, akrabalarıyla birlikte, kentnin başka bir kesiminde, Hükümet'in onları başından atarcasına yerleştirmiş olduğu bir iskân alanında oturuyorlardı.¹⁸⁰

Bununla beraber ailesi ve eşi akrabalarının yanında yokluk içinde yaşama tutunmaya çalışırken, Oupa, Sibongile ve Didymus'un kızları Mpho ile beraber olup kızı hamile bırakacak kadar düşüncesiz ve sorumsuz bir kişiliğe sahip olmuştur.¹⁸¹

Yine aynı şekilde Oupa'nın gibi bir yaşam sürdürmek zorunda bırakılan diğer bir roman kişisi *July'in İnsanları*'ndaki July'dir. Onun da ailesinden uzaklardaki yaşamında bir sevgilisi vardır.¹⁸² Bununla beraber köyüne geri dönen July'in kendi ailesinin yanında bir değerinin kaldığı söylenemez. Eşi on beş yıl gibi oldukça uzun bir süre zarfında ailesini sadece yedi defa ziyaret edebilmiş olan July'in yokluğuna o kadar alışmıştır ki, kocası yanındayken ve onunla konuşurken bile yanında yokmuş gibi davranır:

Sanki July orada değilmiş gibi, kendi kendine başını sallıyordu karısı. O orada yokken ona hitap etmek alışkanlık olmuştu onda, öyle uzun zaman olmuştu ki gideli, July'la olan konuşmaları, kendi düşüncelerinden doğan soru ve yanıtlarla biçimleniyordu. Bazen bütünüyle yok olurdu July; hiçbir yerde görmezdi onu karısı. İşte o zamanlar, kendisinden daha iyi yazan birine yazdırdığı mektupları yollardı kocasına.¹⁸³

Ailesini ve eşini bırakıp uzak diyarlara giden başka bir roman kişisi de İbrahim'dir. İbrahim kasabadan tek başına Amerika'ya gitmek için ayrılır, geri dönüp dönmeyeceği de meçhuldür. Julie'yi teselli etmek, kocası petrol kuyularında çalışmaya gidip de geri dönmeyen Hatice'ye düşer:

Hatice, paylaştıkları bir sır varmış gibi anlamlı ve anlayışlı bir gülümsemeye kolunu Julie'nin omzuna attı, parlak, koyu renk hurma

¹⁸⁰ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 60.

¹⁸¹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 168.

¹⁸² Gordimer, *July'in İnsanları*, 22.

¹⁸³ Gordimer, *July'in İnsanları*, 88.

*salkımını uzattı. Arapça konuştu, çünkü yabancı yeterince anlıyordu artık. – Geri gelecek. Hatice belki de petrol kuyularındaki kocasını düşünerek kendini avutuyordu.*¹⁸⁴

Öte yandan ailelerinden koparılıp kentlerde tek başlarına yaşamaya zorlanan siyahların yaşam şartları ise oldukça kötüdür. Bu insanlar, yatakhanelerde ve yurtlarda çok iğrenç bir ortamda yaşamak zorunda bırakılır. Herbstein, *Siyah Öfke* adlı kitabında Güney Afrika’da beyaz rejimin siyah halka dayattığı bu iğrenç yaşam tarzını olanca açıklığıyla yazar:

*Genellikle 20 erkek işçi ısınması güç yatakhanelerde, özel yaşamdan, aile sıcaklığından, dostluktan mahrum, geleneksel topluma aykırı tüm sosyal ve psikolojik bozukluğun içinde – yıkılan evlilikler, eşcinsellik, fuhuş, cinsel hastalık ve alkolle birlikte – yaşıyorlardı.*¹⁸⁵

Ülkedeki beyaz rejim, siyah halkı bu tarz bir yaşantıya mecbur kılarak onları bir arada tutan değerlerin altını oymayı hedefler. Bu ekseninde Fenton, aileleri parçalamak suretiyle bir halkı yok etme çabasının, egemenliğini sürdürmek isteyen işgalci eğilimdeki tüm toplum ya da devletlerde görülen bir strateji olduğunu ve Güney Afrika’daki beyazların, işlerine yaramayan yaşlıları, kadınları ve çocukları kıraç ve verimsiz topraklara sürdüğünü ifade eder.¹⁸⁶ Bu bağlamda Miles, sömürgecilerin böyle bir strateji benimseme amacının sömürdükleri nüfusun üremesini engelleyerek sayısal olarak çoğalmalarının önüne geçmek ve kendi nüfuslarını üreme yoluyla daha baskın hale getirmek olduğunu ileri sürer. Miles’a göre sömürgeciler bu nedenden ötürü kendi ırklarından olan kadınların erkekleriyle beraber göçmelerini teşvik ederken, sömürgelerinde köle niyetine çalıştırdıkları işçilerin ise bekâr erkekler olmasına önem verirler, kadınları ise erkeklerinden uzak tutarlar.¹⁸⁷ Bununla beraber sömürgeciler, erkeklerden uzak tutamadıkları siyah kadınları ise hastanelerde kısırlaştırarak nüfuslarının çoğalmasını engellemeye çalışırlar. Nitekim Gordimer, *July’in İnsanları* adlı eserinde bu konuya değinir. July’in kentteki sevgilisi bu siyah kadınlardan biridir:

Kentteki kadınının, sevgilisinden çocuğu olmamıştı; bir keresinde kadınların kadınsal yazgılarını bilinçli olarak denetim altında tuttuklarını gösteren bir

¹⁸⁴ Gordimer, *Ayartma*, 276.

¹⁸⁵ Herbstein, 53.

¹⁸⁶ Fenton, 56.

¹⁸⁷ Miles, 125.

hareketle elinin birini göğüslerinin altına koymuştu: “Her şey bitti – hastanede kısırlaştırıldım ben.”¹⁸⁸

Ancak Güney Afrika’da bazen de tam tersi bir uygulamaya gidilir. Fakat burada dikkat çeken nokta her durumda beyaz rejimin çıkarlarını gözetmesidir. Herbstein, ülkede siyah öğrencilerin gerçekleştirdiği direniş eylemlerinde polisin sert müdahalelerde bulunduğunu, binlerce öğrenciyi mahkemeye çıkarmadan tutukladığını ve dahası kızları bilinçli olarak erkek koğuşlarına bırakıp hamile kalmaları sağlayarak kızları sokak eylemlerinden geri çektiğini iddia eder.¹⁸⁹

Sömürgeci anlayışın sömürge topraklarında sömürge halkına layık gördüğü işte böylesi bir kişiliksiz yaşam tarzıdır. Ancak Fanon’a göre sömürge sisteminin kişiliksizleştirdiği sadece halk değildir:

... sömürgecilik sömürgeleştirdiği insanı kişiliksizleştirmekle kalmaz, toplumun tüm yapısı da kolektif bir düzeyde kişiliksizleştirilir. Böylece sömürgeleşmiş halk, varlığını sömürgecinin varlığına borçlu olan bir bireyler topluluğuna indirgenir.”¹⁹⁰

Yine aynı şekilde Memmi de sömürgeciliğin sadece sömürgeleştirilen halkı değil, sömürgeciyi de olumsuz anlamda dönüştürdüğünü ve bozduğunu iddia eder:

Gelişen olaylar çağdaş sömürgeciliğin tarihsel bir hata olduğunu doğrulamaktadır. Sömürgecilik, kendi doğasında bulunan bir kaçınılmazlık ve kendini beğenmişlikle, galiba tümüyle başarısız olmuş ve temas ettiği her şeyi kirletmiştir. Sömürgeciyi çürütmüş, sömürgeleştirilen insanı da mahvetmiştir.¹⁹¹

Bu eksenle Gordimer’in yaklaşımı da hem Fanon hem de Memmi’ninki ile benzer. Sömürgeciliğin sömürgecinin ahlaki yapısını zedelediğini ve kokuşturduğunu düşünen Gordimer, beyaz hükümetin siyahlar üzerindeki baskısının beyazlarda da toplumsal sorunlara yol açtığını düşünür. Bu baskı, beyazların ikiyüzlü davranmalarına, yalan söylemelerine ve haliyle kişiliklerinin bozulmasına neden olur:

Uzun zamandır, bir takım meselelerde dürüstlüğün suskun kalmayla sağlandığı, doğrunun yalanla korunduğu bir zaman ve mekânda

¹⁸⁸ Gordimer, *July’ın İnsanları*, 22-23.

¹⁸⁹ Herbstein, 69.

¹⁹⁰ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 287.

¹⁹¹ Memmi, 105.

yaşıyorlardı. Güvenlik gelip bilmem kimin nerede yaşadığını sorduğunda bilmediğinizi söylüyor, hatta zaman zaman kendinizi de korumak adına Güvenlik'i akla yatkın ama yanlış bir izin ardından koşmaya gönderiyordunuz. Postanedeki ajanların eline geçmesi tehlikeli olacak, belli kişilere gönderilmiş mektupları iletme istiyorsanız, yaşadığınız yerden uzak bir kenar mahallede, takma ad vererek bir posta kutusu kiralyordunuz. Kulağınıza tanıdıklarınızdan birinin polis adına çalıştığı yolunda söylentiler çalınıyorsa, bu konu hakkında ona hiçbir şey söylemeyip yüzüne gülüyor ve bir daha asla onunla inandıklarınız hakkında konuşmuyordunuz. Doğruyu söylemek yerine susarak yalan söylüyordunuz; başkalarını, belki de suçsuz olan ama gene de adı, sizin safınızda karışıklık çıkarmasıyla anılan kişilerle işbirliği yapmaması yolunda uyarıyordunuz.¹⁹²

Bununla beraber Gordimer, sömürge sisteminde sömürgecinin kişiliğiyle beraber yaşam tarzının da bozulduğuna inanır. Öyle ki, bozulan bu yaşam tarzını beyazlar bile beğenmez. Bu hoşnutsuz beyazlardan biri *Başka Dünyalar*'daki Stella'dır:

... Oradaki insanlar son derece korkunçtur. Onları hiç unutmuyacağım. Verdikleri yemek partileri bir felaket! Aynı insanlar, aynı yiyecekler, yıllar boyu bir hafta birinin, ertesi hafta bir diğerinin evinde buluşmalar. Ekin, kadınsal şikâyetler ya da hizmetçilerden başka hiçbir şeyin konuşulmadığı yemekler. Çirkinlik, çirkinlik, yalnızca çirkinlik!¹⁹³

Yazar, ülkesindeki bozulan toplumsal yaşantıyı, bu yaşantının aksayan yönlerini ve kokuşmuşluğunu, *Ayartma* adlı romanında Motsamai'nin ağzından okurlarına sunar. *Evdeki Silah*'ta başarılı bir avukat olan Motsamai, bu romanda avukatlığı bırakmıştır ve sermayeye yön veren bir işadamı sıfatıyla karşımıza çıkar. Göçmen olduğu ülkede sınır dışı edilme tehlikesi yaşayan Abdu'nun bu sorununun geçici bir süreliğine rüşvet ile çözülebileceğini söyler:

Para her zaman iş görür. Evet – (yine o derinden gelen ünlem sesi duyuldu) eh/hee. Bu adamlar rüşvet alır. Siz de bilirsiniz. Hepimiz biliriz. Eh-hee. Bu ülkemizin kazandığı özgürlüğü tehlikeye atan bir salgın, bizi içten vuran bir hastalık, yolsuzlukların kapanmayan yarası. Evet. Parayla – yeterince çok parayla – ülkeyi terk etmenizi bildiren son tebligatı yırtacak elleri satın alabilirsiniz.¹⁹⁴

¹⁹² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 36.

¹⁹³ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 17-18.

¹⁹⁴ Gordimer, *Ayartma*, 91-92.

Gordimer'a göre rüşvet sorunu o denli yaygındır ki, devletin en üst kademelerine kadar bulaşmıştır:

... Adam ayarlanamaz lafını bana yutturamazsın. İçişleri Bakanlığı'nın tepesindeki herif daha geçenlerde yolsuzluk yaptığı için görevden alındı. ...
- Ohhooo... ne kadar üst düzeydeki birine ulaşırsan, yakayı ele verme şansın o kadar azalır. Hele nüfuzlu tanıdıkların varken...¹⁹⁵

Bununla beraber sömürgelerdeki düzen öncelikli olarak yerlilerin ahlaki ve toplumsal yapılarının bozulması üzerine kuruludur. Bunu en açık bir şekilde uygulamaya koyan ülkelerden biri Güney Afrika'dır. Bu ülkede barların hükümet tarafından işletildiğini ve gelirlerinin ırk ayrımcılığı yasalarının uygulanması için kullanıldığını öne süren Herstein, ülkedeki ayaklanmalarda gösterici siyah öğrencilerin bu barlara saldırdıklarını ve kapatılmalarını istediklerini ifade eder. Çünkü onlara göre alkollü içeceklerin barlarda hükümet eliyle satılması, hükümetin siyahları etkisizleştirme ve uyuşturma çabasından başka bir şey değildir. Öğrenciler alkol ile savaşıma kararlıdır, içki satılan her yere, alkollü olan herkese saldırırlar.¹⁹⁶ Nitekim Gordimer da bunu önemli bir sorun olarak görür ve *Başka Dünyalar* adlı romanında siyahların uyuşturucu madde bağımlılıklarından dolayı ne hale düştüklerini anlatır. Beyaz Toby ve arkadaşı Cecil, Noel'de evde birlikte otururken, pencerenin dibinden gelen iniltiye koşarlar. Delirmiş gibi inleyen ve kesik kesik soluyan kişi kat hizmetçisi William'dır. Adam ayakta duracak halde değildir ve bilincini kaybetmiş gibi hıçkırıklarla bağırılmaktadır:

*Hendekdeki adamın kendini hiç bilmediği doğrudur: onunkisi kendini kaybetmişliğin, akli dengesizliğin konuşamayan büyük acısı, çöldeki bir ruhun kurdunun ulumasıydı. Korkunç ayin sürüyordu, yürüyen ve kesik kesik soluyan birinin paralayıcı telaşı, hıçkırıkların doruğa ulaşması ve sonra yeniden kesik soluyuşlar.*¹⁹⁷

Uyuşturucu maddelere olan bağımlılık siyahların bilincini ortadan kaldırırken, beyazlar evlerinde içkilerini yudumlar ve kendilerine gelen Noel hediyeleri üzerine konuşurlar.¹⁹⁸ Beyazlar, siyahların bu halini görmelerine rağmen, kendi güzel yaşam tarzlarından ve sohbetlerinden taviz vermezler ve kaldıkları yerden sohbetlerine devam

¹⁹⁵ Gordimer, *Ayartma*, 100.

¹⁹⁶ Bkz. Herstein, 68-69.

¹⁹⁷ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 220.

¹⁹⁸ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 221.

ederler. Hendekle ölü gibi bilinçsizce yatan siyah insan, sadece meraklarını çeker, fakat ilgilerini çekmez. Adam yaşadığı acılardan dolayı can çekişirken, Toby ve Cecil sohbetlerine kaldıkları yerden devam etmeyi yeğler. Bu da sömürgelerdeki toplumsal yozlaşmanın ve ahlaki çöküntünün insanları getirdiği noktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NADINE GORDIMER'İN ROMANLARINDA EGEMEN VE SÖMÜREN BEYAZ İNSAN TİPİNİN PSİKOLOJİK – DÜŞÜNSEL EVRENİ

Sömürgecilik, hem sömürgecinin hem de sömürge halkının kişilik yapısını zaman içerisinde değiştiren ve dönüştüren bir sistemdir. Memmi'ye göre sömürgeye giden her göçmen ilk başta alçak gönüllü ve çekingen iken, sömürgeciliğin nimetleri önüne serilince başı döner ve sömürgeciye dönüşür. Çünkü gittiği yerde kendisini bekleyenler ona ayrıcalıklar sunarlar. Bu nimetlerden faydalanınca da doğal olarak sömürge sisteminin savunucuları olurlar.¹ Dolayısıyla sömürge topraklarına giden beyazlar, ilk başlarda sömürgecilik eğilimleri taşımaları bile, sömürgeciliğin sömürge topraklarında yerleştirmiş olduğu düzenin bir sonucu olarak birer sömürgeciye dönüşmeleri kaçınılmaz olur. Bu sömürgeci sistem son derece acımasız ve barbarcadır. Nitekim Cesaire, sömürgeciliğin sömürgeciyi medeniyetten çıkardığını, onu vahşileştirdiğini, açgözlülüğünü, ırksal düşmanlığını, ahlaki göreceliğini açığa çıkardığını iddia ederken,² sömürge sisteminin dönüştürücü ve yıkıcı özelliğini gözler önüne serer.

Bununla beraber sömürge topraklarında yaşayan her beyazın ya da her Avrupalının sömürgeci ve ayrıcalıklı olup olmadığı, insanların kafasını sürekli kurcalayan bir sorundur. Zira sömürgelerde yaşayan tüm beyazlar ekonomik anlamda rahat değildirler. Bunların bir kısmı işsizler, küçük çaplı esnaflar, alt düzey işçiler ya da küçük ve sıradan memurlardır. Elbette hepsinin elinde büyük mal varlıkları, topraklar ya da ayrıcalıklar yoktur ve hepsi büyük efendiler değildir. Hatta yer yer bu efendiler tarafından da sömürülürler. Ancak buna rağmen her fırsatta efendilerinin sistemini canla başla savunurlar. Memmi'ye göre bunun asıl nedeni sömürgelerdeki her Avrupalının yerlilere nazaran ayrıcalıklı konumda olmaları ve her adımda öncelikli olmalarıdır. Avrupalı olmanın kendilerine avantaj sağladığını ve yerlilere göre bir takım öncelikler sunduğunu bildiklerinden bu sömürge sisteminin sıkı destekçileridirler. Adalet onlar için daha farklı işler, suç işlediklerinde yasalar daha yumuşaktır, polis onlara daha nazik muamele eder, devletin imkânları onlara daha avantajlı sunulur. Bu durum, aslında Jean François Lyotard'ın “different” ve “değiş rejimi” kavramlarıyla anlatmak istediği

¹ Bkz. Memmi, 57-58.

² Cesaire, 69.

durumdur. Differend politikleştirilmiş kıyaslanamazlıktır. Her parti, grup ya da topluluk yalnızca kendi dili ve dünyası içinde değil, aynı zamanda ilgileri ve hedefleri biçimlendiren bir deyiş-rejimi içinde yaşar. Burada beyazların deyiş rejimi, siyahlar üzerinde hâkimiyet kurmuştur.³ Adalet sisteminde de beyazların söylem türünün kurallarının egemen olmasından siyahlar zarar görür, ancak zararın tazmini yine egemen beyazların söylem türü kurallarına göre düzenleneceğinden, zarar gerçek anlamda telafi edilemeyecektir.⁴ Sömürgelerdeki işleyiş egemen beyaz kültüre göredir, tatiller onların dini ve ulusal günlerine göre düzenlenir, toplumsal düzenlemeler beyazın dilinde olur. Bütün bunlar onları sömürgece ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir ve bu yüzden de ateşli bir biçimde efendilerini ve sistemi savunurlar.⁵

Dolayısıyla kendi ülkelerinde iken sıradan bir yaşam biçimine sahip olan beyazlar, göçmen olarak gelip ayrıcalıklı bir pozisyona kavuştukları yeni ülkelerinde, bu yeni yaşam tarzlarına uygun tavır ve davranışlar sergilemeye başlarlar. Genelde lüks ve varlıklı bir yaşam sürdürürler ve bu da onlara varoluşsal bir güven kazandırır. Kendilerini bu yeni düzenin olmazsa olmazı olarak kabul ederler. Bu güvenle beraber öteki olarak tanımladıkları yerlilere karşı üstünlük duygusuyla hareket ederler ve kendilerini onların efendisi ve sahibi olarak görmeye başlarlar. Bu sahiplik duygusu ise onları bencilliğe ve ötekilere karşı önyargılı olmaya iter. Önyargı besledikleri bu kişileri önemsemezler ve her zaman küçümserler. Bu küçümseme duygusu zamanla aşağılama duygusuna dönüşür ve aşağılamanın ileri boyutlara varması beraberinde bir hoşgörüsüzlüğü getirir. Beyazlar nihayetinde hoşgörüsüz oldukları bu insanlara karşı ciddi anlamda şiddet uygularlar ve bunu da son derece olağan ve doğal bir hak olarak görürler.

4.1. LÜKS VE VARLIKLIL BİR YAŞAM

Sömürge topraklarında sömürge halkı açlık, sefalet ve yoksullukla mücadele edip acılar içinde hayata tutunmaya çabalarken, sömürgeci beyaz efendileri ise lüks bir hayat sürdürmekte ve bolluk içinde mutlu bir şekilde yaşamaktadırlar. Fanon'un sömürgelerde

³ Bkz. Stuart Sim, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (Çev. Mukadder Erkan, Ali Utku), Ebabil Yayıncılık, Ankara, 2006, 310.

⁴ Mukadder Erkan, "Differend", *Felsefe Ansiklopedisi*, (Ed. Ahmed Cevizci), Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, IV, 324.

⁵ Bkz. Memmi, 30-33.

var olduğunu iddia ettiği ‘iki kutuplu bir dünya’⁶ tam anlamıyla budur. Bu bağlamda Fanon’un tanımladığı bu iki kutuplu dünyaya ilgisiz kalamayan Gordimer, *Başka Dünyalar* adlı romanında, zengin beyazlarla ve yoksul siyahların birbirine zıt, birbirinden kopuk ve uzak yaşam şartlarını etraflıca betimler:

... Alexander’ların evindeki armağanlar, çiçekler, bardaklar ve yiyecekler en iyisinden ve boldu: bahçe bile yaz ortası bitki özlerinin çoğalmasıyla öyle çok renklenmiş, çiçek tozlarıyla öyle yoğunlaşmış, arıların vızıltısıyla öyle titreşime girmiş, kuşlarca havada çapraz yollar çizilmiş ve iyice olgunlaşmış şeftalilerle eriklerin lezzetli kokuları, kadınların parfüm kokularını bile öyle bastırmişti ki havanın dokusuna bile işlemişti bu bolluk. Başımıza bereket boynuzu geçirilmişti.⁷

Zenginlerin yaşamında her şey vardır ve boldur, ancak siyahların evi için aynı şeyler geçerli değildir:

Öbürleri düğün yemeklerinde sunulan türden, katıksız üçgen sandviçler yerken bize tabaklarda tarçınlı ve şekerli sıcak tel şehriye servisi yapıldı. Her zaman olduğu gibi, herkese yetecek kadar bardakları yoktu, bu yüzden kibarlık yaparak çabuk içiyorduk, böylece öbürleri de salona her gidişlerinden önce birer içki alabiliyorlardı. Bu bekleme odasında, üzerinde şiltesi bulunmayan bir demir yatak ve masadan başka mobilya yoktu.⁸

Siyahların yaşam alanları o kadar yoksundur ki, misafirlere yetecek kadar bardak dahi yoktur. Zaten sömürgelerde aynı topraklarda yaşayan, fakat yaşam tarzları ve beslenme alışkanlıkları dahi birbirinden son derece uzak iki farklı ulus vardır. Beyazlar, yiyeceğin tadına daha iyi varabilmek ya da içkilerinin tadını daha da mükemmelleştirmek için perhiz yaparken yerlilerin böyle bir lüksü yoktur; onların perhiz yapma gerekçesi zorunluluktandır.⁹

Bu tam olarak *Benjamin Disraeli’nin Sybil; or, The Two Nations* adlı romanında bahsettiği birbirinden kopuk iki ayrı ulustur:

Egremont hafifçe gülümseyerek ‘Toplum çocukluk çağını yaşıyor olabilir, ama sen ne söylersen söyle, Kraliçe Viktorya dünyanın bugüne kadarki en büyük ulusunu yönetmektedir.’ dedi. Genç olan yabancı ‘Hangi ulus?’ diye sordu. ‘Çünkü kraliçe iki ulusunu yönetiyor.’ diye devam etti. Yabancı

⁶ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 44.

⁷ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 208.

⁸ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 209.

⁹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 85.

*duraksadı, Egremont sessizdi, sorgulayan gözlerle yabancıya baktı. Genç yabancı kısa süren sessizliğinin ardından, 'Evet, aralarında hiçbir ilişki ve sempati olmayan iki ulus; farklı bölgelerde yaşıyormuş gibi, farklı gezegenlerden gelmiş gibi birbirlerinin alışkanlıklarına, duygularına, düşüncelerine yabancı olan iki ulus; farklı kültürlerle yetiştirilen, farklı yemekler ile beslenen, farklı görgü kurallarıyla eğitilen ve aynı yasalarla yönetilmeyen iki farklı ulus.' dedi. Egremont 'Siz...' dedi tereddüt ederek 'Zenginler ve yoksullardan bahsediyorsunuz.'*¹⁰

Disraeli'nin bu iki kutuplu dünyasında, bir yanda zenginler diğer yanda yoksullar varken, Gordimer'ın dünyasında bir tarafta sömürgeci, diğer tarafta sömürge halkı vardır ve bu iki farklı ulus yaşam olanaklarından eşit bir şekilde faydalanamazlar. Bu bağlamda Memmi, sömürgelerde dünya nimetlerinin paylaşımındaki adaletsiz dağılımın sömürgeciler yüzünden olduğunu düşünür. Sömürgecinin yaşam standardının yüksek olmasını, sömürgeleştirilen insanın yaşam standardının düşük olmasına bağlayan Memmi'ye göre beyazların yönetsel mevkilere çok daha kolay gelebilmesi, o mevkilerin sadece sömürgecilere tahsis edilmesi ve sömürgeleştirilen insanlar için kapalı tutulması yüzündendir.¹¹ Yani sömürge topraklarında beyazların rahat, ayrıcalıklı ve lüks bir yaşam sürdürmesi, sömürge halkının bu imkânlarla erişiminin engellenmesi ve kısıtlanması nedeniyledir.

Bu ekseninde sömürgeci ile sömürge halkının yaşam şartlarına yoğunlaşan Gordimer, eserlerinde beyazların konforlu yaşam alanlarının betimlenmesine sıkça yer verir. Örneğin *July'in İnsanları*'nda beyaz Smales ailesinin kentteki yaşam tarzını tanımlarken, yedi odası, yüzme havuzu ve hizmetçileri olan¹², ebeveyn odasında dahi banyosu bulunan evlerinden¹³ bahseder. Bu ailenin her hafta safariye gidecek, birikim ve yatırım yapabilecek¹⁴ kadar rahat bir yaşam tarzı vardır. Bununla beraber beyaz aile, kentte çıkan ayaklanmadan kaçıp hizmetçileri July'in köyüne sığındıklarında, her şeylerinin olduğu varlıklı bir ortamdan, yoksulluğu ve çaresizliği iliklerine kadar hissettikleri bir yoksunluk ortamına düşer. Evlerinde ellerinin altındaki musluktan dilediklerinde diledikleri kadar su alabilirken, günün birinde bu suyu başkaları ile

¹⁰ Disraeli, 65-66.

¹¹ Memmi, 29.

¹² Gordimer, *July'in İnsanları*, 29.

¹³ Gordimer, *July'in İnsanları*, 9.

¹⁴ Gordimer, *July'in İnsanları*, 14.

paylaşmamak için gizlice getirmek zorunda kaldıkları¹⁵ bir yaşantı ile karşı karşıya kalırlar.

Gordimer yine benzer şekilde sömürgelerdeki farklı dünyalara ve yaşam alanlarına *Başka Dünyalar* adlı romanında değinir. Hatta bu romanında ülkesinde egemen olan iki farklı ulusun birbirinden son derece kopuk yaşam şartlarına o kadar çok vurgu yapar ki, bu romana sırf bu yüzden *Başka Dünyalar* ismini verdiği söylenebilir. Romanda yerlilerin yaşam alanlarıyla beyazların yaşam alanları son derece belirgin çizgilerle birbirinden ayrılır. Siyahların yaşam alanlarında sefalet, pislik ve hastalık egemendir:

Steven'in arkadaşının evinin yanında, mavimsi kurşuni renkte pis bulaşık sularının aktığı, geniş yatağı olan bir dere vardı. Derenin içinde çocuklar çığlık çığlığa oynuyorlardı, yanımıza gelip arabanın çevresini aldıklarında, suyun kirliliğinden oluşan bir tabaka çocukların bacalarını bir hastalık gibi kaplamıştı. ... Ev üzerine ölü bir ağacın sarktığı tuğladan bir kulübeydi: ağaçta asılı ip parçaları ve üzerinde çocukların sallandığı eski bir lastik tekerlek vardı, avlu, eski motorlu araçların parçalarından oluşan sürrealist bir heykeltraşın bahçesiydi – sarı bir tampon, küflü bir araba örtüsü ve ne olduğu anlaşılmayan başka şekiller.¹⁶

Ancak beyazların yaşadıkları yerler çok daha konforlu, temiz ve lüktür:

Araba yolu yuvarlak dalları olan tüylü ağaçlarla çevrilmişti. Yeşil bulutların içinde büyüyen ortancalar, bu ağaçların altında dalgalanıyordu. Gözüme bir tenis kortu, sade bir kabini olan bir yüzme havuzu, düzenlenmemiş yeşil çayırlar, zambaklı bir göl, süsenli bir kıyı, daha sonra da yeşil bir tepelik üzerine kurulmuş ev çarptı. Doğal olarak büyük bir evdi, ... Giriş holünden sola, aşağıya doğru birkaç geniş, gölgeli basamak iniyordu: Orada bakır, yıldız, çiçek ve cam ışılılarıyla dolu, uzun, mantar rengi bir oda vardı sanırım. Holde, sedef kakmalı çerçevesi olan kocaman bir aynanın altında kakma mobilyalı bir masa vardı. ... Bu verandayı tanımlamak gerekirse, olağanüstüydü. Oturma odasının tek duvarı verandadan görülüyordu ve barı, ızgara yapılan şöminesi, şezlongları, camdan ve işlenmiş demirden masaları, leylak rengi Venedik camından fenerleri ve yol boyunca uzanan garip bitkileriyle burası daha çok bir filmde bir sahneyi canlandırıyor gibiydi.¹⁷

¹⁵ Gordimer, *July'in İnsanları*, 18.

¹⁶ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 144-145.

¹⁷ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 51-52.

Yazar *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında yine insanların yaşam alanlarını karşılaştırmalı olarak tanımlar. Siyahlar gettolarda, teneke barakalarda yaşarken beyazlar kent merkezlerinde inşa edilen lüks apartmanlarda yaşar. Yazara göre bu apartmanlar, beyazların her türlü ihtiyacı ve konforu tasarlanarak inşa edilmiştir: “Apartmanlar beyazlar için, beyazların yaşam tarzları düşünülerek inşa edilmişti; beyazlar bu dairelerde otururlarken, her biri, çatıdaki odalarda kendi hizmetlilerini yatırılabiliyorlardı.”¹⁸

Yazar yine aynı romanında, beyazların yaşam şartlarını siyahlarınkiyle karşılaştırma yaparak anlatır. Yaşam alanları betimlenen kişiler Vera Stark ve Zeph Rapulana’dır:

*Geçmişleri ve yaşadıkları ortamlar birbirinden öylesine farklıydı ki, aralarındaki ilişkinin sıradan bir arkadaşlık ilişkisi olmasını engelliyordu. Vera Stark orta sınıftan bir kentliydi; bu özellikler beyazlığı ölçüsünde belirleyiciydi, yaşamında olmasını beklediği hizmetleri telefon ya da faks makinesi aracılığıyla ediniyordu, ofiste bir sekreteri ve şoförü olması olağan şeylerdi. Topluluğun içindeki yerine bakılırsa – Vera deneyimlerinden yola çıkarak böyle çıkarımlarda bulunabiliyordu – Zeph Rapulana’nın kulübesinde bir tel askıya asılmış ütülü birkaç giysisi ve küçük bir yığın oluşturacak kadar kitabı, kâğıdı vardı; bu iki insan arasında Odenville davası dışında ne gibi bir ortak nokta bulunabilirdi?*¹⁹

Benzer şekilde yaşam şartları siyahlarla kıyaslanamayacak kadar iyi olan diğer bir beyaz roman kişisi *Ayartma* romanındaki Julie’dir. Siyahların yiyecek bir lokma ekmek bulmaya zorlandığı bu ülkede, arabasıyla kaza yapan beyaz Julie, arabasını tamirciye bırakır ve arabası tamirhaneden çıkıncaya kadar babasının üçüncü arabasını kullanır:

*... ama arabanın onarımının henüz bitmediğini söylediler. Bu da sorun değildi; babasının Sotheby’s müzayedesinde alıp elden geçirttiği ve pek ender bindiği üçüncü arabasını kullanıyordu. ... Eline bol bahşiş sıkıştırılmış değnekçinin hayran bakışları altında park edildiği zaman, gelen geçen durup arabaya bakıyor, bir başka dünyadan, uzaydan gelme yaratık gibi seyrediyorlardı.*²⁰

¹⁸ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 106.

¹⁹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 124.

²⁰ Gordimer, *Ayartma*, 16.

Son derece zengin olan babasının üçüncü arabası, Julie ve arkadaşlarının sürekli kullandıkları ve lüks sayılabilecek bir bölge olan LA Kafe civarı için bile oldukça gösterişlidir. Siyahların başlarını sokacak bir evi bile yokken, bir beyazın garajında üç arabasının birden olması, ülkedeki çarpık toplumsal ve ekonomik yapının boyutlarını göstermesi açısından önemlidir.

4.2. VAROLUŞSAL GÜVEN

Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri* adlı kitabında sömürgecilerin varoluşsal güvenini iki cümleyle özetler: “Bu toprakları biz yarattık. ... Biz buradan ayrılırsak her şey biter, bu ülke Ortaçağ’a geri döner.”²¹ Fanon’a göre kendilerini vazgeçilmez olarak gören sömürgecilerin asıl amacı, bu inancı sömürge halkına aşılmasıdır:

*... sömürgeciliğin nihai amacının yerli halkı karanlıktan kurtarmak olduğuna inandırmak istendiği anlaşılır. Sömürgeciliğin kasıtlı olarak ileri sürdüğü gibi, bu durumun sonucu, sömürgeci yerleşimciler çekip giderlerse, barbarlık, bayağlaşma ve hayvanlık gibi küçültücü bir yaşama geri döneceklerini yerli halkın kafasına kazımak olur.*²²

Nitekim Gordimer’a göre sömürgeciler bu konuda kendilerinden o kadar emindir ki, günün birinde sömürge topraklarını terk ettiklerinde, geri dönmelerini isteyecek olan yine sömürge halkının kendisi olacaktır:

*Vera, bu adamların kendi söylediklerine nasıl da gülüp geçtiklerini, kendi korkularıyla nasıl alay ettiklerini izledi. Kendilerine nasıl da güveniyorlardı! Başa hangi hükümet geçerse geçsin, nasıl olsa Drommedaris’de yemek yemenin bir yolunu bulacaklardı; beyaz olmalarının ayrıcalığının öyle uzun zaman tadını çıkarmışlardı ki, bu artık içlerine işlemişti; neredeyse yalnızca gözlerinin ucuyla bakarak metal bir çubuğu eğebileceklerine inandıracaklardı kendilerini. Nasıl olsa ‘pılı pırtılarını toplayıp gitseler’ bile geri geleceklerdi; onlardan geri dönmeleri istenecekti.*²³

²¹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 57.

²² Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 206.

²³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 111-112.

Beyazlar, sömürgelerdeki varlıklarını siyahlar için kaçınılmaz bir şekilde gerekli görür ve onlara göre kendileri olmadan siyahlar bir hiçtir ve ayakta duramazlar. Ancak yazar sömürgecilerin her şeye rağmen yine de endişeli olduklarını düşünür:

*Bu karaderililerin başa geçtiklerinde ilk yapacakları şey, insanlara tek mülk edinme hakkı tanımak olacak. Böylece benim çiftlik evim de uçup gidecek, eh, artık siz de çiftliğe gelip balık avlamayı aklınızdan silip atacaksınız, çocuklar...*²⁴

Bu eksende Gordimer, beyaz sömürgecilerdeki bu varoluşsal güvenin, ellerindeki güç ve iktidar ile doğru orantılı olduğunu düşünür. Sömürgeciler, ellerindeki gücü kaybettiklerinde ya da bu güç zayıfladığında, kendilerine olan güveni de zayıflar ve yok olur. Örneğin yazar, *July'in İnsanları* adlı eserinde güç ve iktidarı *araba* ve *silah* ile sembolize eder. Romanın sonlarına doğru Smales ailesinin silahı çalınır. Silahı çalan kişi büyük olasılıkla July'in arkadaşı Daniel'dir. Silahının yerinde olmadığını fark eden Bam kulübenin her yerinde silahı aramaya başlar. Yazar güç ve iktidar olarak sembolize ettiği silahı kaybeden beyaz adamı çaresiz ve yıkılmış bir ruh haliyle betimler:

*... Bam arkasına, sağına-soluna baktı, sonra yatağın üzerine oturdu. Uzun bir süre başını sallayıp durdu. ... Bam güçlkle ayağa kalktı. Bedeninde salgılanıp kabaran adrenalinden güç alarak geniş adımlarla ilerledi, kapı girişine gelince iri başını eğdi. Ama hemen yeniden onlara doğru döndü. Her zaman yaptığı gibi gelip yatağın üstüne sırt üstü uzandı; sonra ansızın yüzüstü döndü, Bam baba olarak oğullarının önünde şimdiye dek hiç böyle bir şey yapmamıştı. ... Artık hiçbir şeyi kalmamış olan bu adama baktı Maureen.*²⁵

Beyazların ellerinde tuttıkları güç yok olunca, kendilerine olan güvenleri de ortadan kalkar, yerini umutsuzluk alır. Yazar, beyaz adam ile silahı o kadar çok özdeşleştirmiştir ki, romanının kahramanı olan beyaz adama vermiş olduğu isim bile bunun bir kanıtıdır: Bam!

Öte yandan Gordimer, beyazların güç ve iktidarı kötü amaçları doğrultusunda kullandıklarını düşünür ve buna *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında değinir. Yazar bu düşüncesini Yasal Haklar Derneği temsilcisi beyaz kadın Vera Stark aracılığıyla okurlarıyla paylaşır. Vera, siyahi arkadaşı Zeph Rapulana ile konuşmasında güç ve

²⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 111.

²⁵ Gordimer, *July'in İnsanları*, 150.

iktidarın kendi beyaz halkı için ne demek olduğunu itiraf eder: “- Evet, öyle... Ben senin gibi değilim. Ben gücü ve iktidarı korkunç amaçlar için kullanan bir halktan geliyorum. Güce güvenmiyorum.”²⁶

Bununla beraber beyazların kendilerine olan aşırı güveni, siyahlara ihtiyaçlarının olmadığı duygusuna kapılmalarına ve gururlu davranışlar sergilemelerine yol açar. Nitekim *July'in İnsanları*'nda Maureen'in köyde siyah hizmetçileri July karşısındaki tavırları kibir ve gurur doludur:

'Karnınız aç sizin. Bence karnınız aç.' Şaşkınlıkla gülümsedi Maureen, kuşkulandı da. *'Niye öyle söylüyorsun? Aç değiliz biz. İyiyiz.'* *'Yoo... Yoo. Kadınlarla birlikte ispanak toplamaya gitmek zorunda kalıyorsunuz.'* Ters ters yanıtladı onu Maureen. *'Giderim. Gitmek zorunda kalmam.'* *'Çocuklara yumurta gerekiyorsa daha fazla yumurta getirebilirim. Ispanak da getirebilirim.'* *'Yapacak işim yok benim. Vakit geçirmek için gidiyorum.'*
27

Maureen Smales hem kendisi hem eşi hem de çocukları aç olduğu için ispanak toplamaya gitmesine rağmen, bunun zorunluluktan olduğunu ima eden siyah hizmetçisine karşı gururundan taviz vermez ve bunu neredeyse hobi olarak yaptığını söylemeye çalışır. Bu, beyaz olmanın verdiği kendine güven ve başkasına muhtaç olmama duygusunun bir çeşit yansımasıdır.

Beyazların kendilerine olan aşırı güvenine yine aynı romanın farklı yerinde tekrar rastlarız. Beyazlar her şeyin sahibi olduklarına kendilerini öylesine inandırmışlardır ki, köyde hayatta kalmaları siyahlara ve siyahların onlara acımasına bağlıyken bile yine de eskiden olduğu gibi her şeyin sahibi olduklarına yönelik algılarında bir değişme olmamıştır. Örneğin July'in onlardan izin almadan arabalarını alması ve siyah bir arkadaşından şoförlük öğrenmesi karşısında beyaz Bam bozulur: “Böyle bir şey yapacağı hiç aklıma gelmezdi. Her zaman öyle dürüsttü ki.”²⁸ Bam'in bu söylemlerinden July'in arabayı izinsiz almış olmasına içerlediğini zannederiz, fakat gerçek hiç de öyle değildir: “Ne zaman istese verirdim ben ona anahtarları. Araba

²⁶ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 270.

²⁷ Gordimer, *July'in İnsanları*, 101.

²⁸ Gordimer, *July'in İnsanları*, 63.

kullanmayı ona ben kendim de öğretebilirdim, benden istemedi.”²⁹ Beyazlara göre siyahlar basit ve sıradan bir şeyi bile beyazlardan öğrenmelidirler.

Bununla beraber Gordimer’in bu düşünce ve anlayışa eleştirel yaklaştığı söylenemez, hatta aynı romanda bu düşünceyi destekler gibidir. Örneğin şehirde anarşi ortamı oluşunca siyah hizmetçilerinin köyüne kaçmak zorunda kalan Smales ailesi, burada kendilerine ait bir yaşam alanı oluştururlar. Bam çalıların arasında oraya ne zaman ve nasıl geldiği bilinmeyen, daha önce hiç kimsenin kullanmadığı ve kullanmayı da akıl etmediği teneke cinsinden bir depo bulur ve bunu su deposu yapmak ister:

Bam bir su deposu yapmayı kafasına koymuştu, nasıl olduysa sürüklenip ta çalılığın içine götürülmüş, ama hiç kullanılmamış olan yuvarlak, oluklu teneke cinsinden bir depo. July gülüp tenekeye bir tekme attı. ... Su deposunun nereden gelmiş olduğunu kimse hatırlamıyordu. July bunu yaşlı kadına soracağını söylemişti, ama annesi, kadınların topladığı bazı özel otlardan süpürge yapmak üzere günün büyük bölümünde kadınlar kulübesinin önünde oturduğu halde, ona hiç sormadı. Su deposu da, tıpkı Smalesler’le çocukları gibi uzaklardan gelmişti; ona burada bir yer hazırlayacak olan kişi, beyaz adamdı.³⁰

Yazara göre, beyazlar siyahlara ihtiyaçlarını karşılayacak araç ve gereçleri gönderse bile, siyahların onları kullanabilme gibi bir becerisi yoktur. O araç ve gereçleri kullanabilmek için yine beyaz adamların varlığına ihtiyaç duymaktadırlar; dolayısıyla yaşanabilir bir ülke için beyaz adamın orada bulunması gerekmektedir.

4.3. ÜSTÜNLÜK DUYGUSU

Adler insanlarda sıkça rastlanan üstünlük duygusunu,

Çevreye egemen olma amacı ve ona üstün gelme çabası kusursuzluk çabası olarak adlandırılabilir ve aynı zamanda da insanın ilerlemesini karakterize eder. ... Ama birey açısından, üstünlük çabası çok farklı somut biçimler alabilir. Bunlardan en tipik olanı, diğer insanlara hükmetme çabasıdır. ... Bireysel psikoloji, insan karakterindeki sapmalar ve başarısızlıkların, yani nevrozların, psikozların, suçların, uyuşturucu alışkanlıklarının vb. hep diğer insanlara hükmetmeye dönük bir üstünlük çabasının ifade biçimleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum birinde iktidar sahibi olma,

²⁹ Gordimer, *July’in İnsanları*, 64.

³⁰ Gordimer, *July’in İnsanları*, 30-32.

*diğerinde başkalarından yararlanma ve bir başkasında da başkalarının yararlanabileceği yetenekleri silme, onları sıfıra indirme olarak kendini gösterebilir.*³¹

olarak açıklar. Adler'e göre kusursuzluk ereğine yönelik tüm hareketler, eksiklikten tamlığa doğru bir çabadan ibarettir. Bu tarz çabaların egemen olduğu yaşamsal çizgide bir yenme, üstesinden gelme ve üstünlüğe ulaşma eğiliminin olduğuna dikkat çeken Adler, bunun daha çok yetersizlikten kaynaklanan gerilimlerden doğduğunu öne sürer.³² Bu bağlamda Güney Afrika'ya göç eden beyazların Avrupa'nın en alt tabakasındaki insanlar olduğ³³ göz önünde bulundurulursa, ülkelerindeyken aşağılık duygusuna kapılarak kendilerini yetersiz ve eksik hisseden bu insanların, göç ettikleri bu ülkedeki siyahlara karşı üstünlülük sağlayabilmek için onlara baskı ve şiddet uygulaması bir derece anlaşılabilir.

Ancak Güney Afrika'daki beyazların siyahlar karşısında üstünlük psikolojisiyle hareket etmesinin tek nedeni, yetersizlik ve eksiklik duygusunun bir yansıması değildir. Tüm sömürgelerde olduğ³⁴ gibi bu ülkede de beyazlar yaratılış itibarıyla kendileri ile siyahlar arasında doğal bir hiyerarşi olduğ³⁵unu düşünürler. Kendilerini bu hiyerarşide en üst noktada konumlandıran beyazlar bu üstünlüklerinin renk ekseninde olduğuna ve uygarlıkla paralellik gösterdiğine inanırlar. Nitekim Robert Miles'ın *Irkılık* adlı kitabında yer alan, İngiliz Batı Afrika Şirketi çalışanlarından birinin, "Yerli ırkları yönetmek, bizim ırkımıza doğuştan verilen, gurur duyduğumuz bir yetenektir."³⁴ şeklindeki ifadesi, beyazlardaki üstünlük algısının boyutunun açık bir göstergesidir. Miles'a göre sömürgelere yerleşen ve yerlilerin topraklarına el koyan Batılıların büyük kısmı topraktan ve ürünlerden faydalanmasına rağmen çalışmaya istekli değildir. Onlara göre Afrikalılar kendi topraklarında onlara işgücü sağlamalıdır. Onlara göre beyazlar üstün ırktır ve siyahlar her zaman ucuz işçi ve köle olarak kalmalıdır. Kendilerine dünyayı yönetmek rolünü biçen üstün beyaz ırk buna ilaveten üretimin örgütlenmesini ve yönetilmesini üstlenir.³⁵ Yani beyazlar, siyahlar karşısında üstün konumlarının yanı sıra, siyahların çalışmalarını da organize etmek ve yönetmek gibi bir misyonu da üstlenirler.

³¹ Adler, 60.

³² Adler, 75.

³³ Karaşahan, 37.

³⁴ Miles, 143.

³⁵ Miles, 146.

Bu bağlamda Gordimer, beyazların kendilerini siyahlardan daha üstün olduklarına fazlasıyla inandırdıklarını düşünür. Gordimer'a göre beyazlar kendilerini buna o kadar çok kaptırmışlardır ki, siyah birinin onlara ne yapmaları konusunda fikir söyleyebilme cesaretini göstermesine bile şaşırırlar:

'Benim eve gidebiliriz,' demişti July, hiç oturmadığı oturma odasında ayakta durmuş, döşemede çıkarılması gereken bir leke görünce, 'Biraz gazyağı alabiliriz' der gibi söylemişti bunu. Ne yapmaları gerektiğini onlara söyleyenin July olması, kendi evlerindeki çaresizliklerinin bunu yapmak zorunda olduğunu July'a açıkça göstermesi, kesinlikle olasılık dışı olan bu şey, durumlarının gerektirdiği çözüm oluyordu. Gereğinden fazla kalmışlardı evde, bu yüzden olanaksız denemekten başka çareleri yoktu.³⁶

Beyazlar için siyahlardan farklı ve üstün olma hali gayet normaldir. Nitekim yazar, beyazlardaki bu üstünlük duygusunu sıradan bir durummuş gibi yine aynı romanında ele alır. Örneğin Smales ailesi için bu üstünlük hali, kendileri ile hizmetçileri için aldıkları sabunun farklı olmasını gerektirecek kadar olağandır:

'Ya sabun?' Her kullanımdan sonra özenle kurulayıp çocukların eline geçmemesi için kulübenin duvarının üstünde sakladığı koca bir kalıp tuvalet sabununun üstüne titriyordu.

'Ben sabun veririm.'

July'in Maureen'in stok dolabından almayı akıl ettiği sabun muydu bu acaba? July'in temiz giysileri, onlar – hizmetkârlar – için aldığı Lifebuoy sabunu kokuyordu. Hiçbir şey demedi July; belki de ne denli tedbirli davrandığını söyleyip övünmek istemiyordu. Maureen soracaktı ama bunu yapamayacağını anladı.³⁷

Öte yandan üstünlük duygusuyla hareket eden beyazlar, siyahların kendilerine hizmet etmesine o kadar alışkındır ki, en olmadık zamanlarda bile onlardan kendilerine hizmet etmesini bekler. Örneğin hayatta kalabilmek için saklanmak zorunda kaldıkları siyahların köyünde bile elbiselerini yıkamaları için siyahlara para teklif eden Maureen Smales³⁸ kendini siyahlardan üstün gören ve siyahların da kendilerine hizmet etmek için var olduğuna inanan beyaz anlayışın tipik bir örneğidir.

³⁶ Gordimer, *July'in İnsanları*, 17.

³⁷ Gordimer, *July'in İnsanları*, 32.

³⁸ Gordimer, *July'in İnsanları*, 32.

Bununla beraber Gordimer beyazlardaki bu üstünlük duygusuna zaman zaman imalı göndermelerde bulunur. Örneğin *Ayartma* adlı romanında vize alabilmek için kuyrukta beklemek zorunda kalan Julie, siyahların bir takım haklar elde edebilmek için mücadele etmelerini ve uğraş vermelerini doğal karşılarken, beyazların böyle bir şey için çaba göstermesini tuhaf karşılar:

İbrahim, Julie'yi böyle can sıkıcı işlerden uzak tutmakta haklıymış. Julie dışçide, doktorda sıra beklemişti, ama şimdiye kadar bir hak elde edebilmek için hiç kuyruğa girmemişti – ülkesindeki zencilerin geçmişinde böyle şeyler olurdu, ama o beyazdı, Nigel Ackroyd Summers'ın kızıydı.³⁹

Yazar, yaşamının düzenini tamamıyla değiştirerek sevgilisi İbrahim'in peşinden bilmediği bir geleceğe doğru yol alan Julie'nin bile bu üstünlük duygusundan kurtulamadığını göstererek, bu duygunun beyaz insanlarda nasıl kök saldıgını okurlarına hissettirmek amacındadır.

Öte yandan Gordimer, beyazların üstünlük iddialarının her zaman ve her coğrafyada var olduğuna inanır. Bu üstünlüğün sadece sınıfsal değil, fiziksel üstünlük olarak da kabul gördüğünü düşünen yazarın *Başka Dünyalar* adlı romanın başkişisi Toby Hood da Güney Afrika seyahatinde gemide tanıştığı konsolosu ve annesini betimlerken bu üstünlüğe vurgu yapar:

Konsolos gemiye Port Said'den binmişti. Onda bende olmayan ideal bir yüksek sınıf İngiliz'inin üstün fiziksel özellikleri vardı. ... Konsolos uzun boyluydu ve kaçınılmaz olarak, sivri dizleri, kocaman ayakları, geniş omuzları ve denize ya da gökyüzüne baktığında mavi görünen güzel gri gözlerinin üzerindeki kalın kaşlarıyla uzun, soylu bir yüzü vardı ve sanırım saçları bir zamanlar siyahtı. Annesi de tıpkı ona benziyordu. Hemen hemen oğlu kadar uzun boylu ve her yönüyle üstündü.⁴⁰

Yazar beyazlardaki bu üstünlük duygusunun onları siyahlarla aynı ortamı paylaşmaktan ve aynı havayı teneffüs etmekten bile alıkoyacak kadar ileri boyutta olduğunu düşünür ve bu ilginç durumu yine aynı romanında ele alır. Toby, iki siyah arkadaşıyla ofisinde öğle yemeği yediği için ofisinde görevli olan beyaz kadın, Bayan McCann işi bırakır:

³⁹ Gordimer, *Ayartma*, 212.

⁴⁰ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 10-11.

*Oysaki bütün olanlar o kadar aptalca ve önemsizdi ki. Beş para etmez bir kız kendini, beyaz bir adamın siyah iki adamla öğle yemeğini paylaştığı bir odaya giremeyecek kadar üstün görüyordu. Hepsi bu. Yine de, içimde kıızı küçük gören, öfke dolu garip bir heyecan ve Zenci erkeklere karşı küstah ve hınçlı olan genç beyaz adamın burnuna bir yumruk atma isteği duymuştum.*⁴¹

Kendini siyahlardan üstün gören tek kişi Bayan McCann değildir, kadının beyaz sevgilisi de aynı duyguyu paylaşır. Öte yandan aynı nedenden ötürü sevgilisi Cecil'i de kaybedeceğinin bilincinde olan Toby, en yakın arkadaşlarının siyahlar olduğunu, onlarla yemek yediğini, bazen onların evlerinde yattığını Cecil'den saklar, ona söylemez.⁴² Ancak yine de Cecil onu aynı gerekçeyle terk eder. Okur Toby'nin sevgilisi iken evlilik tercihini ırkçı eğilimleri olan Guy Patterson adlı zengin beyazdan yana kullanan Cecil'in bu tercihinin lüks yaşantıya ve paraya olan hırsından kaynaklandığını düşünür. Oysa gerçek hiç de öyle değildir:

*'Yerliler senin evine gelip gidiyorlar mıydı gerçekten? Guy ilk evinden bu nedenle ayrılmak zorunda kaldığını söylüyor.' ... 'Gerçekten onlarla akşam yemeğine oturabileceğini ve bunun senin için fark etmeyeceğini mi düşünüyorsun?' ... 'Biliyor musun, böyle bir şeyi düşünemiyorum bile; yani, siyah bir adamın yanı başıma oturup bir beyaz gibi benimle konuşmasını. Onların ellerine dokunma düşüncesi-' Eli simgesel bir deneme için kalktı, durakladı ve olumsuz bir biçimde sallandı.*⁴³

Ayrıca yazarın bu şekilde olumsuz ve ırkçı özelliklerle betimlediği roman kişisine Cecil ismini vermesi rastlantı değildir. Yazar sanki Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığı politikasının en önemli kurucularından ve uygulayıcılarından biri olan Cecil Rhodes'⁴⁴ okurlarına anımsatmak ister.

Gordimer'a göre Güney Afrika'da yaşayan beyazların üstünlük anlayışı o denli yoğundur ki, kendilerini ülkenin tek sahibi olarak görür ve yerli halka da öyle davranırlar. Dahası topraklarını ellerinde tutabilmek için de çoğu zaman onları yok

⁴¹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 165-166.

⁴² Gordimer, *Başka Dünyalar*, 182.

⁴³ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 286-287.

⁴⁴ Cecil Rhodes (1853-1902): Güney Afrika'da Cape Kolonisi'nin başbakanlığını yapmış işadamı ve devlet adamıdır. Ülkedeki İngiliz emperyalizmini geliştirmeye dönük politikalar izlemiş ve malvarlığını bu amaç uğruna harcamıştır. (*Cecil Rhodes Biography*, (t.y.), <http://www.notablebiographies.com/Pu-Ro/Rhodes-Cecil.html>)

sayarlar. Örneğin *Yanımda Kimse Yok* adlı romandaki çiftlik sahibi beyaz Bay Odendaal'ın yaklaşımı böyledir:

*Odensville benim toprağım, yerleşim merkezi olduğuna ilişkin bir resmi açıklama yok daha, Odensville'de kimse yaşamıyor, kimse! ... 'Odensville'de yaşayanlar' diye bir şey yok, o yüzden öyle demeyi bıraksanız iyi olur. Onlar hiçbir şey değil, onlar vuilgoed. (barbar)*⁴⁵

Öte yandan Bay Odendaal'ın yerli halka bu şekilde davranmasının temelinde, beyazların bilinçaltına işlemiş olan kendilerini üstün görme ve siyahları toplumsal hiyerarşide aşağı olarak konumlandırma düşüncesi vardır. Zaten beyaz toplumlarda, siyahların beyazların uygarlık seviyesine ulaşamamış vahşiler ve aşağı yaratıklar olduğu anlayışı yüzlerce yıl boyunca açıkça söylenegelmiştir. Odendaal da o düşünce yapısının somut bir örneğidir.

Bu ekseninde Bay Odendaal'ın yaklaşımını ben ve öteki ekseninde ele almak yerinde olacaktır, çünkü yerlileri barbar olarak niteleyen Odendaal doğal olarak kendisini uygar olarak tanımlamış olur. Ben ve öteki bilincinin kültürden kaynaklanan farklı sosyal davranışların sonucu olduğunu öne süren Halil İncancık'a göre kültür ne kadar gelişmişse, ben ve öteki bilinci de o kadar derin ve güçlü olur.⁴⁶ Dolayısıyla Güney Afrika'da beyazlar ve yerli halk arasında kültürel anlamda oldukça ciddi farklılıkların olması, bu ülkede ben ve öteki bilincinin güçlü olmasına yol açar. Bu bilincin kültürel bakımdan daha gelişkin olan beyaz toplumda daha çok ortaya çıktığını düşünen Gordimer, bunu beyaz bir karakter olan Bay Odendaal aracılığıyla somutlaştırır. Yazar, 'ben ve öteki diyalektiği' bağlamında ötekini 'hiçbir şey ve barbar' olarak niteleyen Odendaal'ın bilinçaltındaki 'ben'in, uygar ve üstün anlamına geldiğine vurgu yapar, bu da Lyotard'ın 'differend' ve deyiş-rejimiyle uyum gösterir.

*Bir differend, "(en azından) iki grup arasında, her iki argümana uygulanabilen bir yargı kuralı bulunmadığından adil biçimde çözümlenemeyen bir ihtilaf durumu"dur.... politikleştirilmiş kıyaslanamazlık" olarak da tanımlanan differend, bir grubun başka bir grubun deneyimine ya da gerçekliğine uymayan geçerli bir deyişe ya da "hakikati kurma prosedürleri"ne sahip olduğu durumlarda ortaya çıkar.*⁴⁷

⁴⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 33.

⁴⁶ Halil İncancık, "Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün", *Doğu Batı Dergisi*, 2, (Nisan 1998), 20.

⁴⁷ Erkan, 324.

Böylece beyaz, siyaha karşı fiili bir otoriterizm uygular, siyahı uygun bir sese sahip olmaktan yoksun kılar.⁴⁸ Nitekim Vera ile yaptığı görüşmede siyalara ulaştırması için mesaj yollayan Odendaal'ın kullandığı dil beyazlara özgü ben merkezli, şiddet içerikli ve ötekileştirici-aşağılayıcı bir dildir.

Ancak Gordimer, beyazlarda sıkça görülen bu üstünlük anlayışına katılmaz ve bunu kendi vicdanıyla baş başa kalınca kıtadaki beyazların durumunu gözlemleyip mantıksal çıkarımlar yaparak böylesi insanlara sahip olan kıtaya acıyan *Başka Dünyalar*'daki Toby'nin söylemleriyle açığa vurur. Kıtadaki beyazların aslında üstün yanları yoktur, aksine çoğu sıradan kişilerdir:

Yatağıma yattığımda canım sıkkındı, hiç uykum yoktu. İçimde hepsine karşı bir tiksinti duyuyordum. Afrika'ya yeniden ayak basma düşüncesiyle hastalanan şımarık bir kadın. ... Bandolini Pansiyonunun hesabını ödemek için çiftliğinde çalışan zavallı bir koca. O komik İtalyanca adı, kaçışın bir damgası olan 'Rina' adını verdiği, geleneklere göre yaşamaması gereken bir tek yere yerleşmeye dayanamayan annesi yüzünden yaşamını sürekli oradan oraya taşınarak sürdürmeyi öğrettiği kızı.

Ya öbürü, kraliçe görünüşlü yaşlı dul annesiyle birlikte, gezdiği ülkelerden birinde işlemiş olduğu, acı çeken ve dayanılmaz 'hata'sını utanılacak bir biçimde ülkeden ülkeye sürükleyen diplomatik bir centilmen. Afrika'nın sahip olduğu insanlar bunlar mıydı? Tanrım, ne acınası bir anakara!⁴⁹

Toby'nin bu yaklaşımı, Gordimer'ın beyazların üstünlük anlayışı konusundaki gerçek düşüncesini yansıtmaktadır. Bununla birlikte yazar beyazların kendilerini 'üstün' olarak konumlandıkları toplumsal yapının artık yavaş yavaş değiştiğine inanır ve yine aynı romanın sonlarına doğru sınıfsal hiyerarşide siyalara özgü olan aşağı konumunun artık sadece siyalara özgü olmadığını ifade eder. Bennet ve Vera'nın torunu olan Adam, Güney Afrika'ya gelir. Ülkenin değişen yapısının bir bakıma yeni yüzü olan Adam, iş aramaktadır, fakat Bennet ve Vera'nın onun için düşündüğü işler, daha önceden sadece siyahların yaptığı işlerdir. Bu da ülkede yeni yeni şekillenen toplumsal yapıda beyazların üstünlüğünün artık sona erdiğini açıkça ortaya koyar:

⁴⁸ Bkz. Sim, 309-310.

⁴⁹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 30.

Adam'ın okulda aldığı notlar ona ancak alt düzeyde bir sekreterlik işi sağlayabilirdi; şirketler de bu gibi işlerde çalışanları Afrikalılardan seçmeye başlamayı kendi çıkarlarına çok daha uygun buluyordu. ...

'– Bırak en alttan başlasın. Ulak gibi çalışsın, çay servisi falan yapsın. Bütün karaderili çocuklar öyle yapıyor.' Bunu söyleyen Vera'ydı elbette.⁵⁰

Gordimer, toplumsal yapıdaki değişimle paralel olarak insanların yaşam tarzlarının da değişmeye başladığını yine aynı romanında ele alır. Beyazlar, can ve malları tehlikeye girince ellerindeki her şeyi satılığa çıkararak ülkeyi terk etmeye başlar ancak yazar bunun gerçek nedeninin güvenlik endişesi olduğu konusunda şüphelidir:

SATILIK. GÖSTERİMDE. Bu ilanlar artık sona ermiş olan bir yaşam tarzını sergileyen müzeleri mi gösteriyorlardı? Bir zamanlar yaşadıkları yerlerle gurur duyan bu insanlar evlerini, işlerini bırakıp gitmelerinin nedeni bu muydu? Bu insanların kaçma nedenleri gerçekten yaşamlarından olmaktan korkmaları mıydı, yoksa anayasayla, İnsan Hakları'yla, yasalarla yaşamlarının değişeceklerinden mi korkuyorlardı?⁵¹

Beyazların yaşamsal kaygılarından dolayı ülkeyi terk ettiklerinden pek emin olmayan yazar, onları buldukları topraklardan kaçırın asıl şeyin statü ya da ayrıcalık kayıpları olduğunu veya efendisi olduğu insanlarla eşit konuma düşerek yüzlerce yıllık üstünlüklerini kaybetme korkusu olduğunu ima eder.

4.4. EFENDİLİK – SAHİPLİK SAPLANTISI

Sömürge topraklarında beyazlar her zaman 'efendi' olarak kabul görür ve siyahlar beyazlara 'sahip' diye hitap eder. Ancak bu durum kendiliğinden oluşmamıştır, zira kendilerine öyle hitap edilmesini beyazların kendisi istemiştir. Nitekim Fanon, beyazların, bu toprakların efendisi olduğunu her fırsatta haykırdığını söylerken buna dikkat çeker:

Sömürgeciyle sömürülen arasındaki ilişki fiziksel kütle ilişkisidir. Sömürgeci sayı olarak fazla olan hasmına karşı kendi gücünü öne sürer. Sömürgeci teşhircidir. Güvenlik endişeleriyle, sömürge halkına "Burada efendi benim"i yüksek sesle hatırlatır.⁵²

⁵⁰ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 245.

⁵¹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 234.

⁵² Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 59.

Fanon'a göre beyazların kendilerini bu toprakların efendisi olarak ilan etmelerinin nedeni, yerlilerin sayıca kalabalık olmalarından dolayı güvenlik endişesi taşımalarıdır ve buna karşı onlar da kendi güçlerini öne sürerler. Ancak beyazların sömürge topraklarında karşılaştığı güvenlik sorunu sömürgeciliğin ilk zamanları için geçerlidir. Beyazlar, sömürgeciliğin ilerleyen dönemlerinde ciddi anlamda bir güvenlik problemi ile karşı karşıya kalmazlar ve bunu sağlayan da yerli halkın onları artık efendi ve sahip olarak kabul etmesidir. Yerlilerin sömürgeci beyazları efendi ve sahip olarak kabul etmesi ise kendilerine uygulanan şiddet ve katliamların sonucudur. Nihayetinde şiddet uygulanarak itaat ettirilen yerlilerin sömürgecileri efendi ve sahip olarak kabul etmeleri yüzyıllar boyunca sömürge topraklarının bir gerçeği olur. Beyazlar buna öylesine alışırlar ki, her zaman ve her yerde efendilik ve sahiplik saplantısından kendilerini bir türlü kurtaramazlar.

Bu bağlamda Gordimer, beyazların bilinçaltına işleyen bu saplantıyı eserlerinde sıklıkla vurgular. Örneğin *July'in İnsanları*'nda, siyahların köyüne sığınan Smales ailesinin tutum ve davranışları çoğu zaman bu anlayışın yansımasıdır. Yetişkinlerde olağan biçimde görülen bu saplantı çocuklarını da etkiler ve onların da davranışlarına yansır. Örneğin ailenin büyük oğlu Victor, şehirden gizlice kaçtıklarında elektrikli yarış arabasını ve pistini de kamyonete koymuştur. Yerli çocuklara bunu göstermek ister, ancak çocukların arabaya dokunma ihtimalini göz ardı edemez ve annesini uyarır:

'Ama onlara dokunmamalarını söyle. Bana ait şeylerin karıştırılıp kırılmasını istemiyorum. Onlara bunu söylemelisin.'

Yetişkinlere özgü bir biçimde, kullanmayı reddettiği bir otoriteyle güldü Maureen. 'Ben mi söyleyeyim? Bizim dilimizi anlamıyorlar ki?'

Oğlan hiçbir şey demedi, ama yıkanırken kullandıkları orası burası göçmüş, paslı küvete tekme atmaya başladı.⁵³

Victor'un bu davranışını, oyuncağını korumak isteyen bir çocuğun refleksiyle açıklamak mümkündür. Ancak Victor'un davranışlarını daha genel bir perspektiften ele aldığımızda, bunun çocukluk refleksinden çok daha öte bir şey olduğu ortaya çıkar. Victor sahip olmadıklarını da sahiplenmek isteyen tipik bir beyazdır sanki:

Victor'la çetesindeki oğlanlar çene yarıştırmak kapı girişine doğru koşular.

⁵³ Gordimer, *July'in İnsanları*, 20.

'Herkes su alıyor. Musluktan aktığını anladılar! Herkes alıyor! Defolup gitmelerini söyledim, ama anlamıyorlar. Çabuk gel, baba!' ...

'Ama su onların Victor. Herkesin suyu o. Depoyu bu amaçla kurdum ben.'

Çocuk kafasını kaşdı, çamurlu çıplak ayaklarını kıvırdı, soytarılık ederek, topuklarının üstünde yalpalayarak yürüdü. 'Aa, baba, bizim suyumuz o, bizim suyumuz!' ...

'Yağmurun sahibi kim?' Annesinin vaaz verir gibi sorduğu bu mantıklı soru, Victor'u iyice kızdırttı.

*'Bizim suyumuz o, bizim suyumuz.'*⁵⁴

Beyazlar uygarlığa ait ne varsa hepsini kendilerinin varsaymaktadır ve çocuklarını da bu anlayışla yetiştirirler. Ya da çocuklar kendi üstün ırk anlayışlarının egemen olduğu yetişme çevrelerinde bu anlayışı doğal olarak elde ederler. Kendilerine ait olmayan topraklarda sahiplenecek bir şeyler bulabilen beyaz Smales ailesi, sanki siyahların topraklarını zorla ele geçirip bu topraklarda hak iddia eden Boerlerin romandaki temsilcisidir. Kendi topraklarına yağın yağmur suyunu kullanmalarına bile izin verilmeyen köylü çocuklar, Güney Afrika'nın yerli halkını temsil eder. Yazar tarafından çocuk olarak sembolize edilmeleri ise belki de masumiyetlerine bir göndermedir.

Beyazların en ılımlılarından sayılabilecek Smales ailesi bile her şeyin sahibi oldukları konusunda o kadar titizlerdir ki, çocuklarını da o algıyla yetiştirirler. Onlara göre kendileri her şeyin sahibidir ve siyahların da bir şeylere sahip olacağı fikrine dahi tahammülleri yoktur. Bu anlayışla büyüyen ve yetişen Victor, kendini sahip ve efendi olarak gören beyaz toplumun tipik bir ürünüdür. Aile kendisine ait gördüğü hiçbir şeyi paylaşmaya yanaşmaz. Nitekim Ali Erritouni'ye göre anne Maureen ve baba Bam, devrime karşı değillerdir ve ulus - devletin ırkçı politikalarını kabul etmezler. Siyahların davasına inanırlar ve onları beyazlarla eşit görürler, ancak yine de sahip olduklarını ve ayrıcalıklarını onlarla paylaşmaya hazır değillerdir.⁵⁵

Bununla beraber beyazların kendilerine ait olarak gördükleri tek şey nesnelere değildir, siyah insanları da kendilerine ait görürler. Gordimer, bunu *Ayartma* adlı romanında dile getirir. Julie ve İbrahim'in de katıldığı bir yemekte dünyaca ünlü bir

⁵⁴ Gordimer, *July'in İnsanları*, 68-69.

⁵⁵ Erritouni, 74.

web siteleri ağının genel müdürü olarak Avustralya'ya yerleşecek olan Adrian ve ailesi de vardır. Birlikte çalışacağı ekibini de Avustralya'dan seçmiştir. Beraberlerinde sadece işlerine yarayacak olan şeyleri götüreceklerdir:

... Adrian, hazırlık çalışmaları için gittiği zaman tek tek seçtiği bir Avustralyalı kadro ile ekibini kurduğunu anlatıyor. – Avustralyalı olmayan bir kişi var, duyunca hiç şaşırmayacaksınız, eski Şoförüm Festus, hatırladınız mı? Evet – karısı geçenlerde öldü, o da kendine yeni bir hayat kurmak istediğini söylüyor; böylece bize gerekli olan her şeyle birlikte onu da yanımızda götürüyoruz.⁵⁶

Siyahlar beyazların dünyasında ancak bir şekilde, beyaz adamın hizmetinde ve ona ait bir nesne olarak varlığını sürdürebilir. Festus, bu durumdan gocunmadığı gibi kurmak istediği yeni yaşamının beyaz efendisinin himayesinde ve gölgesinde olmasını özellikle arzular.

Yine aynı romanın kadın kahramanı Julie de Gordimer'ın efendilik ve sahiplik saplantısındaki beyaz karakterlerinden biridir. Abdu'nun yasadışı olarak bulunduğu ülkeden sınır dışı edilmesi kesinleşince, Julie Abdu'ya bilet almak için acenteye gider ve ona danışmadan bir bilet de kendisine alır. Abdu bu duruma çok bozulur ve kendi kendine düşünür:

Öylesine el bebek gül bebek büyütülüp şımartılmış ki, benim yaşantıma göre biri olmadığını kavrayamıyor; her şeye sahip olabileceğini, her şeyi yapabileceğini sanıyor; oysa yapamayacağı tek şey, şimdi yapmaya karar verdiği şeyin üstesinden gelebilmek. Çılgınlık bu. Düpedüz delilik. Ben de onu akıllı biri sanırdım. Aptallık bu. Evet. Kesinlikle öyle.⁵⁷

Yazarın beyaz insanlar arasında siyahlara en yakın duran kişilerden biri olarak resmettiği Julie bile tipik bir beyazdır. Her şeye sahip olacağını ve her şeyi yapabileceğini sanan bir kişidir. Öte yandan yazar, beyazların siyahları umursamayan ve önemsemeyen tavırlarını aktarmaya devam eder:

Kim dedi sana iki bilet al diye! Bana bir şey söylemedin. Bana danışman gerektiği aklına gelmedi mi? Hiç gelir mi, bütün kararları kendin vermeye

⁵⁶ Gordimer, *Ayartma*, 57.

⁵⁷ Gordimer, *Ayartma*, 108.

*alışmışsın, canının istediğini yapıyorsun, ne baban, ne anan, ne de başka biri sana ne yapacağını söyleyebilir, öyle değil mi?*⁵⁸

Başına buyruk, her istediğini yapan ve kimseye danışmayan Julie'ye karşın Abdu eziklik ve edilgenlik psikolojisindedir ve kendisinin Julie için hiçbir anlam ifade etmediğini düşünür: “Bana gelince – ben neyim, ben kimim, benimle konuşma, bana danışma – sen benim memleketimde yaşayamazsın, orası sana göre değil...”⁵⁹ Oysa beyaz insanın özgüveni her zamanki gibi yerindedir. Gittikleri yerde ona sorumluluğunu üstlenemeyeceğini söyleyen Abdu'ya verdiği cevap minnetsizdir: “Kimsenin benim sorumluluğumu üstlenmesi gerekmez. Ben kendimden sorumluyum.”⁶⁰

Ancak ülkedeki mevcut yapı değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Beyazların her şeyin sahibi olma devri ise artık kapanmaktadır. Bu eksende Erritouni, Gordimer'ın beyaz Güney Afrikalıları ellerindeki ekonomik zenginliği ve kurumları siyahlarla paylaşmaya zorladığını, ancak onların ellerindeki bu gücü ve sahip oldukları mal varlıklarını gönüllü olarak paylaşmasını beklemediğini düşündüğünü ifade eder.⁶¹ Zaten Gordimer *July'ın İnsanları*'nda beyazların mal varlığını sembolize eden kamyoneti, July'a verir. Fakat beyazlar bu duruma çok bozulur: “Ne zaman istese verirdim ben ona anahtarları. Araba kullanmayı ben ona kendim de öğretebilirdim, benden istemedi.”⁶² Gordimer, beyazların sahip olduklarını siyahlarla paylaşmaya hazır olmadıklarını düşündüğü için kamyonetin anahtarlarını ve kamyoneti onların onayı olmadan siyah hizmetçi July'a teslim eder. Gordimer'a göre beyazlar istese de istemese de artık bazı şeyler değişmiştir ve beyazların da buna alışması gerekmektedir. Beyazlar, siyahların daima kendilerine bağımlı olmasını ve kendilerine sormadan hareket etmemesini arzular. July belki de bu anlayışı ve beklentiyi yıkmak için onlara sormadan anahtarları alır. Şoförlük derslerini beyazları yok sayarak siyah arkadaşından alan July, aslında, artık beyazlara ihtiyacımız yok demek ister ve eski dönemin kapandığını da açıkça ifade eder:

Kim yakalayacak beni? Siyah askerler geldiğinde beyaz polis kaçıp gitmişti zaten. Bazen onu alıp götürüyorlar, bilmiyorum. Bana hiç kimse sürücü

⁵⁸ Gordimer, *Ayartma*, 108.

⁵⁹ Gordimer, *Ayartma*, 108.

⁶⁰ Gordimer, *Ayartma*, 109.

⁶¹ Erritouni, 72.

⁶² Gordimer, *July'ın İnsanları*, 64.

*belgen nerede diye soramaz. Kimlik belgemi de, onu da kimse soramaz. Bitti artık.*⁶³

July'nin bu tavrı Fanon'u destekler niteliktedir. Fanon'a göre sömürge şartları ortadan kalktıktan sonra, sömürge halkı renginin, yaşamının, aldığı nefesin sömürgecininki kadar değerli olduğunun farkına varır ve artık sömürgeciden korkmaz; kendine güveni gelmiştir artık.⁶⁴

4.5. BENCİLLİK – ÇIKARCILIK

Sömürgelerdeki beyazların çoğu kendilerini bu toprakların gerçek efendileri ve buldukları ülkelerin gelişimi ve uygarlığı için vazgeçilmez olarak görürler. Bu duygu da onların siyahlar karşısında bencil davranışlar sergilemelerine yol açar. Sadece kendilerini düşünürler ve kendileri dışındakilere, özellikle de siyalara neredeyse yaşam hakkı bile vermezler. Beyazların bu özelliğinin farkında olan Gordimer, eserlerindeki beyazların birçoğunu bu şekilde betimler. Örneğin *July'in İnsanları*'ndaki Smales ailesi, bu bencil beyazlara somut bir örnektir. Siyah hizmetçileri July, siyahların direnişi başladığında direnişçilere katılmaz ve beyaz efendilerini alıp köyüne kaçıtır. Bam ve Maureen Smales, July'nin siyah direnişçilere yakalanması durumunda çok zor durumda kalacağını, belki de öldürüleceğini gayet iyi bilirler: "Ulu Tanrım! Bizi burada sakladığı için kendisi de ölüm tehlikesiyle karşı karşıya! Ama onun, bunun farkında olduğunu sanmıyorum, bereket versin ki..."⁶⁵ Beyazlar, kendileri için yaşamını tehlikeye atma fedakârlığında bulunan July'ı, bu tehlikeli durumdan kurtarmak için hiçbir şey yapmadıkları gibi, onun içinde bulunduğu tehlikeli durumun farkında olmayışından ise hoşnuturlar. Düşündükleri sadece kendileridir ve başkalarının yaşamı bile onların umurunda değildir.

Bununla beraber Smales ailesinin bencilliği bu kadarla sınırlı değildir. En zor şartlardayken, hayatta kalabilmek için siyahların yardımına muhtaç oldukları zamanlarda bile kendi çıkarlarını gözetirler. Hatta ellerindekini siyahlarla paylaşmak zorunda kaldıklarında dahi daima bencil davranırlar. Örneğin Bayan Maureen Smales, eşi Bam'ın vurduğu iki domuzu siyahlarla şu şekilde bölüşmeyi önerir: "Büyüğünü

⁶³ Gordimer, *July'in İnsanları*, 65.

⁶⁴ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 51.

⁶⁵ Gordimer, *July'in İnsanları*, 135.

onlara ver.”⁶⁶ Bu paylaşım her ne kadar adil ve sayıca kalabalık olan siyahlara karşı merhamet duyma şeklinde algılansa da sonradan söyledikleri onun asıl amacını ortaya koyar: “Küçüğün eti daha yumuşaktır.”⁶⁷ Kendi yaşamlarını tehlikeye atarak onları köylerinde saklayan siyahlara karşı bile kendi damak zevklerinden dahi ödün vermeyen beyazlar, ne kadar bencil olduklarını ortaya koyarlar.

Beyazlarda olan bu bencillik duygusu, ülkede yüzyıllar boyunca egemen kültür olmanın kendilerine kazandırmış olduğu bir alışkanlıktır ve çoğu zaman da istem dışıdır. Aslında beyazların edindiği bu bencillik kültürü sadece siyahlara karşı değildir. Kendi öz çocuklarına karşı bile bencildirler. Yazar bu bencilliği yine aynı romanında Maureen’in söylemiyle açığa vurur:

Maureen’in ailesi paylarına düşen ve mısır unuyla pişirilen sebzeleri yedi. Bunları Maureen’in topladığını bilse de bu konuda bir şey söylemedi Bam. Ama Victor biraz daha sebze isteyince, hemen yanıtladı onu. ‘Payını yedin. Bunları toplamak çok zor.’⁶⁸

Kendi çocuğuna dahi tabağından fazladan bir lokma yemek vermeyen anne, beyazların bencil düşünce yapısının tipik bir sembolüdür. Dolayısıyla bu bencil duyguya sahip beyazlardan siyahlara karşı paylaşımcı bir davranış sergilemesini beklemek doğru olmayacaktır.

Yine aynı şekilde *Ayartma* adlı romanın beyaz kadın karakteri Julie’nin babası da sadece kendi çıkarını gözeten bencil beyazlara örnek olarak sunulabilir. Babasının verdiği bir davete katılan Julie, konukların arasında siyah bir çifti görünce şaşırır. Julie’ye göre siyahlar, politik gücün ardından ekonomik gücü de ele almak üzeredirler. Julie, siyahların babasının evinde konuk olmasının asıl nedeninin yatırım bankacısı olan babasının dengeleri korumak adına siyahlarla iyi ilişki kurmanın gerekliliğine olan inancı olduğunu düşünür.⁶⁹ Beyaz elit sınıfın üst düzey bireylerinden biri olan babayı, çıkara dayalı ilişkiler ağının merkezinde yer alan biri olarak resmeden Gordimer, babanın kendi çıkarlarını her şeyin üstünde tutan bencil kişiliğini açıkça ifade eder:

Babası, margaritaları tazelemenin dışında, konuklarla ilgilenme işini Danielle’e bırakırdı. Sonra da ilerde yararlı olacaklarını bildiği

⁶⁶ Gordimer, *July’in İnsanları*, 84.

⁶⁷ Gordimer, *July’in İnsanları*, 84.

⁶⁸ Gordimer, *July’in İnsanları*, 98.

⁶⁹ Gordimer, *Ayartma*, 52.

konuklarıyla (Julie babasını iyi tanırđı) dostluğu pekiştirmek için bir köşeye çekilip günün, haftanın gündemdeki konularını konuşmaya koyulurdu; ...⁷⁰

Ancak Gordimer'in romanlarındaki beyaz karakterlerin hepsi bencil değildir ve siyahların yanında yer alıp onların haklarını savunan derneklere çalışırlar. *Oğlumun Öyküsü*'ndeki Hannah, *Yanımda Kimse Yok*'ta Vera bu beyaz roman kişilerindedir. Fakat Gordimer, beyazların siyahların yanında yer almasına ve onları savunmasına bazen şüpheyle yaklaşır. Örneğin *Başka Dünyalar* adlı romanının başkişisi Toby Hood bu şekilde düşünen roman kişilerindedir. Ona göre güçlüler, ezilenlerin yanında yer alarak kendi çıkarları doğrultusunda bundan faydalanmaktadırlar:

Çocukluğumun dünyası, şimdi tanıdığımız ezilenlerin dünyasının bir başlangıcıydı ve öküzü koruyan kene gibi bu ezilenlerinin her birinin koruyucu melekleri vardı. Bu insanlar, tıpkı öküzün derisindeki zararlı böcekleri yiyerek bir yandan hayvanın sıkıntısıyla semirip öte yandan onları rahatlatan keneler gibi, ezilenlere yardım ederken onlardan kendileri için özel bir tür besin alırlar.⁷¹

Bu insanlara örnek olarak başkalarına kendi çıkarları için dernekler kurduran hırslı Yahudileri, Alman profesörleri ve Hristiyanları veren Toby, onların bu tavırlarından bıktığını söylerken⁷², bu konularda kafasının karmakarışık olduğunu ortaya koyar.

4.6. ÖNYARGILI OLMA

Beyazların sömürge topraklarında yerli halka karşı önyargılı yaklaşımlarının çok eskiden beri var olduğu bilinen bir gerçektir. Sömürgeci beyazlar, kendilerinden daha aşağı bir pozisyonda konumlandıkları yerli halkı, kendilerine kıyasla daha düşük özelliklerle tanımlarlar. Onlara göre yerli halk vahşidir, uygarlıktan yoksundur, ikinci sınıftır, beyin kapasitesi düşüktür, ahlaki değerlerden uzaktır ve tembeldir. Nitekim Fanon, sömürgecinin sömürge halkını her türlü değerden yoksun olarak tanımladığını, yerlilerin ahlak kurallarına duyarlı olmadıklarını her zaman öne sürdüğünü ve ahlaki değerlerin sömürge dünyasında hiçbir zaman var olmadığını iddia eder. Fanon'a göre

⁷⁰ Gordimer, *Ayartma*, 53.

⁷¹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 32.

⁷² Gordimer, *Başka Dünyalar*, 32.

yerliye layık görülen konum, ‘mutlak kötü’ konumudur: “Yerli pistir, temas edilmemelidir, temas edeni de kirletir, zehirler, bozar.”⁷³

Bu bağlamda Fanon, yerlilere karşı önyargılı bakışı ve ırkçı yaklaşımları bazı yazarlardan alıntılar yaparak somut bir şekilde ortaya koyar. Bu yazarlardan biri Alan Burns’tür ve iddiasına referans olarak Kutsal Kitap’ı gösterir:

Beyaz ve Siyah ırklar arasındaki ayrılığın, tıpkı bu dünyada olduğu gibi öteki dünyada da devam edeceğini bildiriyor Kutsal Kitap. Göklerin Melekûtuna kabul edilen Siyahlar, Yeni Ahit’te belirtildiği gibi, Babamızın onlar için var ettiği ayrı köşklere iskân edilmiş bulacaklardır kendilerini. ... Seçilmiş ırk biziz, derimizin rengi bunu gösteriyor. Ötekilere gelince, onların rengi siyah ya da sarı: Elbette günahlarından ötürü böyle...⁷⁴

Öte yandan Ania Loomba beyazların siyahlara yönelik önyargılı tutum ve davranışlarını renk sembolizmi bağlamında ele alarak ırksal bakış açısına farklı bir boyut sunar. Loomba’ya göre siyahlık, Ortaçağ’da küfür ve kir gibi olumsuzlukları çağrıştırdığı için sömürgecilerin istila ettikleri topraklarda karşılaştıkları siyahları katletme ya da köleleştirmelerine bir bakıma haklılık kazandırmıştır ve onlara hayvan muamelesi yapmalarının meşru zeminini oluşturmuştur.⁷⁵ Dolayısıyla sömürgeciler, gittikleri yerlerde siyah derili insanlarla karşılaşınca doğal olarak onları aşağı ırk olarak görmüşler ve onlara önyargıyla yaklaşmışlardır.

Benzer şekilde Fanon da soruna renk sembolizmi açısından bakar ve Avrupalılar için siyahın olumsuz bir sıfat olduğunu, negatif anlamlarla yüklü olduğunu ve kötülüğün sembolü olarak algılandığını öne sürer:

Cellat Siyah adamdır Avrupalı için, şeytan Siyah adamdır: Kötülükten, felaketten söz edilmek istendi mi, nerede olursa olsun, karanlıkla ifade edilir bu. İster bedensel kirliliği düşünelim, ister ruhsal kirliliği, kirlilik de “kara”yla ifade edilir her yerde. ... İster somut planda olsun ister sembolik planda, Avrupa kültüründe Zenci, kişiliğin kötü ve olumsuz yanını simgelemektedir. ... Karanlık/gölge/boşluk/gece/yeraltının zifiri dünyası/uçurumların derinliği/kara talih/insanın talihinin kararması/şöhretin gölgelenmesi vb... Bunun karşıtı olarak da şunları sıralayabiliriz: insanın alnının ak, yüzünün açık olması/beyaz barış güvercini/akın karanın ortaya çıkması/bir işten yüzünün akıyla sıyrılmak

⁷³ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 48.

⁷⁴ Alan Burns’tan alıntılanan Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 27-28.

⁷⁵ Loomba, 94.

*vb... Avrupa'da ve uygarlık havarilerinin uğradığı öteki ülkelerde Zenci, kötülüğün ve günahın simgesi olarak zihinlerde yer etmiştir.*⁷⁶

Ancak Fanon, bu yaklaşımı kabul etmez ve eleştirir:

*Avrupa'da bir işlevi vardır Zencinin. Aşağılık duygusunu, bayağı eğilimleri, kısacası ruhun karanlık yüzünü simgeler Avrupa'da Zenci. Onun işlevi budur: Zenci ya da daha uygun bir deyimle, siyah renk Homo Occidental'in kolektif bilinçaltında kötülüğün, günahın, sefaletin, savaşın ve kıtlığın sembolü durumundadır. Leş yiyen kargaların hepsi siyahtır. Ne anlamlı bir tesadüf değil mi?*⁷⁷

Bununla beraber Fanon, beyazlar için siyah veya zenci kavramının her zaman olumsuz bir kavram olduğu gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalır. *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı kitabında, üç yıl boyunca beş yüz civarında beyaz insanla görüştiklerini ve onlara zenci sözcüğünün kendilerine ne çağrıştırdığını sorduklarını yazar. Bu insanların yüzde altmışına yakın bir kısmı için zenci kelimesi biyolojik varlık, erkeklik organı, kuvvet, çeviklik, sportmenlik, güç, boksör, vahşi, hayvan, şeytan, günahkâr gibi kavramları çağrıştırır.⁷⁸

Bu bağlamda Gordimer, siyahların kendi deri renklerinin beyazlar tarafından olumsuz niteliklerle özdeşleştirildiğinin bilincinde olduğunu düşünür ve bunu *Oğlumun Öyküsü*'nün anlatıcısı William aracılığıyla ortaya koyar:

*Oraya taşındığımızdan beri, annem, beyazlarla mesafeli de olsa iyi ilişkiler kurmuştu. Komşular babamın hapiste yattığını, siyasal eylemlerini bilmiyorlardı – annemin görüntüsü, ten rengimizin kötü alışkanlıklar demek olduğu yolundaki Afrikaner korkusunu ve kendilerinden başka kimsenin görüntüsüne hoşgörülle bakmayan önyargıları silip götürüyordu.*⁷⁹

William'ın 'annemin görüntüsü' ile anlatmak istediği şey, annesinin melez ve kendilerine göre daha açık tenli olmasıdır. Çünkü beyaz olmayanlar için siyah değil de açık tenli ya da renkli olmak, başlı başına bir avantajdır ve bu ülkede daha az siyah olmak, beyazların önyargısını azaltmaya yetmektedir.

⁷⁶ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 211-212.

⁷⁷ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 213-214.

⁷⁸ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 187.

⁷⁹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 61.

Öte yandan beyaz toplumda siyahlara yönelik bu tarz olumsuz düşüncelerin oluşmasının nedenleri üzerine yoğunlaşan Fanon, bu algının oluşmasında yerlilerin yaşadığı toprakları herkesten önce ziyaret eden seyyahların ve gazetecilerin anlattıklarının ve yazdıkları kitapların belirleyici olduğunu düşünür. Beyazların siyahlara karşı önyargılı tutum ve davranışlarını yine beyazların kendisinin kurguladığına inanan Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı kitabında Georgas Mounin'den şunları aktarır:

*Siyahları, şükür ki, Levy Bruhl'un Mentalite Primitive adlı incelemesiyle tanımak bahtsızlığına uğramadım; Zencileri kitaplar yoluyla değil, günlük ilişkiler içinde, doğrudan temaslar yoluyla tanıdım. ... İnsanın henüz önyargılara saplanıp kalmadığı bir çağda Zencilerin de bizim gibi insan olduğunu öğrenmemin çok yararı dokundu bana...*⁸⁰

Fanon yine aynı kitabında, beyazların siyahlara yönelik önyargılı bir bakış açısı kazanmalarında Batılı düşünür, yazar ve seyyahların etkili olduğu düşüncesini Emil Dermenghem ismindeki başka bir yazarın cümlelerini naklederek destekler:

*1900 yılında düzenlenen Uluslararası Fuar hiç unutamadığım çocukluk anılarımdan biridir. Bu fuara giderken en başta gelen merakım bir Zenci görmektir. Hayalimde, kuşkusuz, Onbeş Yaşında Bir Kaptan, Robert'in Serüvenleri, Livingstone'un Seyahatleri gibi romanlardan edindiğim imgeler vardı.*⁸¹

Ancak yüzlerce yıl öncesinde yaygın olan 'öteki'ye karşı bu önyargılı bakış açısının 21. yüzyılda bile çok fazla değişmediğini görürüz. Nitekim Sumbas, geçtiğimiz yıllarda Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy'nin, Fransa'daki Arap ve Afrikalı göçmen gençler için 'serseri', 'ayak takımı' gibi aşağılayıcı ifadeler kullanmasının, beyazlar arasında ötekilere yönelik önyargılı bakışın değişmediğini kanıtladığını öne sürer.⁸²

Yine aynı şekilde, sadece birkaç yıl önce, siyah insanları öfkeli, cahil, beceriksiz, kapasitesiz ve suçlu olarak niteleyip onların babuna benzediklerini ve onları sevmediğini açıkça söyleyen Afrikaner yazar Annelie Botes, siyahlara yönelik olumsuz bakışın ve önyargılı yaklaşımların hâlâ devam ettiğini gösterir:

⁸⁰ Georgas Mounin'den alıntılan Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 223.

⁸¹ Emil Dermenghem'den alıntılan Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 224.

⁸² Sumbas, 262.

*Şimdi gayet açık konuşacağım. Ve bu da ülkeyi şoke edecek. Siyahları sevmiyorum. Onları anlamıyorum. Onların da benim gibi insanlar olduğunu, benimle aynı haklara sahip olduklarını biliyorum. Fakat onları anlamıyorum. Ve sonra... Onları sevmiyorum. Onlardan kaçıyorum, çünkü korkuyorum.*⁸³

Bu düşünce yapısının sadece Botes'e özgü olduğunu öne sürmek yanlış olacaktır. Zira Botes'in röportajına yorum yazanlardan biri, Botes'in hatasının beyaz bölgelerde barbekü ateşinin başında beyazlar arasında konuşulan şeylerin açıkça ve uluorta söylemek olduğunu yazar. Ayrıca Botes de bu röportajının ardından kendi düşüncelerini destekleyen binlerce eposta aldığını, kitap satışlarından ve ödüllere doğan zararının telafisi için insanların ona ekonomik anlamda destek vermek istediğini, son romanının satışlarının katlandığını iddia eder.⁸⁴

Bu bağlamda Gordimer, ülkesindeki beyazlar arasında benzer düşünce yapısının yaygın olduğuna inanır. Beyazların siyahlara karşı önyargılı olduklarını ve onları her zaman yetersiz ve beceriksiz olarak gördüklerini düşünen Gordimer'a göre beyazların çoğu siyahların hiçbir zaman beyazların uygarlık düzeyine erişemeyeceklerine inanır. Çünkü onlara göre siyahlar o uygarlık düzeyine çıkabilmek için gerekli olan her türlü donanımdan yaratılış itibariyle yoksundurlar. Yazar bunu romanlarında ele alır. Örneğin *Başka Dünyalar*'daki Patterson, siyahları beyinsiz ve kapasitesiz olarak gören beyazlardan biridir:

*Bir şey anımsamış gibi, bir an merakla bana baktı. 'Bu kara adamların da bizim gibi olabileceklerine inanıyor musun, Hood?'... Kimi zaman yakalandığımı duyumsadığım üstünlük duygusundaki noktadan aşağı inemeyerek gülüyordu. Ona kaçamak bir yanıt vermişim gibi elini bana doğru salladı. 'Kendilerini yönetmek ha? Görmek isterdim: Bu zavallı adamların beyinlerinin olduğunu sanmıyorum. Yetersizdirler. Beyinleri yoktur.'*⁸⁵

Patterson'ın bu söylemleri bize 19. yüzyılda Amerika'daki ırk ekseni tartışmaları anımsatır. Amerikalı beyazlar da siyahların beyinlerinin hacim olarak beyazlara nispeten daha küçük olduğunu düşünürdü ve üstünlüklerinin fiziksel olduğunu ispata

⁸³ Mail&Guardian, "Afrikaans writer loses award over comments on black people", Erişim tarihi: 22.01.2015, <http://mg.co.za/article/2010-12-09-afrikaans-writer-loses-award-for-not-liking-blacks>

⁸⁴ Verwey ve Quayle, 552.

⁸⁵ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 266.

çalışan bilimsel(!) makaleler yayınlardı. Örneğin Josiah C. Nott, bu ırkçı söylemlerini açıkça yazan yazarlardan biridir ve 1844 yılında yazdığı makalesinde aynen şöyle der:

Daha önceden söylediğim gibi, pozitif ölçütler doğrultusunda Zenci beyni, beyaz beyninden tam olarak onda bir oranında daha küçüktür ve bu eksiklik daha üstün yeteneklerin merkezi olan beynin ön kısmında ortaya çıkar. Tarih ve gözlem, bu eksiklikten dolayı Moğolların, Malayların, Hintlilerin ve Zencilerin, şimdi ve her zaman ve her yerde beyazlardan daha aşağı bir konumda olduğunu bize öğretmiştir.⁸⁶

Yine aynı şekilde Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı kitabında bu şekilde düşünen Dr. H. L. Gordon adlı bir yazardan bahseder. 1943 yılında *The African Medical Journal*'da yayınladığı makalesinde Gordon, yerlilerin beyninin nicelik bakımından beyazların beyinlerinden daha düşük olduğunu öne sürer:

100 adet sağlıklı Yerlinin beyninde çıplak gözle ve mikroskopla yapılan, teknik olarak son derece ileri ve hassas bir dizi araştırma sonucu, Yerli beyninin niceliksel geriliğini gösteren ciddi kanıtlar elde edilmiştir. Bu geriliğin normal insan beynine göre yüzde 14 dolayında olduğu saptanmıştır.⁸⁷

Bu eksende, siyahlar ile beyazlar arasındaki her türlü sorunu eserlerinde irdelemeye çalışan Gordimer, yine aynı romanında beyazların siyahlara yönelik ırkçı ve önyargılı yaklaşımlarına yer verir. Romanın başkişisi Toby yazar tarafından her ne kadar ılımlı bir beyaz olarak sunulsa da, kendisini zaman zaman ırkçı ve oryantalist bir bakış açısından kurtaramaz: "... Sanırım kadınları bir zevk aracı olarak gören Doğulu bir kafa yapım vardı."⁸⁸ Batılıların doğuluları, özellikle de siyahları her zaman cinsellik düşkünü olarak nitelendirdikleri bilinen bir gerçektir ve Toby de bu önyargılı yaklaşımın somut bir örneğidir.

Romandaki önyargılı beyazlardan biri de Toby'nin sevgilisi Cecil'dir. Cecil ile Toby Alexander ailesinin büyük çiftliğinde atla gezintiye çıkarlar. Uzaklarda harabe bir ev görürler ve yaklaşıp içine girerler. Eve onlardan önce birileri girmiştir. Cecil, kendilerinin de izinsiz olarak girdiği bu eve daha önceden girenlerin yerliler olduğuna hükmeder. Çünkü her yer karışık ve darmadağındır. Eğer ortada kötü bir eylem varsa,

⁸⁶ Paul Smith, *The Heath Anthology of American Literature II*, D. C. Heath and Company, The United States of America 1990, 1192.

⁸⁷ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 27.

⁸⁸ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 166.

öznesi her zaman yerlilerdir yani ötekilerdir; Batılıya göre Doğuludur, beyazlara göre siyahlardır:

'Bu kapıdan yerliler girmiş olmalı,' dedi Cecil. İçeride, boşluktan ve kırık camlardan oluşan bir karmaşa vardı: mutfak dolapları zorla bükülerek açılmıştı, aydınlatma araçları döşemenin üzerine çiy gibi konmuştu; yağmalandığı zamanki gibi duruyordu. Koridorda ve oturma odalarında fare ilaçları bütün döşemeye yayılmıştı.⁸⁹

Yazarın yine aynı romanındaki beyaz polis de siyalara karşı önyargılıdır. Toby'nin siyahi arkadaşı Steven, polisin baskın düzenlediği bir Hint kulübünden kaçarken, arkadaşlarıyla bindiği arabanın kaza yapması sonucu ölür. Toby, bu haberi av partisi dönüşünde polisin kendisini araması sonucunda öğrenir. Polis, Steven'in üzerindeki paltonun cebinden çıkan adresten Toby'ye ulaşmıştır. Palto, Toby'nin ev sahibesinin evlerini basıp olay çıkardığı o yağmurlu gecede Steven'a evden çıkarken ıslanmaması için ödünç verdiği paltodur. Toby, polise paltonun kendisine ait olduğunu ve bir arkadaşına ödünç verdiğini söyler, ancak polisin cevabı ilginçtir. Ona göre siyahların beyaz bir arkadaşının olması ihtimal dâhilinde değildir: "Şey, ondan çalınmış olmalı. Cumartesi akşamı bir yerlinin üzerinde bulunmuş. Şansınız varmış. Paltoyu almak için gelip bir imza atmanız yeterli."⁹⁰ Irk ayrımcılığını resmi devlet politikası haline getiren beyaz hükümetin polisine göre, beyaz insanın siyah bir arkadaşı olamaz ve öyle bir olasılık yoktur. Daha sonra morgda Steven'in cesedini görmek isteyen Toby'e beyaz polis şöyle der: "Sizin işçiniz miydi? Onu tanıyamayacaksınız."⁹¹ Beyazlara göre, beyazlarla siyahlar arasında ancak sahip-köle, işçi-işveren tarzında bir ilişki olabilir. Arkadaş olabileceklerine dair bir düşünce akıllarının ucundan dahi geçmez.

Yazar *Evdeki Silah* adlı romanında da beyazların önyargılı davranışlarına değinir. Harald, cinayetle suçlanan oğlu için iyi bir avukat araştırırken, açıkça itiraf edemese bile önerilen avukatın siyah oluşundan dolayı huzursuzdur, zira bilinçaltındaki eski önyargıları hâlâ devam etmektedir: "Oğlunuzu bir zencinin savunması konusunda kuşularınız var, değil mi?" İşte nihayet. Gerçek, Harald'ın ve seçkin danışmanın

⁸⁹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 170.

⁹⁰ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 272.

⁹¹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 273.

önlerine konu".⁹² Fakat kendisine yardımcı olan danışman bu kuşkuyu ırkçı önyargılara bağlamanın yanlış olacağını söyler. Zencilerin ırkçı dönemde avukatlık haklarına kısıtlama getirildiği için deneyim eksikliğini ve bunun dezavantaj olarak düşünülmesinin normal olduğunu ifade eder.⁹³ Ancak Lingard ailesini siyahi avukat Motsamai'ye gönderen kişi, Harald Lingard'ın zencilere olumlu yaklaşan bir aydın olduğunu⁹⁴ söylese de Harald siyah avukat konusunda yine de tereddütlüdür. Harald bu duruma ne kadar olumlu yaklaşırsa da kendini siyahların kapasitesi hakkındaki ırkçı önyargılarından bir türlü kurtaramaz.

Gordimer, *Ayartma* adlı romanında da beyazların siyahlara ve onların kültürüne yönelik önyargılı düşüncelerini ele alır. Julie, babasına Abdu'nun memleketine gitme kararını açar. Beyaz sermayeyi ve ekonomik gücü temsil eden babası bu duruma çok öfkelenir ve gerek Abdu gerekse geldiği ülke hakkında bilinçaltındaki önyargılı düşüncelerini ortaya saçar:

*Bu adam geldiği yerde kimmiş, neye yararmış? Orada ne iş tutarmış? Ailesi nasılmış? Bildiğimiz tek şey, oranın tehlikeli bir yer olduğu; siyasi rakiplerin gangsterlik numaraları çevirdiği, yeterli sağlık koşullarının bulunmadığı – ve kadınlara gelince, bağımsızlığa, özgürlüğe çok önem veren sana söylüyorum, kadınlara köle gibi davranıldığı bir ülke olmasının dışında bir şey bilmiyoruz. Bu onların kültüründen, dininden kaynaklanıyor. Sen aklını yitirmişsin. Daha başka ne diyebilirim ki: Sen cehenneme kendi yolundan gitmeyi seçiyorsun.*⁹⁵

Beyazlara göre siyahlar beyazlarda olan üstün ahlaki ve kültürel değerden yoksundur. Bundan ötürü hiç gitmedikleri bir ülke ve hiç tanımadıkları insanlar için önyargılı yorumlar yapabilmektedirler.

Öte yandan Gordimer, beyazların bu önyargılı davranışlarına her ne kadar eleştirel yaklaşırsa da bizce kendisini bu önyargılı bakış açısından soyutlayabilmiş değildir. Yazarın, *Ayartma* adlı romanının başkişisi olan Müslüman ve Arap İbrahim'i roman boyunca betimleme tarzı bu iddiamızı kanıtlar niteliktedir. İbrahim, tipik bir Batılı'nın bakış açısıyla resmedilen tipik bir Doğulu Müslümandır. Örneğin İbrahim her zaman sadece kendini düşünen ve çıkarlarını her şeyin üstünde tutan bir bireydir. Yazar,

⁹² Gordimer, *Evdeki Silah*, 48.

⁹³ Gordimer, *Evdeki Silah*, 48.

⁹⁴ Gordimer, *Evdeki Silah*, 50.

⁹⁵ Gordimer, *Ayartma*, 112.

İbrahim'in en başından beri Julie ile olan ilişkisinde bir çıkar gözettiğini her defasında okura hissettirir ve bunu bazen de açıkça ifade eder:

*İkamet izni: Herhangi bir yerde o statüyü elde edebilmek için ne çok başvuru yaptı, ne çok yol denedi, her çareye başvurdu. Burası olmasın da neresi olursa olsun. Julie, o gün tamirhanede (yoksa sokakta mıydı) karşılaştıklarında İbrahim'in gülümseyişine kayıtsız kalsaydı, ona yüz vermeseydi, doğumu, beyazlığı, ailevi konumu, parası ile elde ettiği güvenli statüsünün nüfuzuna güvenen İbrahim'in umudunu boşa çıkarsaydı, bu nüfuz İbrahim'e onun ülkesinde ikamet hakkı umudu sağlamasaydı keşke...*⁹⁶

Okur, romanın sonlarına doğru, İbrahim'in Julie'ye çıkarı için yaklaştığını daha çok düşünmeye başlar. İbrahim de okurun bu şekilde düşünmesine söylem ve tavırlarıyla fazlasıyla katkıda bulunur. İbrahim Amerika'ya gidince Julie'ye annesinin yanına gitmelerinin iyi olacağını söyler. Oysa Julie annesini görmek istemiyordu, fakat İbrahim annesinin onu görmeyi arzuladığını belirtir. Hem görüşürlerse belki İbrahim'e iş bulma noktasında yardımcı olacaktır:

*Onlar, yani annenin kocası, önemli kişilerden o mektupları kolayca aldı. Taam mı? Çevresi geniş. Bu anlaşılıyor. Belki benim için de bir şeyler ayarlayabilir, beni sözü geçen kişilerle tanıştıracaktır. Bu tanışıklıklar çok önemlidir, inan bana, biliyorum öyledir.*⁹⁷

Amerika'ya gitmek için vize işlemlerini tamamlayan İbrahim ve Julie'nin uçak bileti alacak paraları yoktur. İbrahim o parayı bulabilmek için eşinin görüşmek istemediği ailesini kullanmakta bir sakınca görmez:

Demir karyolaya oturup nereden para bulabileceklerini konuşmaya başladılar. Julie'nin biraz seyahat çeki kalmıştı, ama bu para oraya indikleri andaki gereksinimleri karşılamak için elde tutulmalıydı. ...

Baban.

Julie irkildi.

Yeter ki evet de.

Hayır. Hayır, hayır.

⁹⁶ Gordimer, *Ayartma*, 186.

⁹⁷ Gordimer, *Ayartma*, 248.

Baban. Oradan bilet parasını yatırıp biletleri buraya göndertebilir. En iyi yol bu. Sonra borcumuzu öderiz.

Yapamam.

Yine aynı şey.

İbrahim, ayrıcalıklı yaşayanların gerçeği anlayamamalarından, ayakta kalabilme onurunun ilkelerden daha önemli olduğunu kavrayamamalarından duyduğu hayal kırıklığı ve öfkeyi belli etmeden, göçmen bürolarında defalarca yaptığı gibi kendine hakim olup yumuşak ve ikna edici bir tonla konuşuyor; annesininkilere benzeyen gözlerini Julie'den ayırmıyordu.⁹⁸

Yazara göre Julie Avrupalıdır ve onun için ilkeli olma, ayakta kalabilmekten daha önemlidir. İbrahim ise Doğuludur ve ona göre ayakta kalabilmek, ilkeli olmaktan daha önceliklidir. Julie, yazar tarafından duygusal biri olarak betimlenirken, İbrahim duygusuz ve materyalist biri olarak çizilir. Julie, İbrahim'in kendi diliyle ona sevgi sözcükleri söylemesini bekler. Ancak bu romantik durumda dahi İbrahim'in aklında Batı dünyası ve oradaki geleceği vardır:

– O isimler neydi bilemiyorum... hani sevgi sözcükleri... onları duymak istiyorum. Bana hiç kendi dilindeki sevgi sözcükleriyle hitap etmedin. – İngilizce konuşmalıyız, İngilizce konuşup ilerletmem gerek. Bir yerde doğru dürüst iş bulabilmek için seninle İngilizce konuşmalıyım. Orada biraz daha eğitim görmem gerek. Bunu da ancak İngilizcemi ilerletirsem yapabilirim.⁹⁹

Yazara göre İbrahim aynı zamanda paraya düşkün biridir: “Julie, onun parayla ilgili konuşmalara büyük bir dikkatle kulak verişini izliyor.”¹⁰⁰ Yazar çıkarı için, özellikle beyaz dünyaya adım atabilmek için her şeyi yapabilecek bir Doğulu portresi çizmede oldukça başarılıdır. Karısının izni ve bilgisi olmadan, karısının yıllardır görüşmediği ve görüşmek istemediği annesiyle telefonla konuşup onun yardımları sonucunda Amerika'ya vize almayı başarabilen İbrahim¹⁰¹ bu Doğulu portrenin somut bir örneğidir.

⁹⁸ Gordimer, *Ayartma*, 232-233.

⁹⁹ Gordimer, *Ayartma*, 164.

¹⁰⁰ Gordimer, *Ayartma*, 56.

¹⁰¹ Gordimer, *Ayartma*, 236.

4.7. ÖNEMSEMEME – KÜÇÜMSEME – AŞAĞILAMA

Sömürgelerde yerli halkın karşı karşıya kaldığı sorunlardan biri de beyazlar tarafından küçümsemeleri ve aşağılanmalarıdır. Öyle ki, siyahların aşağılanması çoğu zaman insanlık dışı muamelelere maruz kalacak kadar ileri boyutlardadır. İnsanlık için yüzkarası olan bu uygulamaların en yoğun yaşandığı ülkelerden biri Güney Afrika'dır. Bu ülkede uzun yıllar boyunca geçerli olan ırk ayrımcılığına dayalı sistem, deri renklerinin koyu olmasından dolayı birçok insanı aşağılayıcı uygulamalara tâbi tutar. Bu bağlamda ülkede, insanların sorgulanarak ırksal tasniflerinin yapıldığı '33 No'lu oda', renkli derili insanların onurlarının kırılarak rencide edilmesi ve son derece aşağılayıcı hakaretlerle karşı karşıya bırakılması bakımından önemlidir. Nitekim Karaşahan, *İrkçılık Cehennemi Güney Afrika'da Apartheid Uygulaması* adlı kitabında bu odada yapılan sorgulamalardan örnekler vererek, insanlık dışı uygulamaların boyutunu gözler önüne serer. Örneğin, ismi saklı tutulan beyaz bir ailenin çocuğu doğuştan Afrikalı özelliklere sahiptir. Ancak Hollanda Reform Kilisesi'nde vaftiz edilmiş ve beyaz olarak sınıflandırılmıştır. Okul çağına geldiğinde çocuğun beyaz olmadığına dair söylentiler çıkar ve okul müdürü aileye, "... Avrupalı ırktan olduğu kesinlik kazanıncaya kadar oğlunuz bu okuldan uzaklaştırılmalıdır."¹⁰² şeklinde bir mektup yazarak çocuğu okuldan uzaklaştırır. Bunun üzerine aile, 33 no'lu odada, ırksal statülerinin belirlenmesi amacıyla sorgulanır. Sorgulamada sorulan sorular son derece küçültücü ve onur kırıcıdır:

Önce baba sorgulanır: "Sizin babanızın veya büyükbabanızın bir Afrikalı'yla birlikte olduğuna dair bir bilginiz var mı?" Bu soru can sıkıcı olmakla birlikte, anneye sorulan şey, daha yakışsız, aşağılayıcı ve yüz kızartıcı niteliktedir: "Hiç Afrikalı biriyle yattınız mı?" Kadın çığlık atarcasına karşılık verir: "Ne yaptım mı?" Apartheid sorgucusu, soruyu daha düz biçimde tekrarlar: "Hiç Afrikalı (Bantu) birinden hamile kaldınız mı?" "Kesin şunu! Ne diyorsunuz siz?" "Hanımefendi, genlerinize istemeden giren bir şey (intrusion) varsa onu teşhis etmek zorundayız."¹⁰³

Bu ve bunun gibi birçok uygulama, ülkede beyazların siyah halk ile kurdukları ilişkide takip ettikleri yoldur. Siyah halkı hiç sayan, küçümseyen ve aşağılayan tavır ve davranışlar, maalesef bu ülkenin tarihinde kara bir leke olarak kalmış ve insanların

¹⁰² Karaşahan, 90.

¹⁰³ Karaşahan, 90.

zihinlerinde silinmez izler bırakmıştır. Bununla beraber sömürgelerdeki yerlilerin aşığılanması, onları neredeyse hayvanlarla eşdeğer tutacak kadar uç noktadır. Hatta Fanon'a göre, beyazlar sömürge halkını hayvani özelliklerle betimleyerek onları düpedüz hayvan derecesine indirger:

Bazen bu Manicilik mantıksal sonucuna varır ve sömürge tebaasını insanlıktan çıkarır. Kaba bir deyişle hayvan düzeyine indirir. Gerçekten de sömürgeci, sömürge halkından söz ederken zoolojik terimler kullanır. Sarı ırkın sürüngenimsi hareketlerinden, yerli şehrinin saçtığı kokulardan, sürülerden, hayvan kokularından, arı gibi üşüşmesinden, karınca gibi kaynaşmasından, el kol hareketlerinden söz eder. Sömürgeci doğru sözcüğü bulmaya çalışırken sürekli hayvanlarla ilgili sözcüklere başvurur.¹⁰⁴

Sömürgecilerin yerli halkı hayvanlarla eşdeğer tutma anlayışının temelinde insanları sınıflandırmada siyahları hayvanlara en yakın tür olarak kategorize eden ırkçı teorilerin olduğu söylenebilir. Bu anlayış doğrultusunda köleciliğin, atın ya da öküzün evcilleştirilmesinden daha anormal bir şey olmadığını¹⁰⁵ söyleyen ünlü Fransız antropolog ve ırk teorisyeni Georges Vacher de Lapouge, beyazlar için sömürgelerde köle olarak kullanılan Afrikalı yerlilerin, hayvandan pek farklı olmadığı gerçeğini dile getirir.

Bu bağlamda sömürgeci beyazlar arasında oldukça yaygın olan bu anlayışa ilgisiz kalamayan Gordimer, eserlerinde yerlileri hayvan işlevinde görüp onlara hayvanmışçasına muamele yapan beyazlara yer verir. Örneğin, *Başka Dünyalar* adlı romanda av partilerine giden beyazlar yanlarında yerlileri de götürür. Beyazların yerlileri de yanlarında götürmelerinin bir nedeni arazideki av hayvanlarını bulup avlanan beyazların üzerlerine doğru sürmektir.¹⁰⁶ Yani beyazlar av bulabilmek için yerlilerin av köpekleri gibi kendilerine yardımcı olmasını beklemektedir. Öte yandan yerliler onlar için yük taşıyan hayvanlardan farklı değildir. Kamptan uzak bir yerde açık alanda, kaya kovuğunda yatan bu yerlilerin orada bulunmalarının nedeni beyaz efendilerinin kamp malzemelerini taşımak ve onlara odun toplayıp su getirmektir.¹⁰⁷ Benzer manzaraya *Ayartma* adlı romanda da rastlarız. Abdu, sevgilisi Julie ve onun arkadaşlarıyla gittiği kır gezilerinde tipik bir siyah olarak üzerine düşeni yapar:

¹⁰⁴ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 48.

¹⁰⁵ Georges Vacher de Lapouge 'dan alıntılan Cesaire, 85.

¹⁰⁶ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 268.

¹⁰⁷ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 259.

*Julie'nin çok eğlendiği her halinden belliydi; şarapları, biraları yuvarlayıp eskiden yaptıkları hafta sonu gezintilerini anlatmaya koyuldular; herkes ötekilerin dikkatini çekmek için heyecanla sesini yükseltiyor; o şamata içinde kahkahalar, taklitler gırla gidiyordu. Abdu ise odun kırmak, ateş yakmak, nehirden su taşımak gibi pratik gereksinimleri karşılayacak işlerle uğraşıyordu...*¹⁰⁸

Öte yandan yazar, beyazların gözünde siyahların önemsiz ve değersiz oluşunu siyahları nesneleştirme yoluyla ele alır. Örneğin *Başka Dünyalar*'daki Toby'nin ırkçılık eğilimi yoktur ve siyahlara karşı ılımlı ve toleranslıdır. Buna rağmen zaman zaman siyahlara yönelik söylem ve davranışları, onları umursamayan ve önemsemeyen niteliktedir. Toby, Anna'ya siyahi ofis personeli Amon'dan bahsederken şu ifadeleri kullanır: “Demek istediğim, kişi olarak onunla pek ilgilenmemiştim; o benim için yalnızca bürodaki düzenin bir parçası.”¹⁰⁹ Amon, Toby için bile sadece büroda işe yarayan nesnelere biridir.

Gordimer'a göre siyahlar, beyazlar için bir nesne olmaktan başka bir anlam ifade etmeyecek kadar önemsizdir. Nitekim yazar, *Ayartma* adlı romanında İbrahim'i nesneleştirerek beyazların bu düşünce yapısını gözler önüne serer: “Julie'nin İbrahim için, sevgilisi için, bir araba tamirhanesinden bulup çıkardığı harikulade keşfi için şu anda yapabileceği tek şey buydu.”¹¹⁰

Öte yandan beyazların siyahları önemsemeyerek nesneleştirmelerine ve onları kişiliksizleştirme çabası içinde olmalarına değinen Memmi'ye göre sömürgeleştirilen insanları kişiliksizleştirmenin bir yolu da onları bireysel olarak değil, çoğul olarak nitelemektir. Memmi sömürge halkının daima, ‘onlar budur’, ‘onların hepsi aynıdır’ gibi söylemlere maruz kaldığını¹¹¹ öne sürer. Beyazlar için siyahların hepsi aynıdır ve önemsizdir. Bu bağlamda Gordimer, siyahların bu düşünce yapısını kabullendiğine ve ona göre davrandığına inanır. Sömürge topraklarının bu gerçeğini romanlarında işleyen yazar, *July'in İnsanları*'ndaki July'ı bu psikolojiyle hareket eden siyahlardan biri olarak sunar. Örneğin akrabalarını şehirdeyken sahibesi olan Bayan Maureen ile tanıştıırken onların isimlerini söyleme gereği bile duymaz çünkü şehirde beyazlarla yaşarken, siyahların beyazlar için ifade ettiği anlamı gayet iyi öğrenmiştir:

¹⁰⁸ Gordimer, *Ayartma*, 46.

¹⁰⁹ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 79.

¹¹⁰ Gordimer, *Ayartma*, 274.

¹¹¹ Memmi, 86.

Kulübede birkaç kişi daha vardı, genç kadınlar ve yeni yetme kızlar. July'ın kız kardeşi, karısının görünüşü, kendi kızlarından biri; July onları tanıştırdıkça eliyle hepsini şöyle bir tarayıp akraba olduklarını söyledi, adlarını vermedi.¹¹²

Gordimer, beyazlar için siyahların isimlerinin söylenmeyecek kadar önemsiz oluşuna *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında da yer verir. Yazar, romandaki önemli karakterlerden olan siyahi gencin ismini söylemekten ısrarla kaçınır ve ondan “Odenvilleleli adam”¹¹³ olarak bahseder. Siyahlara sempati ile bakan, onların hakları için mücadele eden ve her türlü riski üstlenen, kendi ırkdaşlarını karşısına almaktan çekinmeyen bir beyaz olan Vera bile siyah derili insanların da bir adlarının olabileceğini çoğu zaman unuttur. Bu muhtemelen içinde yaşadığı beyaz toplumdaki kendisine kalan bir düşünce yapısıdır. Odenvilleleli adamın ismi Zeph Rapulana’dır. Yazar bu ismi, ülkedeki toplumsal yapının değişmesinden ve siyahların mücadeleleri sonucunda bir takım haklar kazanmasından sonra kullanmaya başlar.

Yazar yine aynı şekilde *Ayartma* adlı romanında, beyaz toplumu ve beyaz sermayeyi temsil eden Julie’nin ailesinin yanında Abdu’nun ismini kullanmayarak ondan hep ‘birisi’¹¹⁴ olarak bahseder. Yazarın Abdu’nun gerçek ismi olan İbrahim’i kullanması da ancak Abdu kendi ülkesine döndükten sonra mümkün olur.

Yazar Avrupalılar için ‘öteki’nin isminin dahi söylenmeyecek kadar önemsiz ve değersiz oluşunu, *Başka Dünyalar* adlı romanında yine ele alır. Toby’nin Londra’dan Afrika kıtasına gelirken bindiği gemide yolcuların arasında bir konsolos ve eşi de vardır. Diğer yolcuların çoğu gibi o da konsolosun eşinden pek haz etmez. Yazarın kadını betimleyiş tarzından dolayı okur, kadının gerek fiziki görünüş olarak gerekse tavır ve davranış bakımından ikinci sınıf bir birey olduğunu hemen hisseder. Yazar bunu yolculardan Stella isimli beyaz kadın aracılığıyla açıkça ifade eder:

Kadın Galli olabilir miydi acaba? Merak etmişim. Konuşmasında, İngilizlerde görülmeyen soğuk bir resmiyet ve rastgelelik vardı. Stella, kadının Konsolosun Türkiye’de ya da belki Ortadoğu’daki eskiden kurduğu düşüncesiz bir ilişkinin sonucu olabileceğini söyledi. Öyle bir düşüncesizlik ki, bu yüzden yaşamının geri kalan kısmında kendini bu kadına erdem

¹¹² Gordimer, *July’ın İnsanları*, 22.

¹¹³ Bkz. Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 32-35-37-38-39-40.

¹¹⁴ Bkz. Gordimer, *Ayartma*, 50-53.

*sınırları içinde eyerlenmiş olarak bulmuştu. Kadının görünüşünde, Doğululuk değilse de, Levantenlik vardı kesinlikle.*¹¹⁵

Kadın tipik bir Doğuludur ve Batılı için önemsizdir. Okur kadının ismini asla öğrenemez, çünkü anlatıcı onu bir isim verecek kadar değerli görmemiştir ve ondan hep ‘konsolosun karısı’ diye bahseder. İsmi bile olmayan bu Doğulu kadın, varlığını Batılı erkeğe, yani konsolosa borçludur ve ancak onun varlığıyla bir kimlik kazanır.

Öte yandan beyazlar, siyahların varlığını önemsemedikleri gibi onların yaşam tarzları, beslenme alışkanlıkları, sağlık sorunları, eğitim durumları gibi problemleri alanlarına da ilgisizdirler. Siyahların günaşırı karşı karşıya kaldıkları ve kendileri için hayati önem taşıyan bu sorunlar, beyazların ilgi alanı dışındadır. Gordimer yine aynı romanında bu konuya da değinir:

*Yüksek Ev’de politikadan konuşulduğunu işittiğim o seyrek vakitlerde, konuşulanların Sophiatown’da ya da beyaz ve siyahların buluştukları evlerde konuşulanlar gibi aynı ülke ile ilgili olduğuna ya da aynı koşullarda bulunanlarca yapıldığına inanmak güçtü.*¹¹⁶

Yazara göre, aynı ülkede yaşayan bu insanların dünyasını meşgul eden konular birbirinden o derece kopuk ve ilgisizdir ki, bu insanların aynı ülkede yaşadıklarına inanmak bile zordur. Gordimer yine aynı şekilde, *July’ın İnsanları*’nda, beyazların siyahların yaşamına, yaşam tarzına ve yaşam şartlarına olan ilgisizliğini irdeler. Beyazlar, siyahların yaşantısını umursamazlar ve hatta merak dahi etmezler. Örneğin Maureen, şehirde kendilerine on beş yıl hizmet eden July’ın ailesinin yaşadığı evi, kendilerinden sadece birkaç adım ötedeki kulübeyi merak etmez:

*Maureen iki haftadan fazla o kulübenin birkaç adım ötesinde yaşamıştı, içine hiç girmeden sonsuza dek yaşayabilirdi de. July’ı çevresindeki insanların yaşama tarzından ayıran o süsleri, kendi artıklarını, ne kendi evindeyken görmek istemişti Maureen ne de burada görmek istiyordu*¹¹⁷.

Dahası, July da kendisinin beyazlar için çok değerli olmadığını bilincindedir: “Maureen ona yeni bir şey verdiği zaman, onu kalitesiz ya da çirkin bulduğu için verdiğini July herhalde tahmin ediyordu; eğer verilen eski bir şeyse, bu da Maureen

¹¹⁵ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 25-26.

¹¹⁶ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 230.

¹¹⁷ Gordimer, *July’ın İnsanları*, 72.

artık onu istemediği içindi.”¹¹⁸ Bununla beraber Gordimer, siyahların yasal olarak beyazlarla eşit haklara ve olanaklara kavuşmalarından sonra bile beyazlar tarafından yine de aşağı ve değersiz insanlar olarak muamele göreceklarine inanır ve bunu *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında ele alır:

*Didymus içinde suçlulukla üzüntü karışımı bir duygunun yükseldiğini hissetti. Birkaç yıl önce Mpho'yu göndermiş oldukları, çoğunlukla beyaz öğrencileri kabul eden İngiliz okulunda işlediği küçük bir suç nedeniyle aşağılanan kızını almaya gittiğinde hissettiğine benzer bir duyguydu bu.*¹¹⁹

Yazara göre elit siyahların beyazlara ve beyaz kültüre en yakın olan bireyleri bile beyazlar tarafından önemsenmez ve çoğu zaman aşağılanır. Barış görüşmeleri için oluşturulan komisyonlarda siyah halkı temsil edip beyazlarla ülkenin geleceğini tasarlayacak kadar önemli pozisyonda olan Didymus ve Sibongile Maqoma'nın kızı, sıradan beyazlar tarafından küçümsemekten ve aşağılanmaktan kurtulamaz. Beyazların neredeyse genlerine kadar işlemiş olan siyahları küçümseme ve aşağılama duygusu, eşit şartlar altında ortak bir yaşamın sınırlarını çizerken bile en yalın ve somut haliyle kendini göstermektedir.

4.8. HOŞGÖRÜSÜZLÜK – ŞİDDET UYGULAMA

Sömürge ülkelerinde beyazlar yerli halka karşı son derece hoşgörüsüzdür ve onları şiddet yoluyla kontrol altında tutmaya çalışır. Beyazlara göre yerli halk, beyaz efendilerine hizmet etmekle yükümlüdür. Dolayısıyla yerli halka, kölelik gibi sınıfsal bir konum tayin ederler. Beyazlar, kendi çıkarları ve kazançları için, kölelik statüsünü reddeden yerli halkı baskı altına alır ve onları şiddet yoluyla hizaya getirmeye çabalar. Her ne kadar Fanon, sömürge halkının yularını çekip direnmeye başlamasıyla ve mevcut durumu sorgulamaya çalışmasıyla, sömürgeci için artık tehdit haline geldiğini ve kültürel etkinliklerle, kongrelerle ehlileştirilip boyun eğmesinin sağlandığını öne sürse de¹²⁰ sömürge halkının bu şekilde itaat ettirilmeye çalışılmasının, sadece sömürgeciliğin son dönemlerinde izlenen bir yol olduğu bilinen bir gerçektir. Zira sömürgecilik tarihine bakıldığında, beyazlara direnç gösteren yerli halkın kaderinin her zaman kılıç, süngü ve tüfeklerle tayin edildiği görülmektedir.

¹¹⁸ Gordimer, *July'ın İnsanları*, 72.

¹¹⁹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 181.

¹²⁰ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 49.

Yerlileri şiddet yoluyla dize getirme, sömürgeciliğin egemen olduğu her yerde sıkça rastlanan bir durum olmakla beraber, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Afrika'da çok daha yaygın ve sistematik olarak uygulanmıştır. Bu ülkelerde yerli halkın şiddet yoluyla sindirilerek ırkçı yönetimlerin istediği yapıda bir yerli halk modeli oluşturma çabası yakın zamanlara kadar devam eder. Örneğin Güney Afrika'da devletin asker ve polis aracılığıyla uyguladığı şiddet sonucunda yüzlerce siyah hayatını kaybeder. Bunlardan biri 1960 yılının Mart ayında gerçekleştirilen Sharpeville katliamıdır. Sharpeville kasabasında geçiş yasalarını protesto etmek için bir araya gelen yaklaşık 300 siyah göstericinin üzerine polis tarafından açılan ateş sonucunda 69 kişi hayatını kaybeder ve 180 kişiden fazlası da yaralanır.¹²¹ Benzer bir olay, 16 Haziran 1976 tarihinde Soweto kentinde de görülür. Polisin, Bantu Eğitim Sistemi'nini ve devletin ırk ayrımcılığı yasalarını protesto etmek için bir araya gelen göstericilerin üzerine ateş açması sonucu resmi kayıtlara göre sadece ikisi beyaz olmak üzere toplamda 176 gösterici ölür.¹²²

Ülkesindeki bu gibi toplumsal olaylara, özellikle de ırksal eksenli sorunlara hiçbir şekilde seyirci kalmayan Gordimer, siyahların gündelik yaşamlarında sürekli karşı karşıya kaldıkları sokak olaylarını ve bu olaylar sonucunda insanların ölmesini romanlarında yansıtır. Örneğin *Oğlumun Öyküsünde* şöyle bir betimleme yer alır:

*Minik bir çocuk kendinden büyük öğrencilerle birlikte polisin üzerine koşarken vurulup öldürüldüğü ve bir gazete fotoğrafçısının çekip cenazede bir başka çocuğun taşıdığı cesedinin fotoğrafı, gerçek siyahların yaşadığı yerlerde yaşanan acıların simgesi haline geldiği sıralarda, minik Will de (cemaat oymağında) izciydi.*¹²³

Yazar yine aynı eserinde, “Meşrubat taşıyormuş gibi yaparak çocuklarımızı sokağa çeken ve kasaların arkasına gizlenmiş askerlere çocuklarımızı öldürme fırsatı veren kamyonların”¹²⁴ varlığından söz eden siyah bir direnişçiden bahsederek, ülkedeki beyaz rejimin siyahlara uyguladığı ölümcül şiddetin boyutlarını gözler önüne serer.

¹²¹ Alistair, Boddy – Evans, “Sharpeville Massacre”, Erişim Tarihi: 18.09.2014, <http://africanhistory.about.com/od/apartheid/a/SharpevilleMassacrePt1.htm>

¹²² April Francis ve Vanessa Marchese, “Apartheid South Africa and the Soweto Rebellion”, Erişim tarihi: 18.09.2014, http://people.hofstra.edu/alan_j_singer/CoursePacks/ApartheidSouthAfricaandtheSowetoRebellion.pdf

¹²³ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 28.

¹²⁴ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 185.

Yazar, benzer şiddet olaylarına *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında da yer verir:

Otto Vera'ya bir önceki gün neler çekmeyi başardığını anlatıyordu; polisin, çevredeki arabaları taşlamış olan çocukları sığındıkları sınıflardan çıkarmak için göz yaşartıcı bombalar attığı okulu terk etmezse tutuklanmakla tehdit edilene kadar çekmeyi başardıklarını. Köpekler, korkudan dehşete düşmüş çocukların çevresini sarmıştı, beyaz polisler çocukları rastgele yakalamış, kocaman polis arabalarına doğru çekiştirirken bazılarını dövmüştü; Otto silah sesleri duymuştu – iki çocuğun çığlıklar atarak yere düştüğünü görmüştü: onların ölüp ölmediklerini bilmiyordu, kimse bilmiyordu, çünkü tam o sırada, o ve olup bitenleri görüntülemeye çalışan herkes olay yerinden uzaklaştırılmıştı.¹²⁵

Bu ekseninde sömürge topraklarında yerli halka uygulanan şiddete dikkat çeken Fanon, sömürge halkının resmi muhatabının sömürgecinin ve baskı rejiminin sözcüsü olan polis ve ordu olduğunu söyleyerek sömürge halkında olması arzulanan uyum, itaat, düzene saygı gibi özelliklerin bu sözcüler aracılığıyla gerçekleştirildiğini öne sürer. Fanon'a göre bu sözcüler ile yerli halk arasında dolaysız bir temas vardır:

Kapitalist ülkelerde sömürülenler ile iktidar arasına çok sayıda ahlak hocası, danışman ve “kafa karıştırıcı” girer. Sömürge bölgelerinde ise, tam tersine, sömürge halkıyla teması, polis ve ordunun sürekli varlığı, sık sık ve dolaysız müdahaleleri sağlar ve dipçik darbeleri ve napalmırla ona yerinden kıpırdamamasını öğütler. İktidar aracısının saf şiddet dilini kullandığını gördük. Aracı baskıyı hafifletmez, tahakkümü gizlemeye de çalışmaz. Bunları yasa uygulayıcının temiz vicdanıyla sergiler ve uygular. Aracı, şiddeti sömürge tebaasının evlerine ve zihinlerine taşır.¹²⁶

Bu bağlamda *Oğlumun Öyküsü*'nde, 'Yüzü, yoksulluğun çizgilerini ve gardiyan yumruklarının izlerini taşıyan ufak tefek bir siyah adam'dan¹²⁷ bahseden Gordimer, sömürülen insanlar ile iktidar arasındaki bu 'dolaysız temas'ın ne anlama geldiğini okurlarına aktarır. Yine aynı şekilde beyaz rejimin siyah halk üzerinde baskı kurduğunu, artan baskılara dayanamayıp direnen halka da şiddet uygulayarak onları sindirmeye çalıştığını düşünen yazara göre yerli halkı sindirme yollarından biri mahkeme ve hapishanelerdir. Siyahlar, hapse düştüklerinde orada onları kötü muamele, dayak ve işkencenin beklediğini bilirler; hatta bunu hapse düşmeyenler bile bilir. Aynı romandaki

¹²⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 75.

¹²⁶ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 44.

¹²⁷ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 185.

siyah direnişçi Sonny'nin oğlu Will bunlardan biridir. Annesi Aila, beyaz rejim tarafından tutuklanır ve mahkemeye çıkarılır:

Başını korumaya çalışan bir insanı dövüp tekmeleyenlerin elindeyseniz, avukat, kocadan da oğuldan da daha önemlidir. Bunu iyice sezdim. Buradaki polislerin ve gardiyanların gözünde önem taşıyan avukat, sözü geçen avukat, annem için bizden önce geliyordu. Bunu iyice sezdim. Buradaki polislerin ve gardiyanların gözünde önem taşıyan avukat, sözü geçen avukat, annem için bizden önce geliyordu.¹²⁸

Öte yandan yazar, beyaz rejimin bir takım hile ve iftiralarla siyahları mahkemelerde süründürdüklerine ve tutukladıklarına inanır. Burada yine Lyotard'ın deyiş rejimlerini hatırlamak gerekir. Burada kendi bütünlüğü içinde uzunca bir paragrafı alıntılanmanın konunun anlaşılmasına katkıda bulunacağını düşünmekteyiz:

Jeopolitik anlamda, differend'i tanımak, sömürülen halkların ve azınlık grupların haklarının iştirilmesini kabul etmek ve genel anlamda politik sorunların yalnızca iktidar uygulamasına dayalı "çözümler"inden vazgeçmek anlamına gelir. Lyotard yorumcularının başvurduğu bir differend örneği, sömürgeleştirilmiş ülkelerde yerli halkların toprak hakkı taleplerine ilişkindir. Bu örnek, Lyotard'ın differend teorisinin çağdaş dünyada pratik adalet sorunlarına uygunluğunu gösterir. Amerikalı Kızılderililer ya da Avustralyalı Aborjinler örneğini ele alalım. Pek çok kabile grubu, geleneksel olarak üzerinde yaşadıkları toprakların, kendilerinden Avrupalı kolonicilerin torunları tarafından haksız biçimde alındığını ve bu toprakların iade edilmesi gerektiğini iddia ederler. Kızılderililerin/Aborjinlerin toprak hakları kabile yasası tarafından kurulur ve bu tür hakların kanıtı Amerika Birleşik Devletleri/Avustralya hükümetlerinin yasalarında sunulmadığından, kabilelerin toprak hakkı talepleri birer differend örneği oluştururlar. Toprak hakları taleplerinin ele alındığı mahkeme, tamamen hükümet yasasına göre işlev görür ve kabile yasası geçerli yargı sistemi olarak düşünülmez. Bir taraftan kolonistlerin torunları olan beyazların, diğer taraftan da Kızılderililerin/Aborjinlerin bulunduğu bir toprak parçası üzerinde vuku bulan bir ihtilaf durumunda, mahkeme, beyazların tanıdığı yasayı (hükümet yasası) içeren bir mahkeme olacak ve Kızılderililerin/Aborjinlerin tanıdığı kabile yasası geçerli yasa olarak kabul edilmeyecektir. Kızılderililerin/Aborjinlerin toprak hakları iddiasına ilişkin tek kanıt, kabile yasasında kabul edilse de, hükümet yasasının mahkemesinde kanıt olarak kabul görmeyecektir. Böylece burada,

¹²⁸ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 224.

bir “haksızlık olarak sunulamayan bir haksızlık örneği”, bir differend söz konusudur.¹²⁹

Aynı durum Güney Afrika’daki yerli halk için de geçerlidir. Beyaz otoritenin mahkemesi, siyahları elbette her şekilde mahkûm edecektir. Gordimer *Oğlumun Öyküsü*’nde bu konuyu şöyle yansıtır: Aila’nın kulübesinden çıktığı iddia edilen silahlar beyaz polisler tarafından önce kulübeye konulmuş, sonra bulunmuştur. Oğul Will buna tanık olmuştur:

... ama kanıtlar arasında daha önce hiç görmediğim, RPG-7 roketatar ve iki roket diye tanımlanan tuhaf şeyler vardı. Sandık odamızda, perdemden artan kumaşın içinde RPG-7 roketatar da, roketler de yoktu. Neredeyse ayağa kalkıp yargıca seslenecektim. Ama hapisanelere ve mahkemelere olan koşullanmışlığım, yerimden kalkmamı engelledi. Babamın kulağına fısıldamaya çalıştım; ama bu gibi yerlerde başına bela almak istemiyorsan nasıl davranmak gerektiğini o da çok iyi bilir. O yüzden beni susturdu. Donup kaldım, bildiğim gerçek kanımı dondurdu. ...

Roketler orada yoktu. O roketatar dedikleri şey. Hiçbiri yoktu. En başta bombaları nasıl getirip gizledilerse, onları da kendileri koydular. Paket açılırken gördüm, onlar yoktu.¹³⁰

Ancak Gordimer’a göre siyahların gördüğü baskı sadece polis, ordu, mahkeme ya da hapisane aracılığıyla değildir. Çevrelerindeki sivil beyazlar da onları baskı altına almaya çalışır. Nitekim bir süre tutuklu kaldıktan sonra mahkeme tarafından serbest bırakılan Aila ve ailesi, çevrelerindeki beyazlar tarafından taciz edilir. Sonny, oğlu Will ile beraber yürüyerek evlerine dönerler. Evlerine yaklaşıncı, evin kapısında bir şeylerin asılı olduğunu görürler:

Akşam karanlığında bir süvetere benziyordu; belki de birileri sokakta bulmuş, sahibi çıkarsa alsın diye oraya asmıştı. Kapıda asılı olan bir kedi ölüsüydü, boğulmuş gırtlığına kırmızı harflerle yazılı bir kâğıt bağlıydı: SİYAH KOMUNİST OROSPU BURADAN DEFOL.¹³¹

Sivil beyazların siyahları tacizi bu kadarla sınırlı değildir; baskı ve şiddetin dozunu arttıran beyazlar, Sonny’nin evini yakıp pankartlar açarlar: “BURASI BEYAZLARIN MAHALLESİ KENDİ YERİNİZE DEFOLUN KOMUNİSTLER +

¹²⁹ Erkan, 325.

¹³⁰ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 238.

¹³¹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 246.

SİY AHLAR = UYGARLIĞIMIZIN SONU. GÜNEY AFRİKA BEYAZLARIN OLACAK DEFOLUN."¹³²

Gordimer, aynı romanında siyahlara uygulanan şiddetin sadece devlet tarafından değil, sivil halk tarafından da gerçekleştirildiğine yine değinir. Sonny ve ailesinin yaşadığı mahalleye yeni taşınan siyahların evini basan kadınlı erkekli bir grup beyaz, onları tehdit eder:

*Burası bölge gruplarının yönetimindeki bir beyaz mahallesidir; sayımız sizi buradan defetmeye yetecek kadar çok. Burası herkesin yerleşimine açık bir yer olarak ilan edilmiş olsa da, bu yasayı tanımıyoruz. Bizden söylemesi.*¹³³

Beyazlar, bu tehdit karşısında çaresiz kalan ve kurtuluşu polise başvuracağını söylemekte bulan siyahlara da gülerler:

*Adamın karısı polis çağıracağını söyledi; gelenler kakhaha ata ata çıkıp gittiler. Kakhahaları boşuna değildi; çünkü gelen polis, yeni taşınan çifte, burayı yasalara aykırı olarak işgal ettiklerini, herhangi bir şikâyetle bulunmaya hakları olmadığını söyledi.*¹³⁴

Beyazlar tarafından taciz edilen siyahlara yasaların verdiği haklar, yasaları yürütmekle görevli olan polisler tarafından bile ellerinden alınır. Yine aynı şekilde yazar, siyahların beyazlar tarafından tehdit ve taciz edilmesi karşısında polislerin herhangi bir işlem yapmamasını, *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında da ele alır. Romanın siyahi karakterlerinden Sibongile, beyazlarla yönetsel görüşmeler gerçekleştiren bir komisyonda görevlidir ve tehdit telefonları ve mektupları almaktadır. Ancak durumdan haberdar olan beyaz polisin bu ciddi konudaki umursamaz, sakin ve rahat tavırları dikkatten kaçmaz:

Sibongile, çok partili yönetim komisyonunun yaptığı görüşmelere katılmaya başladığından bu yana rahatsız edici birkaç telefon gelmiş, bir keresinde de kapının altından, karaderili orospuyu, burnunu siyasetten uzak tutması yolunda uyarıcı bir not atılmıştı; ama (önündeki kara listeyi, alışveriş listesi okuyormuş gibi okuyan) bir polis memurunun sakin sakin, Sibongile'in

¹³² Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 260.

¹³³ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 258.

¹³⁴ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 258.

*cinayete kurban gidecekler arasında olduğunu haber vermesi bambaşka bir şeydi.*¹³⁵

Bununla beraber yazar daha da ileri giderek siyahları tehdit ve taciz edenlerin, polislerin veya devletin kendisi olabileceğini söyler:

*Sibongille’le Didymus’un güvenebilecekleri bir tanrı da yoktu. Yeni bir devlet de yoktu, henüz oluşma süreci içindeydi; Güvenlik Güçleri de yoktu, çünkü tehdit onlardan geliyor olabilirdi. ... Kapıdaki kilitler hiçbir işe yaramazdı – herkesin yaşamındaki her şeyin anahtarını elinde bulunduran, onları önce sürgüne gönderen, sonra ülkeye girmelerine izin veren bu güç karşısında hiçbir şey işe yaramazdı.*¹³⁶

Bu bağlamda beyazların, özellikle de sivil olanların, siyah halkı tehdit etmesinin ve onlara şiddet uygulamasının, gücün ve siyasi iktidarın siyahlara geçmesiyle beraber eskiden beri ellerinde tuttıkları bir takım ayrıcalıkları kaybetme endişesi taşımalarından ötürü olduğu açıktır. Ayrıca beyazlar, yüzlerce yıldır siyahlara yaptıklarının aynısını, gücü ele geçiren siyahların da kendilerine uygulayacağından korkarlar. Nitekim Herbstein, Dünya Protestan Kiliseleri Birliği başkanı Allen Boesak’ın, beyazların ülkelerindeki ırk ayrımcılığına oldukça sıkı yapışıp uluslararası tüm baskı ve yaptırımlara rağmen ekonomik, sosyal ve siyasal üstünlüklerini kaptırmamak için olağanüstü bir çaba göstermelerinin nedenini şu şekilde açıkladığını aktarır: “Beyazlar bize yapmakta olduklarını bizim onlara yapmamızdan korkuyorlar. Beyaz Güney Afrika’nın en büyük korkusu, apartheidden sonraki hükümetin tersine bir apartheid uygulamasıdır.”¹³⁷

Bu eksenle Gordimer da benzer şekilde, beyazların siyahlara yüzyıllar boyunca şiddet uyguladıklarını ve siyasi ve ekonomik gücü ellerine geçiren siyahların da onlara aynı şekilde davranacaklarından korktuklarına inanır ve bunu *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında ele alır. Vera Stark ve Odensville’li adam (Zeph Rapulana) çiftlik sahibi beyaz Afrikaner Bay Odendaal ile görüşmeye giderler. Odendaal son derece kaba ve sert biridir, konuşması da tehdit doludur:

Oradaki insanlar benim toprağıma tecavüz ediyorlar, size şunu söyleyeyim, bayan (hitap sözcüğünü İngilizce olarak, üstüne basa basa söyledi), onların

¹³⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 253.

¹³⁶ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 253-255.

¹³⁷ Herbstein, 83.

*toprağımı terk etmelerini sağlayacağım, barakalarını başlarına yıkacağım, gidip onlara bu konuda şaka yapmadığımı söyleyebilirsiniz, bunlar lafta kalmaz, bu işi benimle yapacak adamlarım var, bizler bu işi nasıl halledeceğimizi biliyoruz, yolumuza çıkacak olurlarsa, kendi mezarlarını kazmış olurlar. Gidip size başvurmak onları kurtarmayacak.*¹³⁸

Bay Odendaal'ın bu tehditkâr tavrı karşısında Rapulana, gayet kibar ve olgundur. Saygısını bozmadan şöyle der: “Meneer Odendaal, korkmayın. Size zarar vermeyeceğiz. Size de, karınıza da, çocuklarınıza da zarar vermeyeceğiz.”¹³⁹ Okur, Rapulana'nın bu yaklaşımının, siyahların beyazlar karşısında edilgen, ılımlı, hoşgörülü ve saygılı olmalarından kaynaklandığını zanneder. Nitekim Vera da ilk başta öyle düşünür:

*Meneer Odendaal, korkmayın. Size zarar vermeyeceğiz. ... Sığınmacıların liderinin hoşgörü gösterme ya da bağışlama amacıyla sunduğu armağan – bunların hangisinden kaynaklanıyorsa kaynaklansın – çiftlik sahibinin hak etmediği bir şeydi. Üstelik takdir bile görmemişti! Geri çevrilmişti.*¹⁴⁰

Ancak daha sonra Vera, Rapulana ile Odendaal arasındaki bu konuşmanın kendisinin algıladığı gibi olmadığını farkeder. Onlar birbirlerini anlamışlardır ve birbirlerini ne şekilde anlamaları gerektiğinin de bilincindedirler. Bay Odendaal'ın o kaba tavırları karşısında Rapulana'nın hoşgörülü yaklaşımının altında tehdit yatmaktadır:

*Vera o gün bunları doğru biçimde duymamış olduğunu düşündü. Çiftçi ve şu Odenville'li adam, Rapulana söylenenleri, kendisinin duyduğu gibi duymamışlardı; onlar ne söylendiğini anlamışlardı. Çiftçinin o kaba öfkesi karşısında Odenville'de oturma izni olmadan oturan sığınmacıdan çıkan ve Vera'yı çiftçi adına utanç duymaya iten bu hoşgörü ve merhamet dolu sözler aslında hoşgörü ve merhamet adına sarf edilmemişti; bu sözler bir tehditti. Unutmayın, Meneer Odendaal, bizler Odenville'imizde, 19. Bölümde binlerce kişiyiz. Sizinle aramızda yalnızca bir ağaçlık arazi var. Sizin köpekleriniz var, bir silahınız var ama bizler binlerce kişiyiz, bir gece ağaçlık araziye geçip sizin, karınızın ve çocuklarınızın uyuduğu bu eve gelebiliriz; sizin de bize dediğiniz gibi, 19. Bölümü bırakıp gitmezseniz, bu sizin sonunuz olur.*¹⁴¹

¹³⁸ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 33.

¹³⁹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 34.

¹⁴⁰ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 34.

¹⁴¹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 40.

Bu bağlamda sömürgeciden sonra sömürge halkının da şiddete başvurup şiddeti sahiplendiğini ve kullandığını ifade eden Fanon, sömürge halkının sömürge dünyasını parçalamayı ve tümünden yok etmeyi hayal ettiğini söyler:

... tarihi kendi ellerine almaya karar verdiğinde yasak şehirlere akın edecek sömürge halkı da hak iddia edecek ve bu şiddeti üstlenip göze alacaktır. Sömürge dünyasını havaya uçurmak artık gayet net, gayet anlaşılır bir eylem hayalidir ve sömürgeleştirilmiş halkın her bir bireyi bu hayali üstlenebilir. Sömürge dünyasını parçalamak, sınırlar kalktıktan sonra iki bölge arasında geçiş yolları kurulacağı anlamına gelmez. Sömürge dünyasının yok edilmesi, sömürgecinin yaşadığı bölgenin tamamen yok edilmesidir, toprağın en derinine gömülmesi ya da bölge topraklarından kovulması demektir.¹⁴²

Nitekim Fanon ile benzer düşünceyi paylaşan Gordimer, *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında siyahların bu hayalini gerçekleştirdiğinden bahseder:

Bazı sabahlar, çiftliklere saldırılıyor; beyaz bir çiftlik sahibi öldürülüyor, karısının ırzına geçiliyor, bazen o da öldürülüyor, paralar ve arabalar ortadan kayboluyor. Alınıyor. 'Alınmış' deyişi amacın hırsızlık olduğu anlamına geliyor; hırsızlık sözcüğü her ülkede, her dönemde aynı anlamı taşıyormuş gibi. Arabalar alınıyor, paralar alınıyor, canlar alınıyor.¹⁴³

Yazar, ülkede yaşanan şiddetin çift taraflı olduğuna yine aynı romanında değinir. Vera Stark'ın Otto isimli gazeteci beyaz sevgilisi, her iki tarafın da şiddet uyguladığını filme çeker:

Otto, tanık konumundaydı, filme çektiklerinin dehşeti onu sarmaya başlamıştı: kurbanlarını vahşiler olarak niteleyenlerin saldıkları vahşet; çocukların vurulması; insanların dövülmesi; işkence; bütün bunların intikamını almak gerektiğine inanan ve bu inançlarını uygulamaya geçirmeye başlayanların saldıkları vahşet; geceleri intikam almak adına girilen bıçaklama, kundaklama olayları.¹⁴⁴

Ancak yine de Gordimer, siyahlarla beyazların tamamının birbirine düşman olduklarını düşünmez. Ülkede, siyahlara yapılan ırkçı ve dışlayıcı uygulamaları benimsemeyen ve siyahlara yönelik şiddet eylemlerini tasvip etmeyen beyazlar da vardır. Bu beyazlar siyah halkın yanında yer alır ve onların direniş eylemlerine destek

¹⁴² Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 47.

¹⁴³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 113.

¹⁴⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 74-75.

verir. Örneğin *Oğlumun Öyküsü*'nde dokuz kişinin ölümüyle sonuçlanan bir olayın ardından ölenlerin anısına düzenlenen cenaze merasimine beyazlar da katılır. Özgürlük şarkıları söyleyip gösteri yapmak isteyen bu grubun üzerine polis ateş açar ve göz yaşartıcı bomba kullanır. Siyahlar bu tip eylemlere ve polis tepkilerine alışkındır, ancak beyazlar değildir:

*... Beyazlar utana sıkıla koşuyorlardı, onlar hiçbir şeyden ve hiç kimseden kaçmaya alışık değildi. Saçma bir gurur, saçma bir yüreklilik kaçmalarını engelliyordu. Beyazların kredi kartı taşıdıkları gibi, siyahların da göz yaşartıcı bombalardan korunmak için üzerlerinden ayırmadıkları paçavralarla her gün nelere hazırlıklı yaşadıklarını, Hannah bile o güne kadar hiç görmemişti. Kalabalığın arkasında göz yaşartıcı bombalar patlıyordu...*¹⁴⁵

Yazar, ülkede yaşanan toplumsal olaylarda beyaz polislerin sürekli şiddete başvurduğuna ve bu şiddete zaman zaman beyazların da muhatap olduğuna dikkat çeker. Bununla beraber yazar, beyazların, siyahların neredeyse her gün maruz kaldıkları bu gerçeğin yabancısı olduklarına göndermede bulunarak siyahlarla beyazların aynı ülkede birbirlerinden farklı yaşam sürdürdüklerini bir kez daha vurgular. Beyazlar yanlarında rahat yaşamı ve zenginliği sembolize eden kredi kartı taşıırken, siyahların yanlarından ayırmadıkları şey onları göz yaşartıcı bombalardan koruyan ve yoksulluk göstergesi olan paçavralardır.

---

¹⁴⁵ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 114.

BEŞİNCİ BÖLÜM

NADINE GORDIMER'İN ROMANLARINDA DİRENİŞ, ŞİDDET VE ÖZGÜRLÜK SONRASI YAŞAM

Sömürgelerde, yüzyıllar boyunca ötekileştirilen, dışlanan ve aşağılan, çoğu zaman da fiziksel işkence gören siyah halk, en sonunda direnmeye karar verir. Tepkisi ilk başlarda hem cılızdır hem de şiddet içermeyen pasif bir direniş tarzıdır. Ancak direniş için doğruldukça gördüğü şiddetin arttığına tanıklık eden siyah halk, tepkisinin şiddet içerikli olmasının gerekliliğini kavrar. Siyah halkın bu mücadelesi uzun yıllar devam eder ve sonuçta halk çok arzuladığı özgürlüğü elde eder. Özgürlükle beraber yaşam şartları değişen siyah halk eskiye oranla daha güzel ve daha rahat bir yaşam standardına ulaşır. Ancak yine de özgür olmadan önce sık sık karşılaştığı sorunlar son bulmaz. Halkın önceleri ırk ve deri rengi ekseninde yaşadığı mağduriyet, bu defa yoksulluk ve yoksulluk ekseninde ortaya çıkar. Özgürlük sonrasında oluşan yeni ulusun bu yeni yaşam tarzında birileri hâlâ ötekidir, hâlâ dışlanmaktadır ve hâlâ hor görülmektedir.

Sömürge topraklarında sömürge halkları tarafından başlatılan ulusal kurtuluş mücadelelerinin geçirdiği süreç genelde böyledir. Nitekim Güney Afrika'da da bu şekilde olmuştur. Karaşahan, ülkedeki kitle direnişlerinin nasıl başladığına ve hangi yolla sürdürüldüğüne, *Irkılık Cehennemi Güney Afrika'da Apartheid Uygulaması* isimli kitabında değinir. Ülkedeki beyazlar Van Riebeck'in ülkeye gelişinin 300. yıldönümünü kutlarken, Afrika Ulusal Kongresi protesto eylemlerine başlar. Sivil itaatsizlik çerçevesinde gerçekleştirilen ve şiddet içermeyen bu protestolar (şehir merkezlerine toplu yürüyüşler yapma, geçiş belgelerini topluca yakma, toplu taşıma araçlarında beyazlara tahsis edilen yerleri işgal etme gibi küçük ırk ayrımcılığı yasalarını çiğneme vb.) beyaz hükümet tarafından şiddet kullanılarak bastırılır ve Afrika Ulusal Kongresi yöneticileri tutuklanarak siyasal faaliyetleri yasaklanır.¹⁴⁶

Siyahların içinde şiddet unsuru barındırmayan bu tepkisel gösterileri tüm baskılara rağmen azalmaz, aksine artarak devam eder. Siyahlar 1960 yılında Sharpeville'de pasaport yasasına (geçiş yasası) karşı eylem başlatır. Eylemi organize

---

¹⁴⁶ Karaşahan, 146.

eden siyahların direniş örgütlerinden biri olan Pan-Afrika Kongresi başkanı Robert Sobuhwe, halka şu mesajı verir:

*Pasaportlarınızı evde bırakıp en yakın polis karakoluna giderek tutuklanmanızı talep edeceksiniz. Kefalet ya da para cezası ödenmeyecek, savunma yapılmayacak. Salınırsanız anında başvurarak tekrar tutuklanmak isteyeceksiniz.*¹⁴⁷

Siyahlar bu amaçla Sharpeville’de polis karakolunun önünde toplanır. Polis silahsız ve savunmasız kalabalığın üzerine hiçbir uyarıda bulunmadan ateş açar. Onlarca kadın ve çocuğun da aralarında bulunduğu toplam altmış dokuz kişi sırtlarından vurulmak suretiyle ölür. Bu ve benzeri olaylar, ismi ne olursa olsun (ulusal kurtuluş, ulusal uyanış...) sömürgeleştirilmenin daima şiddet içeren bir olgu ve mutlak bir düzensizlik programı olduğunu¹⁴⁸ ileri süren Fanon’u haklı çıkarır. Fanon’a göre bağımsızlık mücadelesinde şiddetin uygulanması ve şiddete dayalı tepkilerle direnişin gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır:

*Sömürgeleştirme, tüm çıplaklığıyla sunulduğunda, bütün gözeneklerinden el yakan sıcaklıkta mermiler ve kanlı bıçaklar fışkırrır. Çünkü eğer sonuncu birinci olacaksa, bu ancak iki başoyuncunun kanlı ve kesin çatışması sonucu olabilir. Sonu baş yapmaya, örgütlü bir toplumu tanımlayan ünlü kademeleri tırmanmalarını (bazıları bunun fazla hızlı olduğunu söylüyor) sağlamaya yönelik bu kararlılık, kuşkusuz şiddet de dâhil olmak üzere bütün imkânlar için içine katıldığında başarılı olabilir ancak.*¹⁴⁹

Nitekim 1960 yılında Sharpeville’de gerçekleştirilen bu katliam siyahların mücadelesinde bir dönüm noktası olur. O güne kadar barışçıl ve şiddete dayanmayan çözüm önerileriyle beyazların kapısını çalan siyahlar, o tarihten itibaren silahlı mücadele kararı alır. 1961 yılında Afrika Ulusal Kongresi’nin silahlı kanadı olarak bilinen Umkhanto we Sizwe¹⁵⁰ örgütü kurulur. Örgütün öncelikli hedefi, kamu kurum ve kuruluşlarına, özel yatırımlara, yabancı sermayeye ölüm içermeyen sabotajlar

¹⁴⁷ Herbstein, 33.

¹⁴⁸ Bkz. Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 41-42.

¹⁴⁹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 43

¹⁵⁰ Umkhanto we Sizwe: 1961 Sharpeville katliamından sonra Nelson Mandela ve arkadaşları tarafından Afrika Ulusal Kongresi’nin askeri ve silahlı kanadı olarak kurulan örgütün ismidir. Ulusun Mızrağı anlamına gelen bu örgüt, siyahların direnişlerinin artık silahlı olacağını kamuoyuna deklare ederek, siyahların artık tepkilerini şiddet yoluyla dile getireceklerini ilan eder. *Manifesto of Umkhonto we Sizwe*, (t.y.), <http://web.archive.org/web/20061217090228/http://www.anc.org.za/ancdocs/history/manifesto-mk.html>

düzenlemek ve beyaz hükümeti ekonomik anlamda zor durumda bırakarak üzerlerinde baskı oluşturmaktır.¹⁵¹

Bu bağlamda Gordimer romanlarında şiddet unsurunu işleyerek, ülkesinin ırk ayrımcılığı tarihinin tüm dünyada daha iyi bilinmesine katkı sağlar. Örneğin *Oğlumun Öyküsü* adlı romanında, Sonny ve ailesinin şiddete başvuran birer direnişçi haline gelmesini, ülkedeki siyahların mücadele sürecindeki beyazların her türlü baskısını kabullenme, tarafsız kalma, düşünsel anlamda karşı çıkma, direnme, şiddet içerikli tepki verme gibi aşamalarıyla paralel biçimde ele alır. Sonny, ilk başlarda, siyahların başlattıkları direniş hareketine uzak durur. Cape Town'da oturan kuzenleri siyahların direniş örgütüne üyedirler ve Sonny'yi de kendi yanlarına çekebilmek için bir hafta sonu ziyaretine gelirler. Ancak Sonny'nin önceliği başkadır:

Sonny, onların gelişinden bir-iki gün sonra, yüzlerindeki anlatıma bakarak, söylediklerini kafasında tartarak kendi kendine bir karara vardı ve her şeyden önce yüksekokul diplomasını alması gerektiği, onların söylediklerini ancak ondan sonra düşünebileceği sonucunu çıkardı. Kuzenleri Mannenberg'e dönerken trende bu konuyu tartıştılar ve Sonny'yi işe yaramaz, satılmış, sadaka kabilinden bir öğretimin ücretli maşası olmak için bir kâğıt parçasının peşinde koşan biri olarak tanımlayıp kafalarından sildiler.¹⁵²

Ancak daha sonra Sony bir değişim geçirir ve bu değişim polisler tarafından fişlenmesine yol açar. Değişimini tetikleyen iki olay vardır; biri, gerçek siyahların söylem ve talep değişikliğidir. Gerçek siyahlar önceleri eşitlik ister, fakat eşitlik istemek kentteki beyazlarla aynı olmayı istemek demektir. Diğer olay ise gazetede beyaz polisler tarafından öldürülen minik bir çocuğun fotoğrafını görmesidir:

Minik bir çocuk kendinden büyük öğrencilerle birlikte polisin üzerine koşarken vurulup öldürüldüğü ve bir gazete fotoğrafçısının çekip cenazede bir başka çocuğun taşıdığı cesedinin fotoğrafı, gerçek siyahların yaşadığı yerlerde yaşanan acıların simgesi haline geldiği sırada, minik Will de (cemaat oymağında) izciydi.¹⁵³

Bu öldürülme olayından bir yıl kadar sonra olaylar onun bölgesine sızarak, öğrenciler derslere girmemeye, boyunlarına astıkları pankartlarla bahçede oturma

¹⁵¹ Karaşahan, 157.

¹⁵² Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 27.

¹⁵³ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 28.

eylemleri yapmaya başlarlar. Sonny, eline kalem alarak pankartlardaki yazım yanlışlarını düzeltir, sonra doğrusunu yazmak için onları sınıflarına dönmeye ikna eder. Daha sonra öğrenciler, okuldan atılan siyah öğrencilere olan desteklerini, aralarındaki siyah dayanışmayı göstermek amacıyla bozkırda yürüyüş düzenlerler, Sonny de taşkınlık yapmalarını engellemek amacıyla onlara eşlik eder. Fakat öğrencilerin bir otobüsü yakmalarının önüne geçemez. Tutuklanan öğrencilerin nereye götürüldüklerini öğrenmek amacıyla gittiği polis karakolunda da fişlenir, böylece o da kendi tarafını seçmiş olur.¹⁵⁴ Öte yandan okulundaki siyah öğrencilerin velileri, öğrencileri ile bozkır yürüyüşünde fotoğraflanan Sonny'nin okul ile ilişkisinin kesilmesini isterler ve o da okuldan atılır. Artık öğretmen değildir. Eğitim müdürlüğü onun başka okulda da öğretmenlik yapma hakkını elinden alır.¹⁵⁵ Böylece, iyi bir okulda öğretmen olmaktan başka amacı olmayan Sonny, işi elinden alınıp hapse atılan ve direnişçilerin saflarına katılan biri olur.

Beyaz rejim tarafından tehlikeli görülen Sonny tutuklanır. Yaşadığı değişim ve dönüşüm hapisanede de devam eder ve kendisi gibi politik mahkûmlardan özgürlük ilkelerine dair yeni şeyler öğrenir. Hapisten çıktıktan sonra ise her türlü hak arama faaliyetlerinin merkezinde yer alır. Kira boykotu, madenci grevleri, belediye işçilerinin iş bırakma eylemlerinde, ayaklanmalarda artık hep Sonny vardır.¹⁵⁶

Yazarın Sonny ve ailesini politik anlamda bu bilinçlendirme çabası bize Güney Afrika'daki direniş örgütlerinin, halkı bilinçlendirmeden başarılı olamayacaklarını öne süren Fanon'u anımsatır. Irkçılığın, küskünlüğün ve meşru intikam isteğinin tek başına bir kurtuluş savaşını besleyemeyeceğini¹⁵⁷ öne süren Fanon, mücadelede başarılı olmanın ve siyah halk için aydınlık bir gelecek hazırlamanın ancak halkın bilinç düzeyinin yükseltilmesiyle mümkün olacağına inanır: "Politikacılar, halkın bilinç düzeyi uzak, ilkel ve bulanık kaldığı takdirde geleceğin karanlık kalacağını unutmamalıdır."¹⁵⁸ Aynı şekilde Ranuga, Fanon'un, özgürlük mücadelesinin başarıya

¹⁵⁴ Bkz. Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 29-31.

¹⁵⁵ Bkz. Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 33-36.

¹⁵⁶ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 66.

¹⁵⁷ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 140.

¹⁵⁸ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 190.

ulaşmasının anahtarının halkın kendisinde olduğunu ve halkın politik bilinç düzeyinin artmasının bu başarıda belirleyici rol oynayacağını düşündüğünü ileri sürer.¹⁵⁹

Bu bağlamda sömürge halkının politik anlamda bilinçlenmesi konusuna Gordimer'in yaklaşımı da benzerdir. Yazar, *Oğlumun Öyküsü*'ndeki Sonny, Aila ve Bebek; *Yanımda Kimse Yok*'taki Sibongile ve Didymus Maqoma gibi direniş örgütlerinin içinde etkin olarak rol verdiği roman kişileri vasıtasıyla siyahların bilinçlenmesinin gerekliliğine vurgu yapar. Örneğin direniş hareketi siyahlar arasında sürekli olarak dayanışma ve birlikteliği tesis etmek için faaliyetler düzenler. Bunlardan biri, mücadele esnasında hapse düşme olasılığına karşı siyahları bilinçlendirmek, hapishanenin kötü şartlarına nasıl dayanılacağını anlatmak, dışarıda kalanların ise hapishanede tutuklu olan dava arkadaşlarına ne şekilde moral ve destek vereceğini göstermek amacıyla düzenlenen hapishane deneyimlerinin aktarıldığı toplantılardır. Sonny, hapishane deneyimlerini aktaracağı bu toplantılardan birine katılır:

Bu toplantıya 'dönenlerin brifingi' deniyordu. İçeri düşmüş olanlar, günün birinde içeri düşebilecek olanlara, yargılanmakta olan çok sayıda kişiye en iyi ne şekilde destek vereceklerini araştıran bireylere ve örgütlere yararlı olabilmek için sorgulamaya, yıldırmaya, tecride karşı direnme deneyimlerini anlatıyorlardı.¹⁶⁰

Yazar, Sonny gibi eşi Aila ve kızı Bebek'i de politik olarak bilinçlendirerek, onlara direniş hareketinde etkin olarak görev verir. Sonny ve Aila, mücadeleleri uğruna hapse düşerken kızları Bebek ise tutuklanmamak için yurt dışına kaçmak zorunda kalır. Ancak, aynı zamanda romanın anlatıcısı olan oğulları Will, direnişte fiilen yer almaz. Okur, Will'in siyahların eylemsel mücadelesi içinde yer almayışını, üniversite okuma kaygısına ya da üniversitede aldığı eğitimin onu edilgen hale getirdiği gerçeğine bağlar. Ancak durum hiç de öyle değildir. Will, siyasal bir bilincin, yani, siyahların geleceğe yönelik uzun vadeli planlarının bir parçasıdır: "Kaliteli, iyi yetişmiş insanlara gereksinim var. Ekonomik savaşı, gerilla savaşçıları kazanmayacak."¹⁶¹ Siyahlar mücadelelerine o kadar inanmışlar ve kazanacaklarından o kadar emindirler ki, gelecekte ülkelerinin ekonomisini yönetecek kadroları yetiştirmeyi ihmal etmezler.

¹⁵⁹ Ranuga, 185.

¹⁶⁰ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 64.

¹⁶¹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 180.

Ancak burada Gordimer'in gözden kaçırdığı bir nokta vardır. Ülkedeki eğitim kurumları sömürgecilerin çıkarlarına hizmet eden bir müfredat doğrultusunda eğitim vermektedirler. Dolayısıyla böylesi bir eğitim modelinden, sömürge halkını tümüyle bağımsız olacakları bir geleceğe hazırlayan sonuçlar elde edilmeyecektir. Nitekim Loomba, İngiliz T. B. Macaulay'ın, Hindistan'da 1835 yılında yerli halka İngilizce eğitimi verilmesinin gerekliliği üzerine hazırladığı raporda şunları ifade ettiğini aktarır:

*İngilizce öğrenimi, kan ve deri rengi bakımından Hintli olan yerlileri beğeni, kanaat, ahlak ve zekâ bakımından İngiliz haline getirecek şekilde eğitim verecektir. Bu insanlar aslında Britanya'nın çıkarlarını koruyan bir sınıf oluşturacak ve büyük boyun eğme potansiyeli taşıyan bir ülkenin yönetilmesinde İngilizlere yardım edecektir.*¹⁶²

Loomba'nın Hindistan topraklarında İngiliz sömürgeciliği ekseninde aktardığı bu gerçeklik, bizce, sömürgelerin tamamı için geçerlidir, çünkü sömürgeciliğin mantığı dünyanın her yerinde aynıdır. Sömürgeci, sömürge topraklarındaki egemenliğini sürdürebilmek için, kendi kültürünü dayatmaya çalışır ve bunun için de aracı olarak dilden faydalanır. Bu bağlamda Zahar, sömürgelerde halkın sömürgecinin dilini incelemesini ve öğrenmesini toplumsal gelişmenin önkoşulu olarak görür. Çünkü yerlinin anadilinin yazılı olması sömürgeci tarafından engellenir ve sadece konuşma diline müsaade edildiği için de dil gelişmez. Üstelik toplumsal yaşayışı düzenleyen her şey sömürgecinin diliyle sunulur. Dolayısıyla sömürge insanı sömürgecinin dilini öğrenmediği zaman kendi öz yurdunda yabancı olacağına farkına varır. Kendi varlığını kabul ettirebilmek, saygınlık kazanabilmek için de sömürgecinin dilini öğrenmeye heveslenir. Çünkü bu dili bilmenin bir ayrıcalık unsuru olduğu kendisine benimsetilmiştir.¹⁶³

Aynı şekilde Steve Fenton da sömürge topraklarında eğitimin ve dilin bu gücünün önemine dikkat çeker. Fenton'a göre okullar ve üniversiteler, egemen kültürlerin üstünlüğü ele geçirdiği ve bastırılmış – azınlık – aşağı kültürlerin direnişlerini inşa ettikleri savaş alanlarıdır. Okullarda dayatılan egemen kültürün dilini öğrenmek zorunda bırakılan öğrenciler, zaman içinde kendi aralarında ve aile bireyleriyle bu dili konuşarak onu kendi anadillerin yerine geçirirler. Zaman içinde öğrenilmeyen ve kullanılmayan

¹⁶² Loomba, 109.

¹⁶³ Zahar, 47.

kendi anadilleri unutulmaya yüz tutar ve egemen dil kendiliğinden üstünlüğünü pekiştirir.¹⁶⁴

Öte yandan sömürgecinin kendi dil ve kültür dayatmasının sömürge amaçlarına ulaşmak için olduğunun ilk başlarda farkına varamayan sömürge halkı, sonraları, özellikle de yeni ulus oluşum sürecinde dilin, eğitimin ve kültürün bu işlevinin farkına varır. Kendi ulusunun geleceğini, ancak çocuklarına iyi derecede eğitim imkânları sunarak teminat altına alabileceğini kavrayan yerli halk, kendi dilini ve kültürünü ihmal etmemesi gerektiğinin de artık bilincindedir. Bu bağlamda Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*'nde üzerinde pek durmadığı yerli halkın kendi anadiline ve öz kültürüne duyarlı olma gerçeğini, *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında ihmal etmez. Örneğin Sibongile ve Didymus Maqoma'nın sürgüneyken bir kızları dünyaya gelir. Mpho ismini verdikleri kızları ne annesinin Zulu dilini ne de babasının Zosa dilini bilir. Fakat annesi kızına anadilini öğrenmesi gerektiğini anlatır:

*Dinle beni. Kızım, bizim halkımıza, sana, babana, bana yapılan da bu oldu işte. Bizler kendimizin olana yabancılaştırıldık, üstelik yalnızca sürgünde değil. Baban yüz yıldan uzun bir zaman önce İngilizlere karşı direnmiş büyük bir liderin soyundan geliyor; taşıdığın adın hakkını vermelisin! Burada doğmuş olman gerekirdi; ama bu hakkı senden aldılar. Bari dilini geri al.*¹⁶⁵

Gordimer, dilleri ellerinden alınan siyah halkın kendi geleneklerine, kültürüne yabancılaştırıldığına inanır ve sömürgeleştirilen insanın kendine yabancılaşmasının başlangıç noktasının sömürgecilerin dayattığı toplumsal yapıları kabullenmesi olduğunu öne süren Fanon ile aynı düşünceyi paylaşır. Fanon'a göre sömürgeci öyle güçlü ve ezici bir konumdadır ki, sömürge insanı sömürgeciyi olağanüstü üstün nitelikleri olan insanlar olarak benimser ve sömürgeciyi öldürerek ya da zorla topraklarından kovarak bu saplantıdan kurtulur. Etkin hale gelince de aşağılık kompleksinden, korkularından ve edilgen olma halinden kurtulur.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Fenton, 20.

¹⁶⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 57.

¹⁶⁶ Bkz. Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 50-52.

5.1. ŞİDDETE DAYALI DİRENİŞ

Sömürgecilik tarihine bakıldığında, yerli halkın, sömürgecilerin topraklarına ayak bastığı ilk günden beri şiddet ile tanıştığına tanıklık ederiz. Yaşamı sömürgeciler tarafından kendisine uygulanan şiddet ile yoğrulan yerli halk, bağımsızlık mücadelesi vermeye karar verdiği andan itibaren tepkisini şiddet aracılığıyla ortaya koyar. Bu sömürge topraklarının neredeyse tamamında başvurulan bir yoldur. Nitekim sömürge kurtulma sürecinde şiddetin kaçınılmaz olduğuna inanan Fanon'a göre sömürge halkı şayet sömürgeciliğin kalıntıları olan edilgenlik ve karamsarlıktan kurtulup bağımsızlığına kavuşacaksa, bu ancak sömürgeci efendilerine şiddet yoluyla tepki vermesiyle mümkündür. Çünkü şiddet, "... bireysel düzeyde temizleyici bir güçtür. Sömürge insanını aşağılık kompleksinden, umutsuzluk ve edilgenlikten kurtarır, ona cesaretini ve özgüvenini yeniden kazandırır."¹⁶⁷ Ayrıca Fanon şiddeti, kusursuz bir meditasyon olarak görür ve sömürgeleştirilmiş insanın şiddette ve şiddet aracılığıyla özgürleştiğine inanır.¹⁶⁸ Öte yandan Fanon, sömürge halkının direnişini şiddet ekseninde gerçekleştirmesini yine sömürgeci efendilerinden öğrendiğini öne sürer. Fanon'a göre yüzyıllar boyunca sadece şiddetten anladıkları kafalarına kakılan sömürge halkı sonunda kendisini zor yoluyla ifade etmeyi öğrenir. Çünkü özgürlüğe giden yolun şiddet olduğunu kendilerine öğreten sömürgecinin kendisidir.¹⁶⁹

Yine Jean Paul Sartre sömürge halkının şiddet yoluyla direnmesi konusunda Fanon gibi düşünür. Sartre'a göre sömürgelelerdeki şiddet, yansıma bir şiddettir ve sömürgecinin daha önceden yerli halka uyguladığı şiddetinin kendisine yönelmesinden ibarettir: "Başkaldıran insanların başvurduğu şiddet, sömürgecinin şiddetidir. Başka bir şey değil."¹⁷⁰ Nitekim Fanon, "Şiddet, sömürge rejiminin sömürge halkına uyguladığı şiddetle doğru orantılı olarak yayılır."¹⁷¹ derken, sömürge halkının şiddet ile tepki vermesinin, sömürgecilerinin kendisine uyguladığı şiddet ile paralel biçimde geliştiğine, sömürge halkının sömürgeci efendilerinden şiddet gördükçe kendisinin de şiddet ile tepki verdiği bir bakıma vurgu yapar. Fanon'a göre şiddet içeren bu tepkisel direnişte tüm mücadele araçlarının kullanılması meşrudur:

¹⁶⁷ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 98.

¹⁶⁸ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 89.

¹⁶⁹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 88.

¹⁷⁰ Zahar, 83.

¹⁷¹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 93.

... Siz ve kardeşleriniz köpekler gibi yok ediliyorsanız, bir insan olarak ağırlığınızı yeniden kazanmak için var olan bütün araçları kullanmaktan başka çareniz yoktur. Dolayısıyla işkencecinin bedeni üzerinde mümkün olduğunca ağırlığınızı koymalısınız ki bir yerlere kaçmış akli sonunda evrensel boyutuna dönebilsin.¹⁷²

Ancak Fanon'un şiddet eğilimli ve şiddeti meşrulaştıran bu düşünceleri, bazı yazarlar tarafından acımasızca eleştirilir. Örneğin Fanon'u, akıtılan kandan zevk almakla, ırkçılıkla ve radikal gençler üzerinde şeytani bir etki bırakmakla suçlayan yazarlardan biri olan Hannah Ardent'e göre Fanon'un bu etkisi toplumsal barışı tehlikeye atmaktadır.¹⁷³

Benzer şekilde Fanon'un düşüncelerini benimsemeyen bir başka yazar Basil Davidson'dır. Davidson'a göre Fanon'un şiddet teorisinin uygulandığı Cezayir dışındaki diğer yerlerde, bu teorinin yanlış olduğu görülmüştür. Örneğin 1961'de Fanoncu çizgiye oldukça yakın olan Kongo halkı tamamen hazırlıksız bir biçimde ayaklanır ve bu ayaklanma bir felaketle sonuçlanır. Öte yandan Fanoncu çizgiye son derece uzak olan Angola Ulusal Hareketi sürekli olarak genişlemiş ve başarıya ulaşmıştır. Bu örnekler Fanoncu yaklaşımının hatalı olduğunu ispatlamaktadır.¹⁷⁴

Bununla beraber Fanon'un şiddet konusundaki yaklaşımlarını doğru bulan düşünürler de kuşkusuz vardır. Onlara göre de sömürge halkının mücadelelerini şiddet yoluyla devam ettirmeleri gayet olağandır ve meşrudur. Örneğin Fanon destekçisi düşünürlerden olan Jean Paul Sartre "Siyah Orfe" başlıklı yazısına şöyle başlar:

*Siyah ağızları susturan tıkaçı çıkardığımız zaman, ne söylemelerini bekliyorsunuz onlardan? Size övgü okumalarını mı? Dedelerimizin, enselerine basarak önlerinde secdeye vardırıldığı bu insanlar başlarını yerden kaldırdıkları zaman, onların gözünde ne bulacağınızı sanıyorsunuz? Hayranlık parıltısı mı?*¹⁷⁵

Sartre'a göre işkence ve şiddet ile yaşamı ve kültürü yüzyıllar boyunca şekillendirilen sömürge halkının kendilerine bunu yapanlara kin ve nefret beslemeleri, fırsatını bulduklarında da mücadelelerini şiddet yoluyla gerçekleştirmeleri doğaldır. Aynı şekilde Fanon'un şiddet önermesinin haklılığına vurgu yapan diğer bir yazar Steve

¹⁷² Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 289.

¹⁷³ Bkz. Hansen, 180-181.

¹⁷⁴ Wallerstein, "Fanon and the revolutionary class", 263.

¹⁷⁵ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 26.

Fenton'dır. Fenton'a göre uzun süreli ekonomik bağımlılık, kültürel aşağılanma ve demokratik kazanımları ihtimal dışı bırakan siyasi bir aritmetik söz konusuysa, sürekli taciz edilen bir azınlık, özgürlük savaşçılarına, terörist harekete veya kurtuluş ordularına dönüşebilir.¹⁷⁶ Yine, Fanon'un savunduğu şiddetin bir çeşit meşru müdafaa olduğuna inanan Mireille Fanon – Mendes France, bu şiddetin, köleliğe indirgenen, sömürülen ve inkâr edilen bireyin; hâlâ aşağılanma, mülksüzleştirilme ve tahakküme maruz kalanların, son çare olarak başvurduğu bir meşru müdafaa¹⁷⁷ olduğunu öne sürer.

Şiddete maruz kalan sömürge insanının, kanuni yollar ile direnmesinin imkânsızlaştığı durumlarda şiddet ile tepki vermesinin en doğal hakkı olduğunu söyleyen Herbert Marcuse da, Fanon'un şiddet önermesini destekleyen yazarlardandır. Kanunlar ve tüzüklerin zaten mevcut otorite tarafından düzenlendiğini ve mevcut hiyerarşiyi korumaktan ibaret olduğunu düşünen Marcuse, sömürge halkının şiddet aracılığıyla sadece üzerlerindeki baskının hafiflemesini sağlayabildiklerine inanır. Marcuse'a göre Fanon'un şiddet önermesi tepkisel değil özgürlüğe giden yolda en meşru araçlardan biridir ve özgürleştirici özelliği vardır. Ona göre bu sadece şiddete karşı şiddet anlamına gelmez, amaç yabancılaştırma ve mevcut baskı ilişkilerini ortadan kaldırmaktır.¹⁷⁸

Öte yandan Güney Afrika'daki halk direnişinin sembol isimlerinden ve Afrika Ulusal Kongresi'nin önemli liderlerinden olan Nelson Mandela, ülkedeki şiddet eylemlerinin beyazların şiddet uygulamasıyla başladığını düşünür ve ülkesindeki beyaz otoritenin yerli halkın ölümüne yol açan şiddet eylemlerini *Özgür Bir Güney Afrika* adlı kitabında aktarır. Örneğin, 1920 yılında Masabala Port Elizabeth hapisanesi kapatıldığında mahkûmların serbest bırakılması için toplanan halkın üzerine polisler ve silahlı sivil beyazlar ateş açar, 24 kişi ölür. 1921'de Bulhoek olayında yüzden fazla siyah öldürülür. 1924 yılında Güney Batı Afrika'da köpeklerden vergi alınmasına karşı çıkan grubun üzerine polis ateş açar ve iki yüzden fazla insan ölür.¹⁷⁹

Afrika Ulusal Kongresi liderleri, özellikle de Mandela, yaptıkları savunmalarda silahlı direnişlerine sebep olarak beyaz hükümetin uzlaşmaz ve şiddet yanlısı tavırlarını gösterirler. Sorunların çözümü için her el uzattıklarında beyaz hükümetin sert ve

¹⁷⁶ Fenton, 41.

¹⁷⁷ Mireille, 11.

¹⁷⁸ Bkz. Herbert Marcuse'dan alıntılan Zahar, 72-73.

¹⁷⁹ Mandela, 74.

ötekileştirici tepkisiyle karşılaştıklarını öne sürerek, kendilerine silahlı direnişten başka çıkar yol bırakmayan beyaz hükümeti suçlarlar. Bu ekseninde Mandela, 1952’de Afrika Ulusal Kongresi başkanı olan liderleri Albert Luthuli’nin bu konudaki söylemlerini aktarır:

Yaşamımın otuz yılı, ılımlı, sabırlı ve çekingen bir tavırla, kilitli bir kapıyı çalmakla geçti. Peki, bu ılımlılığın sağladığı ne oldu? Haklarımız ve gücümüz gitgide kısıtlandı ve artık bugün elimizde hemen hiçbir şey kalmadı.¹⁸⁰

Mandela’nın savunmalarının birçok yerinde özellikle vurguladığı nokta, halkının artık silahlı mücadeleden başka çaresi kalmadığına inanması ve bu konuda son derece kararlı olmasıdır. Mandela, barışçı olan bu halkın şiddet içeren tepkiler ortaya koymasına, en basit olaylarda dahi son derece sert tedbirler uygulayan beyaz hükümetin zemin hazırladığını söyler. Şiddet kullanarak direnmeyi kendilerine baskı ve şiddet uygulayan beyaz hükümetten öğrendiklerini açıkça ifade eder:

Çıkan her kargaşa, şiddete başvurmanın tek çözüm yolu olduğu inancını Afrikalılar arasında yaygınlaştırıyordu; aynı zamanda gelişmeler gösteriyordu ki, iktidarını korumak için kuvvet kullanan bir hükümet karşısında ezilenler, onunla başa çıkmak için kuvvet kullanmayı öğrenmek zorunda kalıyorlar; hem de baskı uygulayanların kendisinden öğreniyorlar bunun yollarını.¹⁸¹

Nitekim Gordimer da yakın arkadaşı Mandela gibi, siyahların şiddeti beyazlardan öğrendiğini düşünür. Yerli halkın yaşamını şiddet ortamında devam ettirdiğine ve dolayısıyla da şiddeti sömürgecilerinden öğrendiğine inanan yazar, *Evdeki Silah*’ta siyahi avukat Motsamai aracılığıyla bu düşüncesini aktarır. Motsamai, mahkemede cinayetle suçlanan Duncan’ı savunarak, bir psikiyatr bilirkişinin görüşleri doğrultusunda şiddeti meşru bir araç olarak göstermeye çalışır:

... Şiddetin var olduğu bir toplumda, şiddete karşı geliştirilmiş ahlaki tabular değerini yitirir. Hangi tarihsel koşuldan kaynaklanırsa kaynaklansın, bir toplumdaki insanlar, acının, yılgınlığın, umarsızlığın üstesinden gelmek için şiddete başvuruyorlarsa, o toplumda şiddete karşı duyulan doğal tepki askıya alınır. İster şiddetin kurbanı, ister uygulayıcısı,

¹⁸⁰ Mandela, 62.

¹⁸¹ Mandela, 67.

*ister tanığı olsun, bütün insanlar şiddet yöntemiyle çözüm aranmasına alışsınlar. Şiddetle birlikte yaşamaya alışsınlar.*¹⁸²

Motsamai'nin Duncan'ın şahsında şiddeti suç olmaktan çıkarmaya çalışması, siyahların artan şiddet eylemlerini aklamaya yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir:

*Sayın yargıçım, izninizle cezai sorumluluk tanımını bir kez daha yapmak istiyorum. Suç işleyen insan, ancak suçu işlediği sırada bu hareketin suç olduğunu anlayabilecek durumda ise cezai sorumluluğu, cezai ehliyeti vardır. ... ağır tahrik ve .....ciddi duygusal çöküntü de, yasalarımıza göre cezai ehliyetten olmamanın nedeni olarak kabul edilir.*¹⁸³

Dolayısıyla okur, bu ifadelerden, siyahların yüzlerce yıldır ötelenip dışlandığı, türlü türlü işkencelere ve hakaretlere maruz kaldığı bir ülkede, siyahların 'ağır tahrik altında' ve 'ciddi duygusal çöküntü' içinde olmaları nedeniyle şiddet içerikli tepki göstermelerinin doğal olduğu sonucunu çıkarmakta pek zorlanmaz. Zaten Gordimer, siyahların bu mücadelelerinde şiddet aracılığıyla tepki vermesinin o günün şartlarında gayet olağan olduğunu *Oğlumun Öyküsü*'nde açıkça söyler. Aila ve Sonny'nin Bebek isimindeki kızları siyahların direnişini koordine eden örgüt aracılığıyla direniş eğitimi almak için yurtdışına kaçmıştır. Aile, Bebek'in nereye gittiğini soranlara, dış ülkelerde eğitimini sürdürdüğü yalanını söyler ancak bu her ne kadar yalan gibi görünse de yine de gerçeklik payı vardır: "Bebek, günümüzde ve bizim konumuzda ne öğrenilmesi gerekiyorsa onu öğreniyordu."¹⁸⁴ Gordimer'a göre bugünün şartlarında öğrenilmesi gereken şiddet içerikli direniştir. Üstelik yazar silahlı eğitim almak için yurt dışına giden bu roman kişisine, Bebek gibi masumiyeti sembolize eden bir isim vererek şiddet eylemine bir bakıma meşruiyet kazandırır.

Bebek'in annesi Aila da, ilk başlarda ılımlı olmasına rağmen zamanla şiddete bulaşır ve şiddet eylemleri içinde yer aldığı için beyaz polis tarafından tutuklanır. Aila'nın evinde yapılan aramada üç el bombası, iki deniz mayını, iki kara mayını bulunur.¹⁸⁵ Aila, aynen kızı Bebek gibi, kimsenin ruhu bile duymadan bir takım örgütsel faaliyetin içine girmiş, eşine dahi ismini vermediği birileriyle direniş için irtibat

¹⁸² Gordimer, *Evdeki Silah*, 235.

¹⁸³ Gordimer, *Evdeki Silah*, 244.

¹⁸⁴ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 131.

¹⁸⁵ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 210.

kurmuştur. Aila'nın bütün bunları kimsenin haberi olmadan ne zaman ve nasıl yaptığı konusunda kimsenin bir fikri yoktur.¹⁸⁶ Ancak onun,

*Komşu ülkelerdeki Umkhonto we Sizwe ile Johannesburg dolaylarındaki bir hücre arasında kuryelik yaptığı, patlayıcıların nerelere yerleştirileceğine karar verilen toplantılara katıldığı, yasalara aykırı olarak oturduğu kiralık evde teröristlerin silahlarını sakladığı iddia ediliyordu.*¹⁸⁷

Yazar tarafından romanın başından beri edilgen ve kendi halinde bir karakter olarak çizilen Aila, sömürge halklarının tarihte geçirmiş oldukları aşamalardan geçmiş ve sonunda şiddet olaylarına karışmıştır. Örgüt üyesi olarak tutuklanmasının ardından bir süre hapis yatan Aila serbest bırakılır. Ancak polis baskısıyla beraber toplumsal baskı da artınca bir gün aniden ortadan kaybolur ve uzaklara gider:

*Şimdi de Aila gitmişti ve burada her şeyin değişeceği, insanın havasız kalmayacağı, beyazların bizler için yaptığı yasalara göre yargılanmayacağı, bozkırın ötesindeki bir gettoda veya burası gibi beyazlar mahallesinde yasaları çiğneyerek yaşamayacağı, beyaz komşuların – kollarını kavuşturup dudaklarını bükerek duran kadınlara, kaşları çatık adamların – seyretmek için sokağa dökülmediği, kapının önünde polis arabasının, eli silahlı polislerle polis köpeklerinin verandaya dayanmayacağı günlere kadar da hiç geri dönmeyecekti.*¹⁸⁸

Ülkede siyahlara uygulanan baskı ve şiddet artarak devam ederken, yerli halk buna tepkisiz kalmaz ve gördüğü şiddet karşısındaki rahatsızlığını söylem, tavır ve davranışlarıyla iyice belli eder. Bu bağlamda Fanon, sömürge rejiminin sömürge halkını iyi tanıdığı için sert bakışlarından gözlerindeki kin ve nefreti gördüğünü ve endişeye kapıldığını belirtir. Fanon bu durumda ilk alarmı geçenlerin beyaz çiftlik sahipleri olduğunu, çiftlik güvenliğini arttırarak askerlerden takviye istediklerini ve hükümetten sert tedbirler almasını talep ettiklerini öne sürer. Ancak Fanon'a göre hükümetin aldığı sert önlemler, yerli halkın gözünü korkutmadığı gibi onları daha da saldırganlaştırır.¹⁸⁹ Bu noktada Fanon ile benzer düşünceye sahip olan Gordimer, *Yanımda Kimse Yok* adlı eserinde, siyahların şiddet yoluyla mücadelelerini sürdürdüklerini aktarmaya devam ederken, çiftliklerde sıkışıp kalan beyaz sivillerin de endişelenip silahlandıklarından

¹⁸⁶ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 215

¹⁸⁷ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 225

¹⁸⁸ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 250.

¹⁸⁹ Bkz. Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 75-76.

bahseder. Örneğin Oupa ve Vera'nın iş gezisi için gittikleri yerde, beyaz çiftlik sahiplerine hizmet veren otellerde konaklarlar:

Oteli ve barı dolduran çiftlik sahipleri, sınırdan içeri sızan karaderili gerilla gruplarının korkusuyla birkaç yıl önce çiftliklerini terk edip kente taşınmaya başlamışlardı; komandolar oluşturup çiftliklerinde kalan çiftlik sahipleri de artık, bir çoğunluk hükümeti kurulup da karaderililer toprakları üzerinde hak talep etmeden çiftliklerini elden çıkarmaya bakıyorlardı.¹⁹⁰

Ülkede siyahlarla beyazların yaşam alanları arasındaki bariyerler kalkmasına rağmen şiddet hız kesmeden devam eder. Yazar yine aynı romanında, ülkedeki şiddet eylemlerini ve bu eylemlerin sonucunda insanların öldüğünü aktarmaya devam eder:

O gece bir parti daha olmuştu. Ben, pijama olarak kullandığı şortuyla (vücudu hâlâ rahatlıkla şort giyebileceği kadar düzgündü) bahçeye çıkıp bahçe kapısına iliştirilmiş Pazar gazetesini alınca haber başlığını gördü. Bir golf kulübünde düzenlenen şarap tatma toplantısı, el bombalı ve taramalı tüfekli kişilerin saldırısına uğramıştı. Eğlenceye katılanlardan dördü ölmüş, öbürleri yaralanmıştı.¹⁹¹

Yazara göre ülkede siyahların gerçekleştirdiği şiddet eylemlerinin tek mağduru beyazlar değildir, siyahlar da bu şiddetten nasiplerini alırlar. Fakat kamuoyunun şiddet olayları karşısındaki tepkisi şiddete uğrayanların deri rengine bağlı olarak farklılık gösterir:

... Bütün kıyamet kurbanların beyaz olmasından kaynaklanıyor.

- Evet, ama bu dedikleri doğru, Ben. Geçen hafta bütün bir aileyi uykularında öldürdüler. Ama golf kulübünde değil, karaderililerin oturduğu bir yerleşim merkezinde. Gazetelerin iç sayfalarından birinde dört beş satırlık bir haber oldu yalnızca. Ben bile ancak şimdi öyle bir haber okuduğumu anımsıyorum... Üstelik bu cinayetler nedeniyle çığına dönmüş olması gereken kişilerin hiçbiriyle de konuşulmamıştı.¹⁹²

Yazara göre şiddete maruz kalan siyahların hepsi masum değildir. Bağımsızlık mücadelesi veren siyahlar, bu mücadeleleri için tehlike olarak gördükleri ve beyazlara yardım ve yataklık eden siyahlara da şiddet uygularlar. Yazar buna yine aynı romanında değinir. Örneğin beyaz polisler, siyahların direnişini zayıflatmak ve direnişçiler

¹⁹⁰ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 186.

¹⁹¹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 146.

¹⁹² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 148.

hakkında bilgi alabilmek amacıyla aralarına casuslar sokar. Ancak siyahlar bunu fark eder ve bu casuslardan bazılarını yakalar. Yakalanan casuslara beyazlardan öğrendikleri yöntemlerle işkence ederler ve onları konuşturmaya çalışırlar. Bu işkence kamplarda görev alanlardan biri Didymus'tur:

*Didymus, bir süre, Özgürlük Savaşçıları'nın da, Hareket'in kendisinin de içlerine sızan casuslar nedeniyle büyük bir tehlike içindeyken, o kampta sorgulama yapmıştı – evet – oradaki mahkûmları sorgulamıştı. ... Evet, Sibongile kocasının o kampta bulunmuş olmasından, oradaki tutuklulara beyazlardan öğrendikleri yöntemlerle acı çektirmiş ya da onların güvenlik duygularıyla oynamış olmasından utanıyordu.*¹⁹³

Bu bağlamda yazar, ülkesindeki siyahlarla beyazların bu kanlı mücadelesinde siyahların yanında yer alır ve beyaz rejimin bu mücadelede yasal ve insani olmayan yollara başvurduğunu yazabilme cesaretini gösterir. Yazar beyaz hükümetin başvurduğu bu yasal ve insani olmayan yolların ne olduğunu yine aynı romanında anlatır:

*Didymus'un söylemesi gereken şeydi: Jerry Gwangwa'nın sizin kardeşiniz olduğundan haberim yoktu. Ama onun on dokuz yaşında, Güney Afrika polisinin casusu olduğundan haberim var; onun, Umkhonto'yla birlikte eğitim görmek üzere Tanzania'ya kaçmış gibi gösterildiğini biliyordu. Jerry Gwangwa, eğitim görenler arasında huzursuzluk yaratmakla, onların ev özelemlerini kullanmakla ve onları uyuşturucu bağımlısı yapmakla görevlendirilmişti. Bunların yanı sıra, lider konumundakilerin hareketlerini önceden öteki casuslara bildirecek, böylece suikastların devam etmesini sağlayacaktı. Güney Afrika'dan ayrılmadan önce elini kana bulamıştı; iki gençlik liderini yataklarında, başka üç tanesini arabalarına bomba koyarak öldürmüştü, arabadaki dördüncü genç patlamada bacağını kaybetmişti.*¹⁹⁴

Gordimer yine aynı romanında siyah halkın direnişini engellemek için beyaz rejimin başvurduğu başka bir suikast eyleminden bahseder. Direniş hareketinin önemli isimlerinden olan ve barış için çalışan genç liderlerden birine bahçe kapısının önünde suikast düzenlenmiş ve adam ölmüştür.¹⁹⁵ Beyazların siyahların direnişini kırmak için başvurduğu diğer bir yöntem de siyahların arasına fitne sokmaya çalışmaktır ve yazar *Oğlumun Öyküsü*'nde buna değinir. Sonny, direniş hareketi içindeki dava arkadaşları tarafından muhbirlikle suçlanır:

¹⁹³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 130.

¹⁹⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 145.

¹⁹⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 232.

“Aşağılık herifler.” Hannah’ın yanaklarını al al kan bastı., gözleri parlak mavi yaşlarla doldu, öfkeden çıldırıyordu.

Sonny, öfkelenmenin bir işe yaramayacağını belirtmek istercesine kafasını salladı. “Onlar için başımı verirdim, onlar hiç ... onlar en iyilerimizdi...”

“Hayır, ben ötekilerden söz ediyordum – anlamıyor musun - , sizi birbirinize düşürmeye çalışan onlar. Birbirinizi kötölemenizi istiyorlar, aranızda fit sokmaya çalışıyorlar. Buna engel olmalısın.”¹⁹⁶

Gordimer’in eserlerinde her iki tarafın da başvurduğu şiddet eylemleri ülkenin bir gerçeği olarak karşımıza çıkar. Şiddeti yaşam tarzı olarak kabul edip benimseyen ve çözüm olarak gören hem beyaz hem de siyah karakterler olmasına rağmen, yazarın eğiliminin şiddetsiz bir toplumda birlikte bir yaşamdan yana olduğu açıktır. Eserlerindeki önemli beyaz karakterler liberal ve demokrat bir düşünce yapısına sahiptirler. Siyahların baskı altında olmasını, haklarının gasp edilmesini ve şiddet görmesini kabul etmezler ve onların haklarını savunmak için yoğun çaba sarf ederler. *Oğlumun Öyküsü*’ndeki Hannah, *Yanımda Kimse Yok*’taki Vera ve *Başka Dünyalar*’daki Anna, siyahların haklarını korumak için faaliyet gösteren yapılanmaların içinde etkin biçimde yer alan beyaz roman kişilerindedir. Yazarın beraber yaşamı arzulayan ve aynı ülkede eşit şartlarda bir yaşam tarzını benimseyen bu kişileri romanlarda ön plana çıkararak onların görüşlerine ve eylemlerine fazlaca yer vermesi, kendisinin de benzer bir düşünceye sahip olduğu ve onları bir bakıma kendi sözcüsü olarak kullandığı anlamına gelir. Öte yandan yazarın her fırsatta ısrarla eşit bir yaşam tarzını vurgulayan ve geçmişte yaşanan onca sıkıntılara rağmen beyazların Güney Afrika’daki varlığını kabullenen Mandela’yı desteklemesi bunu kanıtlar.

5.2. SİY AHLARIN KENDİ ARALARINDAKİ MÜCADELESİ

Fanon, sömürge şartlarında ilk önce karşı karşıya gelenlerin sömürge insanları olduğunu ve her birisinin diğerinin ulusal düşmanını görmesine bir bakıma set çektiğini¹⁹⁷ söylerken, sömürgelerdeki yerli halkın kendi aralarındaki mücadelesinin kendilerine baskı ve şiddet uygulayan ortak düşmanları olan sömürgecileri göremeyecek kadar ileri boyutta olduğunu vurgular. Nitekim Herstein, *Siyah Öfke* adlı kitabında

¹⁹⁶ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 177.

¹⁹⁷ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 299.

Güney Afrika'da beyaz hükümetin siyahların kendi aralarındaki dayanışmalarını önleyebilmek için uğraş verdiğinden bahseder. Herbstein'a göre beyaz rejim, siyahların akrabalık bağlarını yok etmek ve bilinçlenmelerinin önüne geçebilmek için bir yandan aileleri parçalarken öte yandan kabile/soy bağlarını körükleyerek, yerliler arasında kabileler arası bir düşmanlık yeşertmeye çabalar. Onların bu çabaları uzun vadede sonuç verir ve siyahlar uzunca bir süre birleşemezler. Örneğin Zulular kendilerine özgü bir yapı oluşturarak kendi siyasal partilerini kurarlar ve hem Afrika Ulusal Kongresi'nden hem de Pan-Afrika Kongresi'nden bağımsız olarak kendi direniş planlarını uygularlar.¹⁹⁸

Bu bağlamda Robert Miles, sömürgeci devletlerin sömürgecilik çıkarları için uyguladıkları stratejilerden birinin, kendilerine çalışmayı reddeden Afrikalıları ikna etmek için kabile şeflerini sömürge memuru gibi kullanarak aracı olmalarını sağlamak olduğunu ileri sürer. Miles, sömürgecilerin yerli kabile şeflerinden, demiryolu veya liman yapımlarında çalışmak için genç erkekleri görevlendirmesini istediğini, şef tarafından görevlendirilip de çalışmayanlar için cezai yaptırımlar uygulandığını ve dolayısıyla yerli halkın bir bakıma çalışmaya mecbur bırakıldığını iddia eder.¹⁹⁹ Bu noktada Miles ile benzer görüşte olan Cesaire, sömürgecilerin Avrupa'nın hizmetine girmeyi kabul eden yerel şeflerle iyi geçindiğini, onlarla suç ortaklığı yaptığını, zorbalıklarını onların yardımıyla daha etkin uyguladığını, eski sistemin zararlı yönlerinin devamını sağlamaya çalıştığını söyler.²⁰⁰

Aynı şekilde Fanon da kabile şeflerinin sömürgecilerle işbirliği yaptığını düşünür. Bağımsızlık mücadelesi sırasında birbirlerine düşman kabilelerin bile uzlaşarak birbirlerine destek olup yardım ettiklerini söyleyen Fanon²⁰¹, mücadelenin yayılmasıyla zor durumda kalan sömürgeci güçlerin halkı bölmesi gerektiğini kavradığını ve psikolojik bir savaş başlatarak, provokatör ve ajanlar aracılığıyla kabileler arası düşmanlıkları canlandırmaya çalıştığını iddia eder. Fanon'a göre sömürgeci sistemin amacına ulaşabilmek için faydalandığı işbirlikçilerden biri geleneksel liderler ve şeflerdir.²⁰²

¹⁹⁸ Herbstein, 56.

¹⁹⁹ Bkz. Miles, 149-152.

²⁰⁰ Cesaire, 80.

²⁰¹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 134.

²⁰² Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 137.

Bu ekseninde, beyaz hükümetin uzun yıllar boyunca kabileler arası savaşı tetikleyen bir politika izlediğine inanan Gordimer, beyaz rejimin kabileler arası çatışmalarda kendisine yakın gördüğü ve çıkarlarına hizmet edebileceğini düşündüğü kabileleri silahlandırarak siyahların bir araya gelip toplu direniş göstermesini engelleyebilmeyi amaçladığını düşünür. Yazar bu düşüncesini *July'in İnsanları*'nda okurlarıyla paylaşır:

*Reis yeniden kendi adına İngilizce konuştu: 'Şu Soewto'dan gelenler. Onlar Ruslarla, Mozambik'ten gelenlerle buraya gelecekler, onların hepsi benim halkımın ülkesini ele geçirmek istiyor. Ha? Onlar bizim halkımız değil. Ama Zulu, ama Xhosa, baSotho... Ne bileyim. Onlar daha önceden maden ocağına geldiler, buraya yaklaştılar. Onlar gelirse hükümet bana silah verecek.'*²⁰³

Öte yandan Fanon, sömürgeciye karşı gayet itaatkâr ve kabullenici olan sömürge halkının, kendi kardeşine ya da başka bir sömürge halkına karşı çok saldırgan olduğunu, eski kan davalarını devam ettirdiğini ve sömürgeciliğe maruz kalmamışçasına eski yaşamlarını devam ettirmeye çalıştıklarını ileri sürer.²⁰⁴ Bölünmüş toplumlarda ırksal çatışmaların temel özelliğinin öz nefret, yani halkın kendi kendisiyle karşı karşıya gelmesi olduğunu ileri süren²⁰⁵ Fanon'a göre bunun nedeni, sömürge halkının bilinçaltına işlemiş olan bir takım korkulardır. Nitekim *Siyah Deri Beyaz Maske* adlı kitabında, Octave Mannoni'nin kitabında anlattığı yedi rüyayı analiz eden Fanon, bu rüyalarda baskın olan temanın şiddet olduğunu ve rüyalarında 'siyah kızgın boğa', 'iki siyah haydut', 'Senegalli askerler' gören altısı çocuk biri yetişkin olan bu kişilerde korku, karabasan ve kaçma telaşının egemen olduğunu söyler.²⁰⁶ Bu rüyalarda kaçılan ve korkulan kişilerin ve hayvanların siyah olması, siyahlardan duyulan korkunun bilinçaltına işlemiş olduğunu gösterir. Fanon'a göre sömürge halkının bilinçaltında bu korkunun oluşmasını sağlayan sömürgecilerin kendileridir:

*Her nerede ve ne zaman bir ayaklanma yahut direniş hareketi ortaya çıksa, askeri otorite hemen siyah askerleri sürer ön saflara. Böylece, yine "derisi renkli insanlar" olur, başka "derisi renkli insanlar"ın özgürlük mücadelesini bozguna uğratan.'*²⁰⁷

²⁰³ Gordimer, *July'in İnsanları*, 125.

²⁰⁴ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 60.

²⁰⁵ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 301.

²⁰⁶ Bkz. Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 108-117.

²⁰⁷ Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, 111.

Sömürgecilerin siyahları kullanarak siyah halkı sindirmeye çalıştığını ve halkın bir kısmının sömürgecilerin yanında yer alarak özgürlük mücadelesini zayıflattığını düşünen Fanon, bu insanlardan günü geldiğinde hesap sorulacağını söyler:

Afrika şunu anlamalıdır ki, ... tek vücut olarak ilerlemelidir, bir kısmı sömürgecilikle savaşırken diğer kısım sömürgecilikle iyi ilişkiler kurmaya çalışmamalıdır. ... Eğer dışarıdan yardım almaya ihtiyaç duyarsak arkadaşlarımızı çağıralım. ... Hatamız, biz Afrikalıların hatası, düşmanın asla kendi rızasıyla geri çekilmeyeceğini unutmak oldu. Onlar taviz verebilirler ancak asla bildiklerinden şaşmazlar. Hataımız düşmanın savaşma gücünü ve ruhunu kaybettiğine inanmamız oldu. ... Afrika'da da hainlerin bulunduğu bir gerçektir. Bunları bulup çıkarmalı ve onlarla savaşmalıyız. Muhteşem Afrika'yı kurmak için bilelim ki savaşmadıkça hiçbir şey değişmeyecektir.²⁰⁸

Bu eksende Gordimer, direnişçi siyahların kendileriyle birlikte hareket etmeyen diğer siyahlara yönelik şiddet uyguladıklarını öne sürer. Örneğin siyah işçiler, greve gitme kararı aldıklarında bu karara uymayıp işe gidenlere ve hatta onların ailelerine de zarar verirler. Bu nedenle siyah işçiler iş bırakma eylemlerini desteklerler.²⁰⁹ Ülkedeki bu savaşında her zaman siyahların yanında yer alan Gordimer, siyahların birbirleriyle mücadele etmesinden ve beyaz hükümetin onları birbirine düşürmesinden rahatsızlık duyar. Bu rahatsızlığını, *July'ın İnsanları*'nda beyaz Maureen Smales aracılığıyla dile getirir:

Elinize silah alıp beyaz hükümetin siyahları öldürmesine yardımcı olmayacaksınız değil mi? Değil mi? Burası için, bu köy ve bu boş çalılık arazi için? Sizi öldürürler. Hükümetin birbirinizi öldürmenize yol açmasına izin vermeyin. Bu siyah millet sizin milletinizdir.²¹⁰

Yazar, siyahların kendi aralarındaki şiddet içeren bu mücadelesini *Yanımda Kimse Yok* adlı başka bir romanında anarşi bağlamında ele alır. Örneğin Oupa, siyah olmasına karşın yaşam onun için de tehlikelidir: “Dernek’tekiler, Oupa’nın işyeriyle Soweto arasında yaptığı tren yolculukları nedeniyle oldukça endişeliydiler; trende gangsterler tarafından bıçaklanabilir ya da militanlar tarafından pencereden aşağıya falan

²⁰⁸ Frantz Fanon, *Toward The African Revolution*, (Trans. Haakon Chevalier), Grove Press, New York 1967, 192-196.

²⁰⁹ Bkz. Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 110-111.

²¹⁰ Gordimer, *July'ın İnsanları*, 126.

atılabilirdi.”²¹¹ Nitekim Oupa’nın ölümü de bu şekilde olur. Vera’yla beraber gittikleri kırsalda, yolları siyah adamlar tarafından kesilir. Adamlar, Vera ve Oupa’yı silahla yaraladıktan sonra paralarını, saatlerini, yüzüklerini ve arabalarını alıp kaçarlar. Yaralılar hastaneye kaldırılır, ancak Oupa hastanede hayatını kaybeder: “Gazetelerde saldırılara kurban gidenlerin isimleri arasında Yasal Haklar Derneği’nin bir çalışanı, Oupa Sejake de vardı; Sejake Dernek arabasını çalanlarca yaralanmasından sonra komplikasyon sonucunda ölmüştü.”²¹² Oupa’nın kelime anlamı Afrikaan dilinde büyükbaba anlamındadır, ancak o otuz yaşına varmadan ölür.²¹³ Bu şekilde bir yaşam ve ölüm, sadece Oupa’nın değil, ülkedeki diğer siyahların da kaderidir:

*Dışarıdaki manzara masum bir manzara değildi. Otoyollarda, sokaklarda her gün Oupa’yı öldüren saldırıya benzer saldırılar oluyordu; siyasal gruplar silahlarla birbirlerine saldırıyorlar, kendilerine devrimci diyen çeteler birbirlerine tuzaklar kuruyordu.*²¹⁴

Yazarın romanlarındaki siyahların hepsi eylemsel bağlamda direniş mücadelesinin içinde ya da karşısında değildir. Bazıları direniş mücadelesini gerekli görüp gönülden destek olurlar ancak eylemsel sürece dâhil olmazlar. *Oğlumun Öyküsü*’nde Will’in sevgilisinin ailesi bu şekilde özgürlük mücadelesini gönülden destekleyen, fakat mücadelenin içinde yer almayan siyah ailelerden sadece biridir:

*Küçük kız, bizim aileden birinin sevgilisi olmaktan onur duyuyor. Benim o ünlü Sonny’nin oğlu olduğumu herkese anlattığını biliyorum; ailesi de, kendilerinden çok başkalarını düşünerek yaşayan bir ailenin ahlak ölçütlerinden etkilendikleri için bana güveniyor. Kendileri özgürlük politikasına katılmaktan ölesiye korkan, ama öte yandan da, son zamanlarda babam her ne kadar arkadaşları arasında eskisi kadar sayılmıyorsa da, Sonny’i bir kahraman olarak görenlerin ve görececek olanların arasında yer alan bir aile.*²¹⁵

Özgürlük mücadelesini gerekli görmesine rağmen eylemsel direnişten yana olmayıp kongrelerde, yürüyüşlerde ya da sokak olaylarında görünmeyen başka bir roman kişisi de *Başka Dünyalar*’daki Steven Sitole’dur:

²¹¹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 61.

²¹² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 204.

²¹³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 208.

²¹⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 240.

²¹⁵ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 179.

... Onun yaptığı enerjinin boşa harcanmasıdır. Kongre ya da başka bir Afrika hareketi ile çalışmaya gelince, Steven'ı göremezsin. Hiçbir vakit karşı çıkmamıştır da – direniş kampanyasından, bir iki yıllık bir geçmiş olan pasif direniş hareketinden söz ediyorum. İlgisini çeken tek direniş hareketi, faturalarını ödememek ya da içki satın almak.²¹⁶

Bunu söyleyen Anna Louw'dur, ona göre Steven hareketin içinde yer almalı ve direniş eylemlerine dâhil olmalıdır. Ancak yazar diğer bir roman kişisi Toby Hood aracılığıyla, eylemsel direniş gibi pasif direnişin de başarılı olabilme olasılığından bahseder. Hood'a göre bu direnişte esas olan hayatta kalmayı başarabilmektir:

Sizin Kongrenizle birlikte yürümeyebilir ya da bir halk kütüphanesinde kendini tutuklatmayabilir, ancak beyaz adamın onun ruhunu koparıp almak için yaptığı her şeye karşın oldukça diri kalacaktır – sarhoş olarak, borca girerek, sigorta raketiyle oynayarak. Bütün pis hileleri öğrenecek, böylece sevgili beyazların uygarlığını kendi oyunlarıyla sonunda yenebilecektir. Kendine yararı olacağına inandığı şeyi almak için haraç alıyor: oraya ilk kez onun varmayacağını kim söyleyebilir? Kongredeki adamlar ön kapıya öfkeyle vururken, o arkadaki pencereden içeri kayıyor. Ancak en önemlisi, yaşıyor değil mi? Onu yarı-canlı kılacak şeylere karşı direnirken canlı kalıyor. ... Sonunda Kongredekiler amaçlarına ulaştıklarında, ola ki onu orada kendilerini beklerken bulacaklardır.²¹⁷

Gordimer, bir yandan siyahların özgürlük mücadelesi esnasında yürüttükleri farklı mücadele metotlarından ve birbirleriyle çekişmelerinden bahsederken öte yandan bu sorunların özgürlük mücadelesini kazandıktan sonra dahi devam ettiğinden bahseder. Yazar, özgürlük mücadelesinden sonra oluşacak yönetimde söz sahibi olmak isteyen siyahların entrikalar çevirdiklerini ve birbirleriyle didiştiklerini eserlerinde sıklıkla işler. Örneğin *Oğlumun Öyküsü*'nde, özgürlük mücadelesini yönlendiren lider kadronun kendi aralarında kulis yaparak birbirlerinin kuyusunu kazma çabalarından ve hatta zaman zaman uğruna yaşamlarını verdikleri davalarını ikinci plana rahatlıkla atabildiklerinden bahseder. Yazara göre 'Hareket' olarak isimlendirilen Afrika Ulusal Kongresi'nin yönetim kurulu bu şekilde seçilir:

Hükümetin getirdiği kısıtlama ve baskılar nedeniyle, hareket iki yıldır kongre yapmamıştı. Bu kez gizli olarak yapılan kongrede, yönetim kurulu daha önceden kararlaştırıldığı gibi feshedildi. Eski yönetim kurulu, blok

²¹⁶ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 134.

²¹⁷ Gordimer, *Başka Dünyalar*, 136.

listeye, alkışlar arasında yeniden seçildi. Entrikaya karışan iki kişinin adı da listeden silinmemişti. ... Bu sonuç, liderlik tarafından, Sonny'nin arkadaşları tarafından tezgâhlanmış olmalıydı, çünkü sıkı bir lobcilikle desteklenen öteki adayların önünü kesmenin çeşitli yolları vardı. Bu örgüt gibi demokratik hareketlerin bile, mücadele amaçları uğruna bu yöntemleri uygulaması gerekiyordu. Sonny de kaç kez buna benzer tezgâhlarda yer almış, bu yolda deneyim kazanacak kadar uzun süre özgürlük politikasının uygulayıcılarından olmuştu.²¹⁸

Romanının başkışisini bile siyahların kendi aralarındaki bu mücadelesinden soyutlamayan yazar, siyahlar arasındaki bu çekişmenin kaçınılmaz oluşuna göndermede bulunur. Yazar, aynı konuyu *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında Didymus ve Sibongile üzerinden yeniden ele alır. Hareketin yeni yönetim kurulu seçimleri yapılır ve yaşamını hareketin güçlenmesine adayan Didymus bu seçimde listeye giremez. Eşi Sibongile bu sonucu bir türlü kabullenemez:

- Adi herifler! Bunu planladılar! Seni dışarıda bırakmak istiyorlardı, o grubu tanıyorum, nasıl da iğrenç biçimde sırttıklarını gördüm. ... -Seni sırtından bıçakladılar, seni köşelere çekip iyi şeyler söylediler, bu akşam bile! Ve bütün bu zaman boyunca arkandan işler çeviriyorlardı. Onlar için hiçbir şey geçmişte kalmadı. O işi yüzlerine gözlerine bulaştırdıklarını unutamadılar.²¹⁹

Yönetim kuruluna seçilip beyazlarla yapılan görüşmelere katılanların bu göreve layık kişiler olmadıklarını düşünen Didymus, mücadelenin içinden gelmeyen bu insanların barıştan sonra yapılan görüşmelerde siyah halkı temsil etmelerini bir türlü hazmedemez. Eşiyle beraber konferanslara ve beyazlarla yapılan görüşmelere gözlemci olarak katılan Didymus, eskiden bedel ödeyenlerin bir şekilde geri plana çekildiğini ve bedel ödemeyen bir takım insanların ise siyahların sözcüsü olarak kürsüye çıktığını görür ve bunu isyan eder:

... zamanında trende beyazlara ayrılmış bir koltuğa oturduğu için özür dilemiş olan bir adam konuşma yapmak üzere kürsüye çıktı. ... Kurtuluş hareketi, ülkenin bu bölgesinde halkın Hükümet tarafından atanmış temsilcisi olarak çalışabilmek için, kendisini ayaklarıyla dürtükleyen beyaz efendilerine yalvarıp yakaran bu adamı küçümsemesi, hor görmesi

²¹⁸ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 191.

²¹⁹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 102.

gerekirdi. Oysa adam, kilise adamlarının kör gülümsemesiyle gülümsüyor, gerilla savaşına katılıp oradan kurtulmayı başarmış, hapse girmiş, sürgünde yaşamış insanların karşısına geçip 'bizim savaşımız' diyebiliyordu. 'Bu büyük toplantının önemi'nden söz ediyor, 'geçmişte birlikte savaştığımız, şimdi de geleceğin ağır sorumluluğunu paylaştığımız yoldaşlarım, gelecek için de, geçmişte, rejime karşı savaşırken olduğu gibi kendimizi adayarak ve cesaretle savaşaacağız. Kardeşlerim, omuz omuza ilerleyeceğiz...' diyebiliyordu. ... Beyazların önünde yalvarıp yakarak kendi insanlarını utandıran bu adamın kürsüde ne işi vardı?''²²⁰

Gordimer, bağımsızlık mücadelesi sonrasında ortaya çıkan yeni toplumsal ve politik yapıda söz sahibi olması gereken siyahların, mücadelede etkin rol almış ve elde edilen kazanımlar için savaşmış kişilerin arasından seçilmesi gerektiğine inanır. Yazar, beyazlarla sürdürülen bu kanlı mücadelede siyah kardeşlerinin yanında yer almadığı gibi beyazların her türlü aşağılamalarını kabullenen kişilerin siyahları temsilen görüşmelere katılmasından rahatsızlık duyduğunu okura açıkça hissettirir.

5.3. IRK AYRIMCILIĞI SONRASINDA ORTAYA ÇIKAN YENİ ULUS VE YENİ YAŞAM TARZI

Güney Afrika'daki siyah halk, verdiği uzun, yorucu ve kanlı mücadelenin ardından, uğruna mücadele ettiği hemen her şeyi kazanarak özgürlüğüne kavuşur ve 1994 yılındaki seçimlerde kendisini iktidara taşıyan sonucu elde eder. Siyahlar, yeni ulusun ortaya çıkışını ve sömürge sisteminin yıkılmasını, sömürge halkının verdiği şiddete dayalı mücadelenin sonucu²²¹ olarak gören Fanon'un haklılığını da bu şekilde onaylar. Ancak Gordimer'a göre bu günlere kolay gelinmemiştir. *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında siyah Zeph Rapulana'nın ağzından, ülkenin geçmişte çok hatalar yaptığını, özellikle siyahları mağdur ettiğini, çocuklarını okullarından ve eğitiminden ve hatta çocukluklarından ettiğini söyler. Romanın başkişilerinden olan beyaz Vera da bunların hepsini kabul eder:

Karaderili öğrenciler bir kez daha sokaklara dökülmüşlerdi; bu kez okul harcına karşı çıkıyorlardı. Zeph'in kafası bir şeye takılmış görünüyordu: - Onlara neden çocuk dediğimizi hiç düşündün mü? Çocuk dediğimiz bu insanlar on sekiz, on dokuz yaşındalar; bazıları yirminin bile üzerinde.

²²⁰ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 224.

²²¹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 74.

Aileleri onları küçükken okula gönderecek parayı bulabilselerdi, yeterince okul olsaydı, onlar da beyaz çocuklar gibi okul çağına geldiklerinde okula giderlerdi; oturdukları yerlerden edilip oradan oraya sürüklenmeselerdi, çocukluklarını diğer çocuklar gibi yaşayabilselerdi, şimdi kendilerine çocuk gibi davranılan delikanlılar ya da genç kızlar olmazlardı. İnsanları bu kadar korkutan şeyler yapıyor olmazlardı. Bu ülke her şeyi daha başından yanlış yaptı. – Ve biz artık bunları düzeltebileceğimize inanıyoruz.²²²

Rapulana'nın ülkedeki siyahların geleceğine yönelik bu beklentisi, sadece iyimser bir temenniden ibarettir, zira özgür bir ülke olmak, siyahların geçmişte yaşadığı sorunları ortadan kaldırmaya yetmez. Üstelik siyah halk, yeni dönemde de eskisine benzer, belki daha da güç ve aşılması zor problemlerle karşı karşıyadır. Örneğin siyahların en büyük sorunlarından olan barınma sorunu hâlâ çözülebilmemiş değildir. Gordimer, *Evdeki Silah* adlı eserinde yaşanan konut sıkıntısını ele alır. Bankalar konut edinecek kişilerden teminat ister, ancak siyah halkın bir işte çalışıyor olmaktan başka hiçbir teminatları yoktur ve yıllardan beri de olmamıştır:

Bizim sermayemiz yok. O 'teminat' dediğin sermaye değil mi? Dedemizin dedesinden bu yana sermaye biriktirmeye fırsatımız mı oldu; bak bu gece Cuma, insanlar haftalıklarını Cuma günü alırlar, bir sonraki ödeme gününe kadar onu yerlerdi. El elde baş başta. Tek kuruş kalmazdı. Teminat yalnızca iyi bir iş sahibi olmak demek değildir, mülk demektir, toplumda iyi bir yer edinmek demektir. Biz bunlara sahip olmadık – dedelerimiz de olmadı, babalarımız da...²²³

Yerli halk, yeni dönemde de hâlâ dedelerinin çektiği sıkıntıların aynısını yaşamaktadır. Gordimer'in yaşanan bu sıkıntılara çözüm önerisi gayet nettir: “ ... hem maddi hem manevi anlamdaki ırksal sorunlar, ancak eşit ekonomik olanakların sağlanması durumunda çözülebilir.”²²⁴

Bununla beraber sömürgeci kurtuluş özgürlüklerini kazanan toplumları yeni dönemde ne gibi sıkıntıların beklediği konusunda ciddi anlamda kafa yoran Fanon, başka bir soruna dikkat çeker. Fanon'a göre özgürlük mücadelesinin kazanılmasının ardından beyazlardan boşalan yerin, siyahların ulusal burjuvazi olarak tanımlanan yeni bir seçkinler sınıfı tarafından doldurulması önemli bir sorundur. Dahası, bu sınıfın

²²² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 250.

²²³ Gordimer, *Evdeki Silah*, 183.

²²⁴ Newman, 85.

ulusun gelişmesine ya da dönüşmesine yönelik herhangi bir kaygısı yoktur ve bu sınıf yeni bir sömürgecilik anlayışına hizmet eder:

*Ulusal burjuvazi, tarihsel misyonunu keşfetmiştir: aracılık. Görmüş olduğumuz gibi, burjuvazinin işi ulusu dönüştürmekle hiç ilgili değildir; bugün yeni-sömürgecilik maskesi ardına gizlenmeye zorlanmış kapitalizm için bir iletim hattı işlevi görmekten ibarettir.*²²⁵

Gordimer, bu konuda aynen Fanon gibi düşünür. Örneğin *Yanımda Kimse Yok*'taki Zeph Rapulana, birkaç finans şirketinin ve iki de bankanın danışmanlığını yapmaktadır. Yaptığı iş tam olarak Fanon'un 'aracılık' dediği şeydir:

*– Ben yalnızca onlara fazla kârlarını, bu kârların kazanılmasını sağlayan insanlara, halkıma yararlı olacak yerlere yatırmalarını öğretmeye çalışan bir öğretmenim. Hepsi bu. Lüks konutlar yerine ucuz toplu konutlara, kumarhaneler yerine eğitim sektörüne, kara derili girişimcilere, bu girişimcilerin deneyim kazanmaya çalışırken başarısızlığa uğramaması için uygun işbirlikleri ayarlamaya çalışıyorum.*²²⁶

Okur, Rapulana'nın bu uğraşını 'danışmanlık' gibi masum bir meslek olarak algılar. Ancak Gordimer öyle düşünmez, ona göre Rapulana, Fanon'un 'ulusal burjuvazi' olarak tanımladığı seçkin sınıfın somut bir bireyidir. Bağımsızlıktan sonra sürdürdüğü yaşamın ırk ayrımcılığı dönemindeki yaşamıyla uzaktan yakından alakası yoktur; dahası ırk ayrımcılığı dönemindeki ayrıcalıklı beyaz sınıfın sürdürdüğü yaşamın tıpatıp aynısıdır. Örneğin, siyah halkın beyazların evinde hizmetçi olarak çalıştırılmalarına karşı çıkan bu siyahlar, yeni dönemde kendi evlerinde hizmetçiler çalıştırırlar. Ancak aralarındaki tek fark, beyazların 'hizmetçi' dedikleri bu kişilere siyahlar 'yardımcı' derler:

*Vera eviyle birlikte haftada üç kez gelen temizlikçi kadını da ardında bırakmıştı, ama Zeph evine bakması için kent dışından yaşlı bir kadın, belki de bir akrabasını getirtmişti; karaderililer 'hizmetçi' çalıştırdıklarını kabul etmekten hoşlanmadıkları için Zeph bu kadına 'yardımcım' diyordu.*²²⁷

Gordimer, *Evdeki Silah* adlı başka bir romanında yine siyahların beyazlaşan yaşam tarzına değinir. Yazara göre beyazların zenginliklerinin temelinde, milyonlarca siyahın yaşamlarının kaynağı olan ve yiyeceklerini yetiştirdikleri toprakların ellerinden

²²⁵ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 153.

²²⁶ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 248.

²²⁷ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 297.

alınması vardır. Beyaz insanlar başka ülkedeki izbe kulübelerinden imrenerek izledikleri malikâne ve konakların benzerini bu ülkede yaptırmışlar, yüzme havuzu, geniş balkonlar, sütunlar, tenis kortları ve gösterişli bahçeler bu konakların en belirgin özellikleri olmuştur. Ancak bir süre sonra bu zenginler ya yoksullaştıklarından ya başka ülkelere göç ettiklerinden ya da şehir dışındaki çiftliklere yerleştiklerinden evlerini satarlar. Siyahi avukat Motsamai, bu evlerden birini satın alır:

Ama ırk ayrımı sorununun beklenmedik biçimde çözülmesi, bu mahallenin kurtuluşu oldu. Daha çok para sahibi olan yeni bir kuşak buraya geldi; üstelik bunlar başka bir ülkeden gelen göçmenler değildi. Bunlar, hep oraya ait olan, ama şimdiye kadar o sütunlara ve balkonlara yalnızca hapsedildikleri kulübelerden ve avlulardan bakabilen insanlardı. Motsamai de işte bu evlerden birini almıştı. Motsamai evin mimarisini beğense de beğenmese de ... burası başarılı bir adama ve ailesine yaraşır büyüklükte bir yerdi ve her türlü standart donanuma sahipti. Hâlâ şehirdeki mezbeleliklerde ve küçük avlularda kalanlara karşı da kapılarda elektrikli güvenlik sistemi vardı.²²⁸

Yazar, siyahların bir kısmının özgürlük sonrasında ülkede elit bir konuma yükselerek bir zamanlar omuz omuza mücadele ettikleri dava arkadaşlarına sırt çevirdiklerini ve hatta onlardan korunabilmek için kapılarına güvenlik sistemi taktırdıklarını söyler. Yazar, elit siyahların özgürlüklerine kavuştuktan sonra geçirdiği değişimi, sürdürdüğü lüks yaşantıyı ve lider statüsünde olanların sıradan siyah halka sırt çevirmesini *Ayartma* adlı romanında da eleştirir:

Sorarım size, o kardeşlik ruhuna ne oldu? Ya hükümette bir koltuk kapıp yayıldılar ya da şirketlerin başına geçtiler. Yer altındayken birbirleri uğruna canlarını feda etmeye hazırıldılar – hayır, hayır, gerçek bu, gerçeği kabul edin – oysa şimdi Mercedes makam arabalarına kurulup sokaklardaki evsiz barksız kardeşlerin yanından geçip gitmeye hazırılar.²²⁹

Yazara göre beyazların sürdürdüğü lüks ve rahat yaşam, özgürlük mücadelesinin ardından oluşan yeni ulusun siyah burjuva sınıfına miras olarak kalır. Öte yandan Fanon, sömürge rejiminden sonra iktidara gelen ulusal burjuvazinin, içinden çıktığı toplum gibi az gelişmiş olduğunu, gelişmiş ülkelerin burjuvazisiyle boy ölçüşecek sermaye ve donanımdan yoksun olduğunu ve dolayısıyla ülkeye üretim anlamında katkı

²²⁸ Gordimer, *Evdeki Silah*, 178.

²²⁹ Gordimer, *Ayartma*, 30.

sunmadığını ileri sürer. Fanon'a göre sanayi kurmaktan yoksun olan ve hammadde ihraç etmekten başka bir şey bilmeyen bu sınıfın tek yapabildiği, ticari ağlar kurarak aracılık faaliyeti göstermektir. Bunun sonucunda da ülke Avrupa'nın küçük bir işletmesi ve çiftçisi olarak kalmaya devam eder.²³⁰ Bu bağlamda Fanon, ulusalcılık adı altında Batı kapitalizminin açgözlü temsilcisi haline geleceğini öngördüğü bu ulusal burjuvazinin, sürekli olarak ekonominin ve ticaretin millileştirilmesinin gerekliliğinden bahsederek eski ayrıcalıkları kendi lehine çevirmeyi amaçladığını iddia eder: "Burjuvaziye göre millileştirme, tam olarak, sömürge döneminden miras kalan ayrıcalıkların yerlilerin ellerinden kendisine geçmesi demektir."²³¹

Nitekim Güney Afrika'da siyahlar ile beyazlar arasında süregelen çatışmalar ve mücadeleler ırksal boyuttayken, sömürgeci iktidar ile sömürgeleştirilenler arasında başlayan görüşmeler neticesinde beyazlara tanınan ayrıcalıkların siyahlara da tanındığını öne süren Ania Loomba da Fanon ile aynı düşünceyi paylaşır. Ancak Loomba, sömürgeci iktidarın bu görüşmeleri herkesle yapmayıp sadece üst sınıftan seçilen erkeklerle yaptığını ve bunun da ırksal ayrımı bitirirken sınıfsal ayrımı ve patriyarkal hiyerarşiyi kuvvetlendirip pekiştirdiğini ileri sürer.²³² Bu ekseninde Gordimer, Fanon ve Loomba'nın vurguladığı bu tehlikenin farkındadır ve *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında buna değinir:

*Bütün eski ayrıcalıklar ve ayrımların yıkıldığı bir zamanda, bu kez de tehlikede olanların oluşturduğu seçkinler sınıfı çıkıyordu ortaya. Onların yanlarında olan herkes kendini küçük, önemsiz hissediyordu.*²³³

Yazara göre beyazların sömürge dönemindeki ayrıcalıklı konumu, yeni ulusun doğuş sürecinde yok olmaya yüz tutar ve siyahlar arasında beyazların boşalttığı bu alanı doldurmaya hevesli yeni bir burjuva sınıfı türer. Ancak sömürge döneminin mağduru olan bu sınıf, yeni dönemde, aynen ırk ayrımcılığı döneminde beyazların yaptığı gibi, kendi mağdurlarını oluşturmaktan geri kalmaz. *Ayartma* adlı romandaki siyahi avukat Motsamai, beyazlardan boşalan koltuğa yerleşen ve lüks içinde yaşayan bu burjuvazinin temsilcisidir. Beyaz Julie'ye göre Motsamai de artık beyazlaşmış, babası ve babasının arkadaşları ile aynı safta yer almaktadır:

²³⁰ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 150.

²³¹ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 151.

²³² Bkz. Loomba, 261-79.

²³³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 279.

*... bu anlı şanlı avukat da onlardandı; ... plazadaki ofisine kurulmuş oturan bu adamın zenci olması hiçbir şeyi değiştirmezdi; bir zamanlar beyazların kurbantıken, şimdi onlardan biri olup çıkmıştı. O da, ötekiler gibi, Julie'nin kendi dengine göre, Motsamai'nin de ait olduğu çevreden birisini seçmesini bekliyordu.*²³⁴

Öte yandan Fanon, geçmişteki yoksul ve yoksun günlerini unutan bu yeni burjuva sınıfın ırk ayrımcılığı dönemindeki ayrıcalıklı beyaz sınıfın sadece olumsuz yönlerini örnek alarak zevk ve eğlence saplantısında olduğunu düşünür:

*Sömürge ülkelerinin ulusal burjuvazilerinin yüreğinde zevk ve sefaya düşkünlük egemendir – çünkü psikolojik düzeyde taklit ettiği Batı burjuvazisiyle kendini özdeşleştirmiştir. Ne de olsa Batı burjuvazisinin olumlu yanları olan keşif ve buluş gibi ilk aşamalardan geçmeden, onun olumsuz ve çürümüş özelliklerini alır.*²³⁵

Fanon'a göre sömürge burjuvazisi özellikle de toprak burjuvazisi çok büyük oranlarda kâr elde eder. Bu burjuvazi kazandıklarını ülke ekonomisine katkı sağlayacak yatırımlara dönüştürmeden yabancı bankalara aktarır ve prestij için lüks arabalara, villalara ve az gelişmiş ülke burjuvazilerinin özelliği olan lüks mallara bol miktarlarda para harcar.²³⁶ Bağımsızlık mücadelesinden sonra zenginlik ve yoksulluğun aynı ülkede ve aynı halkın içinde yan yana yaşamaya devam ettiğini ileri süren Fanon, ulusal burjuvazinin kendisini büyük yabancı şirketlere daha aleni satmaya başladığını söyler. Fanon'a göre ulusal burjuvazi komisyonlar sayesinde yabancı yatırımcılardan büyük tavizler koparır. Ülkede skandallar peş peşe patlak verir, bakanlar zenginleşir, eşleri lüks bir yaşam sürdürür, parlamenterler ceplerini doldurur, devlet kademesindeki herkes bir şekilde bu kokuşmuşluktan faydalanır. Ulusal burjuvazinin halkı dışlayıp kendi çıkarlarını korumaya yönelik adımları her geçen gün halkı daha da rahatsız eder.²³⁷

Fanon'un detaylandırarak aktardığı yeni ulusun bu önemli sorunları, Gordimer için de aynı ölçüde önem arz eder:

... bizler bakanlarımızı özel uçaklarla denizaşırı ülkelere tatil yapmaya göndermeyeceğiz. Onların ailelerinin, sevgililerinin, metreslerinin kaldıkları otellerin parasını ödemeyeceğiz. Meclis üyelerimiz Mercedes-

²³⁴ Gordimer, *Ayartma*, 92.

²³⁵ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 153.

²³⁶ Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 155.

²³⁷ Bkz. Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 171-172.

*Benz'lerle gezmeyecek. Nereye harcandığını kimsenin bilmediği örtülü ödenekler oluşturmayacağız. Geçmiş hükümetin yaptıklarını yapmayalım. Halkımıza yalan söylemeyeceğimize, onları kandırmayacağımıza, onlardan çalmayacağımıza söz verelim. Bunları yapmayacaksak sonra burada tartıştığımız bütün yasa tasarıları anlamını yitirir!*²³⁸

Gordimer, bu konuşmayı siyah bir konuşmacıya değil beyaz bir konuşmacıya yaptırır. Ancak bu konuşmacının siyah temsilciler tarafından pek desteklenmemesi ve bu temsilcilerin konuşulanlar üzerine herhangi bir yorum yapmaması okurun dikkatinden kaçmaz. Bu duruma içerleyen Didymus tepki gösterir ve eşine bunun nedenini sorar:

*-Dave'in bu sabahki konuşmasının ardından gelen o suskunluk da neydi öyle? Ne anlama geliyor bu? Sibongile ne zaman söylenen bir şeyi anlamsız bulsa yaptığı işi bırakıp gözlerini bunu söyleyen insana dikerdi. -Sence ne anlama geliyor? -Birilerinin ayağa kalkıp öyle bir konuşmayı desteklemesini beklerdim, oradaki herkesin öyle bir konuşmayı coşkuyla karşılamasını beklerdim. Sibongile kendini yeniden önündeki işe verdi. - Herkes alkışladı ya. -Evet, ama alkışladıkları Dave'di. Bu hep böyle; Chris'i alkışlıyorlar, Joe'yu alkışlıyorlar, Dave'i alkışlıyorlar. Bu insanlar kendileri olduğu için alkışlanıyor, ne söyledikleri kimsenin umurunda değil.*²³⁹

Konferanstaki siyah temsilcilerin bu tutumu, yeni ulusun siyah burjuvazisinin tavır ve davranışlarıyla fazlasıyla örtüşmektedir. Yazar, Fanon'un yeni ulusun inşasının önünde en büyük engel olarak gördüğü bu sorunun önemini kavrar ve bunun siyah halkı bekleyen en büyük tehlikelerden biri olduğuna dikkat çeker. Zaten yazarın bu sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önerisi de hazırdır:

*Anayasaya siyasal partilere üye olanların iş dünyasına atılmalarını engelleyecek bir yasa koymayı düşünmüyor musunuz? Oldukça önemli bir nokta bu, özellikle de eski rejimin, büyükbabalarımızdan bu yana büyük, karanlık iş yatırımları ve madenler sayesinde ayakta kaldığını düşünecek olursan!*²⁴⁰

²³⁸ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 226.

²³⁹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 228.

²⁴⁰ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 299.

Bu bağlamda Johnson, sömürgeci kurtulmuş bir toplumun yeniden inşasının önündeki asıl engelin sömürgeleştirilmiş insanları bölen sınıfsal çıkarlar olduğunu²⁴¹ öne sürerek sorunun kaynağına iner. Zaten Gordimer da bağımsızlık sonrasında oluşan bu yeni toplumsal yapıda, özellikle siyahlar arasında ortaya çıkan sınıfsal ayrışmanın çıkar ekseninde olmasının uzun vadede tehlikeli sonuçlar doğuracağını farkındadır ve bu konuda siyahları uyarır.

Öte yandan Gordimer, beyazların, ırk ayrımcılığının yıkılmasının ardından oluşan yeni toplum yapısını bir türlü kabullenemediklerini düşünür. Gordimer'a göre beyaz rejimin ırk ayrımcılığı politikasını benimsemeyen ve siyah halka karşı daha toleranslı olan beyazlar bile, sadece beyaz olmanın avantajını kullanarak elde ettikleri malvarlıklarının ve topraklarının yeniden dağıtılmasına razı olmazlar. Örneğin *July'in İnsanları* adlı romandaki Smales ailesi sahip olduklarını siyahlarla paylaşmak istemeyen bu ılımlı beyazlardandır. Ali Erritouni'ye göre Smales ailesi, devrimden önce ırk ayrımcılığının kendi lehlerine sağladığı ekonomik avantaj sonucunda elde ettiği kazanımlarının ve zenginliklerinin, devrim sonrasında yeniden dağıtılmasına direnirler.²⁴² Nitekim ailenin kamyonetlerinin anahtarını alan July'a tepki göstermesi²⁴³, silahlarının kulübeden çalınması karşısında takındıkları tavır²⁴⁴ ve oğulları Victor'un köyde atıl durumda olan depoya taktıkları musluktan su içen yerli çocuklara karşı davranışı²⁴⁵, beyazların sahip olduklarını siyahlarla paylaşmaya yanaşmadıklarının açık kanıtıdır.

Bununla beraber, ülkede siyahların elde ettiği zaferin ardından değişen toplumsal yapıda, siyahların da davranışlarında değişim ve farklılık gözlenir. Bu bağlamda Gordimer, beyaz efendileriyle eşit konumda olduklarının farkına varan siyahların özgüvenlerinin eskiyle kıyaslanmayacak kadar arttığını düşünür ve *July'in İnsanları* adlı romanında bunu ele alır. Şehirdeyken beyaz efendilerinin sözünden çıkmayan edilgen July, yeni dönemde ve kendi egemen şartlarında önceki efendilerine sesini yükselten ve zaman zaman onları azarlayan etkin bir kişiliğe bürünür:

---

²⁴¹ Johnson, 57.

²⁴² Erritouni, 71.

²⁴³ Gordimer, *July'in İnsanları*, 63.

²⁴⁴ Gordimer, *July'in İnsanları*, 150.

²⁴⁵ Gordimer, *July'in İnsanları*, 68.

*Maureen onunla konuşurken, July eliyle boynunu, gömleğinin altından göğsünü yokluyordu. Ansızın elini dışarı çekti, kaskatı parmaklarıyla hayatının merkezine, göğüs kaslarının kemikle birleştiği o ufak, parlak, içi boş, siyah kafesli göğsüne vurdu. 'Ben mi? Sizin eşyanızı kimin çaldığını ben mi bileceğim? Her zaman böylesiniz. Bana çok sorun çıkarıyorsunuz. Burada, evimde bile. Daniel, reis, annem, evimde karım. Sorun, hep sorun geliyor sizden. Artık istemiyorum. Anlıyor musunuz?'*²⁴⁶

Aynı şekilde Deyab da July'in kendisiyle eskiden efendisi konumunda olan beyaz Smales ailesi arasında artık üstünlük – aşağılık durumunun olmadığını bilincinde olduğunu düşünür. Beyaz efendilerine 'Çay ister misiniz?' diye soran July'in, durumun değiştiğinin ve 'efendim' sözcüğünü kullanmasını gerektiren köle – efendi ilişkisinin artık olmadığını farkında olduğunu söyleyen Deyab'a göre madun July'in sesi artık hizmetçi sesi değildir, beyaz efendileriyle eşit konumda olan bireyin sesidir.²⁴⁷

Bu eksenle Gordimer, ülkede yaşayan tüm halkların geçirdiği değişim sürecinin ardından şekillenen yeni toplumsal yapıda, tüm renklerin ve ulusların bir arada yaşamasının artık kaçınılmaz olduğunu düşünür. Gordimer'a göre, beyazlar her ne kadar siyahlardan ve onların yaşam tarzından kaçmak isteseler bile, ayakta kalabilmek için siyahlarla birlikte yaşamaya alışmaktan başka çareleri yoktur. Örneğin *July'in İnsanları*'ndaki Smales ailesi, yerlilerin köyüne ilk geldikleri zaman bir an evvel oradan kaçmayı planlarken, zaman içinde orada kalabilmek için tüm imkânlarını zorlarlar.²⁴⁸ Çünkü gidebilecekleri başka bir yer yoktur.

Bununla beraber Gordimer, bu birlikte yaşam sürecinde beyazların siyahların varlığını kabullenemediğini, ancak siyahların beyazların varlığını kolayca kabullenebildiğini düşünür. Örneğin *Ayartma*'daki Abdu, Julie'nin ailesi tarafından kabul ve değer görmez.²⁴⁹ Oysa Abdu'nun ülkesine giden Julie, Abdu'nun ailesi tarafından çok sıcak karşılanır ve ilgi görür.²⁵⁰ Bu gerçeğin farkında olan yazar, siyah Abdu ile beyaz Julie'yi beyaz ülkede değil, siyah ülkede evlendirir. Beyaz toplumda sevgili olarak bile birbirlerine yakıştırılmayan bu çift, siyah toplumda gayet kolay bir şekilde evlenirler ve toplum tarafından desteklenirler.

²⁴⁶ Gordimer, *July'in İnsanları*, 157.

²⁴⁷ Deyab, 347.

²⁴⁸ Gordimer, *July'in İnsanları*, 111.

²⁴⁹ Bkz. Gordimer, *July'in İnsanları*, 50-60.

²⁵⁰ Bkz. Gordimer, *July'in İnsanları*, 133-135.

Gordimer, ülkede oluşan yeni toplumsal yapıya *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında yine değinir. Bennet ve Vera'nın torunları Adam, Avrupa'dan Güney Afrika'ya gelir. Adam bir bakıma ülkenin değişen yapısının yeni yüzüdür. Daha önceden siyahların yaptıkları işlerden biri ile çalışma hayatına başlar. Bu, ülkenin yeni toplumsal yapısında beyazların hiyerarşik anlamdaki üstünlüğünün artık sona erdiğinin somut bir göstergesidir: “– Bırak en alttan başlasın. Ulak gibi çalışsın, çay servisi falan yapsın. Bütün karaderili çocuklar öyle yapıyor.’ Bunu söyleyen Vera’ydı elbette.”²⁵¹ Ancak bu yeni toplumsal yapıda hâlâ eski dönemin izlerini görmek mümkündür. Afrikalılar sınıf atlamış olmalarına rağmen yine de aşağı konumda ve beyazların hizmetindedirler: “Adam’ın okulda aldığı notlar ona ancak alt düzeyde bir sekreterlik işi sağlayabilirdi; şirketler de bu gibi işlerde çalışanları Afrikalılardan seçmeye başlamayı kendi çıkarlarına çok daha uygun buluyordu.”²⁵²

Öte yandan Gordimer, her ne kadar ortak yaşama vurgu yapsa da, bu toprakların gerçek sahiplerinin siyahlar olduğunu ve beyazların ise bu topraklarda misafir olduklarını kabul eden bir tavır içerisindedir. Yazar bu düşüncesini romanlarına yansıtır. Örneğin *Yanımda Kimse Yok* adlı romanında, Vera Stark’ın eşi Bennet Avrupa’ya geri döner. Ülkede kalan Vera ise evini satar ve kızına siyah Zeph Rapulana’nın evinin bahçesindeki kulübeye taşınmaya karar verdiğini söyler:

- *Onu sormadığımı biliyorsun. Nerede yaşamayı düşünüyorsun? Yeni bir ev almayacaksın herhalde, alacak mısın? Seni her giriş çıkışında hesap vermen gereken bir bekçisi olan bir apartmanda otururken düşünemiyorum.*

- *Zeph’in bahçesindeki küçük eve taşınacağım.*²⁵³

Ancak beyazların sahip olduklarından bir çırpıda vazgeçmesi o kadar da kolay değildir. Vera’nın kızı bu kararı kabullenmede zorlanır: “Sen hep kendi evinin efendisi oldun. Şimdi oturduğun yeri biriyle mi paylaşacaksın? Neden böyle bir şey yapmak istiyorsun?”²⁵⁴ Vera’nın kızına verdiği cevap, farklı ırkları barındıran yeni Güney Afrika’nın nasıl bir yaşam tarzını benimseyeceğini açıklar niteliktedir: “Aynı evde

²⁵¹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 245.

²⁵² Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 245.

²⁵³ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 294.

²⁵⁴ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 294.

kalmayacağız. Benim kalacağım yer bahçede, kendi girişi falan var. Birbirimizin hayatına karışacak değiliz. Biz birbirimizin gereksinmelerine saygı duyuyoruz.”²⁵⁵

Yazarın romanlarındaki ev betimlemelerinde, genellikle evin bir müstemilatı olarak bahçedeki bir kulübeden bahsedilir. Irk ayrımcılığı döneminde bu evlerde kalanlar ülkenin sahipleri olan beyazlar, kulübede kalanlar ise beyaz ev sahiplerine hizmet etmekle yükümlü olan siyah hizmetçileridir. Ancak uzun bir mücadelenin ardından kazanılan özgürlükten sonra artık durum değişmiştir. Artık bahçedeki kulübede oturanlar, ülkede misafir konumunda olan beyazlardır. Yazar, bu yeni yaşam tarzını, *Evdeki Silah* adlı romanında yine ele alır ve evin bahçesindeki kulübeye beyaz Duncan’ı yerleştirir: “Bahçede bir kulübe var. Burada, ölen adamla onu bulan iki kişinin ortak arkadaşları Duncan Lindgard oturuyor.”²⁵⁶

Gordimer, siyahların kazandığı özgürlük mücadelesinin ardından ülkeyi terk etmeyip orada yaşamaya karar veren beyazlara, siyahların ev sahipliğinde bir gelecek sunar ve onları, eskiden kendilerine ait olan evlerin bahçe kapısına yakın küçük kulübelerde yaşamak zorunda bırakır. Bu, ülkedeki misafir ve sığınmacı pozisyonunda olanların artık beyazlar olduğu düşüncesinin yazar tarafından somut bir biçimde ifade edilmiştir. Bununla beraber yazar, ırk ayrımcılığının sona ermesinden sonra ülkeyi terk etmeyip orada yaşamaya karar veren beyazların, siyahların kendileriyle eşit haklara sahip olduğunu kabullenmek ve eski ayrıcalıklı konumlarından vazgeçmek zorunda olduklarına inanır. Yeni dönemde beyazların, ortak yaşam kültürünü içselleştirmeleri ve bu toprakların asıl sahiplerinin siyahlar olduğunu kabullenmeleri gerektiğini düşünen yazar, bu düşüncesini “Living in the Interregnum” adlı makalesinde açıkça ifade eder. Siyahların gelecekte eninde sonunda kendi evlerinde kalacaklarını ifade eden yazar, beyazların ise ülkenin yönetiminde söz sahibi oldukları zamanlarda bile evlerinde olmadıklarının bilincinde olduklarını ve gelecekte ancak siyahlar müsaade ederse o ülkede kalabileceklerinin farkında olduklarını ileri sürer.²⁵⁷ Nitekim Louise Yelin de *From the Margins of Empire* adlı kitabında, Gordimer’in “Where Do Whites Fit In?” adlı makalesine atıfta bulunarak Gordimer’in, çok ırklı bir topluma ait olmak isteyen

²⁵⁵ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 294.

²⁵⁶ Gordimer, *Evdeki Silah*, 25.

²⁵⁷ Gordimer, *Living in the Interregnum*, 270.

beyazların kendilerini bu yeni ülkede göçmen olarak kabul ederek veya geçici olarak konumlandırarak kendilerine bir yer edinebileceklerini öne sürdüğünü aktarır.²⁵⁸

Gordimer'a göre ülkeden ayrılan beyazların ülkeye tekrar dönüp dönmeyecekleri meçhuldür, büyük olasılıkla da dönmeyeceklerdir. Örneğin *Yanımda Kimse Yok* adlı romanda Vera Stark'ın eşi Bennet promosyonlu çanta işinde iflas eder ve her şeyini kaybetmiş bir şekilde Londra'ya döner.²⁵⁹ Vera kızı Annie ile konuşurken Bennet'in ayrıldığı ülkeye geri dönmeyeceğini söyler:

- *Evi sattım.*

Annie birden korku dolu bir öfkeye kapılıverdi. Ev, evimiz; bir insan çocukluğunun geçtiği evi bir daha görmeyecek, hatta görmeyi istemeyecek olsa da, onun orada, yerli yerinde durduğunu bilmeyi isterdi.

- *Ne yaptım dedin? Tanrı aşkına! Ne zaman? Ya Ben dönünce ne olacak? Nerede yaşayacaksınız?*

Vera, Annie'nin bebeği omuzuna yaslayıp hazını kolaylaştırmak için ona küçük darbelerle vurmaya başlamasını bekledi.

- *Ben geri dönmeyecek.*²⁶⁰

Ülkeden ayrılan başka bir beyaz da *Oğlumun Öyküsü*'nün başkişilerinden olan Hannah Plowman'dır. Kuzey Afrika'da bir yerlere gitmiş ve geri dönüp dönmeyeceği de belirsizdir.²⁶¹ Aynı şekilde *Başka Dünyalar* adlı romanın başkişisi olan Toby Hood da yaşadığı kentten bir süreliğine ayrılır, ancak onun da dönüp dönmeyeceği belli değildir. Hatta yazara göre sanki geri gelmeyecek gibidir. Vedalaşırken yakında geri döneceğini söyleyen Toby'ye Sam'in cevabı çok nettir: "Sizlerin ne yapacağımızı kim bilebilir, Toby dostum? Belki de hiç geri dönmezsin. Bir şey seni engeller ve biz de bir daha ..." ²⁶² Yine *July'in İnsanları*'nda da köye, ırmağın karşı tarafına bir helikopter inince, Bayan Maureen Smales, eşi ve çocukları da dâhil olmak üzere sahip olduğu her şeyi bırakarak ardına bile bakmadan helikoptere doğru koşar.²⁶³ Helikopterdekilerin siyah direnişçiler mi yoksa beyaz polisler mi olduğu anlaşılmaz, fakat Maureen için bunun bir önemi zaten yoktur. O, siyahlarla birlikte yaşamak zorunda kaldığı bu köyden

²⁵⁸ Louise Yelin, *From The Margins Of Empire*, Cornell University Press, Ithaca and London 1998, 111.

²⁵⁹ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 279.

²⁶⁰ Gordimer, *Yanımda Kimse Yok*, 293.

²⁶¹ Gordimer, *Oğlumun Öyküsü*, 228.

²⁶² Gordimer, *Başka Dünyalar*, 290.

²⁶³ Gordimer, *July'in İnsanları*, 166.

bir an önce kurtulmak istemektedir. Maureen'in köyü terk edip etmediği ya da terk etmişse geri dönüp dönmeyeceği netlik kazanmaz.

Yazarın, romanlarının sonlarında ülkeden ya da yaşadıkları bölgeden ayrılan bu beyaz karakterler aracılığıyla vermek istediği mesaj şudur: Güney Afrika'daki beyazlar için artık egemen, efendi, sahip, üstün konumda olabilecekleri bir gelecek yoktur. Bu kişilerin eski ayrıcalıklı konumlarını ve sahip oldukları mülkiyetlerini kaybetmiş olmaları, bu topraklarda geleceğe dönük bir planlarının olamayacağı ve ancak bu toprakların misafirleri olarak kabul göreceğinin kanıtıdır. Nitekim yazar, *Evdeki Silah* adlı eserinde sömürge döneminin öteki üzerine bir ideoloji inşa etme çabasıdayken, sömürge sonrası dönemin ise ötekilerin 'ben'leştirdiği bir ideoloji üzerine yoğunlaştığını iddia eder.²⁶⁴ Yazar, ırk ayrımcılığı döneminde toplumsal yapının nesnelere olan siyahları, ırk ayrımcılığı rejiminin yıkılışından sonra 'ben'leştirerek özne konumuna yükseltir. Bu bağlamda Head, Gordimer'in ırksal sınıflandırmadan kaçarak hiçbir rengi ön plana çıkarmadan tüm renkleri kapsayan²⁶⁵ bir anlayışa sahip olduğunu söylerken ülkede yeni dönemde oluşan 'Gökkuşuğu Toplumu'na katkı sunmaya çalıştığını ima eder. Benzer şekilde Yelin, Gordimer'in *Oğlumun Öyküsü* adlı romanında ırksal farklılığa saygı gösteren, ancak ırksal ya da etnik farklılıklarla tanımlanmayan ırksız bir Güney Afrika kimliği oluşturmayı amaçladığını²⁶⁶ söyleyerek Gordimer'in bu çabasına vurgu yapar.

Ancak ülkede son yıllarda yaşanan olaylar, Gordimer'in bu çabasının bir temenniden öteye gitmediğini gösterir. Örneğin 2009 Temmuz ayında çıkan isyanlar, şiddet kullanılarak bastırılır. Kitlesele tutuklamaların yanı sıra, birçok insan öldürülür. Bu olaylara değinen Pithouse, ülkede yaşayan yoksul siyahların yaşamlarının çok fazla önem taşımadığına ve bu insanların polis tarafından öldürülmelerinin ya da yaralanmalarının hâlâ sıradan olduğuna dikkat çeker.²⁶⁷ Yine benzer şekilde 2012 yılında İngiliz maden arama ocağında başlayan grevde ayaklanan siyah işçilerin üzerine polislerin açtığı ateş sonucunda 34 işçi hayatını kaybeder. 'Irk ayrımcılığı döneminden

²⁶⁴ Bkz. Gordimer, *Evdeki Silah*, 82-96

²⁶⁵ Head, 151.

²⁶⁶ Yelin, 152.

²⁶⁷ Richard Pithouse, "On the Rebellions in South Africa", Erişim tarihi: 11.04.2014, <http://www.metamute.org/community/your-posts/rebellions-south-africa>

bu yana en kanlı polis operasyonu'²⁶⁸ olarak değerlendirilen bu ve bunun gibi olaylar, ÷lkede yaşayan siyahların y÷zlerce yıllık kara talihinin pek de değişmeyeceğini g÷stermektedir. Dolayısıyla tarihleri boyunca yaşamları kan ve g÷zyaşlarıyla yoğrulan bu talihsiz insanların yaşamlarında beyaz bir sayfa açabilmeleri pek de m÷mk÷n g÷r÷nmemektedir.

---

²⁶⁸ British Broadcasting Company, “*South Africa's Lonmin Marikana mine clashes killed 34*”, Erişim Tarihi: 25.02.2015, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19292909>

SONUÇ

İrkçilik kavramının kullanımı her ne kadar yakın tarihlerde ortaya çıkmışsa da insanların ırk ve ırkçılık konularına ilgi duyması ve bilim adamlarının bu konularda bilimsel araştırmalar yapması oldukça eski dönemlere rastlar. İrk ve ırkçılık ile ilgili yapılan çalışmalar ırkçı uygulamaların bilinen en ilkel toplumlardan beri var olduğunu kanıtlamaktadır. Öte yandan günümüzde insan hakları ve eşitlik konusunda en uygar ve demokratik olan toplumlarda bile ırkçı eylemlere ve yabancı düşmanlığına sıkça rastlanmaktadır. Dolayısıyla insanlık tarihinin başlangıcından içinde bulunduğumuz yüzyıla kadar insanlar arasında ırkçılık eğiliminin açıkça görülmesi, bu sorunun her zaman insanlığı meşgul edeceğini göstermektedir.

Tarihte, insanlar arasında deri rengi ve fiziksel görünüş itibarıyla farklılıklar olduğu düşüncesi temelinde şekillenen ırk kavramı, ilk çağlardan beri görülmektedir. İlkçağ toplumları, insanlar arasında ırksal ve fiziksel anlamda farklılıklar olduğunu kabul etmiş, ancak bunu daha çok tarif amacıyla kullanmış, üstünlük – aşağılık bağlamında bir ölçüt olarak kullanmamıştır. İlkçağ düşünürleri her ne kadar aristokratik ırkçılık olarak isimlendirilen ‘doğuştan üstünlük ve aşağılık’ kavramlarını vurgulasa da bunu ırksal anlamda değil, ‘uygar – barbar’, ‘siteli – köle’ ya da ‘yönetici - halk’ gibi sınıfsal bir temelde ele almıştır.

İrkçiliğin ilk önce kişinin kendi grubunu sevmesi olarak tanımlanan etnosentrizm ile ortaya çıktığı söylenebilir. Çünkü etnosentrizmde esas olan ‘ben’dir; ben mutlak surette ‘öteki’ni gerektirir. Ben’e duyulan yakınlık, ‘öteki’ne mesafeli olmayı gerektirir ve bu da ‘öteki’nden nefret etme anlamına gelen ırkçılığın kapısını aralayabilir. Sömürgeci idealler uğruna denizaşırı ülkelere keşif seferleri düzenleyen Avrupalılar, gittikleri topraklarda yaşayan yerlileri fiziksel ve kültürel anlamda tanımlama ihtiyacı hissetmişler ve bu tanımlamaları yazarlar, gezginler ve gazetecilerin yazdığı olumsuz ve önyargılı bilgiler içeren kitaplar aracılığıyla yapmışlardır. Daha sonra yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından zengin olan bu toprakları sömürgeleştirmek için gerçekleştirilen seferlerle ötekilerin dünyasına giren Avrupalılar, gittikleri yerlerde yerlilerin topraklarını zorla ellerinden alarak onları zorla çalıştırmış ve buna direnenleri de acımasızca katletmişlerdir.

Avrupalılar yaptıkları bu insanlık dışı uygulamaları önce din olgusundan sonra da bilimden faydalanarak meşru göstermeye çalışmışlardır. Önce çoğunluğu siyah olan bu yerlilerin insan olmadıklarına ve farklı bir tür olduklarına yönelik tezler ortaya atılmıştır. Ancak bu tezler insanların tek bir atadan geldiklerini söyleyen dinsel epistemolojiyle çelişmiştir. Avrupalılar bu kez Hristiyan din adamları aracılığıyla, yerli halkların dinsiz olduğunu, Tanrı'ya isyan ederek günah işlediklerini ve Tanrı tarafından lanetlenerek siyah deri, kafa yapısı gibi farklı fiziksel özelliklerle yaratıldığını ileri sürmüşlerdir. Avrupalılar dinsiz ve günahkâr olduklarını iddia ettikleri yerlileri Hristiyanlaştırma ve yine vahşi ve barbar olduklarını öne sürdükleri bu yerlileri uygarlaştırma adı altında yaptıkları katliamlara meşruiyet kazandırmaya çalışmışlardır.

Sonraki yüzyıllarda, özellikle biyoloji ve antropoloji gibi bilimlerin gelişmesiyle kendi sömürgeci hedeflerine ulaşmak için bilimi basamak olarak kullanan Avrupa, insanlar arasındaki sınıflandırmayı bu defa bilimsel veriler üzerinden yapmıştır. Canlı varlıkların ırkı, türü, cinsi üzerine çalışan Carolus Linnaeus, Johann Friedrich Blumenbach, George Louis Buffon, Petrus Camper, Arthur Joseph de Gobineau, Houston Stewart Chamberlain, Charles Darwin, Gregor Mendel gibi bilim adamları, insan ırklarının çevresel, kalıtsal, evrimsel ve genetik nedenlerden dolayı farklılık gösterdiğine yönelik bilimsel teoriler ortaya atmışlardır. Ancak bu bilim adamlarının tamamının Avrupalı ve beyaz olması ve hepsinin de insan ırkları arasındaki sınıflandırmada en üst basamağa Avrupalıları, en alt basamağa ise siyahları yerleştirmesi dikkat çekmektedir. Bu bağlamda dikkat çeken başka bir nokta ise David Hume, John Locke, Montesquieu ve Friedrich Hegel gibi Aydınlanma filozofların, ırk ve ırkçılık düşüncelerini kölelik ekseninde ele almaları ve ırkçılığı kuramsal bir yapıya kavuşturmalarıdır. Dolayısıyla ırk ve ırkçılığın Avrupalıların bir buluşu olduğu, sömürgecilikle beraber anlam kazanıp Avrupalıların sömürgeci amaçlarına hizmet ettiği ve sömürgeci faaliyetlerine meşruiyet kazandırmak için bir araç olarak kullanıldığı anlaşılmıştır.

İrk ve ırkçılık kavramlarının özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kazandığı ivme, önceki yüzyıllardan farklıdır. İnsanların ırkçılık mağduru olarak acılar yaşaması ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla tüm dünyanın yaşanan bu acılardan haberdar olması, uluslararası toplumların bu konuya daha ciddi ve daha insancıl yaklaşmasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler 1960'lı yıllardan sonra çok sayıda

bilim adamı ve düşünürün katılımıyla toplantılar düzenleyip ırkçılığın tanımını yaparak kapsamını açıklamıştır. Bu doğrultuda ırksal ve fiziksel farklılıklara bakılmaksızın dinsel, kültürel, dilsel olmak üzere her türlü dışlayıcı ve ötekileştirici eylemlerin ve bu eylemlerden ötürü her türlü kin ve nefret söyleminin ırkçılık bağlamında değerlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun sonucunda da ‘ırksız ırkçılık’, ‘farkçı ırkçılık’, ‘kültürel ırkçılık’ ve ‘yeni ırkçılık’ gibi ırksal ve fiziksel farklılıklara dayanmayan, karşılığını sosyo-kültürel farklılıklarda ve işgücü hareketliliğinin yansımaları olarak göç ve göçmen hareketlerinde bulan ırkçılık kavramları ortaya çıkmıştır. 21. yüzyıla özgü olan bu ırkçılık türü, birçok ülkede insanların acılar yaşamasına, şiddet görmesine ve çoğu zaman da ölmesine neden olmuştur. Dolayısıyla ırkçılığın tarihsel süreç içinde her ne kadar değişim ve dönüşüm geçirmiş olsa da her zaman insanların yaşamını olumsuz anlamda etkileyen tehlikeli bir ideoloji olduğu açıktır. Zira tarih boyunca hangi isim altında olursa olsun ırkçılığın ve türevlerinin insanlığa acı ve felaket getirdiğine yine tarihin kendisi tanıklık etmektedir.

İrksal ayrımcılık ve ırkçılık eylemlerinin en yoğun yaşandığı ülkelerden biri Güney Afrika’dır. Tüm dünyada Apartheid olarak bilinen bu ülkedeki ırk ayrımcılığının temeli, 17. yüzyılın ortalarından itibaren, Hollandalı denizcilerin ve gezginlerin ülkeye gelmesiyle atılmıştır. Avrupalıların ülkeye gelişiyle beraber ırkçılık eylemlerinin her çeşidini yaşayan Hottentot ismi verilen yerli halkın yaşadığı acılar yüzlerce yıl devam etmiştir. Zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olan ülke, sömürgeci Avrupalıların ilgisini çekmiş ve Avrupalılar ülkeye ayak bastıkları ilk andan itibaren yerli halkı kendileri için çalışmaya zorlamışlardır. Bunu kabul etmeyenleri ya iç kesimlerdeki çorak ve verimsiz topraklara sürmüşler ya da katletmişlerdir. Daha sonra yerli halkın sürüldüğü verimsiz toprakların zengin maden kaynaklarına sahip olduğunu fark eden Avrupalılar, siyahların ellerindeki bu toprakları da gasp ederek onları insanlık dışı bir yaşama mahkûm etmişlerdir.

Kendilerine ait olmayan bu toprakları sahiplenen ve bu şekilde davranarak yerli halka her türlü zulüm ve işkenceyi uygun gören Afrikanerler, yerli halk üzerindeki baskılarını arttırarak onlara kendilerine ait bir yaşam alanı dahi bırakmamıştır. Hatta çoğu zaman kitlesel gösterilerde yüzlercesinin üzerine kurşun yağdırarak yaralanmalarına ve ölmelerine yol açarak onlara yaşama hakkı bile vermemişlerdir. Her türlü hakkı elinden alınan yerli halk zamanla örgütlenerek direnmeye karar vermiş ve

beyaz Afrikanerlerin şiddet içeren baskılarına aynı şekilde şiddet göstererek tepki göstermiştir. Çok sayıda can kaybına mal olmasına rağmen yerli halk direnişinden ödün vermemiş ve 1994 yılında herkese oy hakkının verildiği genel seçimleri kazanarak ülkenin yönetiminde söz sahibi olmuştur. Ancak siyahların karşılaştığı sorunlar, ülke yönetiminde söz sahibi olmalarından sonra dahi sona ermemiştir. Siyahların büyük çoğunluğu ülkede öteki olarak varlığını sürdürmeye devam etmiş ve ülkedeki gelir dağılımından beyazlarla eşit oranda faydalanamamıştır. Apartheid rejiminin egemen olduğu dönemlerde oldukça düşük yaşam standardına sahip olan siyahlar, kendi öz yönetimlerinde bile bu yaşam standardının üzerine pek çıkamamıştır.

Bu çalışmada ülkesindeki toplumsal, kültürel ve ekonomik sorunlara kayıtsız kalamayan Güney Afrikalı beyaz yazar Nadine Gordimer'in eserlerine yansıyan ırkçılık ve ırk ayrımcılığı sorunları tartışılmıştır. Çalışmada, yüzlerce yıl boyunca beyazların egemenliği altında her türlü dışlamaya, ötekileştirmeye, aşağılanmaya ve işkenceye maruz kalan çoğunluğu siyahlardan oluşan yerli halkın gerek bireysel/toplumsal anlamda gerek psikolojik/düşünsel anlamda yaşadığı yıkım ele alınmıştır. Benzer şekilde siyahların üzerinde baskı kurup onları egemenliği altına alarak onlara her türlü kötü muameleyi yapan beyazların da psikolojik ve düşünsel anlamdaki tutum ve davranışları irdelenmiştir. Bununla beraber siyahların beyazların şiddet içerikli baskısı karşısında başlattığı bağımsızlık mücadelesi, bu süreçte gördüğü şiddete paralel olarak aynı şekilde şiddet ile tepki vermesi, bağımsızlık mücadelesini kazandıktan sonra yeni bir ulusal yapı oluşturma çabası ve karşılaştığı sorunlar da incelenmiştir.

Yazarın bu sorunların en çok gündemde olduğu dönemlerde yazdığı *Başka Dünyalar*, *July'in İnsanları*, *Oğlumun Öyküsü*, *Yanımda Kimse Yok* ve *Ayartma* adlı romanları ünlü Fransız siyahi psikiyatrist ve teorisyen Frantz Fanon'un, 'sömürgeci – sömürgeleştirilen insanların psikolojik ve düşünsel analizi' önermesi kapsamında incelenmiştir. Fanon'a göre sömürge dünyası sömürgeciler tarafından var edilmiştir ve sömürge halkında olduğu iddia edilen olumsuz niteliklerin tamamı, sömürgeci efendilerinin kendilerine öğrettiği değerlerdir. Fanon, sömürgelerde sömürgecilerin her türlü yaşam olanaklarına sahip olduğu varlıklı bir dünya ile sömürge halkının her türlü yaşam olanaklarından yoksun olduğu sefil bir dünya olmak üzere iki kutuplu bir dünyanın egemen olduğunu ileri sürer. Fanon, sömürgeciliğin hem sömürgecilerin hem de sömürge halkının psikolojik ve düşünsel yapısında değişim ve dönüşüme neden

olduğunu ve her ikisinin de kişiliğinde tahribata yol açtığını öne sürer. Sömürgeciliğin varlığını şiddet ortamında sürdürdüğünü iddia eden Fanon'a göre sömürge halkının bağımsızlığını kazanması ancak şiddet ile tepki vermesiyle mümkündür; çünkü şiddetin özgürlüğe giden yolda temizleyici ve arındırıcı bir işlevi vardır. Fanon bağımsızlıktan sonra sömürge halkını bekleyen tehlikelere dikkat çeker. Bu tehlikelerden en önemlisi bağımsızlık mücadelesi kazanıldıktan sonra yeni toplumsal ve politik yapıda ortaya çıkan ulusal burjuvazidir. Az sayıdaki bu siyah burjuvazi, ülkede Batı'nın kapitalist ve emperyalist uzantıları olan büyük şirketlerle işbirliğini pekiştirerek siyahların çok büyük bir kısmını önceden olduğu gibi sefil bir yaşama mahkûm etmişlerdir. Ancak kendileri son derece lüks ve şatafatlı bir yaşam sürdürerek bir zamanlar beyazlar tarafından işgal edilen ayrıcalıklı konuma yerleşmişlerdir.

Bu ekseninde Gordimer'in romanlarında Fanon'un sömürgeci ve sömürge halkı ya da beyazlar ve siyahlar hakkındaki bu analizlerinin yansımalarını bulmak mümkündür. Örneğin ülke tarihinde ırk ayrımcılığı politikasını yasal zeminde en etkin olarak uygulayan Ulusal Parti'nin iktidara geldiği 1948 seçimlerinden hemen sonra yazılan *Başka Dünyalar*, siyahların ve beyazların birbirinden tamamen farklı yaşam tarzlarını anlatır. Siyahlar yokluk ve acılarla dolu bir yaşam sürerken beyazlar lüks ve varlık içinde yaşamaktadır. Beyazların yaşam tarzı Marion ve Hamish Alexander'ın 'High House' ismi verilen, içinde varlıklı ve lüks yaşama ait her şeyi barındıran eviyle ve oradaki etkinliklerle sembolize edilir. Siyahların yaşam tarzı ise siyahi Steven Sitole ve arkadaşı Sam'in yaşadığı kenar mahalle ve katıldıkları partilerle resmedilir. Bu yaşam alanlarında yokluk ve sefalet egemendir. Yazar aynı ülkede birbirinden kopuk bu iki farklı dünyayı, Yasal Yardım Bürosu çalışanı beyaz Anna Louw ve merkezi Londra'da bulunan bir yayınevinin Güney Afrika temsilcisi beyaz Toby Hood'un bakış açısıyla değerlendirir. Anna ve Toby bir bakıma yazarın romandaki sesidir ve yazar ırksal, politik ve toplumsal sorunlara yaklaşımını onların aracılığıyla okura sunar. Her iki karakter, beyaz olmalarına rağmen, romandaki diğer beyazlardan farklıdır ve ırkçı eğilimleri yoktur. Aksine siyahlara karşı ılımlıdırlar ve siyahların uğradığı haksızlıklar karşısında siyahların yanında yer alırlar. Anna ve Toby'nin bu tavrı, yazarın gerçek yaşamdaki liberal ve demokratik duruşunun romana yansımasıdır. Nitekim yazar, siyahların bağımsızlık mücadelesinde onların yanında yer alarak eylemsel anlamda

desteğini açıkça ortaya koymuştur. Öyle ki, mücadelenin liderlerinden Nelson Mandela'nın hapisten çıktığında görmek istediği öncelikli kişilerden biri olmuştur.

July'ın İnsanları, ülkede siyahlar ve beyazlar arasındaki çatışmaların iyice arttığı dönemlerde yazılmıştır. Roman, yaşadıkları kentte çatışmaların artmasıyla can güvenliği kalmayan beyaz Smales ailesinin kentteyken hizmetçileri olan siyah July'ın köyüne sığınmalarını ve oradaki yaşamlarını konu edinir. Yazar bu romanında da yine sıklıkla siyahlarla beyazların yaşam tarzını karşılaştırır. Beyaz ailenin kentteki yüzme havuzlu ve yedi odalı evleri beyazların varlıklı yaşamını ortaya koyarken, July'ın köyü ve köydeki kulübesi siyahların yoksul yaşamını temsil eder. Yazara göre beyazlar sahip olduklarını siyahlarla paylaşma taraftarı değildir. Nitekim her ne kadar diğer beyazlarla karşılaştırıldığında Smales ailesi ılımlı ve liberal ise de yine de ellerindeki gücü siyahlarla paylaşmaya yanaşmazlar. Yazar, beyazların ellerindeki gücü silah ve kamyonet ile sembolize eder. Silahın kaldıkları barakadan çalınması ve kamyonetin anahtarlarının hayatlarını kurtaran hizmetçileri July tarafından izinsiz alınması karşısında, her şeylerini kaybetmiş insanlara özgü tutum ve davranışlar sergilerler. Ancak yazar, beyaz ailenin bir türlü kabullenemediği bu gerçeği, ülkenin geleceğini şekillendirecek olan ortak yaşam kültürü için kaçınılmaz görür.

Öte yandan yazar, beyaz ailenin bireylerini, sömürgeciliğin sömürgeci beyazlara kazandırmış olduğu üstünlük duygusu, sahiplik saplantısı ve bencillik gibi kişisel özelliklerle betimler. Yazar benzer şekilde July ve ailesi başta olmak üzere köy halkını da, sömürgeciliğin sömürge halkında oluşturduğu karamsarlık, özgüven eksikliği, aşağılık kompleksi, edilgenlik ve öykünme gibi özelliklerle niteler. Ancak July'ın bu süreçte geçirdiği değişim ve dönüşüm, sömürge halklarının bağımsızlık mücadelesi esnasında geçirdiği değişim ve dönüşümle paralellik gösterir. Kentteyken özgüven yoksunu ve edilgen olan July, kendi köyünde özgüvenini kazanır ve edilgenlikten kurtularak beyazlar karşısında iradesini ortaya koyan, yerine göre onlara karşı çıkan bir bireye dönüşür. Bu tam olarak sömürgeciliğin boyunduruğundan kurtulma mücadelesi veren sömürge halklarının geliştirdiği tepkisel tutum ve davranışlardır.

Gordimer'in 1990 yılında yazdığı *Oğlumun Öyküsü* adlı romanı daha çok ırk ayrımcılığına maruz bırakılan, ötekileştirilen ve kamusal alanlardan dışlanan siyahların psikolojileri üzerinde durur ve siyahların bu dışlanma karşısında ilk başlarda pasif

direnişlerini sonraları ise şiddet içerikli tepkilerini ele alır. Roman siyahi öğretmen Sonny, eşi Aila, kızı Bebek ve oğlu Will'in yaşamını konu edinir. Önceleri siyahların bağımsızlık mücadelesini önemsemeyen ve desteklemeyen aile bireyleri, zaman içinde mücadeleleri uğruna hapisaneye düşen, silahlı eğitim alan ve yurt dışına kaçmak zorunda kalan birer özgürlük savaşçısına dönüşür. Ailenin geçirdiği bu değişim süreci, bağımsızlık mücadelesi veren sömürge halklarının değişim süreciyle örtüşür. Bağımsızlık mücadelesi veren diğer halklar gibi Sonny ve ailesi de beyazlar tarafından dışlandıkları, sömürüldükleri, ezildikleri bir yaşam tarzı karşısında ilk başlarda edilgen ve kabulleniciyken zamanla yaşadıklarına ve çektikleri acılara isyan ederek tepkilerini şiddet yoluyla gösteren bireylere dönüşür. Yazarın siyahların şiddete başvurmalarını ele alış biçiminde, Fanon gibi, şiddeti olağan ve haklı bir tepki olarak sunma ve şiddeti meşru gösterme çabası görülür.

Romanda beyaz rejim tarafından özelde siyah aileye, genelde ülkedeki tüm siyahlara uygulanan ve yasal düzenlemelerle desteklenen ırk ayrımcılığı uygulamaları anlatılır. Diğer siyahlar gibi Sonny ve ailesi de beyazlarla aynı restoranda yemek yiyemez, aynı trene binemez, aynı sinemaya gidemez, aynı otelde kalamaz ve hatta aynı mahallede oturamaz. Ancak bağımsızlık mücadelesiyle beraber siyahlar gerekli yasal düzenlemeleri beklemeksizin bu yasakları çiğnerler. Daha sonra beyaz rejimin kendilerine uyguladığı şiddete paralel olarak mücadelelerini şiddet içeren eylemlerle devam ettirirler. Bu durumda beyaz rejim ırk ayrımcılığı yasalarını önce yumuşatmak, sonra tamamen kaldırmak zorunda kalır. Ancak siyahlar yasal anlamda her ne kadar beyazlarla eşit haklar kazanmışlarsa da beyazların özellikle ekonomik ve toplumsal statü bağlamındaki üstünlükleri devam etmiştir. Öte yandan siyahlar bir zamanlar beyazların elinde bulundurduğu bir takım ayrıcalıklara göz dikmişler ve hem bu ayrıcalıkları kazanmak hem de ülke yönetiminde söz sahibi olmak için kendi aralarında mücadele edip birbirlerine düşmüşlerdir. Fanon'a göre, bunlar ulusal kurtuluş mücadelesi veren halkları bekleyen tehlikelerdir ve yazar romanında bu tehlikeleri detaylı bir şekilde işler.

Yazarın siyahların iktidara geldiği 1994 yılında yazdığı *Yanımda Kimse Yok* adlı romanı, *Oğlumun Öyküsü* adlı önceki romanıyla kurgusal anlamda benzerlikler gösterir. Yazara göre ülkedeki beyaz rejim, siyahların topraklarını zorla ellerinden almış ve onları kent dışındaki barakalara sürmüştü, beyazlar için boğaz tokluğuna çalışarak hayatta

kalabilecekleri bir yaşama mecbur bırakmıştır. Romanda, beyaz rejimi ve ırkçı beyazları temsil eden kişi Afrikaner Bay Odendaal'dır. Çiftlik sahibi olan Odendaal kendisini bu toprakların tek sahibi olarak kabul eder, kendisini siyahlardan üstün görür ve siyalara şiddet uygulamaktan çekinmez. Odendaal'ın siyahlarla ilişkisinde kullandığı ben merkezli, tehdit dolu ve ötekileştirici aşağılayıcı dil ülkedeki siyalara asla tahammülü olmayan ırkçı beyazların tipik özelliğidir. Ancak yazar, Odendaal'ın görüşlerini benimsemez ve onu itici özelliklerle betimler. Yazarın romandaki sözcüsü, Avrupa kökenli bir beyaz olan Vera Stark'tır. Bayan Stark, toprakları ellerinden alınan siyahların hakkını savunan Yasal Hakları Derneği'nde çalışan bir yetkilidir. Yazar, ülkesindeki irksal ve toplumsal sorunlar ile ilgili düşüncelerini, siyahların yanında yer alan ve hatta beyaz rejim tarafından aranan siyahları evinde saklayacak kadar siyahların mücadelelerine destek veren Vera Stark aracılığıyla okura aktarır. Vera Stark'a göre siyahlar da en az beyazlar kadar bu ülkenin sahibidir ve ellerinden zorla alınan topraklar kendilerine iade edilmelidir. Siyahların kendi aralarındaki çekişmeleri bir kenara bırakarak birlik olmaları gerektiğini vurgulayan Vera Stark, bu konuda Fanon ile benzer düşünceleri paylaşan yazarın görüşlerini yansıtır.

Romanda siyahları temsil eden kişilerden biri Zeph Rapulana'dır. Siyahların bağımsızlık mücadelesi sürecinde geçirdiği değişimle benzerlik gösteren Rapulana, ilk başlarda edilgen, özgüveni eksik ve yoksul biriyken zamanla etkin, kendine güvenen, şirketlere danışmanlık yapan, yemeklerini lüks restoranlarda yiyen, beyazların elit semtine taşınan ve hatta evinde siyah hizmetçi çalıştıran biri olur. Siyahları temsil eden diğer kişiler ise Sibongile ve Didymus Maqoma çiftidir. Bağımsızlık mücadelesinin başlarında yurt dışına kaçmak zorunda kalan çift, Vera Stark'ın yakın dostudur. Ülkede siyalara yönelik baskılar azaldıktan sonra ülkeye geri dönen Maqoma çifti, beyazlarla yapılan barış görüşmelerine temsilci olarak katılır. Bu görüşmeleri gerçekleştirecek kişilerin seçilmesinde siyahlar farklı gruplara bölünürler ve birbirlerinin aleyhine çalışırlar. Bu, Fanon'un sömürgelerde bağımsızlık mücadelesini kazanan halkların önündeki en önemli tehlikelerden biridir. Gordimer bu konuda Fanon gibi düşünür ve Vera Stark aracılığıyla yeni ulusun oluşum sürecinde bunun sakıncalarını Maqoma çiftine aktarır.

Çalışmada incelenen son roman olan *Ayartma*, 2001 yılında yazılmıştır. Yazar, ırk ayrımcılığı sorununa önceki romanları kadar değinmediği bu romanını, Güney

Afrika'da kaçak olarak çalışan Kuzey Afrikalı Müslüman olan Abdu ile zengin bir beyaz ailenin kızı olan Julie arasındaki aşk etrafında kurgular ve Abdu'nun aidiyet bunalımı ve kimlik arayışı etrafında şekillendirir. Abdu'nun gerçek ismi İbrahim'dir; ancak yazar, onun gerçek ismini göçmen ve kaçak olarak bulunduğu ülkede bir kez dahi kullanmayarak yaşadığı kimlik karmaşasına göndermede bulunur. Yazar, Abdu'nun gerçek ismi olan İbrahim'i ancak Abdu'nun ülkesine geri dönmesinden sonra kullanır. Bunu bilinçli olarak kurgulayan yazar, siyahların ancak kendilerine ait topraklarda bir kimlik kazanabileceklerini ifade etmek ister. Nitekim *July'in İnsanları*'nda siyahi hizmetçiye kentte beyaz efendilerinin yanındayken July ismini veren yazarın, July'nin gerçek ismi olan Mwawate'yi ilk defa kendi köyünde kullanması bunu bilinçli olarak kurguladığını gösterir. Öte yandan yazar, İbrahim'in sevgilisine hem kendi ülkesinde hem de İbrahim'in ülkesinde gerçek ismini (Julie) kullandırarak beyazların her yerde kendi kimlikleriyle var olabildiğine dikkat çeker.

Yazar tarafından tipik bir Doğulu, Müslüman ve öteki olarak resmedilen İbrahim, bencil ve çıkarıcı özelliklerle betimlenir. Okur İbrahim'in tavır, davranış ve söylemlerinden, Julie ile olan ilişkisinin aşk temelinde olmadığına, aksine çıkar amaçlı olduğuna ve İbrahim'in Julie'yi beyaz dünyaya adım atabilmek için kullandığına yönelik izlenim edinir. İbrahim'in bütün çabası kendisini Batı dünyasına eklemeye çalışmaktan ibarettir; çünkü sınır dışı edilerek ülkesine gönderildiği ilk günden itibaren kendisini kabul edebilecek Batı ülkelerinin neredeyse hepsine göçmenlik başvurusunda bulunur. İçinden çıktığı topluma ve yaşadığı vatanına karşı aidiyet duygusu taşımayan İbrahim için gidebileceği herhangi bir Batı ülkesi kendi vatani olabilir.

Sonuç olarak Nadine Gordimer, romanlarında ağırlıklı olarak ırk ayrımcılığı sorununa odaklanmıştır ve bu ırksal sorunları toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik bağlamda ele almıştır. Ülkesindeki ırksal sorunlara siyahların yanında yer alarak değinen yazar, beyazların siyahlara baskı ve şiddet uygulayarak ırk ayrımcılığını dayatmasını ve siyahların da bu baskı ve şiddet karşısında önce pasif direnişle sonra şiddet kullanarak tepki vermesini romanlarında işlemiştir. Siyahların şiddet aracılığıyla direniş göstermesini meşru gören yazar, ülkede yüzyıllardır uygulanan ırk ayrımcılığı politikalarının sonucu olarak, hem sömürgeci beyazların hem de sömürgeleştirilen siyahların psikolojik ve düşünsel yapılarında yaşanan değişim ve dönüşümü romanlarında irdelemiştir. Siyahların bağımsızlık mücadelesi esnasında ve sonrasında

toplumsal yapılarındaki değişime, m¼cadelenin kazanılmasırdan ortaya ¼ıkan siyah burjuva sınıfına ve bu sınıfın az sayıdaki elit bireylerinin her zaman karşısında durdukları değerlerle ¼eliřen bir yaşam tarzını se¼melerine eleştirel yaklaşan Nadine Gordimer, romanlarını bu sorunlar ¼erçevesinde kurgulamıştır.

KAYNAKÇA

- Adler, Alfred, *Psikolojik Aktivite Üstünlük Duygusu ve Toplumsal İlgi* (1979), (Çev. Belkıs Çorakçı), Say Yayınları, İstanbul 2011.
- Aşar, Sevim, *İrk ve İrkçilik Üzerine Tartışmalar ve Yeni İrkçilik*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.
- Avery, Robert, Bezmez, Serap ve diğerleri, *Redhouse İngilizce – Türkçe Sözlük* (22. Basım), Redhouse Yayınevi, İstanbul 1974.
- Balibar, Etienne ve Wallerstein, Immanuel, *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler* (1990) (4. Basım), (Çev. Nazlı Ökten), Metis Yayınları, İstanbul 2007.
- Barker, Martin, *The New Racism: Conservatives and the Ideology of the Tribe*, Junction Books, London 1981.
- Bazin, Nancy Topping, “An Interview with Nadine Gordimer”, *Contemporary Literature*, XXXVI (4), (2001), 571-587.
- Bernasconi, Robert, *İrk Kavramını Kim İcat Etti?*(2000), (Çev. Zeynep Direk, İsmail Esiner, Tendü Meriç, Nazlı Ökten), Metis Yayınları, İstanbul 2000.
- Boas, Franz, *Race, Language and Culture*, The Macmillan Company, Newyork 1940.
- Booth, Ken, *Strategy and Ethnocentrism*, Routledge, New York 2014.
- Cesaire, Aime, *Sömürgecilik Üzerine Söylev Fransız İrkçiliğinin Fikri Temelleri*, (Çev. Güneş Ayas), Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2005.
- Christopher, A. J., *The Atlas of Apartheid*, Routledge, London and New York 1994.
- Cloethe, M. J., “A Study of Identity In Post-Apartheid South African English Literature: The Pickup by Nadine Gordimer”, *Literator*, 26 (1), (April 2005), 49-67.
- Cox, Oliver C., “Race Relations: Its meaning, beginning, and progress”, (71-78), (Ed. Les Back and John Solomos), *Theories of Race and Racism*, Routledge, London and New York 2000.
- Crowther, Jonathan, *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (5th Edition), Oxford University Press, Great Britain 1995.

- Deyab, Mohammad, "The Subaltern can Speak in Nadine Gordimer's July's People (1981)", *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 5 (6), (2010), 341-349.
- Disraeli, Benjamin, *Sybil or The Two Nations*, Oxford University Press, New York 1981.
- Erkan, Mukadder, "Differend", *Felsefe Ansiklopedisi*, (Ed. Ahmed Cevizci), Ebabil Yayınları, Ankara, 2006, IV, 321-326.
- Erritouni, Ali, "Apartheid Inequality and Postapartheid Utopia in Nadine Gordimer's July's People", *Research in African Literatures*, 37 (4), (Winter 2006), 68-84.
- Fanon, Frantz, *Siyah Deri Beyaz Maske*, (Çev. Cahit Koytak), Versus Kitap, İstanbul 2009.
- Fanon, Frantz, *Yeryüzünün Lanetlileri* (2. Baskı), (Çev. Şen Süer), Versus Kitap, İstanbul 2013.
- Fanon, Frantz, *Toward The African Revolution* (1964), (Trans. Haakon Chevalier), Grove Press, New York 1967.
- Fanon, Mireille -Mendes France, "The Contribution of Frantz Fanon to the Process of the Liberation of the People", *The Black Scholar*, 42 (3-4), 8-12.
- Fenton, Steve, *Etnisite, Irkçılık, Sınıf ve Kültür* (1999) (1. Baskı), (Çev. Nihat Şad), Phoneix Yayınları, Ankara 2001.
- Gendzier, Irene L., *Frantz Fanon*, (1985), (Çev. Süreyya Evren), Sosyalist Yayınlar, İstanbul 1997.
- Gordimer, Nadine, *Ayartma* (2001) (1. Basım), (Çev.: Seçkin Selvi), Can Yayınları, İstanbul 2004.
- Gordimer, Nadine, *Başka Dünyalar* (1958) (2. Basım), (Çev. Günsel İçöz), Can Yayınları, İstanbul 1991.
- Gordimer, Nadine, *Evdeki Silah* (orijinal yayın yılı), (Çev.: Seçkin Selvi), Can Yayınları, İstanbul 2001.
- Gordimer, Nadine, "Has Materialism Conquered All?", *New Perspective Quartely*, 24 (3), (Summer 2007), 50-54.

- Gordimer, Nadine, *July'in İnsanları* (1981), (Çev. İlknur Özdemir), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2010.
- Gordimer, Nadine, "Literary Witness in a World of Terror: The Inward Testimony", *New Perspective Quartely*, 26 (1), (Winter 2009), 66-72.
- Gordimer, Nadine, "Living in the Interregnum", (Ed. Stephen Clingman), *The Essential Gesture*, Knopf, New York 1988, 261-284.
- Gordimer, Nadine, *Oğlumun Öyküsü* (1990) (1. Basım), (Çev. Seçkin Selvi), Can Yayınları, İstanbul 2010.
- Gordimer, Nadine, *Yanımda Kimse Yok*, (1994) (Çev. Deniz Hakyemez), Can Yayınları, İstanbul 1998.
- Gossett, Thomas F., *Race: The History of an Idea in America*, Schoken Books, New York 1963.
- Halsey, William D., *Macmillan Contemporary Dictionary*, Macmillan Publishing, Newyork 1988.
- Harris, Marvin, "Race", s. 264-267, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, (Ed. David L. Sills), Vol. 13, The Macmillan Company & The Free Press, London and Chicago 1968, s. 265.
- Head, Dominic, *Nadine Gordimer*, Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- Herbstein, Denis, *Irçılığa Karşı Mücadele: Güney Afrika'da Siyah Öfke*, (Çev. Levent Can, Şahin Beygu, Semih Sökmen), Metis Yayınları, İstanbul 1985.
- Heywood, Christopher, *Nadine Gordimer*, Profile Books, Surrey-England 1983.
- Hussain, Arfan, "Trauma of Apartheid in Nadine Gordimer's My Son's Story" (1-4), *Indian Streams Research Journal*, 2 (12), (January 2013), s. 1-4.
- Huxley, Julian, *Race In Europe*, Oxford At The Clarendon Press, Great Britain 1939
- İnancık, Halil, "Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün", *Doğu Batı Dergisi*, 2, (Nisan 1998), 14-35.

- Johnson, David, "Fanon's Travel in Postcolonial Theory and Post-Apartheid Politics", *College Literature: A Journal of Critical Literary Studies*, 40 (2), (Spring 2013), 52-80.
- Kane, Nazneen, "Frantz Fanon's Theory of Racialization Implications for Globalization", *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, V (Special Double-Issue), (Summer 2007), 353-362.
- Karaşahan, Mesut, *Irçılık Cehennemi Güney Afrika'da Apartheid Uygulaması* (1. Baskı), Pınar Yayınları, İstanbul 2010.
- Levi-Strauss, Claude, *Irç, Tarih ve Kültür* (5. Baskı), (Çev. Haldun Bayrı, Reha Erdem, Arzu Oyacıoğlu, Işık Ergüden) Metis Yayınları, İstanbul 2010.
- Lomberg, Alan, "Withering into the Truth: The Romantic Realism of Nadine Gordimer", (Ed. Rowland Smith), *Critical Essays on Nadine Gordimer* (ss. 31-45), G. K. Hall & Co., Boston 1990.
- Loomba, Ania, *Kolonyalizm Postkolonyalizm* (1. Basım), (1998), (Çev. Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.
- Luraghi, Raimondo, *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev. Halim İnal), E Yayınları, İstanbul 2000.
- Magarey, Kevin, "Cutting the Jewel: Facets of Art in Nadine Gordimer's Short Stories", *Southern Review*, 7, 1974, ss. 3-28.
- Malik, Kenan, *The Meaning of Race: Race, History and Culture in Western Society*, Macmillan, Great Britain 1996.
- Mandela, Nelson, *Özgür Bir Güney Afrika*, Çev. Ayşegül Erol, Belge Yayınları, İstanbul 1986.
- Maylam, Paul, *South Africa's Racial Past*, Ashgate Publishing, England 2003.
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999.
- Memmi, Albert, *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*, (Çev. Salih Ak), Öteki Yayınevi, Ankara 1996.
- Miles, Robert, *Irçılık* (1. Baskı), (Çev. Sibel Yaman), Sarmal Yayınevi, İstanbul 2000.

- Newman, Judie, *Nadine Gordimer*, Routledge, London and Newyork 1988.
- Özbek, Metin, *İnsan ve Irk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979.
- Özbek, Sinan, *İrkçılık*, Notos Kitap, İstanbul 2012.
- Pieterse, Jan Nederveen, “Europe and Its Others”, (17-25), (Ed. David Theo Goldberg and John Solomos), *A Companion to Racial and Ethnic Studies*, Blackwell Publishers, Oxford 2002.
- Platon, *Devlet* (26. Basım), (Çev. Sabahattin Eyüboğlu – M. Ali Cingöz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Sayar, Kemal, “Sömürgeciliğin Karşısında Psikiyat: Frantz Fanon”, *Yeni Symposium*, 40 (4), (2002), 140-150.
- Sim, Stuart, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, (Çev. Mukadder Erkan, Ali Utku), Ebabil Yayıncılık, Ankara 2006.
- Sinclair, John, *Collins Cobuild English Language Dictionary*, HarperCollins Publishers, London 1987.
- Smith, David. M., *Apartheid in South Africa* (Second Edition), Cambridge University Press, England 1987.
- Smith, Paul, *The Heath Anthology of American Literature*, D. C. Heath and Company, The United States of America 1990.
- Somersan, Semra, “İrkların Olmadığı Bir Dünyada Irkçılık”, (199-213), (Ed. Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.
- Sumbas, Ahu, “Batı Avrupa’da Yükselen Yeni-Irkçılık Üzerine Bir Deneme”, *Alternatif Politika*, 1 (2), (Eylül 2009), 260-281.
- Summers, Della, *Longman Active Study Dictionary of English*, Longman Group Limited, England 1983.
- Şenel, Alaeddin, *İrk ve Irkçılık Düşüncesi* (2. Baskı), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1993.

- Tamdgidi, Mohammad H., "Reflections on Fanon", *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*, V (Special Double-Issue), (Summer 2007), IX-X.
- Taş, Mehmet, *Avrupa'da Irkçılık* (1. Baskı), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.
- Todorov, Tzveton, "Race and Racism", (Ed. Les Back and John Solomos), *Theories of Race and Racism*, Routledge, London and New York, 2000.
- Tuncer, Hüner, *İrkçılıktan Özgürlüğe Güney Afrika*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1997.
- Ünlü, Dr. Barış, "Frantz Fanon: Ezilenlerin ve Mülksüzlerin Düşünürü", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), (Güz 2011), 9-41.
- Verwey, Cornel and Quayle, Michael, "Whiteness, Racism, and Afrikaner Identity in Post-Apartheid South Africa", *African Affairs*, 111 (445), 2012, 551-575.
- Wade, Michael, "A Sport of Nature: Identity and Repression of the Jewish Subject" (155-173), (Ed. Bruce King), *The Later Fiction of Nadine Gordimer*, The Macmillan Press, London 1993.
- Yelin, Louise, *From The Margins Of Empire*, Cornell University Press, Ithaca and London 1998.
- Yetişkin, Ebru, "Postkolonyal Kavramlar Üzerine Notlar", *Toplumbilim*, 25, (Ekim 2010), 15-21.
- Yılmaz, Fatma, *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*, USAK Yayınları, Ankara 2008.
- Zahar, Renat, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, (Çev.: Bayram Doktor), İnsan Yayınları, İstanbul 1999.

INTERNET KAYNAKLARI

- "apartheid", *Dictionary.com Unabridged. Random House*, Erişim Tarihi: 13.10.2014,
<http://dictionary.reference.com/browse/apartheid>
- "apartheid", *The American Heritage® New Dictionary of Cultural Literacy*, Third Edition. Houghton Mifflin Company, 2005, Erişim Tarihi: 13.10.2014,
<http://dictionary.reference.com/browse/apartheid>

Abdullah, Mansur G., Anderson, Michael C., Anderson, Michael J., *Black History*, (t.y.), <http://www.britannica.com/blackhistory/article-234683>

Abdullah, Mansur G., Anderson, Michael C., Anderson, Michael J., *phrenology*, (t.y.), <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/458369/phrenology>

Akıllıoğlu, Tekin, “Contemporary Forms and Manifestations of Racism and Racial Discrimination against Immigrants”, *Perceptions*, II (2), (June-August 1997), Erişim Tarihi: 18.04.2014, <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/TekinAkillioglu.pdf>

Blake, Heidi, “Hitler 'had Jewish and African roots', DNA tests show”, Erişim Tarihi: 06.10.2014, <http://www.telegraph.co.uk/history/world-war-two/7961211/Hitler-had-Jewish-and-African-roots-DNA-tests-show.html>

Blumenbach, Johann Friedrich, “Early Classification of Nature”, Erişim tarihi: 20.06.2014, http://www.understandingrace.org/history/science/early_class.html

Boddy – Evans, Alistair, “*Sharpeville Massacre*”, Erişim Tarihi: 18.09.2014, <http://africanhistory.about.com/od/apartheid/a/SharpevilleMassacrePt1.htm>

British Broadcasting Company, “*South Africa's Lonmin Marikana mine clashes killed 34*”, Erişim Tarihi: 25.02.2015, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19292909>

British Council, *Nadine Gordimer*, Erişim Tarihi: 04.04.2014, <http://literature.britishcouncil.org/nadine-gordimer>

Cecil Rhodes Biography, (t.y.), <http://www.notablebiographies.com/Pu-Ro/Rhodes-Cecil.html>

Chapman, Michael, “Issues in English Studies in Southern Africa”, Erişim Tarihi: 10.04.2014, <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/18125440903151660>

Christian, Friedrich, “Was Hitler Really a Dictator?”, Erişim Tarihi: 07.10.2014, <http://www.wintersonnenwende.com/scriptorium/english/archives/dictator/dictator01.html>

- Costoriadis, Cornelius, "Reflections on Racism", Erişim Tarihi: 16.04.2014,
http://topos99.files.wordpress.com/2011/10/castoriadis_reflections_on_racism.pdf
- Council of Europe, "*European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)*",
 Erişim Tarihi: 16.04.2014,
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N7/Recommendation_7_en.asp#P80_4931
- D'Souza, Dinesh, "Is Racism a Western Idea?", *The American Scholar*, 2001, 517-539,
 Erişim Tarihi: 18.09.2014,
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=eb375080-793d-4617-b0f4-2088589014a7%40sessionmgr110&hid=112>
- Du Bois, W.E.B., *The Souls of Black Folk*, An Electronic Classics Series Publication,
 Boston 1984, s. 16. Erişim Tarihi: 16.10.2014,
<http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/webdubois/duboissoulsblackfolk6x9.pdf>
ethnocentrism, (t.y.), <http://www.sociologyguide.com/basic-concepts/Ethnocentrism.php>
- Fazakarley, Jed, "Racisms 'Old' and 'New' at Handsworth", *University of Sussex Journal of Contemporary History*, 13, (2009-10), (1-12) Erişim Tarihi:
 04.04.2014, <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=13-fazakarley-april2010-2&site=15>
- Fortney, Nancy D., "The Antropological Concept of Race", *Journal of Black Studies*, 8
 (1), (September 1977), ss. 35-54. Erişim Tarihi: 14.04.2014,
<http://www.jstor.org/stable/2783688?seq=1>
- Francis, April ve Marchese, Vanessa, "Apartheid South Africa and the Soweto Rebellion", Erişim Tarihi: 18.09.2014,
http://people.hofstra.edu/alan_j_singer/CoursePacks/ApartheidSouthAfricaandtheSowetoRebellion.pdf
- Friend, John, "How the "Holocaust" was faked", Erişim Tarihi: 06.10.2014,
<http://www.therealistreport.com/2014/03/how-holocaust-was-faked.html>

- Gibson, Nigel C., “Fanoncu İlkeler ve Apartheid Sonrası Güney Afrika’da Mekân Siyaseti-Gecekondu Hareketi Meydan Okuyor”, Erişim Tarihi 27.08.2013, <http://www.sendika.org/2009/07/fanoncu-ilkeler-ve-apartheid-sonrasi-guney-afrikada-mekan-siyaseti-gecekondu-hareketi-meydan-okuyor-nigel-c-gibson/>
- Gordimer, Nadine, “Radiation, Race, And Molly Bloom: Nadine Gordimer Talks with Bookforum”, Erişim Tarihi: 04.04.2014, http://www.bookforum.com/archive/feb_06/gordimer_interview.html
- Hansen, William W., “Historical – Critical Dictionary of Marxism: Fanonism” (175-182), *Historical Materialism*, 19 (2), (2011), Erişim Tarihi: 04.04.2013, <http://www.inkrit.de/hkwm-int/documents/Fanonism.pdf>
- highbrow*, (t.y.), <http://tureng.com/search/highbrow>
- History of South Africa*, (t.y.), <http://www.southafrica.net/za/fr/guides/entry/History-of-South-Africa>
- Hudson, Nicholas, “Hottentots' and the evolution of European racism”, *Journal of European Studies*, 34 (4), (2004), 308-332, Erişim Tarihi: 15.04.2014, <http://jes.sagepub.com/content/34/4/308.full.pdf+html>
- Kaufmann, Frank, *inferiority complex*, Erişim Tarihi: 12.03.2015, http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Inferiority_complex
- Levinson, Daniel J., “The Study of Ethnocentric Ideology”, Erişim Tarihi: 12.06.2014, ss. 102-104, http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/AP7.pdf
- Maier, Robert, “Does a Supranational Europe Stimulate and/or Combat Racism?”, (Ed. Ella Preckler, Christine Castille, Corinne Evens), *Europe’s New Racism*, Berghahn Books, New York 2002. Erişim Tarihi: 23.10.2014, http://books.google.com.tr/books?id=ijBrkl6ZeIAC&pg=PA85&lpg=PA85&dq=Maier,+Robert,+Does+a+Supranational+Europe+Stimulate+and/or+Combat+Racism?,&source=bl&ots=CnB22b-4yJ&sig=nN-6_4tOD9TzhuT2PgYMZ4GQz1U&hl=tr&sa=X&ei=CjJIVMikHqTjywPls4H4Cw&ved=0CBsQ6AEwAA#v=onepage&q=Maier%2C%20Robert%2C%20Does%20a%20Supranational%20Europe%20Stimulate%20and%20For%20Combat%20Racism%3F%2C&f=false

Mail&Guardian, “Afrikaans writer loses award over comments on black people”,

Erişim tarihi: 22.01.2015, <http://mg.co.za/article/2010-12-09-afrikaans-writer-loses-award-for-not-liking-blacks>

Manifesto of Umkhonto we Sizwe, (t.y.),

<http://web.archive.org/web/20061217090228/http://www.anc.org.za/ancdocs/history/manifesto-mk.html>

Meier, Franz, “Picking up the Other: Nadine Gordimer's *The Pickup*”, Erişim Tarihi:

10.06.2013, http://webdoc.sub.gwdg.de/edoc/ia/eese/artic23/franz/2_2003.html

Pithouse, Richard, “On the Rebellions in South Africa”, Erişim Tarihi: 11.04.2014,

<http://www.metamute.org/community/your-posts/rebellions-south-africa>

Prescott, Peter S., “Two Sides of Nadine Gordimer”, Erişim Tarihi: 12.02.2014,

<http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail?sid=0ac17062-54ed-4b3d-8066-04ad5f1e1c9c%40sessionmgr4004&vid=6&hid=4102&bdata=Jmxhbmc9dHImc210ZT11ZHMtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=911014278>

Ranuga, Thomas K., “Frantz Fanon and Black Consciousness in Azania (South

Africa)”, Erişim Tarihi: 21.10.2013, <http://www.jstor.org/stable/274985?seq=1>

Root, Christine, “*Bantu Education*”, Erişim Tarihi: 16.10.2014,

<http://www.overcomingapartheid.msu.edu/sidebar.php?id=65-258-2&page=1>

South African history: colonial expansion, (t.y.),

<http://www.southafrica.info/about/history/521102.htm>

Taguieff, Pierre-Andre, *The Force of Prejudice: On Racism and Its Doubles*, University

of Minnesota Press, Minneapolis 2001, Erişim Tarihi: 12.09.2014,

http://books.google.com.tr/books?id=AcOG6Y9XG40C&pg=PA31&hl=tr&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false

Taylan, Necip, *Manicilik, Maniheizm, Mani Dini*, Erişim Tarihi: 13.02.2015,

<http://filozof.net/Turkce/tarih/dinler-tarihi/843-maniizm-manilik-nedir-mani-dini-nedir-tanimi-tarihi-anlami-mani-inanci-maniligin-etkileri-maniheizm-nedir-tanimi.html>

The Nobel Prize in Literature 1991, (t.y.),

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1991/index.html

Vorster, J. M., "Racism, Xenophobia and Human Rights", *The Ecumenical Review*, 54 (3), (July 2002), s. 296-312. Erişim Tarihi: 05.08.2014,

<http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=92edee72-17be-417d-920b-08e982aee90%40sessionmgr111&hid=126>

Wallerstein, Immanuel, "Fanon and the Revolutionary Class", 250-268, Erişim Tarihi:

08.11.2013, <http://home.ku.edu.tr/~mbaker/CSHS503/WallersteinonFanon.pdf>

Wieviorka, Michel, "Racism in Europe: unity and diversity" s. 259-275, (Ed. Marco

Martiniello and Jan Rath), *Selected Studies in International Migration and*

Immigrant Incorporation, Amsterdam University Press, Amsterdam 2010. Erişim

Tarihi: 16.04.2014, <http://dare.uva.nl/cgi/arno/show.cgi?fid=174587>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Şahin KIZILTAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	Bitlis, 03.11.1975
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği
Y. Lisans Öğrenimi	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Almanca
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
İletişim	
E-Posta Adresi	sahinkiziltas@gmail.com
Tarih	10. 04. 2015